

Mavi DOLÇ I GASTALDO

PREMSA I LENGUA
Ciutat de València (1837-1936)
-Volum I-

Tesi de doctorat dirigida per la Doctora

Mila Segarra i Neira

Departament de Filologia Catalana
Facultat de Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona
Any 1991

Índex

Introducció.....	III
La premsa valenciana. Descripció.....	1
Antecedents	2
La premsa satírica	14
La premsa política	29
La premsa literària	66
L'absència de periodisme valencià	82
La premsa popular i la Renaixença.....	85
La premsa literària de la Renaixença.....	149
Els estudis gramaticals del segle XIX.....	228
La lexicografia del segle XIX.....	275
El regionalisme i les primeres polèmiques lingüístiques (1900-1910).....	334
El trencament amb el ratpenatisme (1911-1917).....	464
El catalanisme polític i la Dictadura (1918-1929).....	641
La lluita per la normalització lingüística (1930-1932).....	749
Per un model de llengua literària (1933-1936).....	871
Les obres lingüístiques i gramaticals del XX (fins a l'Acord Ortogràfic de 1932).....	1013
La lexicografia al segle XX (fins al 1936).....	1126
Conclusions.....	1133
Notes.....	1157
Bibliografia.....	1183

INTRODUCCIÓ

Sota el títol d'aquesta tesi: *Prensa i Llengua. Ciutat de València (1837-1936)* trobareu un estudi sociolingüístic del segle XIX i XX, des de la primera publicació valenciana fins a la Guerra Civil.

Quan parlem de premsa valenciana ens estem referint només a publicacions numerades i d'aparició sistemàtica fetes en català. No considerem premsa valenciana la que està escrita en castellà, que seria, des del nostre punt de vista, premsa castellana feta a València.

El fet de triar aquest tema de tesi de doctorat respon a diversos motius, però el més important és sense cap mena de dubte el desig d'entendre el moment actual que vivim els valencians. Les dades que presentem en aquesta tesi volen ser una contribució, si més no, a la reflexió.

En principi, la tesi volia ser un estudi d'història de la llengua catalana al País Valencià durant un segle i, doncs, una aportació a la història nacional dels catalans. Com que el projecte pecava d'ambició, el conjunt del treball que presentem se'n ressenteix. No podem donar resposta a tots els interrogants. L'única cosa que hem pogut fer és ordenar uns materials i començar a desxifrar el rerefons de l'actitud dels valencians davant la llengua. Hem treballat sobre uns materials ja coneguts, però que no havien estat encara presos com a objecte d'estudi, perquè el conjunt de la premsa valenciana s'ha tingut poc en compte en els estudis de la llengua i la literatura catalanes.

També hem treballat sobre les obres gramaticals i lexicogràfiques, només amb la voluntat d'aportar alguna nova informació. Però aquest material no només aporta informació complementària, sinó que és d'un gran interès si volem entendre de debò el període que estudiem.

De tota manera, la immensitat del treball que suposaria un estudi més aprofundit de la premsa i de les obres lingüístiques ens ha obligat a deixar algunes qüestions per a treballar en el futur. Les limitacions amb què ens hem trobat són tan evidents que les descobrireu en llegir les primeres pàgines.

Hem volgut fer una història de l'estàndard, de la llengua escrita, de la llengua codificada, amb la voluntat d'esbrinar les conseqüències que s'amagaven darrere d'una o d'altra opció ortogràfica. Però no sempre és fàcil eixir ben parat d'aquesta tasca. Potser hem volgut trobar explicacions raonables a tots els fets i, de vegades, les actituds humanes són només fruit de la irracionalitat, de l'apassionament, de la visceralitat. La llengua, justament, n'és un camp ben adobat, perquè tots ens hi sentim vinculats. I no és casual, quan es tracta de la llengua catalana.

En el període que estudiem ens trobem amb un grapat de valencians que volen construir un país i la llengua n'és el símbol essencial. Però també hi ha una certa actitud, més general entre la societat valenciana, que es decanta cap al retraïment i la castellanització. De fet, ja al segle XIX la diglòssia comença

a planar sobre la ciutat de València, fruit de la política centralista, del sucursalisme dels polítics valencians i de la despreocupació d'un poble massa analfabet per entendre el valor de la seua llengua.

L'actitud lingüística dels valencians respecte la llengua catalana no ha estat fruit de la casualitat, com tots sabem. Les causes generals les coneixem. Però el que amb aquest treball hem volgut esbrinar són les circumstàncies concretes que ens han conduït a l'estadi diglòssic que vivim.

És una tesi romàntica, encara que tot estudi de la història de la nostra nació ho és, perquè sempre es fa des de la subjectivitat de qui s'hi sent implicat. D'això, el lector també s'adonarà tot just quan comence a llegir el treball.

Hem volgut partir de la premsa escrita en català, per tal de treballar amb documents de primera mà. Evidentment, això comporta una gran parcialitat, en tant que l'estudi es basa sovint en escrits dels lletraferits i no de totes les parts implicades. Amb això hem volgut recuperar d'un cert oblit les publicacions valencianes més importants durant un segle. Hem volgut evitar aquesta parcialitat i hem consultat també els diaris en castellà de l'època, tot i que superficialment.

La limitació més gran amb què ens hem trobat és l'abundància de premsa satírica i popular que hi ha al llarg del període estudiat. La premsa satírica necessita i mereix en ella mateixa un estudi aprofundit. Creiem que serà l'única manera segura

d'esbrinar-ne tot el teló de fons ideològic i lingüístic. Però això seria una altra tesi. Nosaltres hem volgut aprofitar al màxim totes les oportunitats que hem tingut de treballar-la, però si bé no hem pogut arribar a tota la producció, sí a la més interessant.

Lingüísticament, la premsa satírica repeteix els esquemes centenars de vegades i no aprofita tot l'esforç de consulta i d'estudi. El periodista de la premsa satírica sovint no s'ha plantejat la llengua com altra cosa que un estri manipulable al seu gust, ja que la intenció no era sinó la d'arribar a la classe més analfabeta o inculta que amb prou feines coneixia l'ortografia castellana. La llengua en ella mateixa era un tema que interessava ben poc. Tampoc no pretenien imposar un model ortogràfic.

Hem hagut, doncs, de deixar la premsa satírica amb una esclletxa oberta, on pensem incidir en un futur. Segurament aquest futur estudi pot donar la llum alguns punts foscos d'aquesta tesi de doctorat.

L'altra limitació és la manca d'un estudi rigorós de les publicacions des de la perspectiva de la història de la comunicació. D'una banda, hem deixat pendent l'elaboració d'una fitxa tècnica de cada publicació, que periodísticament, però també històricament i filològica, és de gran interès i utilitat. Però també caldria haver situat històricament les publicacions dins del panorama periodístic europeu, o almenys català.

El treball, doncs, s'ha limitat a l'estudi d'obres lingüístiques i de la premsa valenciana, política i literària, i menys, per raons de temps i de dificultats en les fonts, satírica i teatral, malgrat que no hi han estat excloses del tot. Hem treballat sobre l'ús lingüístic de cada una d'elles, hem buscat en les publicacions totes les notes, articles, idees i apreciacions que ens poguessen servir amb un sol objectiu, el d'esbrinar l'actitud lingüística dels valencians en aquest període.

El buidatge de textos de premsa amb apreciacions lingüístiques constitueix un material inesgotable. Per això hem hagut de triar i comentar només aquells fragments més significatius o que podien explicar millor les idees que es desprenien de la lectura de molts altres textos. Però això, ja ho sabem, no assegura que ni la tria ni la interpretació haja estat la més encertada.

Volem també deixar constància de les dificultats que comporta l'estudi de publicacions valencianes del període que hem treballat. El problema més greu és que gran part del material no està microfilmada i no és permés de fotocopiar-lo. Això ens ha fet passar llargues estones a les biblioteques, llegint i transcrivint els textos, cosa que ha alentit considerablement el treball, però que ens ha servit per a descobrir altres qüestions d'interès relacionades amb la tesi.

Hem de confessar que aquest treball va estar concebut com el

"pagament" d'un deute amb el País Valencià. Un deute que molts valencians, que ens hi sentim, paguem gustosament. No hauríem pogut partir mai de la premissa que el País Valencià és una societat culturalment normal. Perquè no ho és. I calia assumir que la tasca de l'historiador de la llengua d'avui és una petita part d'allò que pot quedar per demà. Malgrat això, sabem que el resultat final no ha estat el que hauria pogut estar. Ens ha faltat temps per madurar moltes idees, per estudiar alguns aspectes amb més deteniment i per comprovar amb una lectura més detinguda si les interpretacions eren del tot escaients. Per això són conscients de les grans deficiències que presenta aquest estudi. Tanmateix, com que dels errors i de les deficiències sempre se'n trau profit, només podem dir que ens comprometem a aprofundir en l'estudi que presentem tant com ens siga possible.

Aquest treball ha involucrat moltes persones, per les circumstàncies en què ha estat fet i per l'especificitat del material. Per això, vull deixar constància del meu agraïment a tots als que hi han intervingut.

En primer lloc, a la Dra. Mila Segarra i Neira, directora de la tesi, que ha treballat molt per dignificar en allò que li era possible el treball que ara us presente. També perquè m'ha aconsellat, estimulat i m'ha ofert el seu ajut i el seu material en tot moment.

També vull agrair els consells i el neguit dels meus professors del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València per aquesta tesi. Al Dr. Vicent Simbor li vull agrair el material que m'ha facilitat i, a més a més, que haja estat el meu mestre i la persona que més influí en els meus estudis en els primers cursos de la carrera universitària. Al Dr. Antoni Ferrando vull agrair-li que m'introduís en l'estudi de la història de la llengua i també li he d'agrair el valuós material que m'ha proporcionat per a la confecció de la tesi. Als Drs. Vicent Salvador i Emili Casanova, vull agrair-los que m'hagen facilitat tot allò que els he demanat i m'hagen orientat bibliogràficament. A la professora Carme Gregori, que m'haja ajudat a trobar bibliografia. També a Maria Conca, perquè sempre m'ha ajudat i animat. Però molt especialment he d'agrair-li a la professora Assumpció Bernal les consultes que ha fet per mi a la biblioteca i que la seua preocupació i suport l'haja demostrat

generosament.

He de donar les gràcies als meus companys del Departament de Filologia Catalana de la Unitat de Ciències de la Informació per la seua solidaritat. Especialment he d'agrair a la professora Caterina Molina, que m'haja ajudat aquest darrer curs 1990-91 amb les classes. Però també he d'agrair la disposició que ha demostrat envers meu la Dra. Margarida Bassols. A la professora, Elvira Teruel li he d'agrair el seu ajut i la seua solidaritat constant.

Vull agrair també la solidaritat que han mostrat envers meu els companys de la Facultat de Ciències de la Informació, especialment als Drs. Lluís Albert Chillón, Josep-Lluís Gómez Mompert i Joan Manuel Tresserras.

Als meus amics, en general, els vull donar les gràcies per tot el que m'han animat i ajudat. He d'agrair la preocupació i la disposició de Vicent Satorres, Manolo Balaguer i Laura Santamaria, que m'han buscat bibliografia i s'han preocupat per tot el que pogués necessitar. A Norma Sánchez Deó per haver-me ajudat a escriure la bibliografia. A Maria Raventós, per la seua ajuda incondicional i la seua preocupació. I a la meua germana, Maria, per haver-me animat i ajudat en tots els sentits. Però molt especialment he d'agrair a Josep Vicent Garcia Raffi i Glòria Giménez que durant els anys que he estat elaborant la tesi han anat de biblioteca a biblioteca i de llibreria a llibreria buscant, de vegades, impossibles.

He d'agrair molt l'ajuda eficaç dels treballadors de les biblioteques on he consultat material. Especialment a Diego, de la Biblioteca Nicolau Primitiu de València, perquè m'ha assistit constantment en la meua recerca. Al sr. Soriano, de la Biblioteca de la Universitat de València, per haver-me fotocopiat milers d'articles amb tota la urgència que li he demanat. A Microfilmacions Codoñer, per microfilmarme el material tan ràpidament com els ha estat possible, i a Montserrat Prats, de la Biblioteca de Catalunya. També dec un agraïment a tot el personal de l'Hemeroteca de la Facultat de Ciències de la Informació per facilitar el meu treball.

Vull a agrair especialment a Josep Serrat i Riera que em regalés alguns exemplars de revistes dels anys 30 i que posés a la meua disposició la seua biblioteca.

I finalment, un agraïment molt especial dec al meu company Francesc-Josep Deó, per la paciència, la disposició, l'ajuda constant amb la bibliografia i perquè ha fet una veritable tasca de col.laborador en aquesta tesi.

Finalment, vull fer constar que la tesi que us presente ha rebut un ajut del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona, el qual m'ha permés poder sufragar una part de les despeses de material.

He de fer constar molt especialment la beca concedida per la Fundació Jaume Bofill l'any 1991. Per això, vull agrair al jurat d'aquesta beca que haja confiat en les possibilitats d'aquest

treball i amb això m'haja animat a continuar endavant.

Aquesta tesi la vull dedicar als meus pares, Vicent i Maria, perquè sempre s'han esforçat per mi i m'han ajudat en els moments difícils.

LA PRENSA VALENCIANA. DESCRIPCIÓ

ANTECEDENTS

La primera premsa del País Valencià

Podem considerar que la primera premsa, escrita en català, al País Valencià van ser el col.loquis, literatura de «fil i canya» o «de cordill», tantes vegades pensats com a eines eficaces de propagació d'informació. És clar que no tots els col.loquis tenen aquest valor protoperiodístic, com diria Blasco (1985b), ja que alguns eren ben bé una forma de teatre popular.

Encara que Carles Ros ha estat considerat el primer col.loquier ni ell ni els seus coetanis van fer els primers col.loquis, ja que a la Biblioteca Universitària de València se'n conserven d'un segle abans (Blasco, 1985b:90).

Els col.loquis, doncs, formen part d'una tradició ben antiga que va arrelar, sobretot, a partir del segle XVI, i que va mantenir-se viva fins a la consolidació de l'Estat Modern, és a dir, fins a la consolidació d'una cultura de masses, passada la Guerra Civil. Aquests col.loquis van ser la principal font d'informació de les classes populars, que, majoritàriament analfabetes, no tenien accés als papers, edictes, etc. que es publicaven en paper imprès, gairebé sempre en llengua castellana. Els valencians tenim una tradició considerable en aquest aspecte. Carles Ros, per exemple, relatava incidents polítics o socials amb una puntualització i fidelitat remarcables.

Ricard Blasco ha recollit un bon feix d'aquells col.loquis i, gràcies a això, podem reconstruir una literatura -encara que,

de vegades, excessivament vulgar- que ens és ben pròpia, i podem informar-nos de la forma de viure i de pensar d'una època, ara des del punt de vista d'uns altres actors, les classes populars.

Com fa veure Ricard Blasco (1985b:103) ja en el Sis-Cents, els col.loquis eren la veu dissonant del poder. Però també el mateix poder els féu servir per defensar els seus interessos entre el poble. Per això, durant la guerra de Successió, la major part de mostres, de pasquins, de cartells, etc. es van fer en castellà, llengua de les classes benestants, que formaven el grup dels indecisos. De tota manera, encara han quedat algunes mostres, en català, d'aquesta època, tant d'origen maulet com botifler, per exemple els famosos díctics vius en la tradició popular de «Quan el mal ve d'Almansa a tots alcança».

Quan va arribar la premsa, el *Diari de València*, els col.loquis havien arrelat de tal manera en la vida quotidiana dels valencians que el mateix diari en publicava. Però aquests col.loquis tenien un altre to, més aviat panegíric, ja que anaven referits als governants d'aleshores.

Fuster (1981a:71) constata que a principis del XIX augmenta considerablement el nombre de col.loquis, per crear un sentiment d'adhesió a la monarquia. Diu Fuster que resulta curiós que la mateixa monarquia que reprimia la llengua d'ençà Felip V, ara se n'hagués de valdre per aconseguir del poble la simpatia necessària per a tot govern còmode.

També podem considerar els col.loquis com una primera mostra

del que fou el periodisme satíric escrit. Quasi bé la majoria eren propagats oralment però també se'n feien d'escrits i passaven de mà en mà. Quan eren orals, la seua recitació depenia dels col.loquiers, que eren autèntics professionals i gaudien de prestigi i de molta audiència. Dels escrits se'n conserven moltíssims, un nombre considerable dels quals estan en llengua catalana. Sembla que els autors, normalment, eren gent familiaritzada amb l'idioma i amb la tradició. Proves d'això en tenim i força, ja que sovint hi apareixen mots i formes morfològiques o sintàctiques que en aquell moment ja no eren vives, i també solucions allunyades del valencià general. Tot això, és clar, apareix barrejat amb una gran quantitat de castellanismes, parèmies, girs col.loquials, etc.

La marginació dels col.loquis de la història de la literatura catalana ha estat fruit de la consolidació del tòpic de gènere vulgar que els intel.lectuals del XIX van adjudicar-los. Els nostres avantpassats i "patricis" de la Renaixença consideraren els col.loquis com una degradació del nostre idioma, ja que s'hi reflectia el català del carrer, justament el contrari del que ells defensaven. Per això, mai no van considerar com a literatura aquest gènere tan important que havia mantingut viva la llengua catalana en els moments difícils de la Decadència. D'altra banda, tampoc no havien d'admetre com a vàlid allò que ideològicament els repugnava, és a dir, un gènere popular que sovint es manifestava contrari al poder i a qui l'ostentava. Els

col.loquis, doncs, no gaudien de gaire prestigi entre les classes polítiques. Malgrat el desig latent de restablir la normalitat literària de la llengua al XIX, els col.loquis, llenguatge vulgar al cap i a la fi, són considerats com a elements degradadors. En canvi, com a gènere, són recuperats ben aviat per *El Mòle*.

Els col.loquis no es poden considerar «premsa», encara que la finalitat s'hi aproximava, però llurs característiques eren ben diferents.

Segons Blasco (1987:111-112), al llarg del segle XIX es van establir les condicions bàsiques -tan polítiques com materials- que farien dels periòdics els grans òrgans de comunicació de masses que hem conegut ja en la nostra centúria. Però matisa que cal tenir en compte el fet que en la societat valenciana hi havia molt poca alfabetització, cosa que restringia molt el poder comunicador dels diaris. També s'ha de tenir en compte que la modernització de la impremta no va arribar a València fins al segle XX.

La primera premsa en català

Les primeres manifestacions periòdiques, en català, amb característiques de premsa, de què tenim notícia són de premsa satírica: *Saro Ferrengue* i *La Ronda del Butoni*. Aquests són els primers, però estan clarament influïts pels col.loquis.

Justament, *Saro Perrenque*, el qual va aparèixer el 1813, en forma de conversació, rebutja els col·loquis, perquè els considera vulgars:

«Prólogo: Molt despreciada está la lengua valenciana, y es la causa, porque los mateixos que debien ensalsarla la degradan. Eixa multitud de indesents coloquis plens de escándalos y porqueries, la poca aplicació dels instruits valencians en escriurela, el despremi en que mols qui jotes la miren, pues tenen per deshonor parlarla; son els motius de la seua decadencia; y ha arribat a tal estat de perdisió que es rar entre nosatros el que sap escriurela conforme. De este abandono resulta no escriures ninguna cosa de utilidad y profit de ella, y de así es, que eixa multitud de pobles que no nentenen atra, estan en estrea ignorants de lo que els convé saber, tant en lo politic com en lo moral. (Pròleg a *Sarro Perrenque*)

El director, Manuel Civera, conegut amb el pseudònim de *Fidegihero* o *Semolero*, pretenia propagar les idees liberals. En aquesta primera època es publiquen només tres conversacions, però reapareixerà el 1820 amb altres 10, algunes de les quals van ser reimpresses. En el pròleg a aquestes conversacions de 1820 hi ha un interessant plany sobre la situació de la llengua i una crítica per la manca de fe que hi posaven els seus contemporanis. Les classes liberals, sector més avançat de la societat del moment, s'adonen de la necessitat de comptar amb el poble i palesen un gran interès a connectar-hi. L'altre sector, com veiem, és l'Església, encara que més esporàdicament. Com diu Civera, el poble ha d'estar instruit en religió i en política.

Els col·loquis publicats per Civera relaten, per exemple, l'entrada de "Malapart" (Bonaparte) a la ciutat de València. Es tracta, doncs, de col·loquis periodístics, que a més d'informar sobre els fets, encenien la passió dels lectors i en despertaven el patriotisme.

Aquest sentiment renaixentista, que comença a estendre's entre els escriptors de l'època molt més tard, estava relacionat amb els corrents romàntics europeus, preocupats per les llengües oprimides.

L'altre setmanari, *La Ronda del Butoni* (1820-1823) també es definia com a liberal. El director Vicent Clérigues, nascut a Castelló de la Plana, signava amb el pseudònim d'El *Bolónio*. Poeta popular, en opinió de Constantí Llombart (1879:205) era *el capo banda* dels joves d'aquells dies. Escrivia miracles de sant Vicent, contes, històries picants, etc.

Tot aprofitant la llibertat d'imprensa dels anys 1820-23, Clérigues va escriure aquest setmanari, *La Ronda del Butoni*, per denunciar els abusos de l'anomenada Patrulla de Capa, policia absolutista creada a València pel general Elío. Com a conseqüència d'aquesta composició, Clérigues va patir la repressió d'aquesta policia, que portava els detinguts al Palau del Marqués de Dos Aigües, lloc que per aquest motiu fou anomenat *el depòsit*. Així doncs, Clérigues també hi fou dipositat l'any 1823.

Navarro Cabanes (1928:39), diu que el setmanari tingué una

curta vida, si és que isqué més d'un número. En canvi, la GERV (v. 10: 101) el data entre 1820 i 1823. Es té notícia d'algun número solt de *Saro Perrengue* cap al 1823, però es creu que va ser purament circumstancial. Haurem d'esperar uns quants anys, fins a l'aparició d'*El Mòle*, per comptar amb un veritable setmanari.

Mentrestant, hi va haver altres col·loquis i poetes populars, que prepararen el camí al naixement de la primera premsa valenciana, la premsa satírica.

Segarra (1985a: 227) interpreta que el naixement de la premsa satírica al Principat no és sinó una reacció contra l'esperit de la Renaixença:

«És un fet que el desinterès popular de la Renaixença, girada envers les glòries i fets del passat i desvinculada de la realitat present que representaven els Jocs Florals, donà lloc al naixement d'un corrent literari de caire popular que va tenir en el teatre de Frederic Soler (Serafi Pitarra) i en algunes publicacions satíriques que s'iniciaren amb l'aparició d'*Un Tros de Papèr* els seus millors exponents».

Sanchis Guarner (1968: 25-26) creia que més que una hostilitat manifesta contra els qui representaven la Renaixença, al País Valencià hi havia més bé una actitud de despreocupació vers els seus valors.

Però, de fet, la cosa al País Valencià no va anar així. La primera premsa satírica, i concretament *El Mòle* -si bé no podem

considerar premsa les dues publicacions ara esmentades, per desconèixer-ne les característiques-, va precedir d'uns quants anys el moviment renaixentista enyoradís. Josep M. Bonilla, director d'*El Mòle*, va escriure el periòdic inspirat pels corrents europeus que es preocupaven del restabliment dels idiomes reprimits. És una Renaixença diferent a la de Catalunya i ací sorgeix espontàniament, sense cap revulsiu. De tot això se n'ha ocupat ostensiblement Simbor (1980) i (1988a i b) especialment.

Hí havia, doncs, un interès explícit per revitalitzar l'idioma:

«En fi, yo tinc per un simple al que vullga sostindre que el idioma valenciá no siga capas y suseptible de tot lo que son els demes, y afirmat en esta veritat y creensia escriuré en el meu idioma les dites conversacions, y si acas carixen de idees elevades y expresions posposes, no cariran de bona intensio, y esta acompanyada de la prudencia dels que les llixca disimulara tots els defectes. "Advertencia: En lo que va dit en este Prolec, no pretenc oposarme a les sabies ordens de la Superioritat, que sana es fasa la instrucció publica en llengua castellana."» (Pròleg a *Sarro Perrenque*)

L'any 1837, Bonilla escriu el seu *Prospecte* anunciador d'*El Mòle*:

«Serà, pues, empresa no indigna de un valenciá amant del país que el viu naixer, demostrar en quant puga, que la llengua subline del rey don Chauue de Aragó, la dels trovadors provensals de la etat richa, se presta

en tanta facilitat a les travesures del chiste y agudea, pera eis cuais pareix feta principalment, com a la grandiositat de asuntos sagrats, politics, literaris, y de cuansevol otra especie que siga. (...)

Sent el principal obchecte del *Nó/a* donar a conixer les bellees del llemosí.»

Simbor (1988c:19), considera el moviment renaixentista del País Valencià com aquell que té la intenció de recuperar a nivell culte el català i d'usar-lo en obres estètiques, influïts pel Romanticisme europeu. Considera Bonilla un renaixentista de ple, perquè a més a més va escriure un poema «A la memoria del ilustre Asara» que és del tot romàntic. Aquest és, doncs, el primer fet important de la Renaixença valenciana: l'aparició del català culte. Però no oblidem la importància del vessant popular. Les primeres revistes satíriques de l'època, impulsades per Bonilla, Pasqual Pérez i Josep Bernat i Baldoví, sobretot gràcies als dos primers, van ser les plataformes més importants de la reivindicació lingüística i de la normalització de l'idioma en l'ús social durant els primers cinquanta anys del XIX, encara que la llengua va ser molt descuidada ortogràficament.

Aquest fet, que en principi pot semblar una notable contradicció, no ho va ser tant en els paràmetres històrics que es va donar. L'ús del català no estava reglamentat i la feina del periodista era arribar a un públic pràcticament analfabet en la llengua escrita del país. Difícilment ho hagués pogut fer si hagués optat per una ortografia allunyada de la poca que la gran

part dels valencians coneixien, la castellana.

Històricament, el naixement de la premsa en català l'any 1837 coincideix plenament amb l'assentament del liberalisme a l'Estat espanyol. En 1833 mor Ferran VII, cosa que provoca un contenciós dinàstic i polític per part dels carlistes. Aquest fet uneix per primera vegada els liberals, hereus de les tesis del 1812, i la Monarquia en la causa comuna anticarlista. Com a conseqüència d'això, el liberalisme es moderà i la joventut intel.lectual esdevingué crítica d'aquest moderantisme.

Els intel.lectuals són el sector social més avançat. Segons Villacorta (1980:38), els intel.lectuals es reuneixen a l'entorn de les associacions tot just acabades de nàixer, fonamentalment als Ateneus Científics, Literaris i Artístics, que comencen a tenir una importància clau en la vida social. La cultura és, doncs, la manifestació coherent dels valors, dels objectius i de les sensibilitats d'una classe social, la liberal. Al País Valencià, molts dels intel.lectuals que envoltaven els ateneus eren del tot antivalencianistes. Seguint la tendència dels liberals espanyols, veien en la unitat d'Espanya l'única possible salvació de «la pàtria». Però sortosament hi hagué excepcions notables.

La premsa valenciana que va des de 1837 fins el començament de la Guerra Civil l'any 1936 té connotacions polítiques del liberalisme i del carlisme, durant el XIX sobretot, i del valencianisme regionalista i catalanista d'esquerres i de dretes

durant el XX. Les poques excepcions poden ser les revistes festives de Bernat i Baldoví i d'alguns altres periodistes satírics, però no gaires més. No parlem ara ni de la qualitat ni de l'enginy ni del compromís envers el país d'aquestes publicacions, perquè això són figures d'un altre paner.

Així, doncs, podem classificar la premsa valenciana de tot aquest període que va des de la primera revista en català al País Valencià fins a la Guerra Civil, moment en el qual desapareixen les més interessants, en quatre apartats generals: premsa satírica política i festiva, premsa literària i premsa política no festiva.

LA PRENSA SATÍRICA

La premsa satírica valenciana

La premsa satírica va ser la primera a aparèixer, concretament *El Mòle*, l'any 1837. Aquest tipus de premsa es va conrear sobretot -i molt especialment- al llarg de la segona meitat del XIX i estava connotada per l'esperit liberal dels intel·lectuals de l'època. D'aquesta premsa satírica se'n va fer molta: *El Mòle*, *El Saltamartí*, *el Pare Mulet*, *El Tio Nelo*, *La Traca*, *El Papagall*, *El Gall*, *El Butoni*, *El Bou Solt*, *El Doctor Cudol*, etc.

En el seu vessant més festiu va ser especialment conreada pels liberals menys polititzats o desencantats pels maldecaps que la política els produïa, a conseqüència de les onades antiliberals. Els tres exemples més significatius són *La Donsayna*, *El Tabalet* i *El Sueco*.

Curiosament, van ser els liberals els primers a confiar en el català -o valencià, com defien ells- com a llengua periodística, amb un tipus de premsa que faria furor, sobretot en l'última meitat del XIX, la premsa satírica. Però no van ser ells els únics, perquè també els seus enemics polítics, els carlistes, van fer servir la premsa satírica com a arma política. Es dona també el cas d'alguns diaris obreristes d'escassa incidència.

Com diu Blasco (1976:14), en aquesta època hi ha un clar predomini de les creacions per al consum popular. Aquestes produccions representen més del 80 per cent, cosa que palesa

l'existència d'un públic, amb el qual l'autor es troba socialment molt relacionat. Aquesta interacció es dona perquè el públic i l'autor provenen del mateix graó social.

L'any 1837 es produeix el naixement d'*El Mòle*, la primera revista valenciana escrita en la llengua del país, segurament amb la confiança posada en la nova llei d'impremta, apareguda l'any 1836. Com és de suposar, el tema polític que ocupà més pàgines és el de les guerres carlines i el de la crítica al moderantisme o als «lliberals fulls», també hi ha fortes crítiques contra Mendizábal.

Com a la resta de l'Estat, al País Valencià romanticisme i liberalisme es donen la mà. Bonilla, director d'*El Mòle*, era un precursor del romanticisme valencià i també un liberal, com la majoria de joves romàntics d'aleshores. Això fa que la primera revista valenciana escrita en català responga a aquest tarannà. És necessari, doncs, aclarir que aquesta publicació, considerada de sempre dins dels paradigmes del que és un periòdic satíric és, en canvi, més aviat política, perquè la qüestió central de les pàgines d'*El Mòle* va ser la política. Com diu Antonio Laguna (1990:71), Bonilla va destacar per defensar els llauradors, als quals els havien expropiat les terres, per això el pseudònim de *Nap-i-Col*. Va ser un gran republicà i federalista.

Però, pel que ens afecta ara, hem de destacar la sensibilitat lingüística de Bonilla, pròpia d'un romàntic revoltat. (Balaguer, 1984:51-61).

Els liberals van ser, doncs, els primers a confiar en la llengua del país. Perquè a diferència dels de la resta de l'Estat, els liberals valencians van considerar que la «llengua regional» era la manera més directa i clara d'arribar al poble. L'interès de difondre les idees liberals els fa triar aquest gènere irònic, còmic, festiu, fàcilment empassable i una llengua pròxima als electors potencials: el valencià del carrer. El públic valencià va rebre amb els braços oberts aquesta iniciativa i va respondre amb una fidelitat que mai més no s'ha donat en la premsa valenciana. Pensem que la difusió era molt limitada, aquests periòdics es feien a la ciutat de València i, normalment, no depassaven aquests límits. Malgrat això, se'n venien un munt i desapareixien a les poques hores d'eixir. Com que una gran part de la població era analfabeta, fins i tot en castellà, es feien rotlles de gent que escoltava un orador, el qual llegia en veu alta els setmanaris. Si considerem que les vendes superaven fàcilment els 4 o 5 milers d'exemplars, i d'alguns se'n feien fins un parell d'edicions, comprendrem la difusió extraordinària que aquests setmanaris van arribar a tenir. Els de més difusió van superar els 50.000 exemplars en certs moments favorables. Tenien la basa assegurada amb el subscriptor, que en les de més difusió sobrepassava el miler.

Creiem fermament que, si els liberals valencians més progressistes van confiar en aquest tipus de gènere -també amb el teatral- i amb la llengua catalana, va ser perquè el seu

iniciador, Josep M. Bonilla, que era una persona del tot inaudita en el context cultural i polític d'aleshores, en va demostrar les possibilitats. Bonilla, amb *El Mòle*, va fer una tasca importantíssima, periodísticament, lingüísticament i culturalment. Era un veritable periodista i un valencianista convençut. Des d'*El Mòle* va fer tanta apologia del liberalisme com de la importància del conreu digne de la llengua. Exigia que aquesta fos reconeguda com a llengua culta també i de fet s'ha de destacar que dins d'*El Mòle* hi ha articles amb un to marcadament seriós, d'història, per exemple, escrits en una llengua molt digna. Bonilla va ser un dels precursors de la Renaixença valenciana. Amb els seus amics, Vicent Boix i Pasqual Pérez i Rodríguez havia introduït el Romanticisme al País Valencià. Confiat en els ideals i amb un desig de populisme va creure que el periodisme era un bon gènere difusor, aquest periodisme satíric en llengua catalana que es va avançar uns quants anys al del Principat.

L'èxit de la primera revista satírica, que va viure fins a cinc èpoques diferents entre 1838 i 1870, va moure altres sectors de la política valenciana a confiar en el català i en el gènere satíric.

A partir de les primeres èpoques d'*El Mòle* la premsa satírica conreada pels liberals es despolititzà notablement. *La Donsayna*, *El Tabalet* i *El Sueco*, que van ser filles d'*El Mòle* i en les quals també col.laborava Bonilla més o menys

esporàdicament, van perdre aquell punt crític àcid, aquella sàtira fina que Bonilla sabia donar a les cròniques polítiques, i el gènere va anar vulgaritzant-se. Les apologies de l'idioma en van desaparèixer -però no del tot- i, de fet, van perdre molt, respecte a l'antecessora. Però no per això podem dir que es tractés de publicacions sense solta ni volta, com sovint han estat considerades. *La Donsayna*, *El Tabalet* i *El Sueco* constitueixen un document directe de la societat valenciana de la dècada dels 40 en el passat segle. Qualsevol historiador pot trobar-hi molts incidents de la vida social i política del moment, des de l'aparició de l'homopatia a les cròniques parlamentàries de Madrid. A més, l'escepticisme de Bernat i Baldoví no és més que un reflex del sentiment dels liberals de l'època. Les publicacions dirigides per Bernat i Baldoví es van caracteritzar, d'una banda, per la utilització de vegades diglòssica -de vegades no- del català i, de l'altra, per l'aspecte monogràfic del contingut. De tota manera, el to liberal d'aquestes revistes era ben evident. De la mateixa manera com Bernat i Baldoví posava en escena paròdies socials, la premsa espectacularitzava les notícies sardònicament, fent una mena de crònica de successos, però obviant-ne la transcendència. Bernat i Baldoví va demostrar que la premsa satírica en català tenia futur i que l'èxit aconseguit per Bonilla havia estat un primer pas per a la consolidació del gènere, com esdevingué amb les noves publicacions.

Les revistes satíriques van ser una veu discordant molt efectiva en el XIX. Els periodistes satírics liberals com Bernat i Baldoví no creien en el paper d'agent de canvi social que l'intel.lectual liberal exercia aleshores. Desconfiaven de les institucions, de l'Administració i això els portava a desentendre-se'n parcialment. Però sí que feien una certa i moderada crítica social.

Eren poc polítiques també per altres raons. La més important, segurament, era un dipòsit que havien de fer d'unes 50.000 pessetes, cosa que va obligar a marginar els temes polítics per por a les represàlies econòmiques.

El 16 de gener de l'any 1855 reaparegué *EL Mòle*, amb el subtítol *Pas, orden y custisia. Bolsillos, úngles y dinés. La voluntad nasional. Carabasa al forn. Moralitat, arròs en fesòls y naps*. Aquest subtítol feia referència al Manifiesto de Manzanares i als principis de la Revolució de Juliol, que ja ningú no semblava recordar. El segon número apareix amb el nom *El Gat, la Rata y el Gos*, referint-se als partits polítics, després li sobrevingué un parèntesi forçat per l'Administració, però va continuar fins que hagué de sobreviure com a suplement a *El Pueblo*. L'anticlericalisme, l'antiesparterisme i altres característiques de Bonilla en van fer impossible la continuïtat. En una quarta i cinquena època, *El Mòle* no va ser sinó la frustració de les esperances de Bonilla en un govern més radical i una política social més igualitària.

Com ja hem dit abans, no sols van ser els liberals els que confiaren en la llengua autòctona i en el gènere satíric com a plataforma propagandística. Els carlistes van apostar també pel català en *L'Ametralladora carlista*, encara que van passar-se al castellà al final dels seus dies -en els dos darrers números, concretament- per intentar superar la crisi de lectors, cosa que no van aconseguir. També *La Farsa* i *A la Piu*, encara que només van traure un número cadascuna, són exemples del periodisme satíric dels carlistes, aquest sí, molt marcat políticament. Però el periòdic carlista que va aconseguir llarga vida i es va consolidar del tot va ser *El Palleter*. Aquest periòdic, que eixia cada cinc dies, va aconseguir una gran popularitat. Va ser fundat pels germans Thous i Orts i va tenir diversos lapses com a conseqüència de les llargues persecucions de què va ser objecte. Però va viure prop de 40 anys. Tiraven uns 52.000 exemplars. Segons Navarro Cabanes, per fer aquest diari es va dur a València la primera màquina impressora gran, semblant a les de doble reacció, la qual passava el dia tirant exemplars. L'èxit venia en funció del compromís polític dels redactors, els quals llançaven des de les pàgines d'*El Palleter* crítiques ferotges contra la monarquia borbònica. Com diu Fuster (1968 [1976:16]), «el carlisme al País Valencià va sorgir i persistir com un moviment de protesta agrària, més o menys lúcida, orientat per la baixa clerecia.» Però malgrat aquest ressò, el carlisme no va quallar tan ostensiblement en la societat valenciana com podríem creure

pel nombre d'exemplars que venia aquest setmanari. Ens hauríem de preguntar, doncs, el perquè de l'èxit d'aquesta publicació. Per descomptat que els valencians tenien un gran interès pels esdeveniments polítics. Això va fer que els setmanaris satírics, molt més crítics que la premsa oficialista, foren ben rebuts. El periodisme àcid i corrosiu dels valencians feia que els lectors se sentissen clarament motivats per la premsa satírica. El periodisme "seriós" era molt menys popular, perquè els lectors als quals anava destinat pertanyien normalment a capes socials diferents, més alfabetitzades. D'ací, la importància d'*El Palleter* i d'altres publicacions semblants.

Una altra excepció de l'hegemonia liberal en la premsa satírica és el setmanari satíric de tendències conservadores i catòlic, com *El Carranch*, publicat l'any 1895.

Els republicans van publicar el 1868 *El Policero, periòdic neo y òrgue autoritzat de tots els reaccionaris*, que va dirigir Fèlix Pizcueta. Aquest periòdic satíric va criticar Isabel II, la reina destronada, però també la política dels mateixos republicans. Un altre periòdic republicà va ser *El Butoni, Fora caretes. A terra els farsants. No més hipòcrites*. Però desaparegué als pocs dies.

També hi va haver algun periòdic més o menys especialitzat com *La Chicharra*, que només tractava temes de teatre i de bou o *L'Araña Negra*, periòdic faller. Encara que no es pot considerar que foren exactament periodisme satíric, per les seues

característiques s'aproximen força a aquest gènere.

Passat el segle XIX, la premsa satírica perd una mica l'eclosió dels primers anys davant la crisi de les idees liberals. No oblidem que ells hi van ser els principals impulsors. Però eren uns liberals crítics amb el moviment carrincló i botifler que envoltava l'Ateneu Científic i Literari, Lo Rat Penat i La Sociedad Económica de Amigos del País.

Passats els primers moments, així com esdevingué a Catalunya, molta d'aquesta premsa es va constituir en contrapunt als sectors conservadors de La Renaixença. De fet, *La Moma* o *La Traca* van ser, entre altres coses, diaris de protesta contra els cacics renaixentistes. El mateix Constantí Llombart, creador de Lo Rat-Penat va conrear aquest gènere suposem que també amb la finalitat de definir-se políticament en l'extrem oposat al llorentinisme. Des d'*El Pare Mulet* i *El Bou Sòlt* va criticar la Sociedad Económica de Amigos del País i va intentar contrarestar el poder de Llorente en Lo Rat-Penat. Però la transcendència de la premsa satírica a la fi del segle XIX era ja escassíssima i els intents de noves empreses semblants, normalment, no superaven el parell de números. Només *La Traca* i *El Palleter* van poder amb les crisis i van consolidar-se traient a la llum més d'un centenar de números, la primera, pel seu progressisme i liberalisme i *El Palleter*, que va durar fins el 1919, per la crítica sarcàstica antiborbònica. *La Traca* tenia molta difusió, uns 12.000 exemplars setmanalment, i fins i tot es venia a molts

quioscos barcelonins.

Les publicacions satíriques tenen punts comuns. Totes elles es caracteritzen pel fet de ser revistes espontànies, carregades d'improvisació i acusadament vulgars en molt aspectes. Aquesta mateixa vulgaritat, en algunes era la clau de l'èxit, però en altres va esdevenir-ne la causa de la mort incipient. Generalment eren diglòssiques, contraculturals i antiliteràries, la majoria bilingües i especialment corrosives amb el moviment ratpenatista.

El Mòle va ser d'un estil diferent. Va mantenir un to digne i una llengua més o menys depurada respecte als altres setmanaris. També van notar aquesta depuració les publicacions promogudes per Constantí Llombart, *El Pare Mulet* i *El Bou Solt*. Però a partir d'*El Mòle*, la llengua va anar degradant-se fins arribar a extrems intolerables. L'ortografia és clarament castellana, però també el lèxic i la sintaxi. Ortogràficament, les extravagàncies dels valencians van superar amb escreix les dels pitarristes barcelonins. La raó és òbvia, l'interès era aconseguir quants més lectors millor. El mateix menyspreu que demostraven per la llengua, el manifestaven contra els polítics. A més, els periodistes satírics valencians eren d'extracció popular, cosa que no facilitava l'assumpció de pressupostos puristes, sobretot a partir del moment que la Renaixença va ser segrestada pel conservadorisme llorentí. De tota manera, s'ha de destacar la importància que determinats sectors socials liberals de classe baixa, carlistes i obreristes optaren per l'ús del

català. Com diu Blasco (1976: 19):

«Les línies mestres del codi cultural dels *poetes de quant* són: arqueologia històrica, arcaisme del gust literari, llenguatge hermètic, prehistòria ortogràfica i de vocabulari, regressió dels ideals polítics fins a la sublimació del feudalisme. Totes barreres limitadores de l'accés al coneixement del codi, (...)

Les línies mestres del codi cultural dels *d'espardenya* són: història recent, actualitat del gust literari, llenguatge viu i col·loquial, ortografia funcional -transposició de la castellana, única ensenyada a l'escola-, vocabulari corrent i directe que no exclou els mots grollers, absència d'ideals polítics, substituïts per la contemplació de problemes de la convivència domèstica o comunal quotidiana. No hi ha barreres que entrebanquin el coneixement del codi.»

Encara que la majoria dels liberals valencians que van conrear el gènere satíric no comptaven amb recursos suficients per tirar endavant el projecte i malgrat que l'ínfima qualitat de les publicacions els acabava de catapultar, els periodistes satírics del XIX van aconseguir una gran nomenada. Molts eren considerats socialment com persones de gran prestigi per la seua pràctica periodística i, fins i tot, alguns es vantaven de ser col·laboradors de les publicacions més de moda.

El periodisme satíric valencià va ser una clara mostra del renaixement de les anomenades «llengües regionals» que el romanticisme europeu propugnava. Va ser una Renaixença paral·lela a l'oficial, molt més desentesa de qüestions puristes, perquè les coentors dels conservadors els crispaven. En el fons, hi ha tota

una altra concepció política, molt més progressista, però que lingüísticament no es va manifestar gaire lúcida. L'ortografia castellana resultava més funcional. Malgrat això, una certa consciència lingüística subjacent es deixa veure de tant en tant en algunes publicacions.

Arribat el segle XX, la premsa satírica pren un nou caire. L'ús del català en la majoria de les revistes satíriques no millora significativament, però hi ha un cert canvi de mans interessant. El periodisme satíric es polititza novament.

Ara és el republicanisme la tendència dominant de les revistes satíriques. Hi ha la que es defineix clarament com a republicana o com a obrera i molta com a independent. El carlisme té el seu exponent en *El Palleter*, encara que les successives derrotes en les guerres del XIX els va fer perdre el seu caràcter insurgent i van arrencar-se al recer del conservadorisme.

Els antisorianistes com Azzati van portar endavant la publicació de *La Barraca*, *semanari radical pera la chent de barral*, l'any 1903. Azzati va arribar fins i tot a ser empresonat per les violentes acusacions que contra Rodríguez Soriano va tenir el valor de publicar. Antivalencianista, com bon blasquista que era, Azzati va centrar el contingut d'aquesta publicació en la difusió del republicanisme i de l'anticlericalisme. Un altre periòdic semblant va ser *La Tronà*, aparegut en diverses èpoques, 1894, 1907, 1912 i 1915. Es definia com a obrer i el seu objectiu era la dignificació del proletariat.

Els valencianistes d'esquerrres, seguidors de les petjades de Constantí Llombart, un cop mort aquest, també reincideixen en el gènere satíric amb algunes publicacions com *La Degolla*, títol homònim al d'una publicació del XIX alentada pel pare del valencianisme polític Constantí Llombart, o com *La Traca Nova*, que aparegué el 1909.

El pas del temps i una certa impressió de llibertat d'expressió van acabar amb l'eclosió d'aquesta premsa. Per a la creació de nous diaris era suficient comunicar-ho a l'autoritat governativa i algun altre requisit no gaire difícil d'acomplir (Iglesias, 1989:42). Malgrat això, cada vegada les publicacions satíriques escassejaren més i, per contra, les polítiques es multiplicaren. *La Traca de Carceller*, que aconseguí traure més de mig milió d'exemplars l'any 1933, va ser la gran excepció. Se'n feren edicions en castellà i es repartia per tota la península.

La premsa satírica ha estat notablement desprestigiada, com apuntàvem al principi. Aquest desprestigi va ser simultani a la seua aparició, ja que els intel·lectuals de l'època consideraven aquesta premsa com excessivament vulgar. Mai no van saber valorar la important tasca lingüística que van fer entre les capes populars, condemnades pels mateixos intel·lectuals a la influència decisiva del castellà. La classe treballadora poc tenia a veure amb aquelles expressions líriques ni amb una Renaixença literària allunyada dels problemes quotidians.

De tota manera, el que més sorprèn és que fins ara no haja

estat reivindicada, amb tota la prudència que calgués, amb reserves i amb recances, si es vol, però reconeixent-li el valor que li correspon. L'ortografia és castellana, d'acord, però ¿quina altra possibilitat tenien si el que volien era connectar amb una classe analfabeta i clarament castellanitzada? ¿Quins avantatges, d'altra banda, representava l'ús d'una ortografia no consensuada? Evidentment, aquesta premsa no hauria estat la mateixa si hagués optat per una ortografia acurada. No hauria tingut l'èxit que tingué, perquè en contra d'aquest possible èxit hi havia tot un aparell estatal a qui interessava que la llengua no fos concebuda com a eina de relació normal entre els valencians. Sense un govern que donés suport a una certa normalització literària, sense unes masses alfabetitzades, poca cosa es podia fer.

LA PRENSA POLÍTICA

La premsa política valenciana

A mitjans segle XIX, el País Valencià estava sotmès econòmicament a grups molt conservadors, caciquistes, els quals van empènyer cap a una relativa modernització, d'acord amb els interessos agraris. Però la inversió de la burgesia valenciana també va arribar a la ciutat. Les inversions es feren en obres que perpetuarien els caps d'aquesta burgesia com a indiscutibles patrocinadors de la nova societat valenciana. El populisme l'aconseguien a base d'inversions en l'enllumenat, el ferrocarril, etc.

Aquesta mateixa burgesia també va creure important crear un corrent d'opinió favorable als seus interessos i va comprar els mitjans de comunicació que fins aleshores havien estat patrimoni dels liberals. Ens estem referint al diari *La Opinión*, comprat per Josep Campo Pérez, cap d'un gran grup de pressió econòmic i polític, la influència del qual depassava els límits de la València estricta i irradiava per tot l'estat espanyol. *La Opinión* esdevingué *Las Provincias*, el director i propietari del qual fou el també burgès conservador i silvelista Teodor Llorente. Aquest control havia de suposar sense remei una gran influència en la mentalitat valenciana de mitjans del XIX. Tota aquesta premsa, és clar, es feia en llengua espanyola, que era la llengua de la burgesia que la promocionava i a qui anava dirigida.

El naixement de la premsa política a Catalunya va ser

conseqüència de la politització de la Renaixença i de l'adhesió decidida a la seua causa de sectors de la dreta i de l'esquerra del país.

A Catalunya, la premsa en català -ací, a més a més, diària-havia començat la singladura. El *Diari Català*, es va publicar entre els anys 1879 i el 1881, però el més important fou *La Veu de Catalunya*, diari nascut dos anys abans del nou segle, l'any 1899, i que va viure fins l'any 1939. El contrapunt a aquest diari, clarament conservador, va ser *El Poble Català*, que va nàixer el 1906 i va viure fins el 1918, en el qual van escriure també alguns valencianistes com Miquel Duran de València.

La importància d'una premsa autòctona en la llengua del país era ben evident. Lingüísticament parlant, era l'element més normalitzador que es tenia a mà.

Els resultats de la catalanització de la premsa van constatar-se de seguida. Al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, l'any 1906 hi hagué una ponència de Joan Torrendell, de Palma de Mallorca, en què destacà el paper importantíssim que la premsa exercia sobre la societat catalana d'aleshores, i consegüentment sobre la llengua catalana. Torrendell veu el periodista com una espècie de missioner que:

«per les circumstàncies especials de la seva patria, té de complir una missió delicadíssima. A tots els recons d'Espanya hi hà gent qui pretén conèixer y jutjar les idees, la conducta y els procediments de Catalunya a

travers de lo que diuen els seus periòdichs,» (*Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, octubre, 1906, p. 556)

El periodista català, doncs, tenia una responsabilitat afegida a la que la pràctica periodística comportava. Havia de respondre amb patriotisme a les exigències del moment històric.

Torrendell remarca també la tasca de recuperació lingüística que es produïa a Catalunya com a conseqüència de la pràctica periodística en català: el puliment lingüístic del lèxic i de la sintaxi castellans en la parla familiar i sobretot la superació de la diglòssia.

«La unió no té a mà més autoritat amb el llenguatge y altres matèries, que les planes del periòdich. Per lo qu'aqueix diu s'han acabades moltes dicussions, s'han resoltes moltes dificultats.» (557)

Diu Cucó (1989:109) que les diferències de comportament col·lectiu entre valencians i catalans s'evidencien a partir de 1840-1850. El País Valencià comença una trajectòria diferent que parteix de premisses diferents i que vol aconseguir objectius també diferents. A Catalunya es consolida una societat industrial, amb un cert sentiment autoctonista. Barcelona exerceix com a centre dinàmic d'aquesta nova societat moderna i, de fet, tot Catalunya hi gira a l'entorn.

No va passar així a València, ja que la ciutat mai no va actuar com a centre dinamitzador, ni polític ni cultural, de la

resta de pobles valencians. Elx, Alcoi, Xàtiva, Alacant i Castelló, la Vall d'Albaida, etc. tenien un funcionament autònom i no sentien la necessitat d'una ciutat sense un model atractiu per vendre. Així, la desarticulació del País Valencià va suposar un enfortiment del sentiment centralista que fins aquell moment no hi havia tingut cap èxit.

Culturalment, la Renaixença no va depassar mai els límits estrictes de la ciutat de València. Això i el fet que fos considerada patrimoni exclusiu del ratpenatisme, contrari a la politització del moviment cultural, provocà l'absència gairebé total de publicacions polítiques en català.

El fracàs del federalisme republicà, els anys 1868-70, l'incompliment de les promeses de la revolució de setembre i els infructuosos motins contra les lleves dels soldats van provocar un gran desencís en la classe obrera que es despolititza. Com diu Fuster (1968 [1976: 16]), els obrers i els camperols de la I Internacional van optar per l'apoliticisme. Però al mateix temps hi creà un sentiment d'odi envers l'Estat i l'Administració (Romero i González, I. (1977:128-130) A conseqüència de la repressió contra la Internacional després del colp d'Estat del gener del 1874, es configuren diverses tendències dins el moviment obrer, el socialisme, l'anarquisme, el cristianisme social i el moviment societari. Això, afavoreix la creació d'algunes revistes polítiques de tendència obrera.

El desembre de 1883 apareix *El Chornaler*, *periodic defensor*

dels que treballen y no menchen, enemic acérrim dels que menchen y no treballen. És un diari anarquista-comunista, que defensa la classe obrera. La publicació depenia de Joaquim Payá i Nicolás Navarro. Va ser bilingüe a partir del número 3, i va durar fins al 26, que va ser prohibida per ordre del governador de València. Aquest periòdic es caracteritza per la gran descurança lingüística que presenta.

La descripció del model de societat que defensaven la feien de la següent manera:

«L'anarquia es la negació de tota organització, política, civil, militar o religiosa. Es tota societat que estiga despojá de mando, domini o autoritat... La unitat d'una organització obrera anarquic-colectivista es la secció d'ofisi, esta se reunix en assemblea una o dos vegades a la setmana.» (*El Chornaler*, núm. 2, 29-12-1883)

També la *Reforma Social*, revista anticlerical, vegament àcrata, del mateix any, o *L'Ametralladora*, revista republicana, de l'any 1891. Són especialment significatives, perquè l'escassa classe obrera industrial valenciana no va optar pel català i els camperols eren gairebé tots analfabets.

De fet, com ja hem vist en les revistes satíriques, els conreadors de la llengua catalana en empreses periodístiques solen estar vinculats als sectors intel·lectuals més progressistes de la societat valenciana, però intel·lectuals, no obrers, o com a molt classe mitjana. Les escasses publicacions

obreres i marxistes, al segle XX ja van optar per l'ús del castellà totalment.

Si comparàssem el volum de publicacions en el mateix període a Catalunya i al País Valencià ens adonariem de debò com va fracassar del tot la nostra Renaixença, com els valencians anaven fent des del present i intentaven que el passat no els pesés com un mort. Evidentment, la tradició satírica va mostrar-se miop en qüestions de valencianisme pràctic i el conreu literari era gairebé hegemonia de la dreta.

Així doncs, al llarg del XIX no hi va haver, pràcticament, premsa valenciana d'allò que en diem «política».

Normalment -com hem vist abans-; la divulgació política s'empara en el gènere satíric. N'hi ha, però, alguna excepció.

Entrat el segle XX, naix un valencianisme polític que s'emmiralla en el catalanisme del Principat. Però aquesta politització no va ser gaire ben rebuda. De primer, els valencianistes hagueren de lluitar contra els grans entebancs que la no politització de la Renaixença comportaven. S'enfrontaren, doncs, al moviment ratpenatista que rebutjava totalment la possibilitat d'una autonomia política, segons Llorente «en dany de la unitat espanyola». Això pel cantó conservador.

Pel cantó republicà s'hagueren d'enfrontar amb el blasquisme. Separat Blasco Ibañez de la política valenciana, Azzati n'ocupa el lloc i esdevé l'antiregionalista més ferotge

que mai no ha conegut la societat valenciana. Odiava la llengua catalana i considerava traïdor qualsevol que manifestés un petit bri de regionalisme. El republicanisme que defensava s'havia fet ja popular a València i contrarestar-lo era feina pràcticament inútil. Aquest fet és decisiu per entendre la poca sensibilitat que la societat valenciana va mostrar pel valencianisme incipient. El diari *El Pueblo*, òrgan del blasquisme, és la publicació anticatalanista amb més incidència que potser ha existit mai.

Malgrat aquests entrebancs, els valencianistes més progressistes es llançaren a la batalla política. Desitjaven una politització similar a la de Catalunya i van crear òrgans difusors de les seues idees. Aleshores, naix la primera premsa política valencianista. Va ser una premsa, doncs, lligada al moviment regionalista més o menys moderat i oposat al felibrisme dels conservadors ratpenatistes. Aquests impulsors de la premsa en català són intel·lectuals i polítics de la classe mitjana -més o menys burgesa- valenciana.

La premsa valenciana d'aleshores no tenia pretensions, de fet, no hi havia ni la capacitat econòmica per assegurar-ne la difusió. Perquè la situació a València -ja ho hem dit- era ben diferent.

Es caracteritza per ser una premsa periòdica, però no diària, que constitueix un segon front informatiu, (Espinet, 1989: 50). La premsa valencianista va tenir una certa incidència

en la societat valenciana. Aquesta incidència i altres factors sòcio-polítics van propiciar que els valencianistes accediren a llocs d'influència política.

Es tracta d'una premsa desprovista ja d'antuvi de molts dels factors necessaris per aconseguir-ne la consolidació. Era propiciada per joves valencianistes, amb pocs diners a la butxaca i amb problemes ideològics a resoldre per la diversitat de tendències polítiques que aglutinaven. Això fa que la premsa d'aleshores siga molt circumstancial de vegades i d'altres, que caiga en la pura contradicció. Normalment es tracta d'una plataforma des d'on defensaven actituds freqüentment individuals. De vegades, llegint-la, podem arribar a pensar que cadascú només es representava a ell mateix i a pocs més. Per això, normalment els articles apareixen signats pels autors, que manifesten opinions personals amb eufòria patriòtica. Alguns d'ells regionalistes, altres nacionalistes, altres només anticatalanistes, etc.

A tot l'Estat, l'època que s'estén des de principis de segle i fins passada la Primera República és un moment important per al periodisme polític. La premsa satírica estava molt desprestigiada en els sectors més intel·lectuals i encara perdurava la idea de finals del XIX que la bona premsa era la política (Timoteo, 1989: 13). Hi havia també una ànsia d'intervencionisme per part de les classes mitjanes, del burgesos i dels intel·lectuals valencians.

Segons Timoteo (1989:21) «El nexo último, el instrumento único capaz, finalmente, de acercarse a las masas era a principios de siglo el periódico». I això, els valencianistes ho tingueren molt en compte:

«Tots els mitjos de propaganda ideal son relativament inferiors en eficàcia al del periòdic. El periòdic setmanal esparcit per una ciutat o per una comarca, influix en la massa de lectors, desfent els seus prejudicis, arrelant en la seua ànima els sentiments i les idees que bateguen en la fulla de paper. La propaganda de la premsa té altres moltíssimes ventatges que no es possible enumerar açí.» («Al començar de nou» *Patria Nova*, núm. 1, Segona època, 1922)

Les primeres publicacions polítiques no satíriques amb una certa transcendència naixen a principi de segle, l'any 1907, el 1908 i el 1909, amb la creació de les associacions regionalistes valencianistes, *Valencia Nova* i la *Joventut Regionalista Valenciana*, que pretenien impulsar la *Solidaritat Valenciana*. Emmirallats en la *Solidaritat Catalana*, els sectors més joves de *Valencia Nova* van promoure un moviment solidarista important. Amb això va nàixer el pancatalanisme al País Valencià, i conseqüentment va renàixer l'anticatalanisme subjacent. Com diu Fuster (1962b [1985:25]):

«A partir de la primera dècada del segle XX, ja hi hagué a les Illes i al País Valencià grups que professaven allò que començava a dir-se'n "pancatalanisme". Més o menys, al Principat, entre alguns sectors dirigits

del catalanisme polític, penetra la idea d'una reconstitució integral de la nostra personalitat col·lectiva.»

Els joves de Valencia Nova impulsaren el butlletí d'aquesta associació *Valencia Nova*, periòdich autonomista, però que va ser contrarestat pels sectors més moderats i regionalistes del grup, encara adeptes al ratpenatisme. Això va provocar que el que era un periòdich autonomista, segons deia la capçalera, esdevingués un *quinzenari regionalista*. Però els catalanistes van prendre posicions i van publicar després dos setmanaris més, definits com a catalanistes, *Lo Crit de la Patria* i *Terra Valenciana* -aquest bilingüe-, encara que sovint s'hi manifestaven les contradiccions del grup. Els principals adversaris eren els ratpenatistes arrencats sota Llorente i els blasquistes, els quals anaven radicalitzant les posicions antivalencianistes. Entre aquests dos setmanaris van traure a llum *Renaiximent*, publicació que considerem més aviat literària.

També pertanyia al grup de Valencia Nova Rossend Gumiel, el qual, estorot pel corrent catalanista de l'associació, va editar el primer diari anticatalanista del País Valencià *El Poble Valencià*, l'any 1908. En ell, Gumiel, encara que reconeixia la unitat lingüística², arremetia contundentment contra el catalanisme polític, pel tarannà hegemònic que segons ell mantenia envers els valencians. Tot i que només va traure dos números, va aconseguir atiar algunes veus anticatalanistes a

València.

Ja explicà Cucó (1977b:36-37) que de fet el naixement dels primers corrents valencianistes polítics comportà l'aparició paral·lela d'actituds anticatalanistes. Els anticatalanistes provenien de diversos sectors de la societat valenciana, però sobretot del valencianisme conservador localista i del ratpenatista, en molts punts confluents:

Aquest anticatalanisme es mantenia latent des dels primers ressons de la Renaixença -i nombrosos testimonis podrien certificar-ho-, però és l'inici del valencianisme polític el que l'estimula i l'engresca. (...)

Els grans diaris -republicans i conservadors- començaren una llarga campanya, no interrompuda de fet fins als nostres dies, de creació del perfecte maniqueu. Això és: la imatge d'una "Catalunya" devoradora i hostil a tots els nivells. En l'econòmic, caricaturitzant l'antagonisme entre el *proteccionisme de la indústria* (sempre catalana) i el *lliurecanvisme de l'agricultura* (sempre valenciana). Des del punt de vista cultural, tractant d'erigir una llengua "llemosina" o "valenciana" - utilitzada sempre en un sentit de *llengua B*, per a emprar el vocabulari dels sòcio-lingüistes- front a la llengua catalana comuna. Al terreny polític, presentant l'espectre de l'"imperialisme català", que cobreja la subjecció colonial de València.

El periodisme polític valencià d'aquesta època es caracteritzava per l'allunyament dels pressupostos dels sectors populistes valencianistes, de tarannà espanyolista, els quals centraven les forces en la premsa satírica, en la literària i en les obres festives especialment teatrals. També s'allunyaven dels

ratpanatistes pels seus plantejaments apoliticistes, que eren al cap i a la fi un front contra la consolidació del valencianisme regionalista i autonomista. De tota manera, el fracàs de la Solidaritat Valenciana va obligar els valencianistes més conscienciats a un replegament molt acusat.

L'any 1909 va haver-hi eleccions municipals a València, a les quals es van presentar tres candidats valencianistes: Josep M. Olmos, Francesc Martínez i Manuel Oller. El Centre Regionalista, entitat impulsora del moviment regionalista poc definit, es va enfonsar a causa dels desastrosos resultats aconseguits en aquestes eleccions i així mateix li va passar a la Joventut Valencianista.

La reorganització del moviment polític de la Joventut Valencianista es va impulsar des de Barcelona, on aquesta tenia una certa empenta, propiciada per l'optimisme del catalanisme polític. A Barcelona, doncs, es va publicar *Joventut Valencianista*. El director va ser Ricard Carsí i els col.laboradors més reconeguts foren Miquel Duran i Tortajada, Eduard Martínez i Ferrando, Jacint M. Mustieles i Josep M. Bayarri. De tota manera, aquests col.laboradors eren circumstancials i, en general, la publicació no destacava per la consciència nacional dels redactors. Quan desaparegué, nasqué *Valencia*, amb redacció també a Barcelona, era el mes de setembre de 1913. La publicació tenia ara un contingut més fermament nacionalista i una aspiració concreta, la unió de tots els valencians.

Fruit d'aquesta empenta que els valencianistes que residien a Barcelona donaren al moviment, es reconstitueix la Joventut Valencianista a la ciutat de València. Un nou setmanari col.laborà a revifar el moviment valencianista, que semblava adormit. Aquest nou setmanari va ser anomenat també *Valencia Nova*, perquè intentaven avivar els moments de relativa estabilitat i eufòria col.lectiva que havien viscut pels volts del 1907. Però a penes va durar un mes i mig, des del 2 de febrer fins el 23 de març de 1913, cosa que palesa la feblesa del moviment. A *Valencia Nova* constatem que els plantejaments polítics dels valencianistes de 1907 anaven de baixa. En realitat, van intentar una mena de pacte amb tots els sectors valencianistes, des dels més folkloristes de Lo Rat-Penat als més clarament polititzats. Però, tot i el seu moderantisme, no van ser capaços de donar nous ànims a l'empresa regionalista.

En la redacció d'aquest setmanari hi va participar Josep M. Bayarri, el peculiaríssim valencianista catòlic i dretà autor del llibre *El perill català*, publicat el 1932. Bayarri va optar per una ortografia molt particular, de la qual parlarem en l'estudi lingüístic, encara que n'avancem una mostra. Respecte al "rellançament" de *Valencia Nova* diu:

"La Joventut Valencianista" instal·lada en el Carrer de Victoria vivificava d'activitat política. Eren sorolloses les assembles de primers d'any en lloança de la llengua que el Sr. Antonio Royo Vilanova n'expressava en el "Congreso" de Madrid,

Intervenía io en parlamens vivrants i cada oqasió mes la facilitat d'oratoria política me s'entregava. Es clar, io me preparava el qíaxe discursiu, i el llenguaxe d'aqsió consevia presis qultivar.

Permanent president Frances Aguirre estructurava la "Joventut Valensianista". Ignasi Villalonga aqavava d'aplegar de la Universitat de Deusto i se disposava en l'esfol valensianista a la esperimentasió de ses valuoses faqultats.

En el Gran "Valensia Nova" puvliqava un grupo de xovens entre els qe reqorden Ferrandis Luna, Xusep Amorós, Paqo Valiente, D. Martínez Ferrando... (Bayarri (1966; qinqèni 1912-16, VIII)

La preparació de la Mancomunitat a Catalunya torna a fer pensar en el reforç del País Valencià amb una iniciativa semblant. Malgrat tot, el valencianisme en aquest moment es troba en el seu moment més feble. La burgesia agrària de València intenta, per damunt de tot, superar la crisi que pateix però queda sempre estancada en els seus principis agraris que no permeten la modernització. Seguint Cucó (1977a:69), el gener de l'any 1912, la Diputació Provincial de València va promoure un viatge a Barcelona per conèixer de prop la iniciativa de la Mancomunitat de Catalunya, que es consolidà dos anys després. A conseqüència del viatge es va procedir a València a la preparació per a la constitució d'una Mancomunitat Valenciana.

La idea de la Mancomunitat Valenciana es va covar durant molt de temps. Però els ànims pel projecte es van avivar a mesura que la Mancomunitat Catalana en demostrava la viabilitat.

El 6 d'abril de 1914 es constituí la Mancomunitat de

Catalunya. Els valencians es llançaren a l'ofensiva.

La Joventut Valencianista es reorganitzà. La crisi tarongera provocada per la Primera Guerra Mundial era angoixant. I encara s'aguditzà molt més a partir de 1915. Els valencianistes van veure ara la possibilitat de ser escoltats pels sectors agraris valencians i per altres que també necessitaven que algú defensés els interessos territorials del País. Conseqüentment, el desig de la constitució de la Mancomunitat Valenciana es va reforçar. Daniel Martínez Ferrando des de Newcastle upon Tyne enviava articles d'opinió que es publicaven a *Las Provincias*. El 2 de juny de 1914 hi aparegué un article sota el títol «Mancomunitat valenciana» on exposava l'estat de la qüestió:

«Cuando leimos la victoria de la política catalana en este asunto no tuvimos tiempo de alegrarnos, porque hubimos de pensar al momento en qué pudiera ser lo que ocurriera en el reino valenciano, Sabíamos lo divididos que hemos estado siempre y la dificultad de una unión sólida y duradera para un trabajo fructuoso, (...) Sabíamos la apatía valenciana en las cuestiones administrativas y lo desquiciado que ha andado siempre el regionalismo de ideas, que al fin y al cabo no era más que administración,

Esto sabíamos, y sabíamos también que desde que se hizo la caprichosa división en provincias hemos vivido completamente separados y lo que fueran fronteras artificiales, las hemos convertido en reales sin preocuparnos más que del Centro, de lo que otras provincias consiguieran por tener en el poder buenos representantes, y de lo que nosotros pudiéramos conseguir, (...)»

Naturalmente, nuestra política nunca ha sido una política valenciana, sino un reflejo de la política del centro.»

Seguidament, donava compte dels problemes amb Castelló i Alacant que, porugues davant la consecució d'una predominància de la ciutat de València sobre elles, rebutjaven la idea de mancomunar-se. Martínez i Ferrando veia la Mancomunitat com un primer pas cap a l'autonomia:

«Queremos una nación española grande y fuerte, para lo cual sus miembros necesitan libertad, por eso queremos regiones libres, ciudades libres, hombres libres (...) Lo que es bueno en Cataluña no puede ser malo en Valencia»

Les paraules de Martínez i Ferrando deixen entreveure un cert desànim i prevenció davant les possibilitats de la Mancomunitat Valenciana. No és estrany, després del decernís que precedí el moviment solidari i veient l'absurda negativa de Castelló i Alacant. De tota manera, la Diputació de València, presidida per Joan Izquierdo defensava la idea de mancomunar-se amb Múrcia i Albacete. Fins i tot Lo Rat-Penat es va manifestar en contra de la proposta d'Izquierdo, com explicava un comentarista a *La Correspondència de València* del 26-1-1914.

Les reticències de tots els sectors valencianistes, doncs, inclosos els ratpenatistes, es fan sentir aviat:

«Acollintse al nou Real Decret de Mancomunitats, se reuniren en "Lo Rat-Penat" les entitats y fórsas vives pera redactar un prec a les Diputacions de Valencia, Alacant y Castelló, en el fi de qu'elles, las tres unides, demanen al Góbern la "Mancomunitat valenciana", per ser en elles

potestatiu tal demanda, conseguint d'esta manera independència, y per tant, es d'esperar qu'engrandiment en la administració y ensefansa regional.» («Labor valencianista», dins *ECD*, núm. 5, 1-2-1914)

No volen una mancomunitat que, en paraules textuales de Juan Izquierdo, «del mismo modo que lo ha hecho la de Madrid con las provincias castellanas, invitar á las que podemos considerar levantinas, para estudiar si procede constituir la Mancomunidad de las mismas.» (*La Correspondencia de Valencia*, 20-1-1914)

L'alfonsí Izquierdo posava de manifest la seua adscripció a l'espanyolisme, ideologia comuna a la de la majoria de polítics valencians d'aleshores que ocupaven càrrecs de poder:

«De nuestra lealtad nadie ha de dudar; nos abonan todos nuestros actos regionales, presididos siempre por nuestra gloriosa enseña nacional; que si un dia hizo esta región un esfuerzo soberano para celebrar la inolvidable Exposición Regional de 1909, Valencia entera cantó ante españoles y extranjeros que aquel Certámen era *para ofrendar nuevas glorias á España.*» (*La Correspondencia de Valencia*, 20-1-1914)

La feblesa dels valencianistes i l'oposició del blásquisme va deixar sense oportunitats una iniciativa tan encoratjadora. Mentre que des de Castelló, la Diputació donava suport a una Mancomunitat Valenciana, Alacant defensava el caràcter «levantí» del projecte, volent-hi incloure Múrcia i Albacete. La incongruència de la burgesia agrícola de València -opina Cucó- va acabar del tot amb aquesta possibilitat de revertebració.

L'any 1914 va haver-hi a València un «Acte d'Afirmació» celebrat al teatre Eslava, el qual, segons Cucó (1977a:78), va ser presidit per un pensament neo-solidarista. Hi havia des de l'extrema dreta del Círculo Legitimista i el *Diari de Valencia* - el seu òrgan d'expressió-, *Las Provincias* i la Juventud Maurista, fins als partits republicans, blasquistes i bocins del sorianisme. Entre els valencianistes hi havia les tres entitats de Joventut Valencianista, la de Castelló, València i Barcelona, el Grup Regionalista, d'Alacant i La Nostra Terra de Castelló. Com veiem, destaca l'absència significativa de Lo Rat-Penat. Amb aquest acte es reivindicava l'ús de la llengua, la creació de l'Institut d'Estudis Valencians, també la creació de la Mancomunitat Valenciana, la concessió de l'autonomia política, i finalment, la creació d'un diari regionalista. De poc va servir tot això, si no és per la nova eferescència que va aconseguir la Joventut Valencianista que poc després trau a llum el setmanari *Pàtria Nova*.

L'acte es convocava a l'entorn d'unes mínimes bases reivindicatives, l'oficialitat de la llengua, el renaixement de la personalitat regional i l'autonomia administrativa².

El 16 d'agost de 1914 aparegué *La Señera*, *semanari regionalista*, publicació que només va traure un número. En aquest es donava compte del resorgiment del moviment valencianista, la manifestació del qual era el setmanari mateix. Per desgràcia, la immediata desaparició posava en evidència

aquestes paraules i manifestava de ple quin era el veritable estat del moviment.

Fou el 6 de març de 1915 quan apareix el primer número de *Pàtria Nova*. Amb un plantejament reivindicatiu basat en les conclusions de l'Acte d'Afirmació, la Joventut Valencianista s'hi esforçà per aconseguir una resposta social que no arribà mai. De tota manera, aconseguiren eixamplar el moviment valencianista de caràcter reivindicatiu:

«Pòcs erem al principi; pero pronte s'adonarem sobre tot en l'Acte d'Afirmació Valencianista que's celebrà en el teatre Eslava l'any passat per Juliol de qu'els valenciàns no havien perdut encara la seu'ànima, i al vore cóm de la sang responia en tots aquells a qui exposavem nòstra doctrina, la més ferma esperansa renaixqué» (*Pàtria Nòva*, núm. 23, 7 d'agost de 1915)

Pàtria Nova, *Setmanari Valencianista* era la plataforma de les idees, ara sí, nacionalistes de la Joventut Regionalista. Aquest setmanari va ser el primer que va seguir una línia política favorable a la reconstrucció nacional del País Valencià. Es manifestaven nacionalistes i federalistes i defensaven els interessos de les classes mitjanes burgeses. L'últim número, el 23, va eixir el 7 d'agost de 1915. Segons Sanç (1983:31) a l'entorn de *Pàtria Nova* hi havia un grapat d'escriptors i polítics que ja no tenien res a veure amb la Renaixença local. Els seus membres buscaven la construcció d'una societat moderna

basada en sòlides i genuïnes arrels populars. Efectivament, a l'entorn de *Patria Nòva* trobem Eduard Martínez i Ferrando, Carles Salvador, Miquel Duran i Tortajada, Jacint Mustieles, Francesc Puig-Espert, Lluís Cebrián i Mezquita, etc.

La vocació reconciliadora del setmanari es manifesta de diverses maneres. Els valencianistes de *Patria Nova* evitaren tant com els fou possible una rotunda declaració de principis, que finalment van haver de fer després de publicats 18 números:

«Hem de sentar el principi de que nosatros som algo més que regionalistes; som valencianistes, o siga nacionalistes valencians. Vól dir assò, que nosatros entenem que'l Reine Valencià es una nacionalitat ben pròpia i definida, ab sa llengua i sa lliteratura més o manco floreixent en l'actualitat, pero que SON SEGLE D'OR FON ANTERIOR AL DE LA CASTELLANA, sos usos i costums, lleis especials que perquérem i que devém tindre si volem desenrrolar-se naturalment i ab tota la pròpia fòrsa expansiva, etc. (...)

Volem ser valencians conscients i orientats pera ser útils a Espanya i al mon, no volem ser espanyòls castellanisats i inconscients que s'extingixquen sense ser útils ni a València ni a Espanya ni a ningú.»
(*Patria Nòva*, núm. 19, 10 de juliol de 1915)

Patria Nova va servir com a plataforma de difusió dels ideals neosolidaris. Fins i tot, va col.laborar en la difusió d'un projecte, basat en l'opuscle aparegut l'any 1915 de Rafael Trullenque *Nacionalismo Valenciano* per arribar a una federació a partir d'unes *Bases*, que ens recorden les *Bases de Manresa*. Ací es posa de manifest el punt més controvertible de les disputes

valencianistes, el religiós. Trullenque defensava un projecte que deixés de banda la qüestió religiosa, cosa que no va convèncer ningú, ja que tothom, la Joventut Sindicalista Catòlica -Bayarri mateix-, els legitimistes i els integristes, Unió Republicana, etc. trobaven indefugible la definició religiosa.

També a *Patria Nova* s'hi va covar el Primer Aplec al Puig, per defensar aquell patrimoni monumental, en el qual es va aprofitar l'avinentesa per convocar una assemblea preparatòria que es feu als salons de Lo Rat Penat. L'acord més interessant d'aquesta Assemblea, reflectit a les pàgines de *Patria Nova*, va ser la declaració de la constitució d'una federació de societats valencianistes sota el nom de Germania valenciana.

La desaparició de *Patria Nova* coincideix amb el trencament de la Joventut Regionalista amb el ratpenatisme, perquè els membres de Lo Rat Penat van convidar com a mantenidor als Jocs Florals de 1915 un espanyolista recalcitrant, el malagueny Manuel Estrada, conegut maurista que acabava d'apuntar-se a les doctrines d'Eduardo Dato. Des de *Patria Nova* es va incitar al boicot dels Jocs Florals. El director, Marià Ferrandis Agulló i membres destacats de la redacció com Eduard Martínez Ferrando, Francesc Aguirre -president de la Joventut Valencianista-, Miquel Duran, Rafael Trullenque i altres van ser detinguts a conseqüència d'aquest boicot. Però segurament hi havia també raons econòmiques i polítiques que donaren fi a la revista. Políticament havien fracassat en els seus intents reconciliadors.

Econòmicament, ja havien manifestat diverses vegades la precarietat amb què subsistien. El valencianisme semblava novament en un atzucac.

A partir de 1922, el valencianisme polític presenta símptomes de desunió. La Unió Gremial convoca diversos organismes regionals per projectar la revitalització de l'enyorada idea de la Mancomunitat Valenciana. D'ací va nàixer el grup valencianista Acció Valenciana. *La Correspondència de Valencia* cada vegada s'aproximava més als idearis dretans. Com a contrapartida, Tomàs Martí i Adolf Pizcueta entre altres, van reimpulsar el setmanari *Pàtria Nova* (24-3-1923), que apareixia amb nova numeració i combatia el valencianisme dretà de *La Correspondència*.

El setmanari defensava els interessos nacionalistes i, com els altres, lluitava contra el centralisme. Hi ha constants referències a Catalunya, perquè en aquells moments, rebia forts cops polítics des de Madrid. Els valencianistes de *Pàtria Nova* es mostren del tot solidaris respecte a les reivindicacions polítiques de Catalunya, que són les mateixes que els valencianistes demanaven per al País Valencià, però amb la Dictadura eren ben impossibles d'assolir.

Aquest setmanari és una publicació bàsicament d'opinió política, i també d'informació relacionada amb els assumptes de la ciutat.

Però el pronunciament de Primo de Rivera el 14 de setembre, desencoratja els seus membres que ja no en trauen cap número més.

En total van ser -com en la primera època- només 23 números, en els quals hi van col.laborar Francesc Caballero Muñoz, Francesc Badenes, Jacint M. Mustieles, Enric Navarro i Borràs, Lluís Revest, Francesc Almela i Vives i altres.

Al Principat, la creació de la Mancomunitat i el poder de la personalitat d'Enric Prat de la Riba havien posat en marxa un procés de normalització de la cultura i la vida social catalana. com diu Fuster (1971:143):

«Normalitzar, per a aquella generació i en la Catalunya d'aquell temps, no solament era posar ordre en allò que ja existia (...) Equivalia també a *crear* del no-res, o amb poques possibilitats materials i humanes, tot el que feia falta; suplir les deficiències de l'Estat, atendre les necessitats pràctiques de la societat catalana, ampliar-ne el repertori d'ambicions culturals».

Aquesta època d'esplendor, doncs, va ser propiciada per la creació de la Mancomunitat on hi van col.laborar gent de totes les tendències polítiques amb un objectiu comú, i el resultat va ser esplendorós.

La creació d'una Mancomunitat Valenciana hauria pogut ser, com ho fou a Catalunya, una possibilitat d'expansió política i cultural del País Valencià dins l'Estat espanyol. A Catalunya, la Mancomunitat va representar l'assentament polític de la classe burgesa catalana i l'assoliment d'uns objectius que la beneficiarien com a classe, però que també beneficiarien el

conjunt del país. Com diuen Espinet, Gómez Mompert, Marín i Treserras (1989:4) la Mancomunitat va ser:

«l'expressió més clara i la conquesta institucional més valuosa de la voluntat d'exercici del poder polític de la burgesia catalana.»

El fet que la burgesia valenciana no fos urbana, sinó agrícola i cacicatera va frustrar l'intent, que no va superar les adhesions testimonials al projecte.

Aquesta frustració comporta la feblesa lamentable del valencianisme. Si era impossible crear un òrgan de participació i de revertebració d'un país conquerit, també ho seria la consecució d'uns òrgans difusors de la ideologia fracassada. Per això, a València, no hi va haver premsa diària en català, perquè la feblesa de la ideologia valencianista implicava una escassetesa de recursos per impulsar-la. A més, no hi cabia l'esperança d'una resposta social favorable.

Però arribada la Dictadura, el projecte de la Mancomunitat de Catalunya es va venir avall. La Mancomunitat fou suprimida en 1923 i la proscripció de la llengua catalana, abans reconeguda com a oficial, va portar el nacionalisme català a un replegament important. Però aviat, una consigna llançada pels intel·lectuals de la Lliga «Catalunya endins!» va fer que la concentració intel·lectual donés els seus fruits. Diu Fuster (1971a:146), que ho recull de Bertomeu Soler, que mai no es van vendre tants

diaris en català, ni va haver un tiratge tant important de llibres, ni tanta oferta teatral.

Hi ha un fet destacable que es dona a Catalunya, l'existència d'una burgesia catalana, políticament present, potent i culta, que dota de les premisses imprescindibles perquè la intel·lectualitat cree el seu món cultural i no haja de sotmetre's al de la cultura veïna. La diglòssia a Barcelona no arriba mai a fer els estralls que va fer a València, per diverses raons, però la principal és que mentre els intel·lectuals del Principat s'identifiquen amb un món simbòlic comú, Catalunya, els valencians s'enfronten a una diàtriba constant, València respecte a Espanya i València respecte a Catalunya. Des de qualsevol punt de vista, la intel·lectualitat valenciana sentia subordinació, que era fruit de la incapacitat d'assumir un cert orgull cultural i polític. A Catalunya, els intel·lectuals s'abocaven a la premsa, hi exercien el seu poder, fins i tot en la premsa en castellà. A València, l'oferta periodística era només en llengua castellana i de característiques poc diferenciades de l'ètica i de l'estètica de Madrid. S'havien venut al sucursalisme, a canvi de ben poca cosa, una escassa participació valenciana en el govern espanyol.

Quan arriba la Dictadura de Primo de Rivera, els intel·lectuals valencians continuen dividits, amb interessos contraposats, i doncs, amb una escassa influència cultural en la societat que es vulgaritza per falta de referents. Els

intel.lectuals catalanistes no eixien del seu minoritarisme, tot i els grans esforços que hi van fer. La societat valenciana, per aquella falta de referents culturals sòlids, es limitava a seguir les directrius dels ideòlegs espanyolistes, els quals, malgrat la mediocritat, tenien a les mans les plataformes més convincents.

El parèntesi de la Dictadura va ser també un parèntesi per a la premsa política valenciana. Però, a les primeres mostres de feblesa, els valencianistes no perderen l'oportunitat d'organitzar-se. Així van formar l'Agrupació Valencianista Republicana.

Es tractava d'un partit republicà, nacionalista i d'esquerres, fundat el 1930. El seu òrgan d'expressió fou el setmanari *Avant*. Aquest setmanari va ser la transformació de la revista literària més important d'aquell temps, *Taula de les Lletres Valencianes*, la qual ja havia transformat molt el contingut en els darrers números, polititzant-se sensiblement.

Quan *Taula de les Lletres Valencianes* desaparegué es creà *Avant*. La iniciativa literària acabà esdevenint un òrgan polític, perquè el valencianisme, en arribar la Segona República tenia, de fet, certes expectatives.

Fou el 13 de setembre de 1930, set anys justos després de la proclamació de la Dictadura de Primo de Rivera, quan aparegué *Avant, Setmanari Valencianista Republicà*:

«Com a valencians i com a ciutadans hem de sentir-nos enemics d'un

règia que representa completament la negació del nostre doble ideal.

Dins d'esta significació la nostra labor ha de ser de cultiu de les coses valencianes, de revalorissació de la nostra personalitat política, de concreció dels ideals de llibertat federal, de propaganda del sentiaent de democràcia i liberalisme.» (*Avant*, 13-9-1930)

Són republicans d'esquerres, nacionalistes i catalanistes, defensors del federalisme.

Hem dit que *Avant* era l'òrgan d'expressió de l'Agrupació Valencianista Republicana. Aquest partit comptava amb una organització semblant a la d'Esquerra Catalana, formada pels sectors més radicals de la petita burgesia valencianista, que s'oposava a la Dictadura de Primo de Rivera.

Dels 32 números que van eixir d'*Avant*, en l'última etapa va variar la periodicitat i es repartien gratuïtament, com una qüestió tàctica, per guanyar adeptes al valencianisme i al republicanisme.

Avant va esdevenir un altre setmanari *El País Valencià*, periòdic d'Esquerra Valenciana, quan l'any 1935 aquest grup va entrar a formar part del Front Regionalista Valencià. Malgrat la filiació política es declararen:

«deslligats de tota disciplina de partit, estem al servei de tots els patriotes d'esquerra i el de tots aquells que, desenrotllant llurs activitats al nostre país, signifiquen una coincidència en lo polític i en lo social.»

El País Valencià va viure dues èpoques, la primera a partir del maig de 1935, amb disset números i la segona només amb quatre, a partir de finals de març de 1936. La guerra el va estroncar.

Les esquerres, malauradament, no van tenir més oportunitats periodístiques a excepció d'un altre intent fallit de setmanari que Esquerra Valenciana va publicar, *El Popular*, setmanari valencianista d'esquerres. Només en coneixem un número, i dubtem que n'isqués algun altre. Aquest número correspon al 26 de gener de l'any 36, en el qual trobem una certa eufòria i triomfalisme de cara a les futures eleccions. El setmanari, a primera plana, manifesta la intenció d'esdevenir diari en pocs mesos. També hi ha unes notes respecte a l'ideari polític que pensaven defensar en aquesta publicació:

«Es com ideari el de un valencianisme exaltat, el que correspon al desitj d'un poble que se considera esclau i goja de ferma voluntat per a conquerir les llibertats que fa segles li foren arrebatades,

Som, doncs, nacionalistes purs i aspirem a una federació dels pobles ibèrics, qual lliure autodeterminació senyalarà el desentrell de les activitats pròpies i marcarà les fites que corresponguen a les relacions de general convivència.» (*El Popular*, 26-1-1936, p. 1)

També hi defensen els drets històrics i lingüístics arrebatats als valencians i s'ofereixen com a lligam dels partits d'esquerra republicans.

Encara que la llengua de redacció és el català, hi ha comparativament una gran i aclaparadora quantitat d'articles escrits en castellà. Defensen un projecte federalista de la nació valenciano-llevantina amb la resta de nacionalitats de l'Estat.

A diferència del Principat, els valencianistes no tenien cap altre programa polític que la constitució d'una república laica. Hi ha una dreta valencianista organitzada, la Dreta Regional Valenciana, la qual s'arreglera justament al voltant del "Diario de Valencia". El partit DRV va mantenir aliances amb altres partits de l'estat i van llançar i organitzar la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (GEDA), coalició político-electoral. També hi havia el Partit d'Unió Republicana Autonomista (PURA), que recollia el moviment blasquista. L'any 1934, a partir de la Joventut Republicana Nacionalista, organització dels joves del PURA, es creà Esquerra Valenciana. Ni el PURA ni DRV es poden considerar valencianistes, ja que els seus pressupostos estaven lligats als interessos estatals.

Unió Valencianista Regional era un partit valencianista que es va constituir l'any 1918. Com a partit burgès amb diverses tendències ideològiques, busca relacions amb la Lliga de Francesc Cambó. En opinió de Simbor (1983a:22), l'aparició d'Unió Valencianista Regional fou molt favorable per al moviment valencianista dretà, sobretot perquè amb l'ajut, d'una banda d'Ignasi Villalonga, capdavanter d'un sector del valencianisme burgès valencià, i de l'altra de la Lliga, van aconseguir la

compra del diari *La Correspondencia de Valencia*, que serví de tribuna de les idees nacionalistes, encara que no sempre, fins a la seua desaparició, l'any 1939.

Arribada la Segona República, els plantejaments es radicalitzen i constitueixen, cap al 1933, Acció Nacionalista Valenciana, partit que desaparegué en l'inici de la Guerra Civil. El maig de 1934 van crear el seu òrgan de difusió *Acció*.

En aquest setmanari es defensaven els mateixos objectius de la Dreta Regionalista Valenciana: la cooficialitat lingüística, la valencianització dels pobles castellanoparlants, etc. Van fer del catolicisme un dels punt centrals de l'ideari i *Acció* esdevingué clarament un setmanari portaveu d'aquest ideals. L'any 1935 el partit va canviar el seu nom pel d'*Acció Valenciana*, el mateix nom que el d'un diari cultural aparegut l'any 1930, portaveu d'*Acció Cultural Valenciana*, grup universitari i catalanista de reivindicació cultural i lingüística.

Com és de suposar, el deteriorament de la situació social i política va acabar amb totes aquestes iniciatives periodístiques, que de no haver-se trobat amb una guerra, de segur que haurien arribat a una situació molt més engrescadora que la que ara tenim, quant a panorama periodístic en català al País Valencià.

Aquest és, doncs, el panorama periodístic de la premsa política partidista fins a la Guerra Civil l'any 1936.

Les publicacions polítiques que es declaren independents

Tal i com avança el segle XX, la independència política de la premsa comença a guanyar adeptes. Els valencianistes arriben a consolidar-se políticament, i això fa que alguns que se sentien vinculats amb els grups valencianistes, interessats en el projecte polític, en major o menor grau, però no directament implicats, editen setmanaris independents dels partits polítics i de les associacions, tot i que eren igualment doctrinaris. També es dona el cas d'alguns periòdics que es declaren independents però que responen clarament a les sigles d'un partit. Tot això ho explicarem ara mateix, De tota manera, hem de deixar ben clar que la independència política de les publicacions que ara exposarem és, en general, ben dubtosa.

El primer va ser *El Crit Valensiá, Semanari independent, Il·literari y defensor del Comerç, Industria y Agricultura*, aparegut el 21 de maig de 1912. Està escrit amb la mateixa ortografia que els setmanaris satírics. Però intentaren fer un setmanari seriós d'informació, de notícies:

«Venim, pues, á posar al corrent als nostres lectors de tot alló que puga interessarlos, tant en lo referent al comerç, com als arts, industries, agricultura; donantlos además notisies reccionals ó estrancheres que puguen interessarlos.» («Nostre Programa», *El Crit Valensiá*, núm. 1)

Malgrat la independència política, no volen fer una publicació asèptica, volen defensar els interessos valencians i denunciar els abusos de poder.

Dissortadament, no aconseguí consolidar-se i només va durar uns mesos, però la seua importància en el panorama periodístic valencià és clara, ja que és el primer intent, al segle XX, de constituir un setmanari independent escrit en català a València.

Va ser *Foc y Flama*, *semanari popular*, aparegut el desembre de 1912, una publicació nova i innovadora en el panorama periodístic valencià. Es va caracteritzar per l'intent d'acostar el valencianisme a les classes més populars. És un valencianisme de tendències regionalistes, però allunyat del catalanisme. En aquest aspecte s'hi entrelluca sovint la influència del dretà Josep M. Esteve Victòria i de Bayarri.

Els valencianistes de Valencia Nova hi van col.laborar amb escassíssima freqüència i també altres més avesats al gènere populista. Es tractava, doncs, d'un nucli heterogeni de col.laboradors, els uns provinents dels sectors populistes, com el mateix Bayarri i Bernat Morales San Martín, els altres sectors dels valencianistes més catalanistes, com ho seria Carles Salvador.

El setmanari combatia el centralisme polític i les actituds antivalencianistes. De tota manera, hi vorejava el gènere literari, ja que incloïa molts poemes i alguns fragments teatrals de caire populista.

Els valencianistes vinculats a la Joventut Regionalista aprofitaven, mentrestant, altres periòdics com *El Anunciador Valenciano* (1912), periòdic d'anuncis bilingüe, per publicar articles regionalistes, i, amb una certa vocació literària reproduïen col·loquis i versos.

Bayarri edita el 1917 un setmanari, *El Poble Valencià*, setmanari valencianista, defensor de tots els interessos del Regne de València. És la segona vegada, doncs, que apareix un setmanari sota el mateix nom. Bayarri tenia en comú amb Gumiel -el director del primer *Poble Valencià*- el fervent odi contra el catalanisme i l'exaltat catolicisme. Només se'n van publicar 6 números, l'últim dels quals és del 5 de maig. Bayarri, escultor i escriptor va ser un personatge del món de les lletres sempre lligat al regionalisme dretà més populista però polític.

Fins el 1922, van aparèixer alguns periòdics com *Valencia Mensual*, continuador d'*El Anunciador valenciano*, el qual havia desaparegut el 1915. Tot i ser també un diari d'anuncis, va continuar publicant articles d'un acusat to regionalista, ja que els valencianistes hi van col·laborar.

Hem de destacar l'aparició l'any 1922 d'*El Crit de la Muntanya*, publicació de caràcter agrari, però d'un marcat caràcter nacionalista. Es tracta d'un full mensual, amb notícies comarcals, sobretot aquelles que afectaven de prop el món agrari. Encara que va començar sent només un full, a poc a poc va anar consolidant-se i arribà a les 8 planes en alguns números de 1923.

Hí havia molt de contingut d'exaltació nacional. *El Crit de la Muntanya* reivindica Constantí Llombart i promou homenatges en el seu honor, ja que els ratpenatistes obviaven la transcendència de Llombart en la Renaixença valenciana. Es fan ressò dels aplecs nacionalistes, de fet, fan de portaveus del grup de *Nostra Parla*, i de la Joventut Regionalista. S'hi defensava la cooficialitat del valencià i de la seua presència pública. També tractaven aspectes de transcendència estatal: per exemple, destaca la clara oposició de la redacció a la guerra d'Espanya contra el Marroc, que s'esdevenia aleshores. Segueixen de prop els fets que s'esdevenen a Catalunya. Elogien amb contundència Macià, mentre que acusen de traïdor Cambó.

Hí ha una notícia curiosa que pot ser d'interès. Es tracta de la creació d'un «Servei de Premsa» que l'associació *Nostra Parla* havia creat. Així intentaven recollir articles en defensa del nacionalisme, que des de *Nostra Parla* serien enviats a diferents publicacions valencianes, perquè les idees valencianistes foren presents a tots els mitjans de comunicació valencians. Desconeixem la transcendència d'aquest servei, ni tan sols sabem si va ser un simple projecte o va reeixir.

Josep M. Esteve Victòria traurà a llum l'1 de juliol de 1931 la segona època d'*El Poble Valencià*, *semanari valencianista*, que també es declara independent. La independència política era respecte als partits, perquè el compromís polític amb el valencianisme dretà, que es respirava entre les pàgines del nou

setmanari, era evident.

Els esforços del setmanari van centrar-se en la consecució d'un Estatut. Malgrat la independència declarada, el setmanari va ser un embrió d'Acció Nacionalista Valenciana, grup que sorgia de l'Agrupació Valencianista de la Dreta. Aquesta associació política defensava, entre altres coses, la valencianització lingüística de les comarques castellanés del País Valencià.

La consolidació de la República i del valencianisme polític va ajudar a la consolidació d'alguns projectes periodístics valencians. La publicació més important en llengua catalana que hi ha hagut al País Valencià, a excepció d'*El Temps*, va ser un setmanari independent de fortes arrels valencianistes. Es tracta d'*El Camí*, publicat entre 1932 i 1934. Aquest nou setmanari va aconseguir traure 133 números.

Tot i que hi figura com a director Joaquim Reig -en aquells temps regidor de l'Ajuntament de València per Unió Valencianista- en realitat va ser dirigit per un consell.

El setmanari *El Camí* va aconseguir una influència política destacable. S'hi va covar la unificació ortogràfica basada en la normativa fabriana, que ells proposaren des d'un principi en les seues pàgines.

Hem d'acabar aquest panorama de la premsa independent valenciana amb un frustrat intent de diari *L'Hora*, *Diari d'orientació valencianista, informació i anuncis*, aparegut el 7 de juny de 1936. L'interès per la revertebració del País Valencià

com a poble diferenciat els movia a considerar del tot necessària una tasca de conscienciació. En el número 3 ja s'hi respira el malestar social que acabaria amb l'alçament nacional:

«La tràgica història d'Espanya continua. La violència i la discòrdia, la revolució i les apetències dictatorials, les camises blaves, les camises vermelles, les pardes, les formacions militars i el culte a la força són motors de les multituds espanyoles.

Ni el poble, ni els intel·lectuals saben reaccionar davant d'aquests fets. Persecució dels adversaris, negació del dret als altres, motins i agressions, crenes i incautacions arbitràries, censura prèvia permanent, són actituds que tothom troba normals i que segons l'angle de visió tots es senten disposats a justificar. Si pregunteu a cent espanyols, potser noranta vos contestaran que sols confien en la violència, en la discòrdia i en l'extermini.» («Ideari», *L'Hora*, 10-6-1936)

L'Hora és un diari dretà, inspirat, segurament pel grup de Reig. A més de l'ideari, que apareixia en primera plana, hi havia un apartat d'informació general, amb informació d'espectacles, cultura, esports, successos. La informació local ocupa un lloc primordial, la primera i segona planes, i també hi ha algun escrit sobre la història del País Valencià. És l'únic diari que hem tingut els valencians en la nostra història, segurament perquè mai no s'ha repetit aquella circumstància històrica favorable al valencianisme.

PREMSA LITERÀRIA

La premsa literària i cultural

La primera revista literària en català va ser *Lo Rat Penat*, *Calendari Llemosí*, que sota el lema «Pel fil traurem lo capdell» va fundar Constantí Llobart l'any 1875. Es tracta d'una publicació anual i la seua transcendència rau, de primer, perquè és la primera revista cultural de la Renaixença i, de segon, perquè hi col.laboraren escriptors de tota la comunitat lingüística.

La publicació va ser fruit de l'esforç de Constantí Llobart per aconseguir una plataforma d'expressió literària de la llengua llemosina -tal i com ell l'acostumava a anomenar-. Llobart seguia les petjades del Principat, on ja es publicava des de feia temps, des del 1865, concretament, el *Calendari Català* de Francesc Pelagi i Briz, el qual havia aconseguit un gran èxit. El *Calendari Català* era el primer intent de publicació seriosa que, segons Torrent i Tasis (1966:92) «insisteix en la defensa de la llengua catalana, que n'utilitza els recursos literaris i dóna cabuda als escriptors que, en prosa o en vers, des del Principat, des de les Illes o des del País Valencià, la conreen». Aquest plantejament coincideix de ple amb el del *Calendari Llemosí*. De fet, en el *Calendari Català* van col.laborar alguns valencians com Teodor Llorente, Rafael Ferrer i Bigné i Constantí Llobart.

Però el desig de Llobart hauria estat el de fer una publicació setmanal o mensual. L'escàs moviment literari no va

possibilitat aquesta empresa, ja que els costos de la publicació eren al seu càrrec i al d'alguns dels col.laboradors.

Al País Valencià la premsa en català, fins aleshores, havia estat premsa satírica exclusivament. El que ara començava Llobart tenia poc a veure amb aquelles primeres experiències. Llobart veia que a Catalunya s'esdevenia un renaixement literari que poc o molt també es donava al País Valencià -concretament a la ciutat de València-. Per això, intentà bastir dels mateixos fonaments la Renaixença valenciana, cosa que no va aconseguir per raons d'índole política sobretot, però també cultural i social.

L'èxit de la publicació de Llobart és evident, va durar deu anys, i en tot aquell temps Llobart i Josep M. Puig i Torralva van ser els capdavanters de la publicació, exercint-ne com a directors i co-directors.

Encara que el *Calendari Llemosí* és una publicació d'escàs interès literari, al seu voltant es va constituir un grup d'escriptors de qualitat ben diversa, que van aconseguir crear un cert ambient: «lo cercol ahon gira lo valencianisme es cada jorn mes extens». De tota manera, les queixes per la poca adhesió que els valencians manifestaren per aquesta empresa se succeïen contínuament.

Lingüísticament, el *Calendari* es ressentia de la poca pràctica d'escriure en llengua catalana. Per això, la llengua és molt arcaitzant, allunyada de les formes col.loquials. És una llengua «viciada» d'arcaïsmes i castellanismes sintàctics.

El *Calendari Llemosí* esdevé l'any 1884 *Lo Rat Penat*, publicació quinzenal, la qual fa de portaveu de la nova associació que sota el mateix nom havia fundat també Llombart. És la segona publicació literària valenciana, impulsada pels mateixos i escassos escriptors valencians, dels sectors més progressistes de la Renaixença valenciana.

Aquesta publicació no difereix gaire quant a contingut de l'antecessora. També hi col.laboraren autors de tots els Països Catalans, especialment del Principat. *Lo Rat Penat* tenia un encapçalament que recordava el de *Lo Gay Saber*, que també es presentava com a «Periòdic literari quinzenal fet per escriptors catalans, mallorquins y valencians». De tota manera, les diferències entre les dues publicacions eren notables. Per exemple, *Lo Gay Saber* va fer una declaració de principis rotunda, que deia:

«Protecció per tot lo catalá, vinga d'allí on vinga. Tot escriptor que en catalá escriga, trobará las portas de *Lo Gay Saber* de bat a bat obertas. Qui vulla escriure en l'altra llengua, prou diaris té per omplir-hi planas. Som y volem ser catalans, Y perquè ho som y ho volem ser, en catalá parlem».

També en *Lo Gay Saber* va col.laborar Llorente, Llombart, Labaila i Víctor Iranzo. La primera època d'aquesta publicació va ser entre 1868 i 1869, però va reaparèixer l'any 1878 i va desaparèixer per sempre el 1883, un any abans de l'aparició de *Lo*

Rat Penat.

Curiosament, *Lo Rat Penat* no va ser mai representativa del conjunt del ratpenatisme valencià. Hi escrivien només els que estaven d'acord amb la línia més progressista, la de Llombart. El sector conservador va fer boicot a la publicació des del principi. Ens pot ser difícil d'entendre aquest boicot quan Llorente i tants altres havien estat col.laboradors habituals de les revistes del Principat. Era, doncs, una qüestió de personalismes, de no fer i no deixar fer, perquè a conseqüència d'això, el descoratjament va deixar sense continuïtat la publicació al número 8.

El triomf del ratpenatisme conservador va deixar sense possibilitats la politització del moviment renaixentista i consegüentment, la Renaixença valenciana no va donar més fruits. Els progressistes tornaren a emparar-se en el gènere satíric, molt més adequat per a l'esbravament ideològic.

Al segle XIX, doncs, no hi ha més publicacions literàries i, curiosament, al segle XX, les escasses que hi ha són sobretot impulsades pels ratpenatistes conservadors i pels populistes, almenys fins l'any 1928, quan el valencianisme polític tenia ja una certa consistència. L'experiència de Catalunya amb revistes com *L'Avenç* era del tot inexportable, perquè el conservadorisme hegemònic considerava perillosíssima per a la unitat d'Espanya qualsevol bri autoctonista que superés el *divertimento* de la poesia.

La primera publicació literària del segle XX va ser *Renaiximent*, que continuava la tasca de *Lo Crit de la Patria*, però des d'un vessant més literari. Així doncs, encara que políticament defensava els interessos de la Solidaritat Valenciana, es va centrar molt més en aspectes literaris tals com la crítica literària i teatral, la publicació de poemes i poca cosa més. És evident que aquesta publicació va ser controlada pel sector més conservador de *València Nova*, ja que no era gens crítica amb el ratpenatisme, ans al contrari, el defensà i l'impulsà.

Els escriptors populistes, preocupats per l'escassetesa de producció literària en prosa, cregueren convenient d'afavorir la lectura amb publicacions setmanals de contes valencians. La més important fou *El Cuento del Dumenche*.

L'any 1908 aparegué *El Cuento del Dumenche*, publicació setmanal dirigida per Lluís Bernat. Bernat havia estat deixeble de Constantí Llombart i segurament va deixar de pertànyer a *Lo Rat-Penat* quan aquell va morir. De jove col.laborà a *Barcelona Alegre*, *València cómica*, i *Madrid cómico*. Quan encara tenia 14 anys va estrenar al teatre Russafa i després col.laborà amb *La Traca* (1887), fundà *La Tronà* (1894-1909) i va treballar en la redacció d'*El Pueblo*, *El Radical*, *El Diluvio* de Barcelona i *El Diario universal* de Madrid. Va ser antiblasquista convers al sorianisme.

L'interès per la manca d'una narrativa valenciana el va

moure a iniciar una empresa que resultà tot un èxit. Bernat, situat a l'extrem oposat del ratpenatisme, però també poc vinculat al valencianisme polític de la *Joventut Regionalista*, va rebre fortes crítiques per part dels conservadors que veien en la publicació una tasca antivalencianista, ja que els contes anaven escrits amb ortografia castellana. Bernat, com els altres escriptors populistes, optà per aquesta ortografia per donar més abast a la publicació. Amb això aconseguí habituar el lector a llegir en la llengua del país una narració setmanal, però, paradoxalment, el mantenia en l'analfabetisme total pel que es refereix a ortografia. *El Cuento del Dumenche* va aconseguir mantenir-se durant 51 números, gairebé un any, després desaparegué i tornà a aparèixer una vegada més, l'any 1914, sota la direcció ara de Vicent Carceller. Carceller aconseguí consolidar la publicació, la qual anava il·lustrada amb dibuixos de Pertegàs. L'any 1919, la Joventut Valencianista va poder normalitzar l'ortografia de la publicació d'acord amb les normes de l'IEC. Aquesta iniciativa no va agradar al públic, el qual ja estava ben acostumat a les subversions ortogràfiques i sembla que com a conseqüència d'això, finalment, va desaparèixer l'any 1921.

El 1910 aparegué *El Cuento Valencià*, dirigit per Bernat Morales San Martín, molt amic de Lluís Bernat però més pròxim al moviment literari valencià. Per això, va voler fer ara el mateix que el seu amic, editar contes valencians, però no va reeixir i només van aparèixer 7 números. Aquesta publicació es venia a

Alacant, Barcelona, Castelló, Madrid i València.

La segona dècada del XX s'estrena amb l'aparició de *Lo Rat Penat* revista mensual, publicada pel sector conservador de l'associació del mateix nom. És una revista que recull articles d'història, arqueologia, llengua i poemes. En total, unes 50 pàgines literàries d'escàs interès històric i filològic. El número 1 apareix al gener de 1911. La reaparició de *Lo Rat Penat* coincideix amb un moment de desorientació del valencianisme polític, i doncs, d'auge del moderantisme i conservadorisme del moviment valencianista. A diferència d'altres publicacions, *Lo Rat Penat* és una revista absolutament literària i actua de portaveu del sector conservador de la societat. Només hi apareixen articles històrics o literaris i poques notícies, referides sempre a les activitats de la societat. També van publicar un monogràfic sobre Llorente, arran de la seua mort l'any 1911. La publicació era mensual i va durar un any just, 12 números en total, del gener al desembre de 1911.

A principis del XX, també hi va haver un cert increment de les revistes falleres, escasses al XIX, la majoria de les quals no superaven les despeses del primer número i no tornaven a eixir. Destaca amb escreix *Pensat y fet*, l'any 1912, en la qual participaren els valencianistes de totes les cordes. Però la publicació era purament circumstancial, ja que només veia la llum un cop a l'any. *Pensat y fet* va ser una publicació literària, no pas festiva, perquè el contingut, encara que es referia a la

feita de les falles, era bàsicament literari. La publicació va fer canvis ortogràfics i passà a anomenar-se posteriorment *Pensat i Fet*. Va superar totes les vicissituds, excepte el parèntesi de la guerra entre els anys 1936 i 1939, va viure la postguerra i va subsistir fins l'any 1972. Començà venent uns 15.000 exemplars, però el moment més important fou l'any 1923, que en vengué més de 50.000. Com ja hem dit, no es tractava només d'una revista fallera, ja que tenia com a col.laboradors els escriptors més consagrats. També s'hi acolliren alguns grafistes importants i va ser força innovadora estèticament. De tota manera, es publicava només un cop cada any, suposem que això va ajudar que es mantingués en vida durant tant de temps.

El 18 de maig aparegué una altra publicació setmanal de contes, *Rondalles Noves*. Era un nou intent de l'infatigable Bernat Morales San Martín que tampoc no va arribar a quallar, ja que només en van eixir tres números.

El mateix 1912 aparegué *Foc y Flama*, *semanari popular*. Es tracta d'una publicació literària que volia demostrar que el poble valencià no era un poble que gaudia només de les coses intrascendents:

«Volém demostrar, eixint á la defensa del poble valencià insultat, de la basa popular, que no es un estult, que cheneralment es lo suficientment ilustrat per a distingir el gra de la palla.» (*Foc y Flama*, núm. 1, 14-12-1912)

S'hi transcriuen diàlegs, col.loquis, poemes, contes, articles de contingut nacionalista i notícies sobre el moviment valencianista. En total se'n van publicar 25 números, l'últim el juny de 1913.

Foc y Flama va voler integrar els valencianistes més polititzats, però dins l'àmbit cultural, perquè políticament no podien compartir el mateix sostre persones amb ideologies oposades, que tenien només en comú el valencianisme. Això, ja s'havia demostrat com a impossible en aquells moments en què el valencianisme anava de baixa.

El Cuento del Disapte va aparèixer el 26 de desembre de l'any 14. En aquell moment, *El Cuento del Dumenche* de Carceller ja feia gairebé un any que havia reaparegut. Suposem que, veient que era una empresa profitosa, algú va voler impulsar un nou conte setmanal. Però el públic, fidel a *El Cuento del Dumenche*, no respongué i no en va poder eixir cap més número fora del primer.

Hi hagué un llarg parèntesi de publicacions literàries, coincidint amb la nova eufòria que envoltà el moviment valencianista. El valencianisme polític es consolidava i això feu que els valencianistes hi posaren tots els esforços. Així, doncs, fora d'*El Cuento del Dumenge* -que aparegué amb aquest nou nom a partir de 1919- i *Pensat i fet*, les publicacions literàries van desaparèixer. Cal destacar, però, l'aparició de la *Biblioteca Valenciana Popular* de Josep Ribelles Comín, que des de Barcelona

publicà, des de 1914, obres antigues i modernes d'autors valencians, en fascicles. També hem de destacar la creació de l'agrupació literària Pro-Poesia. Aquesta associació fundada per Josep M. Bayarri va organitzar lectures públiques de poemes i va crear l'any 1915 una col·lecció de *plaquettes de Poetes valencians contemporanis*, entre els quals hi havia els ratpenatistes seguidors del llorentisme i els modernistes. Però ni l'una ni l'altra eren publicacions periòdiques.

L'any 1922 aparegué un sol número -sortosament- d'una publicació pseudo-literària. Es tracta d'*Els omens de la vergonya*, publicació que no presenta el més mínim atractiu literari i només resulta interessant com a mostra de l'ortografia fonetista que Bayarri es va atrevir a proposar.

El parèntesi de la Dictadura de Primo de Rivera va fer que novament els valencianistes conservadors tingueren més àmbits d'actuació, ja que la política valencianista va quedar emmudida. Això es demostrà amb l'aparició d'una nova publicació quinzenal ratpenatista, *Germania, revista lliteraria y científica*. Només va traure 26 números. Entre els col·laboradors hi havia els més destacats ratpenatistes com Nicolau Primitiu, Lluís Cebrián Ibor, Josep Sanchis Sivera i el mateix Lluís Fullana. Aquesta publicació va editar algunes fotografies i dibuixos de la València antiga i va destacar per la quantitat d'articles històrics i poemes davant l'absència d'articles valencianistes.

Mentrestant, els populistes van traure pel seu compte una

publicació que va tenir molt de ressó. Es tracta de *Teatro Valensiá, revista semanal lliteraria*. Aquest revista dirigida per Rafael Gayano, publicava una obreta de teatre setmanalment, a l'estil del que *El Cuento del Dumenge* havia fet en narrativa. Va publicar uns 127 números entre setembre de 1925 i octubre de 1928. També hi havia una secció de notícies teatrals. Va millorar amb el temps i quan va arribar al centenar de números va passar a publicar a la portada un fotografia de l'autor de la peça escrita i el noticiari teatral augmentà. També hi hagué l'aportació gràfica d'alguns grafistes com F. Aguar i, fins i tot, s'hi arribà a publicar algunes obres curtes de teatre o narrativa escrites pels lectors i col.loquis. També s'hi publicava la partitura que acompanyava les obres teatrals.

L'any 1926 aparegué *Valencia, revista ilustrada*, es tracta d'una revista mensual que, segons Navarro Cabanes (1928:160) tirava uns 4.000 exemplars. La publicació volia popularitzar temes històrics i folklòrics valencians, així com oferir poemes i escrits d'escriptors valencians com Llorente, Llombart i Puig i Torralva. Va desaparèixer l'any 1931. Era bilingüe.

Una altra publicació important fou la de l'Acadèmia Valencianista del Centro Escolar y Mercantil, *Cultura Valenciana*. La dirigia Jimenez Fayos i hi col.laboraren els mateixos que ho felen en la revista *Germania*, encara que no tots. Aquesta publicació volgué ser sobretot històrica.

En 1927 aparegué la revista *Taula de les Lletres*

Valencianes, la revista cultural més important que hi hagué i de més transcendència. Començà a publicar-se l'octubre de 1927 i l'últim número correspon a novembre de 1930, en total 38, ja que la revista era mensual. La publicació destacava pels seus aires de modernitat, de contacte amb la literatura europea i pel plantejament coherent que fins aquell moment no s'havia vist en cap altra. Els escriptors de *Taula* sabien què volien, quin tipus de literatura els agradava i a qui anava dirigida. Eren d'esquerres, compromesos amb el moment que vivien i van decidir que l'empresa literària podia ser un primer pas d'una llarga batalla. Així, doncs, publicaren *Taula*, que cada cop més es polititzà i prengué posicions respecte a la Dictadura. Es desvincularen del valencianisme ratpenatista encara que hi mantingueren una actitud respectuosa. La unitat de la llengua, i, doncs, l'acceptació de les Normes Ortogràfiques de l'IEC per tots els valencians, va ser un dels reptes més importants que es proposaren, l'altre, potser, el de crear una consciència nacional entre els lectors que els portés a la reivindicació política.

L'arribada de la República, com ja hem vist, empenyé els valencianistes cap a la política. Malgrat tot, no descuidaren el terreny cultural. *Nostra Novel·la*, revista literària popular va ser la primera publicació que volgué aprofitar l'esclat del valencianisme pocs mesos abans de la proclamació de la Segona República. La publicació volia ser una mena d'acadèmia popular, on els lectors s'avessaren a llegir en llengua catalana, per la

qual cosa van donar les normes ortogràfiques de l'IEC amb comptagotes.

El setembre de 1934 va aparèixer *La República de les Lletres, quaderns de literatura, art i política*. El número 1 corresponia al juliol-setembre de 1934 i l'últim número correspongué a l'abril-juny de 1936, concretament es tracta del número 8. Aquesta publicació va ser fundada per Miquel Duran i Tortajada, que, havent tornat de Barcelona, volgué crear una plataforma d'orientació totalment valencianista i a la qual empenyé des dels ratpenatistes, més polititzats ara que mai, fins als més esquerrans o dretans valencianistes. També hi col.laboraren alguns erudits del Principat com Martí de Riquer, Joaquim Casas-Carbó, Joaquim Folguera, Francesc Pujols, i de les Illes com Gabriel Alomar o el rossellonés Carles Grandó.

La República de les Lletres volia la creació de la que anomenaven «Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria»; el País Valencià, doncs, formaria part de la federació catalana: «Catalunya, València, Mallorca -Balears-, Roselló, s'uniran en una República Literària Federativa de la Llengua Catalana.» Es tractà, doncs, d'una revista literària, però molt marcada per un alt sentiment patriòtic. Així, doncs, hi trobem articles de sociolingüística junt a molts de literaris o poemes, però tots amb un caràcter inequívocament catalanista.

L'any 1935 es va crear la societat Proa. Es tractava d'una associació amb ganes de fer valencianisme cultural. Van crear un

butlletí d'informació cultural *Timó*. Tragué 11 números, des del juliol de 1935 fins al maig del 36. La publicació es distribuïa gratuïtament, per estendre la cultura i la llengua catalanes entre els valencians.

També l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana va traure un butlletí l'any 1934. En aquest butlletí es feien patents les reivindicacions de l'Associació, l'ús de la llengua, la cooficialitat, el dret al bilingüisme i l'ensenyament. Va durar fins l'any 1938, quan les expectatives d'èxit dels republicans durant la guerra ja s'esvafen i el treball cultural va ser considerat òbviament com una qüestió marginal.

No podem acabar sense esmentar la revista valenciana *Nueva Cultura*, la qual, malgrat estar escrita sobretot en castellà, va prendre posició a favor de l'autodeterminació del País Valencià. La revista, vinculada al PCE i dirigida per Josep Renau, va comptar amb la col.laboració d'Emili Gómez Nadal, valencianista d'esquerra marxista, pròxim, doncs, a la ideologia de la revista, però valencianista. Hi havia col.laboracions d'altres valencianistes, com Carles Salvador, sempre en català. La publicació va desaparèixer l'any 1937, per manca de paper i altres problemes esdevinguts per la situació de guerra que es patia.

Les publicacions culturals van demostrar l'escàs interès del públic valencià pel retrobament cultural amb el país, la llengua, les arrels, etc. Els valencians estaven desvinculats absolutament

d'aquesta realitat, perquè el sucursalisme polític havia aconseguit transformar la societat valenciana en una societat satèl.lit de Madrid. El fet és que fins arribada la Segona República no hi va haver aquest retrobament.

L'absència de periodisme valencià

Amb aquesta presentació de les publicacions sobre les quals hem bastit l'estudi lingüístic hem volgut afavorir la visió conjunta del lector. Hem agrupat les publicacions pel contingut, per tal de facilitar la comprensió de la diversitat d'àmbits en què els valencianistes van haver d'intervenir. En molts pocs casos van reïxir. En realitat, les publicacions es ressenteixen d'una evident falta de qualitat, de poca experiència i d'un escàs sentit periodístic. Els valencianistes volgueren utilitzar la premsa com a òrgan d'expressió, com a eina de dogmatització, mai com una fi o com a eina de construcció d'un model de societat, tal i com la premsa dels grups importants econòmicament i socialment feia. Tampoc no tenien recursos per a fer-ho, i doncs, no van aconseguir mai la creació d'una publicació de notícies en català, sense més. Darrere de cadascuna de les publicacions de les quals ara hem parlat hi ha una claríssima motivació política que n'esdevé l'eix fonamental. Són, en fi, publicacions que podríem considerar propagandístiques, en tant que l'ús del català és plenament consubstancial a la publicació. La diglòssia del il·lustrats del XIX vingué a aplanar el camí als del XX, que mai no veieren possible una feina tan engrescadora com la creació d'un diari en català que pogués competir amb els diaris en castellà de l'època. Això va comportar, doncs, escassetesa d'elements atractius per al públic lector. La premsa

valencianista estava condemnada a convèncer els convençuts i prou. Potser hauríem de fer l'excepció de la premsa satírica, pobra en recursos, però molt més a l'abast del poble, cosa que en conformà l'èxit. La distància respecte a la premsa de Catalunya era abismal.

També a Catalunya, la forma d'entendre el diari com a òrgan ideològic d'un partit i no com a eina d'informació, tal i com des del segle XIX ja s'esdevenia a l'àrea anglo-saxona, es feia sentir. Els anys 30 van ser decisius, periodísticament parlant per al Principat, els antecedents, però, ja havien preparat el canvi o el naixement de la nova concepció periodística. Els noucentistes, i més concretament el mateix Xènius, diu Casasús (1989:34), s'avançaren a la noció del que fou el periodisme informatiu-interpretatiu, perquè consideraren que aquest nou tipus de periodisme havia d'arrelar en la tradició catalana. Així, i a poc a poc, quedà endarrere el periodisme romàntic de Joan Maragall, Jaume Balmes i Valentí Almirall, per donar lloc a un nou periodisme que en tot Europa ja havia quallat. Però també calia consolidar una tasca que aquells últims havien encetat, la definició de quina serà la manera catalana d'entendre el món i els diaris catalans hi van participar molt activament.

És a partir de la Segona República, per tant, que el periodisme informatiu a Catalunya va ser un fet. En 1938 hi havia al Principat sis diaris en castellà i set en català, però la realitat és que, com explica Guillaumet (1988:31), el tiratge de

La Vanguardia era gairebé en conjunt el total del tiratge de tots els diaris catalans junts.

Al País Valencià, però, l'únic que vam tenir va durar tres dies. Potser, els valencianistes també van pecar de falta d'originalitat, però sobretot hi hagué la manca de recursos i la manca de públic.

LA PREMSA POPULAR I LA RENAIXENCA

La primera revista satírica: El Mòle.

La primera revista satírica impresa en valencià, *El Mòle* (1837-1870), recull la tradició pre-periodística dels col·loquis, afegint-hi ara el component de la periodicitat. El director, Josep Maria Bonilla, va assajar aquest gènere en el setmanari i en altres publicacions com, per exemple, el col·loqui *Declaració amorosa de Tófol el Chufero á Manela la Catalana*, escrit a Madrid i publicat a *La Risa*, reproduït després en les pàgines d'*El Tabalet*, i, com a continuació d'aquell, va escriure *Contestació de Manela la Chíncha, á Tófol el Chufero*.

Bonilla va nàixer el 16 d'agost de 1808, era fill d'un notari de Lliria i en la infància va destacar per les aptituds artístiques i literàries. Va estudiar poesia dels autors clàssics, història universal i pintura. L'any 1829 va començar a publicar poesia al *Diario de Valencia*. També va escriure una tragèdia clàssica, l'any 1830 *Dion triunfante en Siracusa* i després *Los Reyes de Esparta*. La primera va ser estrenada al teatre Principal de València i va assolir un gran èxit. La segona fou íntegrament publicada al diari *El Catalan*. Publicà al *Diario Mercantil* fulletons, crítiques de teatre, articles de costums i poesies. L'any 1833 va aconseguir la titulació d'advocat i va desenvolupar alguns càrrecs civils.

Escriptor, polític, pintor, gravador i periodista, Bonilla va destacar perquè va ser el que va introduir el Romanticisme al

País Valencià, amb els seus amics Vicent Boix i Pasqual Pérez i Rodríguez, aquest últim col.laborador d'El Mòle i director del *Diario Mercantil de Valencia* entre 1833 i 1844. De tarannà liberal, Bonilla va ocupar càrrecs polítics durant la guerra carlista com a comandant de la Milícia Nacional.

L'1 de febrer de 1837 va aparèixer el primer número d'*El Mòle*, en el qual Bonilla fa una declaració de principis, segons la qual ser liberal és «ser home de be y amar la llibertat y la Constitusió sinse mires, sinse interesos, sinse partits», mentre que els altres són «andròmines de exaltats, moderats, chustmichos, republicans &».

El fet és que Bonilla vol fer un setmanari perquè, des del seu punt de vista, la premsa d'un partit «no hu pot ser de la opinió cheneral», i per tant, només serà bo un diari que siga independent. Veiem, doncs, com Bonilla creu en el fet periodístic com a narració objectiva dels esdeveniments, sense partidismes. Però de fet, ell fa una premsa especialment romàntica i exaltada.

Un altre dels principis periodístics d'aquest setmanari que Bonilla manifesta també en el primer número d'*El Mòle*, és el del periodista com a professional de la informació (i no del doctoreig). Així diu:

«Preguntador, - Creus tu que puga un periodista ficarse en qui no se fica en ell, no respectant la seua opinió, que es la propietat mes sagrada de l'home?»

El Mòle, - No crec.

Preguntador.- ¿Pero creus que al que furgue al dit periodista, se li poden y deuen tornar les peres al tabac?

El Mole.- Si, si crec.»

Bonilla signava molts dels escrits amb el pseudònim *Nap-y-Col*. Va ocupar un càrrec polític a l'Ajuntament de València, entre d'altres, i es va haver d'exiliar a Madrid dues vegades com a conseqüència de les reaccions antiliberals. Sembla que en els primers temps de la publicació mantenia en secret el nom i el dels altres responsables del setmanari, Pasqual Pérez i Rodríguez i Bernat i Baldoví, si jutgem per un escrit aparegut en el número 6:

«Habent oit lo molt can parlat tots y cabilat per saber qui son els redactors del *Mòle*, volem traure de ductes á tans curiosos, dientlos qui son pa que es güiden el servéll. Tots pregunten per *Nap-y-Col* y els companeros. La ó diu si será este, latre si será aquell, latre si será fulano, ó sotano, ó mengano, y ningú aserta a fe de liberal español y de mala fe dels francesos. Pos señor, no es ningú dels ques pensen y diuen per ahí, que som nosaltros; si señor, nosaltros, el meu companero y yo.»

En canvi, poc temps després, Bonilla serà reconegut com a director de la revista, la qual aconsegueix un gran èxit de subscripcions.

Els altres redactors d'*El Mòle* van ser Pasqual Pérez i Josep Bernat i Baldoví. De Pasqual Pérez i Rodríguez tenim poques notícies. Conegut amb els pseudònims de *Petaca-grossa* i *Peres-tendres* va ser un romàntic liberal, que va treballar constantment

pel resorgiment valencià. Bernat i Baldoví era un suecà ric, que pogué cursar els estudis de dret, però no volgué exercir. Es dedica a escriure versos i sainets i a col.laborar amb Bonilla en les primeres empreses periòdistiques valencianes.

Segons Simbor (1980:200), en la segona etapa, *El Mòle* va aconseguir vendre entre 4.000 i 5.000 exemplars, fet molt important si considerem que es tractava de mitjans del segle XIX i només a la ciutat de València. Constantí Llobart (1879:239) atribueix aquest èxit d'*El Mòle* a «sa extranya originalitat (...) puix deixava entreverer en les seues pàgines la viva imaginació de qu'estaba dotat y lo fecunda qu'esta era en recursos».

El Mòle va ser el primer periòdic -definit com a tal- setmanal escrit en llengua catalana, al País Valencià. Com a conseqüència de les forçades absències del seu director va sofrir diversos lapsus:

Primera època des de l'1 de febrer fins al 4
d'agost de 1837.

Segona època des de 29 de novembre de 1840-1841

Tercera època del 16-1-1855 a l'1-7-56.

Quarta època de 1863 a 1864.

Cinquena època de 1864 a 1865.

Sisena època 1870.

En el primer número, es conta la historia d'un escultor que fa motlles dels assistents en una espècie de demostració. Així, malgrat les aparences físiques, *El Mòle* caracteritza els personatges tal i com són, tenint en compte el seu tarannà polític, és a dir, *El Mòle* reflecteix la realitat del personatge i no la façana. A partir d'això, tal i com l'escultor va fent els motlles, són caricaturitzats els personatges de l'època, els oportunistes, els carlistes, els 'pansistes', és a dir els que tant els fa fred que calor, els republicans, els 'chusts michos' -jovellanistes- i els que trenquen el motlle, els 'pastisos', és a dir els que són un mica de tot.

Però, per què un diari en català?, Bonilla ho justifica així en una «Advertencia» en castellà, prèvia al primer número:

«A primera vista ha de parecer ridícula la empresa de publicar un periódico en lengua valenciana. Podemos a los que censuren nuestra resolución taparles la boca con sólo decirles que no lo lean. Mas a los que, sin graduarla de ridícula, se contenten con extrañarla, les diremos para su satisfacción que igual derecho creemos nos asiste para dar a luz este periódico en un dialecto, que aunque provincial no deja de ser español, al que tuvieron los que publicaban en Madrid *La Península Ibérica*, y al que tienen los editores del *Galignani's messenger* en París. En segundo lugar nos ha decidido a ello el olvido en que yace el cultivo de esta hermosa lengua, que como dice nuestro inmortal Cervantes, a ninguna cede gracia y hermosura excepto a la portuguesa. Digna por cierto de ser mirada con cierta predilección, como que fué el órgano de las sublimes producciones de Ausias March y demás célebres valencianos que la cultivaron. En un tiempo, pues, en que no se mira ya como rareza el esfuerzo que tienda a perfeccionar cualquier ramo de la literatura

nacional, ensayamos la presente tentativa, abriendo el camino a que otros más sabios y profundos filólogos valencianos desempeñen con más acierto la carga que tomamos sobre nuestros débiles hombros,»

Curiosament, els intel·lectuals catalans del Principat de tendències liberals no es van sentir atrets per la llengua «provincial» (Segarra, 1985a:131). Hi ha molt poques excepcions: Antoni Puigblanch, que va escriure un poema en català culte i diverses composicions de caràcter festiu i joiós, encara que tota la resta de la producció literària la va fer en castellà i Josep Melcior Prat, que va traduir *Lo Nou Testament* l'any 1832. Hauríem potser de preguntar-nos per què Bonilla, Pasqual Pérez i Bernat i Baldoví es decideixen per l'ús del valencià en els seus escrits, quan al Principat, els seguidors de corrents liberals que ells defensaven estaven adscrits a un liberalisme de tendència absolutament integradora. Segurament, i seguint les tesis de Simbor (1980:204-205), Bonilla, Pérez, Boix i Arolas com a romàntics liberals i Altet, Comte de Ripalda i els seus seguidors, com a conservadors, formaven una generació anterior a la de Llorente i tots ells es poden considerar com a renaixentistes.

El Principat només ha reconegut com a Renaixença la producció romàntica i enyoradissa, imperant a Catalunya i hereva de la influència escocessa, germànica i italiana. En canvi, segons Simbor (1980), la Renaixença és un moviment molt més ampli

temàticament i estèticament. És «la pretensió d'usar el català en obres cultes, motivada pel Romanticisme, que, bé liberal, bé conservador, va provocar a tot Europa, des de Finlàndia fins a Hongria o Galícia o els Països Catalans, una mirada enrere, a les èpoques de nació lliure i independent.» (204) Per això defensa l'adscripció de Bonilla al moviment, el qual considera del tot autònom al de la Renaixença del Principat.

Sanchis Guarner (1933-1962:176) diu que els romàntics valencians eren més liberals i afrancesats i menys moderats que els barcelonins. Era un romanticisme revolucionari, laic i progressista, de la línia de Heine, Byron, Victor Hugo, Leopardi, Larra, etc.

Bonilla intenta restablir la legitimitat de l'idioma en el terreny, ara sí, periodístic. I no sols això, el fet d'introduir, en la premsa periòdica el valencià és una mostra de la connexió amb les idees romàntiques europees que afavorien les literatures autòctones. Justificaven, doncs, l'ús del valencià perquè era el que utilitzaven les classes populars, ja que els sectors burgesos s'havien castellanitzat.

L'1-2-1837, al número 1, Bonilla explica la situació lingüística de l'estat espanyol en aquell moment, i doncs, la realitat plural de l'antic imperi:

«¿per que estrañaran vore un periodico en valensiá? ¿per que no nos entendran? De cualsevol manera España es una torre de Babel. En Fransa, tots parlen en frances; en Ingalaterra, tots en ingles; ahí en Rusia, tots

en ruso; y així en los deus puestos. En España, pegues capa Cataluña, parlen de un modo que alló es un laberinto; tires capa Viscaya, feslos un nuc al rabo, ni guipes paraula; tamorres capa Galicia, bona nit; te emboques en Sevilla, y te parlen en caló; y si demanes menchar y no sabs parlar en señas, o te busques un interprete, ya pots penchar les barres al escudeller; toques mes avant, y tot sels en pasa en tirar plantes y fer chepetas, y menechar el cap com un santibarati, y les bories y gargallets del sombrero de troapellot y de la chupa de cuant els acurtaren, y si no tens atre quefer, entén á un home que parla a miches. Per aixó dic y diré que España es una torre de Babel.

Enténganos, pues, el que nos entenga, y el que no, que vacha y llixca una orde del ministeri y encara la entenderá manco.

Lo que han de fer els castejanos que no entenguen el *Mole* es no tocarlo tansols en les seues mans, ni llechirlo en los seus ulls, sense que en busquen uns altres dun interprete, porque si no, tot ho trabucaran y llansarán a pedre sense traure cap ni sentener. Nosatros escribim para els valensians y res mes. Ara ya ho saben; despues no vinguen en matafulleries y parladories, y en ascos y en paraules, criticant lo que no entenguen, com fan mes de quatre y mes de huit, de lo que nosatros no tenim culpa. El que tinga la cabota dura, que se la casque hasta que lixca el suc com les taronches, y no diga *si fueron cuifas o si fueron asaas.*

Nap-y-Col

Un fet curiós és el menyspreu que es reflecteix en aquest fragment pels castellans. Al llarg de la revista sembla que hi ha un menyspreu constant pels que no parlen en valencià, que no són valencians segons els criteris de Bonilla. Això ens sorprèn molt més encara després d'haver llegit a Enric Balaguer (1988), el qual considera la revista com a espanyolista. En la nostra opinió, és espanyolista allò que fa propaganda de l'espanyolisme

contra el nacionalisme català, gallec o el que siga, i *El Mòle* no fa això. Sí que és, però, Constitucionalista.

En canvi, estem d'acord amb Blasco (1984a:14) que Bonilla sempre va examinar els esdeveniments polítics sota un prisma estrictament valencianista. Segons Blasco, Bonilla va estar molt influït per Bonaventura Carles Aribau i les reivindicacions catalanistes d'*El Vapor*.

En aquella època, els que no parlaven valencià havien de ser gent de fora o burgesos acomodats que havien adoptat la llengua castellana, és a dir, els coents. Ideològicament, Bonilla estava en contra de tot aquest sector, que veien en la llengua només un residu folklòric d'un passat d'esplendor, lluny de l'actual elegància de la llengua castellana, llengua de la Cort:

«El Mòle, considerat com un tros de llemosí es pernisiós. Con que...cuidado en dir el Pae nuestro, ni resar el credo en valensià, si va en el Mòle; porque es un tros de llemosí y es pernisiós.» (Observacions crítico-ransies sobre la carta de un espanyol, El Mòle, núm. 23, 2-8-1837)

El Mòle, doncs, defensa l'ús de la llengua catalana i vol traure-la de la decadència en què es troba. Segons Simbor, són ben poques les defenses aferrissades del valencià com les que apareixen a *El Mòle* anteriors a aquesta època. Simbor (1980:184-193) en comenta d'altres, però diu que hi van haver molt poques⁴.

Però l'ortografia d'*El Mòle* pren model de l'ortografia castellana, per tal d'abastar un públic ben ampli. Això va

provocar algunes polèmiques que els redactors s'apressaren a rebatre. Al número 2 d'*El Mòle* (9-2-1937) ja comencen a fer-se sentir les protestes per l'ús castellanitzat de la llengua. En la secció *Colorins* apareix un article sota el títol «Als escrupulosos», article que respon a la polèmica iniciada per les cartes rebudes a la redacció:

«Era molt de esperar lo que está susuint, y nosotros ho teniem previst. Sabem que molts que se presien de intel·ligents en el idioma valencià, han criticat el del primer número del *Mòle*, dient que moltes de les seues expressions saben à castellanimes, Asó, que hasta sert punt podrá ser exacte, pues no nos presiem de conéixer à fondo un idioma que desgrasiadament ha caigut casi en desús; (...) Lo mateix diem dels vocables que acás oldrán à castellanisme, y del estil modern y sintaxis moderna que tal volta adoptem. Habem cregut que entre estil cult y estil ordinari yabia alguna diferencia; y per lo mateix donem probes del primer en articles serios, y del segon en els que van firmats per «*Nap-y Col*». Sempre para expresar conceptes moderns, cregam indispensable recurrir à la creació de nòves paraules, ho farem, pero usant del mirament y parsimonia que en tals casos aconsella Horasi.

Tornem à repetir no obstant, que no nos tenim per grans coneixedors de la llengua, sino purs afisionats, que nesesiten y desichem les lliurs y advertencies dels filòlegs valencians, à qui preguem de nou que nos favorixquen en lo dit, y en quant contribuixca, sino à alzar de son abatiment, à lo manco à no deixar morir para sempre un idioma, que ha dominat tot el michdia de Fransa, la part oriental de España, y que cultivat com correspon, podia fer en el dia el recreo y delisies de la chent de gust y lliterata, aixina com feu el honor y la delisia de les corts galants de la Provensa y Languedoc, resonant ses asentes acompañats del arpa dels menestrals en els dorats salons de Avinó, y encantant en sa

melodia les bères del Ródano.» («Als escrupulosos», *El Mòle*, núm. 2, 9-2-1937)

És interessant de destacar d'aquest fragment el reconeixement de la unitat lingüística -però que parteix de tesis llemosinistes, les més esteses de l'època- i la creença que el valencià podria esdevenir una llengua moderna i periodística.

Aquest fragment dóna fe de la preocupació d'*El Mòle* sobre la situació de la llengua, que ha caigut en desús.

Premsa satírica i consciència lingüística: el llemosinisme dels populistes i l'extensió dels tònics lingüístics.

Altres publicacions satíriques, podríem dir que gairebé totes, van seguir algunes idees lingüístiques de Bonilla i la tendència ortogràfica, la majoria extremant-ne la castellanització. *El Tabalet* criticà de forma molt subtil els poetes romàntics que escrivien en castellà. En criticà l'esnobisme i criticà que critiquessen els populistes:

«En esta afortunada época de *poesía* y *fabetes* tendres, de *romanticismo* y coca de dacca, de *bellas imágenes* y calses de trabeta... abunda en tanta manera el filadís del parnaso, que en cuansevol carrer s'encontren á cada pas mes poetes que finestres; els quals, no contents en alborotar el barrio, acompanyant per lo regular *sus dulces y melodiosas inspiraciones* en violíns de *amor propio*, y flautes de carabasera... posen

com un drap mal llevat tota atra clase de música, que no perteneixca á *su particular y privilegiada escuela...*» («Correspondencia del Tabalet», *El Tabalet*, núm. 5, 30-5-1847)

Diu Enric Soler i Godes (1984:7) que els periodistes satírics, tant els d'*El Mòle* com els altres, van fer a la llengua «més mal que una pedregada». Potser des del punt de vista ortogràfic sí -que és al que es refereix en aquest cas E. Soler-, però el que no els podem negar a aquests primers periodistes és que van col.laborar activament en la revertebració d'una consciència lingüística.

El llemosinisme i els escriptors populars

Els valencians d'aleshores, i alguns d'avui dia, ignoraven la llengua que parlaven, confonent-la amb l'occitana dels trobadors. El pes de la tradició provençal i l'afany diferenciador com a poble respecte a la resta de catalans fa que la teoria que el valencià i el llemosí -entenent com a llemosí la llengua arcaica que ja no es parla enlloc, fora del País Valencià- són una mateixa llengua compte des de fa segles amb una gran adhesió popular. Hauria estat més difícil, per als valencians, de comprendre que parlant una mateixa llengua que els mallorquins i catalans, no hi constituïem un poble, ni que fos

culturalment, en un moment en què la idea d'estat no estava del tot configurada ni arrelada:

«no hiá mes que vore pintats en un cuadro, á un valensiá, un catalá, un andalús, un gallego, un manchego y un churro^{es}, y cuansevól estrancher creuria que som de nacions diferents. Els catalans se creuen que no son españois, y se burlen dels castellans...» (*El Nole* núm. 2, 7-11-40, 2a. època),

És curiós que Bonilla s'estranye que els catalans que es rifen dels castellans, ja que al llarg del setmanari veiem com ell mateix també ho fa dient-los *churros* i *castejanos*.

Bonilla creu, com alguns d'aleshores, la teoria del llemosí, és a dir, que la llengua antiga era el llemosí i que posteriorment, a causa de les diverses evolucions aquell llemosí havia esdevingut valencià. Aquesta teoria era compartida per alguns autors del País Valencià, però també del Principat. Altres, però, defensaven la teoria que el valencià era un dialecte del castellà.

Però, d'on li venia a Bonilla aquest afany per nomenar llemosina la llengua catalana? Segons explica Ricard Biasco (1984a: 18):

«com que mancaven d'una sòlida formació filològica, els romàntics creieren que, com que hi havia tanta diferència entre la llengua culta d'aquests poetes i la vulgarment parlada al carrer i haver-hi a més, tantes variants dialectals en els territoris que encara la parlaven, era escaient

donar un nom unitari i comú a la llengua culta que ells cultivaven esporàdicament. Així, van adoptar el de "llemosí".

Segons apunta Blasco, entre els valencians, un dels primers a utilitzar aquesta denominació fou Agustí Blat el 1846, amb la incondicional acceptació de Boix, el qual com sabem era molt amic i col.laborador de Bonilla. Aquest i els seus contemporanis la van assumir totalment. Consideraven igualment que el que ells escrivien era valencià i la llengua literària era llemosí, perquè conreada pels autors romàntics llorentinians, poc tenia a veure amb el que ells escrivien.

El *Mòle* dibuixa un àmbit lingüístic, referit a l'antiguitat, doncs, partint de la idea que abans a totes les terres catalanes i occitanes es parlava llemosí. Bonilla sabia sobradament que valencià i català eren una mateixa llengua i acceptava la unitat lingüística sota el nom de llemosí. Ací es manifesta l'herència de Carles Ros, que entenia el llemosí com una llengua mare. Transcriurem un article aparegut en una secció nova, creada en la primera època de la revista, però a partir del segon volum, en el qual els redactors d'El *Mòle* es disposen a fer una «Descripció de la ciutat y reine de Valencia» (núm. 2, vol. II, 13-5-37) i que recorda l'*Epítome del Origen y grandezas del Idioma Valenciano* de Ros (1734):

«El nom de llengua llemosina que se dona á la llengua ú idioma matriz del valencià, ve de la ciutat de Limoges en Fransa. Es la que se

parlaba en tot el mitjà de esta nació, y la que ara se usa en Catalunya, Valencia, Mallorca, Menorca, Iviza y Cerdenya. El llemosí se forma de la unió del francès y del espanyol que parlaven els que fuxqueren de Espanya en temps dels moros. Per los anys 1250 ya se escribien versos en llemosí, y en all se dona principi á les rimes, d'aon hu han pres els castellans; pues Mosen Jordi, cavaller valenciá, criat en la Cort del Rey D. Jaume, escrigué sonetos, sextilles, tercetos y octaves, y molts dels seus versos copiá el famós Petrarca, traduïts al italiá, en les seues obres,

El llemosí quedá per al pronte en la Provenza; pero coa en el temps de la conquesta, quant se començá á tirar als moros de Espanya, baixaren també francesos revolts en els espanyols emigrats, duqueren també son idioma, y l'establiren en el país immediat á la Gallia Provenzal, que es Catalunya, d'aon ixqué el dialecte catalá. Més avant esta gent belicosa estengué ses conquestes per les isles veïnes, Mallorca, Menorca é Iviza, á les quals comunicaren sa llengua. També la pasaren á Cerdenya, be que en este país se trova hui molt adulterada en la mescla del italiá, y de les llengües dels bárbaros, que sucesivament han ocupat la isla.

En aquella época tingué el llemosí gran credit, y era la llengua culta, com que se usaba en la Cort dels Condes de Barcelona y de Montpeller. Com el Rey D. Jaume s'havia criat y namat en la illa del llemosí, tingué en ell y sa casa tant de poder la afició a este idioma, que conquistada Valencia del poder de moros, volgué que els nous habitants hagueren de parlar el llemosí, á pesar de tindre en el seu eixersit, aragonesos, castellans, y de altres provincies de Espanya y Fransa. »

Sanchis Guarner (1933-1962:23) va explicar com el nom de llemosí va arribar a popularitzar-se com a sinònim de valencià. Primerament, el llemosí, ja ho sabem era el nom amb què es coneixia la llengua dels trobadors. Aquesta denominació es va estendre entre els segles XVI-XVII, Martí de Viciana deia en 1574:

«Como el Rey [don Jaymel] y los de su casa y corte y muchos de sus vassallos, hablaban lengua de Provensa y no sin grande mixtura de otras lenguas [de los demás aventureros conquistadores], y toda en junto fue nombrada Lengua limosina, con la qual tenemos escripto el libro de las Leyes forales del Reyno, y las obras de Ausiàs March, y muchos otros excelentes libros que nos dan testimonio de aquella primera lengua» (Viciana (1574), tret de Sanchis (1933-1962:26))

En canvi, Escolano (1610) diu, per exemple, referint-se a la *Crònica de Muntaner*:

«Y deve estar advertido el lector en éste y en otros escritores de aquellos tiempos, que en su escritura jamás hazen división de valencianos y catalanes, sino que por el nombre de catalanes se entendían los unos y los otros, por ser todos de una misma lengua y nación desde los principios de la Conquista, y por más de doscientos años» (III, XVI, col. 593, tret de Sanchis (1933-1962:32-33))

Al XVIII, Carles Ros denominava llemosina la llengua dels clàssics valencians del XV i valenciana la llengua contemporània. Durant la Renaixença, Joaquim Rubió i Ors, Manuel Milà i Fontanals, Pau Piferrer, fins i tot el mateix Bonaventura Carles Aribau consideraven llemosina la nostra llengua.

No és, doncs, d'estranyar que *El Mòle* recollís aquesta tradició i que no es plantegés la il·legitimitat del nom.

La història de la nostra llengua era molt clara per als redactors d'*El Mòle*. Reconeixien la unitat, en l'antiguitat, i

com Jaume I havia preferit la llengua catalana per ser-li pròpia. De tota manera, creuen que aquesta unitat antiga es desfà quan els valencians adapten la llengua als seus costums i forma de ser:

«Desde entonces comenzó a usarse en la ciudad y reino de Valencia, y en el transcurso del tiempo ha anat polintse de modo, que arrimant les diccions aspres del catalá, y prenint del llatí lo que li faltaba, desbastant les paraules de dura y difícil pronunciació, y adoptantne atres de pronunciació dolsa y graciosa, en fi, cultivada en el major cuidado y esmero s'ha pres nom per sí asoles, dientse llengua valenciana, y contantse entre les mes dolces, graciosas, llaujeres y hermosas del mon.

Esta diferencia entre valenciá y catalá deu atribuirse á la secreta influéncia del clima y carácter dels habitants; pues se veu que ó y a tre contribueixen á millorar tot lo que entra en este país, com se veu en els ábres, fruites, plantes y atres coses. Lo mes particular y apreciable del idioma valenciá es la concisió y la brevetat; sobre lo cual tornarem á dir lo que insinuarem en el prospecte, sobre la multitud de diccions monosílabas de que abunda, y en proba de lo cual va en el número de hui un romans tot escrit en monosílabos. A tra de les causes que la fan agradable y dolsa es el us gran que fa de la é entre vocals, y de la s; no tenint pronunciació forta dental ni gutural.» («Descripció de la ciutat y reino de Valencia», *El Mòle*, núm. 2, 13-5-1937)

Com veiem, per a Bonilla, les diferències entre el català i el valencià eren bàsicament fonètiques.

La llengua valenciana

Respecte a les qualitats de la llengua a diferència de la catalana, Bonilla ens recorda, sens dubte, Carles Ros (1752). Per a Ros, les qualitats de la «llengua valenciana» són, la brevetat, és a dir, l'abundància de monosíl.labs, cosa que ell exemplifica amb la dècima: «Gens de por li té a la mort/ lo qui viu en lo món bé...» La suavitat, deguda a la freqüència de ee i esses. I finalment la gràcia: «Déu, deu, deu no pots dir bé/ per ser àl del mot lo so...»

Bonilla, com a bon deixeble de Ros, es deixà influir sense cap mena d'escrúpol. Encara que no creiem que siga el cas de Bonilla, aquesta definició de llengua dolça i graciosa va profundament unida a la concepció de llengua poc útil per a assumptes d'interès, més adequada, doncs, per a la poesia d'exaltació patrioter. La simbolització de la llengua és la manera més fàcil de rebaixar el seu component funcional. La llengua, com a símbol, s'ha de mantenir inalterable. Pel que fa als gran nombre de monosíl.labs del català respecte al castellà, sembla del tot cert. Aquesta idea apareix en altres ocasions al llarg de la revista. Però aquesta concepció en Bonilla té a veure amb la revalorització dels intel.lectuals del XVIII de la curtedat o brevetat, en oposició als del Barroc, que acusaren el català de llengua curta.

Almela i Vives (1951:5-138) dedica un estudi al

monosil·labisme valencià. En opinió d'Almela, els apologistes de "la lengua valenciana" insisteixen molt a qualificar-la de lacònica. Al respecte, cita Constantí Llobart, el qual en *Los Fills de la Morta Viva* (1879) confon laconisme i monosil·labisme, cosa que també destaca en Carles Ros. Però l'un i l'altre van ser -segons Almela- els propagandistes més entusiastes de la llengua en les èpoques de més decadència, i és aquesta decadència la que explica l'afecció al monosil·labisme. Les apologies basades en l'exaltació del monosil·labisme van determinar una literatura d'aquest tipus. Aquesta literatura només es manifesta en moments de decadència literària. Un cop creat el tòpic, aquest s'estén fàcilment. I així ningú es fixa en les entramades frases d'Isabel de Villena.

Si continuem amb el fragment sobre la llengua «Descripció de la ciutat y reyne de Valencia»:

«En una parauia, y pera no allargar masa este article, el valencià ha corregut la mateixa sort que les altres llengües, ha degenerat, y la falta de cultiu, y el domini de la llengua castellana desde els Reys de la Casa de Austria, época la mes gloriosa de este idioma, l'han feta caure en un casi abandono, y seguirá hasta sa total destrucción, si algun filólec valencià, y anant de son pais, no'l trau del abatiment en que se trova, y li restituiix el llustre antic, y la gracia primitiva.» (*El Mòle*, núm. 2, vol. II, 13-5-1837)

El nom de «llengua valensiana», però, és allò que Bonilla considera la llengua actual, enfront de la llemosina, nom de la

llengua antiga. Aquesta llengua valenciana es caracteritza també, segons *El Mòle*, per una forma de dir un tant agressiva, suposem que en raó al fet que no es donava en altre registre que el col.loquial. Per això, els redactors d'*El Mòle* justifiquen el to de la revista com una característica intrínseca a la llengua:

«Si acás en lo modo de diro nos critiquen, responém que aixó es propi de la llengua valensiana y no es pot remediar; y com tenim el mal entre pell y cuero, y tanta alegria que nos cau per los garrons, (llevat quant plorém fil á fil ó corda á corda) y sempre estan rient com una lladriola, ahí té vosté per qué no plou.» («El Mòle», *El Mòle*, núm. 3, 15-2-1837)

En canvi, i a això anàvem, altres vegades es manifesten contraris a aquest tipus de declaracions i critiquen aquells que creuen veure en això una incapacitat de la llengua per tractar temes amb rigor i seriositat:

«De modo que com asó del valensiá es una cosa tan de chansa, que tot lo que es parla pareix choc, y encara que u parle serio tot liu entenen per lo taló (,,,)» («Colorins», *El Mòle*, núm. 7, vol. I)

«Tems es ya que el *Mòle* parle sério, sixquera pera donar á entendre que sap fero, als que creuen que no mes ha depres á dir bufonades sinse gracia, y pera convencer als preocupats que, encara que es valenciá, sap discurrir y penetrar tota la estensió de les injusticies que li se fassen, y la desigualdat escandalosa que se use en ell. («Carta de un español», *El Mòle*, núm. 24, vol. II, 4-8-1837)

Bonilla i els seus col.laboradors sabien què tenien entre mans quan argumentaven sobre l'estil culte i vulgar. Ells, que veuen inaplicable la llengua arcaïtzant dels poetes de la *Renaixença* al seu setmanari, també saben distingir l'ús que se n'ha de fer d'acord amb el gènere o estil periodístic. Així, reconeixen la diferència entre estil vulgar i estil culte i varien de registre segons la secció. *El Mòle* no sols fuig de l'artificiositat del llenguatge literari, també crea un estil escrit col.loquial, que no vulgar sempre, en valencià, i un estil més seriós, no pròxim al culte-literari, perquè no pertocava, però sí d'acord amb una línia assagística.

Si parem esment en el text que acabem de transcriure d'*El Mòle*, veurem com hi ha pocs castellanismes, en relació a altres tipus de textos que hi apareixen, i deixant de banda l'ortografia. Fins i tot, es fan servir formes verbals antigues, que havien de considerar més cultes com 'oldre' i no 'fer aulor' o 'olorar' com són més pròpies del valencià o 'haure' en comptes de 'haver'. Potser això es devia també a Carles Ros, el qual, segons Pitarch (1972:75) i com recull Segarra (1985a:nota75) va tenir molt de ressò entre els seus coetanis i àdhuc posteriorment.

Arran de les crítiques que se'ls feia per usar una llengua castellanitzada, al número 8 de la 1a. època, vol. 1, fan explícita la decisió d'incorporar-hi alguns textos en llemosí (s'entén, en valencià «ben escrit») i ja no en tornaran a parlar

fins al núm. 23, també de la 1a. època, vol. I, quan diuen que incorporaran la secció *Descripció de la ciutat y reino de Valencia*):

«Ara adverteix que el motiu de no haber usat la ortografia llemosina, que es algo diferent de la pronunciació, ha segut pera llevar dificultats en un principi, pues encara escrivint com se parla, costa son treball á molts el llechir. A fi de tapar la boca als escrupulosos que podien atribuir esta falta á ignorancia, dedicaré una ó dos planes dels números siguients á donar una mostra de la ortografia llemosina, hasta que al temps y la persuasió de que la machor part dels suscriptors se troven en estat de llechir lo escrit en dita ortografia nos fassen creure que ha aplegat el cas de escriure el *Móla* en llengua valensiana y ortografia corresponent.» (*El Móla*, núm. 8, 1a. època, vol. I)

Aquesta promesa, però, no la compliren, ja que, com hem dit, fins al núm. 24 no comencen l'apartat esmentat, i quan ho fan, tampoc no diuen que aquests estiguen escrits en llemosí, sembla que no es volien agafar els dits.

En altres tipus d'articles, els castellanismes són més abundants. De tota manera, una llengua apta, per a Bonilla, no és només una llengua sense castellanismes lèxics. És a dir, Bonilla no redueix el problema lingüístic a la interferència lèxica, perquè també parla de sintaxi moderna i estil modern, cosa que denota una veritable preocupació per la normalització lingüística i la concepció periodística que ací van del tot lligades. Bonilla és, segurament, un dels qui més han fet per la llengua catalana al País Valencià, pel seu restabliment i pel seu ús. Va ser un

pioner en aquest aspecte i és mereixedor de tots els respectes i lloances de què molts dels escriptors i literats de la nostra llengua han gaudit per fets menys importants. *El Mòle* va ser la primera revista satírica en català. Donades les lamentables situacions patides i viscudes al País Valencià lingüísticament, el fet de reconèixer el seu esforç meritori és, si més no, donar a cadascú el que li pertoca. Bonilla, tants cops criticat per l'ús acastellanat del català, va ser l'iniciador del periodisme en llengua catalana.

El Mòle, després de ser clarament perseguit, desapareix l'any 1838. Però torna a aparèixer l'any 1840, aconseguint un èxit molt superior al d'abans. Van fer-ne uns 3000 subscriptors i segons Llobart (1879:240) tiraven «deu resmes de paper, plech regular, que á sou l'eixemplar venien els cegos».

La quarta època d'*El Mòle*, l'any 1854, va aconseguir tant d'èxit com les tres anteriors, però Bonilla, desenganyat de la política es va retirar a Castelló l'any 1857 on va exercir d'advocat i va publicar uns quants articles als diaris locals. En els anys de l'«exili» polític a Castelló, és a dir, entre 1857 i 1863, Bonilla col.laborà amb *El Eco de Castellón*. Segons J. Rafael Ramos (1989:27), el director d'aquest diari, Cayo Hernández de la Padilla va considerar que Bonilla era un home amb un cert prestigi i audiència. La col.laboració de Bonilla consistia a escriure sobre «el oriche de la llengua llemosina y valensiana, escrita ni mes ni meffs que com hui se parla, segons

diguerem en lo Mole antic» .

L'any 1864 va publicar la cinquena època d'*El Mòle*, ara sense contingut polític. Finalment, l'any 1870 va intentar, sense reeixir, una sisena època. La raó d'aquesta poca acceptació d'*El Mòle* va ser que els combats ideològics de la revista eren contraris a les idees majoritàries de l'època.

Les publicacions satíriques posteriors a El Mòle

Les publicacions satíriques són hereves del sentiment populista de Carles Ros. És a partir de la segona meitat del XIX quan cristal·litza la filosofia populista, amb l'aparició de gran quantitat de revistes satíriques, defensores «del valencià que ara es parla». Podem dir que es tracta d'un corrent antillemosinista -si exceptuem *El Mòle* i altres de les primeres publicacions satíriques- (Rafanell (1990b:550 i ss.), contracultural, que defensa els interessos de les classes populars. Per això van tenir un gran ressò. De revistes satíriques se'n feren moltes. La majoria no van poder consolidar-se, perquè el públic, encara que no era gaire exigent, feia una tria intel·ligent de les més sarcàstiques i millor fetes. L'èxit d'aquestes publicacions no tenia precedents.

Desaparegut *El Mòle*, en les dues primeres èpoques, naix *La Donsayna* i *El Cresol*. D'aquesta última no hem pogut trobar cap exemplar.

La Donsayna, aparegut l'1 de desembre de 1844 va durar fins al 23 de febrer de l'any següent. Aquest setmanari era redactat bàsicament per Bernat i Baldoví, amb la col·laboració de Bonilla. S'imprimia a Madrid, ja que Bernat i Baldoví hi residia, però es venia a València. Publicava gravats en fusta intercalats amb el text. L'any 1877, Llobart va reimprimir tota la col·lecció, precedida d'una biografia de Bonilla. També la d'*El Tabalet*.

Segons diu Bonilla (Nap-y-Col) al primer número de *La Donsayna*, abans que la nova revista isqués al carrer, ja comptaven amb mil subscriptors, i esperaven aconseguir-ne algun centenar més.

Es declaraven clarament hereus del Romanticisme europeu:

«A tots nos sopia un poc el ayret del Parnaso»

Al pròleg que dediquen als lectors, encara al número 1, manifesten que escriuen per aquells que els vulguen llegir i que siguen afeccionats al llenguatge senzill i natural de la gent de camp. I al número 2 aposten pel valencià apitxat:

«Encara que molts ho saben y ya ho han vist, bo será advertir, per si a cas, que nosatros escribim en valensiá tal com se parla en lo dia; de modo que a conte de escriure *nitjana*, posem *nichana*, a conte de *lleig* y *vaig*, posem *llech* y *vacth*, a conte de *raig* y *goig*, posem *roch* y *goch*, y asó ho diferensiem de *Vich* y *Munich*, escribint *Vic*, *Mónic*, y així en lo demás.»
(*La Donsayna*, 2, 8-12-1844)»

Cada vegada més, la llengua de la premsa satírica es castellanitzava sota aquesta excusa. Encara que sembla lògic que triaren un model al qual tothom pogués accedir. Però això amb el temps ja no era cap justificació, perquè podien permetre's el luxe de fer alguna que altra variació, a poc a poc. Desbordats per l'èxit, en el qual tenia prou a veure l'ortografia desgavellada, no ho van voler fer. Potser haguessen relliscat,

com després passaria amb *El Cuento del Dumenche*.

A *La Donsayna* deixaren d'aparèixer els freqüents estudis i dissertacions sobre la llengua que havien sovintejat a *El Mòle*. Bernat i Baldoví, el director de la revista, no se'n preocupà gaire. Deixà de banda també els temes polítics, que tants problemes havien dut a Bonilla. N'estaven una miqueta farts. Es va perdent la mà de Bonilla, a poc a poc, ja que el nou caire de la revista està lluny del seu estil. Aquesta és, segurament una de les raons per les quals Bonilla abandonà la revista a partir del número 10.

Tres anys més tard, el 2 de maig de 1847 naix *El Tabalet*, amb el mateix estil i enginy que la seua predecessora. Consta de diverses seccions: *Choc de criatures*, *Correu de Madrid*, *Col.loqui*, *Donsains*. Dura només 13 números, és a dir, un volum dels d'*El Mòle* i eixia cada diumenge.

També ara es veu molt més la mà de Bernat i Baldoví i la llengua se'n ressent una mica, víctima de la despreocupació del director. El setmanari és idèntic, pràcticament a *El Mòle* i la *Donsayna* quant a forma, però en el contingut és menys polític i més festiu. Volen una llengua que tothom puga llegir. Per això, aprofiten una carta d'un lector, que reproduïxen a les seues pàgines, que justifica aquesta descurança:

«He resibit el prospecte del Tabalet. Gracias á Deu que hia un paper, que's podrá entendre, y á qui podréa enviar alguns renglonets en la llengua de Lluís Vives, si es que sequix lliiset y planet sinse aquelles

paraulotes que l'asusten a Ú, y el deixen la boca obrida, encullit de muscles, y sols menechant el cap sinse voler.» (*El Tabalet*, 9, 7-6-1847)

L'opció lingüística, és una opció ideològica. Critiquen aquells que utilitzen un llenguatge allunyat del poble, i per tant el marginen:

«els pobres que sols han estudiat la gramatica parda, lo que busquen es la claritat, y tal chénero va desgraciadament molt escàs en estos temps tan espesos.» (*El Tabalet*, 12, 18-7-1843)

però, per què en comptes de mantenir-los analfabets en l'idioma no buscaven la forma d'aproximar-los a una llengua més polida?

També ells dos editaran el setmanari que ix passat l'estiu de l'any 47. Es tracta d'*El Sueco*, el qual es caracteritza per ser el més castellanitzat de tots tres i, a més a més, diglòssic. Hi apareix una anomenada «sección castellana» on es tracten notícies de caire polític amb tractament seriós.

Malgrat la forta castellanització d'aquest setmanari, que a més a més comença a incorporar el castellà, ens atreviríem a creure que seguien unes pautes concretes pel que feia a l'ortografia, d'altra manera no es pot entendre gaire aquesta «advertensia» que apareix al número 4 d'*El Sueco*, la qual fa referència a una crida al lector perquè els enviés escrits:

«En el número primer d'este benaventurat periódic, oferirem de molt bona fé y de millor voluntat, el insertar en el curs de la seua publicació cuansevol coseta de gust, que tingueren la humorada de remitirnos al efecte

els nostres suscriptors, ¿Y què ha sosuit, caballers?... Que nos plouen a dotsenes els remitits y comunicats, tant de la capital, com de atres varios punts de la provinsia, en els que, alegant el dret de la referida oferta se nos demana la inserció de una multitud de articles, cuya machor part no nos pareix redactada en bona ortografia. Critica es pues en este cas la nostra posició, perque de contentar á uns nos esposem á desagradar á atres (...)) (núm. 4, 26-9-1847)

Se'ns fa difícil d'imaginar com podien estar escrits aquests papers perquè els d'*El Sueco* s'atreviren a rebutjar-los en raó de la baixa qualitat lingüística. Era possible escriure, encara, d'una forma més castellanitzada? o es tractava d'una excusa en haver-se trobat desbordats per tanta paperassa? Realment seguien unes regles ortogràfiques? Ho dubtem, perquè la incoherència és un tret bastant característic d'aquest setmanari, tot i que no podem negar la possibilitat d'una lògica subliminar, que als nostres ulls subjectius puga quedar ben amagada.

D'altra banda, des d'escrits com aquest i des d'altres que hem reproduït abans, podem endevinar la gran influència que la premsa satírica valenciana va tenir en l'època de glòria. La gran quantitat de lectors amb què comptava tenia molt a veure amb la simpatia ideològica amb el setmanari i amb l'adhesió lingüística dels lectors, palesada en les nombroses cartes rebudes a la redacció sobre aquest aspecte.

Després, altres setmanaris satírics van aparèixer, seguint les petjades del primer *Mòla*. El lector s'habitua a llegir premsa satírica i cada vegada més el mercat s'amplia. Tot això suposa un

punt de partida.

El Saltamartí, per exemple, que era bisetmanal, amb format tabloide, i que va aparèixer el dia de Nadal de 1860. Es caracteritzava per contenir també obretes en vers i en prosa i dos fulletons de teatre del seu director, Rafael Maria Liern, a final de cada número de la primera època. Va tenir tres èpoques, el 1860, 1861 i el 1868 - quatre segons Navarro Cabanes (1928: 53), cosa que no hem pogut corroborar-. Es definia com a marcadament parcial «unicament podrà parlar mal d'els que no estiguen suscrits a *La Opinión*», diari que en aquells moments era de caràcter liberal. Hi detectem una certa despreocupació per la llengua i pels temes lingüístics, en general. Pretenien divertir, distraure els lectors, objectiu que es comença a generalitzar en la premsa satírica després d'*El Mòle*. Hi apareixen també escrits en forma de sàinet, gènere molt del gust de Liern.

Va desaparèixer el 26 d'abril de 1861 després de 24 números, però a l'octubre del mateix any va tornar a aparèixer fins el juny de 1862. Encara conegué una tercera època l'agost de 1868. Després desaparegué del tot.

Gairebé dos anys més tard, el 15 febrer de 1862 apareix *El Tío Nelo*, periòdic joco-satíric y burlesc, el qual va conèixer un gran èxit de vendes: «Del número primer de EL TIO NELO, sobre ferse una tirá mes llarga de lo acostumat, á l'hora y micha de anar per eixos carrers ya no quedava ni un eixemplar. Se pot dir que fóren materialment arrebatats», deien en l'editorial del

número 2 (19-2-1862).

En total van treure 43 números. El seu director va ser el poeta Jaume Peyró i Dauder, fundador de *La Opinión* de València, encara que hi col.laborava molt estretament també Joan Guix, el veritable fundador de la publicació. L'any 1870, en va aparèixer una segona època, però va durar molt poc. Peyró va acabar suïcidant-se, desenganyat de la política i marginat del món polític de València i Madrid. Constantí Llobart (1879:504) en diu:

«Si haguera escrit ab deteniment y, sobretot, si s'haguera consagrat exclusivament al periodisme, haguera pogut conseguir major renó, ja que no millor premi ó recompensa. Empero lo periodista polítich ni sixquera té la satisfacció de que son nom resóne en tots los llabis; sos escrits se publicuen anónims, y per més notables que siguen cauen en l'oblit, exceptuant algunes raríssimes voltes, al dia sigüent d'haber vist la llum pública. Peyró y Dauder, era per altra banda tan modest, que publicaba anónims moltes de ses composicions purament lliteraries, com per eixemple les que s'insertaren en les planes d'*El Tío Nelo*, y no poques portaben al peu les sehues inicials solament, y fins la rónega inicial de son apellido».

Aquestes composicions a què es refereix Llobart havien estat modificades per la censura oficial en moltíssimes ocasions. Es tractava de frases amb intenció política que no es toleraven en periòdics «literaris».

Els editors d'*El Tío Nelo* condemnaven l'actitud lingüística diglòssica dels valencians. La revista estava completament

escrita en català i es defensaven dels que consideraven de poc gust la llengua pròpia:

«Parlar en valencià! ¡Uff, que cosa de tan mal tonol

Enhorabona que pera el que no es de Valencia li fasa el mateix efecte que si li parlaren en grèc; per á nosatros ¡perqué nos ha de vindre á repèl? (...)

però, com sempre, no critiquen la imposició del castellà:

«Qu'es parle, que cundixca, que s'amostre, que predomine la grandiosa parla castellana, molt bé; ¡pues no faltaba nes que condenara yo això!» (*El Tio Nelo*, núm 3, 22-2-1862)

Es mostren tan reticients a l'actitud de Catalunya respecte la llengua, actitud que creuen excessivament patriota, com la dels coents -o *lechuguinos*, com ells els anomenaven-.

També els redactors d'*El Tio Nelo* cauen en els tòpics dels predecessors. Consideren la llengua dolça i graciosa, però en canvi, creuen que literàriament pot tenir també el seu prestigi, i així ho proclamen:

«El nostre dialecte té en efecte sèrta (en pardó de vostés) *Andalusia* especial que convida al estil humorístic; pero com no tot lo que se creu ser del chènere humorístic se presta al bon humor, y com entre molt bò s'ha escrit en eixe camí tant de... manco bò, d'ahí també el qu'es crega qu'el nostre dialècte no servix nes que per a una cosa: *fer riure*,

Però yo no hu crec aixina (...)

Aquestes manifestacions i recriminacions envers aquells que consideraven que la llengua catalana a València no tenia possibilitats funcionals es repeteixen en moltes ocasions, fins als últims números:

«¿Per qué, obligats per la moda y un *quis vel qui* de innocent petulansia, mireu cheneralment així com á fruta ya pasá la nostra llengua nativa?» (*El Tío Nelo*, núm 42, 15-11-1862)

El secessionista David Cervera Bañuls (1976:73) diu respecte a *El Tío Nelo*:

«No hay reivindicaciones jurídicas, ni exigencias de carácter histórico para volver al tiempo de los fueros de Jaime I. Pero se hace crítica de las cosas de Valencia, se escribe la lengua propia y se estiaula a una cultura de poco vuelo, pero popular y agradable».

Suposem que aquesta cultura de poco vuelo és la nostra, la catalana.

Un fet curiós és l'aparició d'*El Papagall*, el 28 d'abril de 1864, que de primer se'ns presenta com a periòdic setmanal o quinzenal «en varies llengües, valensiá, español, francés y catalá.» Va tenir quatre èpoques, el 1864, 1865, 1866 i 1868.

Els números consultats estan bàsicament en el que ells anomenaven valencià, que no era sinó el mateix català castellanitzat de la ciutat de València. Però, és clar, no sabem si això de dir que estava escrit també en català volia ser una

reivindicació lingüística del valencià com a català --suposem que no-, o si passa com amb el francès, que no es veu per enlloc. El seu director era Josep Merelo, i hi col.laboraren Juli Monreal, E. Quiles, A. Garcia, Frederic Calles, etc. Segons Ricard Blasco (GERV, 8:176) va arribar a tirar 6.000 exemplars de mitjana. Finalment, en l'última etapa va ser bilingüe. De caràcter liberal, com la resta de la premsa satírica, va aconseguir un gran èxit, cosa que estranyà el mateix director. Josep Merelo, a *El Papagall*, considera que és un paper mal escrit i mancat de la salsa picant que necessita la premsa satírica. *El Papagall* va tenir dos germans bessons, *El Gall* (21-3-1868), que era bilingüe i va durar molt poc, i *El Butoni*, que només va tenir un número.

Amb el canvi polític, els setmanaris satírics liberals comencen a fer aigües per la crisi ideològica⁷. Després de setembre de 1868, derrocada la monarquia i constituïda una junta revolucionària de caire liberal, alguns s'atreveixen a iniciar-se en el terreny de la premsa política, i doncs, de la premsa satírica declaradament política, que apareixia simultàniament als primers periòdics polítics en castellà.

Potser ara seria impensable l'aparició d'un setmanari carlista escrit en llengua catalana. Però els carlistes, de fet, al segle XX demanaven la restitució dels furs i de la situació lingüístico-nacional de l'època dels 'Àustries'.

L'Ametrallaora Carlista, Periòdic satíric, carliste, llochtimiste, tradicionaliste, católic monarquic y español hasta

la paret frontera, va ser el primer periòdic carlista en llengua catalana al País Valencià. En l'editorial, al primer número, li dediquen un panegíric a D. Carlos de Borbón, sota el lema «deu, patria y rey»:

«En este paperet, escrit en dialécte valensiá, que tant espresa y tan doís es, nos proposem defendrer el vóstre dret indisputable á la corona d'Espanña, y com es natural, la relió católica, única, verdadera y santa, y la que respéten y profesen tots els bons espanyóls, y vilipendien y aborrixen quatre insensatos que tenen el cap d'adoquí y el cór de suro.»
(*L'Ametrallaora Carlista*, núm. 1, 16-4-1871)

De tota manera, no justifiquen l'opció lingüística en cap moment. El contingut del setmanari és força corrosiu. Fins i tot van patir dos processos per injúries contra el rei Amadeo de Saboya i per criticar alguns espectacles que consideraven immorals.

Els continguts eren exclusivament polítics. De la llengua, no en parlaren mai. Però, el fet que un setmanari carlista aparegués en català denota una certa preocupació per la llengua en aquell temps. Encara que la descurança ortogràfica fos tan gran, creiem que en aquell temps el català es trobava en una situació molt més vital que ara. Qui volia vendre per a determinat públic, ho podia fer en català, encara que lingüísticament el resultat fos tan pobre. De tota manera, els dos darrers números de *L'Ametrallaora carlista* van ser escrits en

castellà totalment.

Hi hagueren també altres publicacions satíriques del mateix estil carlista, però amb menys transcendència. Es tracta de *La Farsa* i *A la Fiu*. Tant del primer com del segon, només en va eixir un número, l'11 de febrer de 1872 i el 8 de març del mateix any, respectivament.

El 6 de gener de 1877 apareix *El Pare Mulet*, *semanari impolític y Bóu Sòlt*, dirigit en molta por y poca vergonya i d'*El Bóu Sòlt* pel valencianista Constantí Llombart.

Carmel Navarro Llombart, que era el seu nom veritable, quan va iniciar l'empresa satírica ja era conegut en el terreny literari català pels seus poemes, i ja havia destacat com a fundador de *Lo Rat Penat* i d'*El Calendari Llemosí* que ell havia editat, del qual després en parlarem.

La publicació es caracteritzà per un primer escrit de denúncia corrosiva, seguit, normalment, per poemes de Llombart, Víctor Iranzo, o una mena de crònica. També hi havia una mena d'auca, seccions de crítiques sobre fets ocorreguts a València i finalment es publicaven uns passatemps, cosa que es començava a posar de moda aleshores. L'ortografia és una mica més acurada que en la resta de revistes satíriques.

Va desaparèixer el 3 de març per ordre governativa, ja que havien publicat una làmina, que al·ludia a l'entrada d'Alfons XII a València i el govern la va considerar poc ortodoxa. Però l'abril del mateix any, reapareix la publicació sota el nom d'*El*

Bou Solt, també redactada per Constantí Llombart.

La ideologia lingüística, doncs, dels dos setmanaris -un en realitat- es correspon a la pròpia de Llombart.

Uns anys més tard, el 1880, Llombart reinicia la tasca satírica amb *El Doctor Cudol*, empresa que no va reeixir, ja que només aconseguí traure dos números, tots dos el desembre del mateix any. Llombart era l'únic redactor de la revista, la qual se suposa que va ser suspesa per ordre governativa (GERV, 4:51). La publicació dels dos escassos números d'*El Doctor Cudol* van ser suficients perquè poguessen criticar l'actitud de Llorente i dels seus contertulis. Al primer número, en l'apartat de «Dotoreries» critica que dins el local de Lo Rat-Penat es parlés en castellà. En el mateix apartat, però ara del número 2, critica les excursions que Llorente encapçalava des del Centre d'excursions, dient que havien anat a Alaquàs a fer-se un perol i no a treballar. Les crítiques contra l'actitud de Llorente en aquestes excursions el fan impulsar una associació "L'Oronella" que tampoc no va reeixir. Malgrat tot, Llombart feia un ús diglòssic de la llengua, ja que escrivia poemes polítics sempre en castellà, fins i tot en revistes satíriques bilingües, com *La Moma*. Però d'això en parlarem més endavant.

Els periodistes satírics feien com si no hi hagués cap corrent preocupat per l'acurament lingüístic. No es nota en res, excepció feta de Llombart, que hi ha un conreu culte i que hi ha un model ortogràfic que podien adaptar als seus escrits. Els

satírics continuen fent com si res.

Un dels periòdics satírics més importants del XIX i també del XX va ser *El Palleter, Periòdic impolític carregat de sofre*. Aquest periòdic que es publicava cada 5 dies va ser un dels més populars, ja que políticament es manifestaven contraris als dos grups dominants, els liberals i els conservadors. Es tractava d'una publicació de caràcter carlista, que no va parar de pagar multes i de participar en processos judicials. Malgrat això va ser la publicació de més difusió perquè va tirar més de 50.000 exemplars. Van publicar un article contra Alfons XII, per la qual cosa, el director va ser empresonat durant un temps a les Torres de Serrans.

El primer número d'*El Palleter* va ser el del 15 de desembre de 1882 i l'últim de la primera època de gener de 1885.

La segona època també va estar marcada pel caràcter polític agressiu, cosa que va provocar un nou empresonament del director per un article contra Cánovas. Després va seguir una tercera època el 1895, que continuà ja l'any 1900, ara en paper de color.

Aquesta publicació va seguir les directrius ortogràfiques de l'època, és a dir la llengua castellanitzada que corria per les publicacions satíriques en general. No van fer-hi cap esment a la llengua, cosa que manifesta la clara despreocupació envers ella.

L'any 1883 apareix *El Femater*, publicació de la qual només se'n coneixen tres números publicats. Aquesta revista, dirigida per Rafael Carrillo, portava com a subtítol el lema «res de

política, molta clarietat i poca por». L'actitud respecte a la llengua fou la tria de la llengua popular, el valencià que «escriuré com puga».

Altres publicacions satíriques posteriors són *El Roder*, *La Chicharra*, *El Tio Palillo* -que per primera vegada incorpora publicitat-, *La Rata* i *Valensia Bufa*, tots ells apareguts el 1884. Però també apareix aquest any, el 15 de novembre, *La Traca*, *semanari pa la chent de trò*.

La vida de *La Traca* va ser llarguíssima. Va durar fins la Guerra Civil, passant per diverses vicissituds. La primera època, de la qual ara ens ocupem, va durar fins el 1889, en total més d'un centenar de números.

El director va ser un russafeny dels fundadors de Lo Rat-Penat, Lluch i Soler. Malgrat això, a les pàgines de *La Traca* es va encarregar de ridiculitzar l'associació, perquè la considerava immobiliària. Va criticar també els usos arcaïstes dels poetes ratpenatistes i, sobretot, la posició que hi ocupaven els burgesos acomodats com Llorente i els seus amics.

Al número 6, *La Traca* dona compte de la creació de la societat, que diuen porta com a lema «panses, figures i anous» (Patria, Fides, Amor).

Suposem que Lluch i Soler es va adonar de seguida que amb el seu liberalisme anarquista no podria contertuliar amb els socis de Lo Rat-Penat i es va donar de baixa de l'associació. Lingüísticament no va manifestar el més mínim interès per acurar

la llengua. Ans al contrari.

La publicació va denunciar els abusos que s'esdevenien a la ciutat de València, però no va ser aquest només el seu àmbit de difusió, ja que en venia molts exemplars fins i tot a Barcelona. Sembla que en alguna ocasió en van arribar a vendre 12.000. Això la converteix en la revista satírica setmanal més important, quant a nombre de lectors, del segle XIX. I també ho fou del XX.

Però no va ser aquesta publicació l'única que es va mostrar reticent a Lo Rat-Penat. El mateix any 1884 aparegué *La Moma*, que criticà també el ratpenatisme de forma contundent.

Manuel Torres Orive va ser un altre dels socis de Lo Rat-Penat que no hi estaven en absolut d'acord, amb el nou caire que prenia les coses. Torres Orive va destacar per ser un gran periodista, que s'especialitzà en el gènere satíric. Abans de fundar *La Moma, periódico ballador y batallador*, va intentar un altre setmanari satíric *Gil Blas*, que tot i aconseguir un gran èxit va desaparèixer en molt poc de temps, segons diu Llombart (1879: 735) per culpa dels conservadors.

El nom d'aquest setmanari va ser triat perquè:

«Ya sabém que la Moma es la representasió de la virtud, á la que perseguixen á mórt els sèt pecats capitals. Pues bueno; nosotros, La Moma, periódico, som la representasió dels hòmens de be perseguits per els politics de pacotilla que tenen perduda á la España». (*La Moma*, prospecte anunciador publicat també al núm. 1, 4-4-1885)

La Moma va publicar caricatures, suplementos monogràfics i un

almanac l'any 1886.

Només del primer número de *La Moma* se'n van tirar 8.000 exemplars, segons van dir els propis editors al número 2 de la revista i se'n van fer almenys tres edicions.

Aquest setmanari de tendències liberals va aconseguir un gran èxit. Però la presència del català hi va anar escassejant. L'interès d'aquesta revista és la intervenció en disquisicions literàries, s'oposaren molts cops a Llorente i seguidors, cosa que els va portar, de vegades a actituds tan reaccionàries com la d'aquells que criticaven.

Els valencians de *La Moma*

«Som valenciáns, pero valenciáns de totes veras, de natí y de vesprá, en Chiner y en Choliól, per dalt y per baix.

Tots tenia les nòstres debilitats; la ú se pert per els pastisos de espuma; l'atre s'enamora de totes les chiques que tróba en el carrer; l'atre no pòt viure sinse chuar totes les nits al tute en el escolá del carrer del cantó; la nòstra debilitat es una atra, La nostra debilitat es Valensia, este parais del mon, per el que han de fer una campanya de rechupiam el colse, hasta que no pugám mes.» (*La Moma*, 1, 4-4-1885)

Entre els col.laboradors del setmanari hi hagué Rafael Liern, Manuel Zabala, Félix Pizcueta, Constantí Llombart -que escrivia "epigrames- en castellà-, etc. *La Moma* es definia com un periòdic «español y valenciá». Després, aquests col.laboradors deixen de ser-ho i el periòdic es castellanitzà.

El primer número de *La Moma* va ser escrit totalment en

català, en canvi, a partir del segon apareix el castellà que acaba per suplantar el català gairebé totalment a partir del 13. Això és justificat al segon número en una «Advertència» que encapçala la portada:

«Moita chent nos pregunta que per qué publicuem tot el periòdic en valensià; y com hián molts que vòlen llechir algo en el idioma de Cervantes y del Baró de Alcalahí, desd'este número donarém gust á tots y parlarém en valensià y en castellá y hasta en gringo, y en ruso y en portugués, si vostés se empeñen» (*La Nova*, núm. 2, 11 d'abril de 1885)

I això és només el principi. En un article titulat «Efectos de la inoculación» parodiant un somni sobre el futur, que segurament estava d'acord amb els somnis reals del redactor, un tal Angel, deia:

«El sentimiento nacional se agranda y unifica,
De hoy no habrá sino españoles,
Lo Rat Penat será murciélago, *l'aucell pajaró*, y *llavors* entonces,
Y los maestros de gringo no hablarán en griego,
Y naturalmente se dejarán entender,
Y los traductores no serán apreciados,
Y tendrán los poetas que *escribir originales* para alcanzar reputación,
Y Constantí Llobart verá claro, moral y físicamente como le deseo con toda mi alaa,
Y Sanmartín y Aguirre escribirá buenos versos,
Y Labaila dejará de escribir,
Y la literatura valenciana estará representada por quienes verdaderamente lo merecen, en todos los centros donde se cultiva.»

(*La Moma*, núm. 11, 13 de juny de 1885),

Un altre exemple d'aquest sentiment d'auto-odi el tenim en l'article aparegut al núm. 22 (2 de setembre de 1885) sota el títol «La manifestación germánica» on els de *La Moma* es mostren molt contents que en un acte antigermànic, Pizcueta parlés en castellà, perquè, segons ells, de 160.000 persones que vivien a València aleshores només 50.000 entenien «la *fabla valenciana*, que el mal entendido espíritu de provincialismo trata de resucitar, para mal de la lengua española, única cuyo cultivo debe hacerse, con el fin de llevarla á su mayor grado de esplendor y poderío.» I això, en una revista bilingüe.

L'actitud lingüística dels conreadors del periodisme satíric és ben evident no sols quant a l'ús lingüístic que fan a les publicacions, també quant a les crítiques corrosives que hi publiquen. *La Moma* n'és un exemple. No tenen fe en la llengua, fora dels registres col.loquials humorístics.

La Moma és, doncs, un periòdic que aprofita qualsevol situació per mostrar-se crític amb el ratpenatisme i amb els seus seguidors. D'això, en donarem més mostres en parlar de Lo Rat-Penat.

El periòdic és perseguit i multat diverses vegades. Torres Orive deixa la direcció en mans de Liern a partir del número 23 i a partir del 31 la direcció passa a Ramiro Ripollés.

L'últim número va ser el 52, publicat el 19 de juny de 1886.

L'any 1885 apareix *El tio Garrote*, el 86 *La Sota de Bastos*, el 87 *El Garbell*, el 89 *La Fam*, *El Borinot* -d'Alzira- i *El Petardo*. Cap d'ells va tenir cap transcendència, únicament van contribuir a instaurar el llenguatge castellanitzat dins la societat valenciana. La majoria d'ells van ser bilingües i diglòssics.

L'última publicació satírica del XIX que ens agradaria destacar és *La Paella*, de la qual només en coneixem per referències (Ribelles 1978:485) un únic número. Es definia com a *Semanari satíric bilingüe, dedicat a la defensa del Reine de Valensia y guisat per literatos, poetas, periodistes y pintors de la terra, enemics de dichunar*. Però el que cal destacar és que a l'editorial del primer número hi havia una declaració de principis segons la qual, la pretensió era la de fomentar la literatura regional, perquè assolesca tanta vida com la catalana. Diuen textualment:

«El dialecte valensíá, que es tan espresiu y tan abundant en veus com els demás, mereix que se cultive en la prensa, en la novela, en el teatro y en tót el Reine, molt mes sent la nostra terra una de les que mes homens de incheni y de art produixen, sinse que axó siga volerli llavar la cara a ningú.» (*La Paella* 14-1-1899)

Dissortadament no en sabem res dels redactors ni de si van eixir més números, que haguessen pogut confirmar els propòsits de la publicació i que constituïrien l'excepció del periodisme

satíric pel que fa al compromís lingüístic dels impulsors.

És ben cert que les publicacions satíriques foren moltes més, però suposem que amb les que acabem d'exposar ací ens podrem fer una idea de la importància d'aquest gènere en la València d'aleshores. Alguns periodistes satírics com Bonilla o Bernat i Baldoví gaudien d'un gran prestigi i això feia que les publicacions es multipliquessen, d'altres com Peyró i Dauder, segurament per modèstia, van quedar arraconats.

Podem concloure amb unes consideracions breus sobre la importància de la primera premsa valenciana. Els valencians van començar a reivindicar la necessitat del conreu de la llengua des de molt abans que arribaren els considerats patricis, Llorente, Querol, Ferrer i Bigné, etc.

Les diferents expressions d'aquesta Renaixença entre els reconeguts com a renaixentistes catalans o valencians i els escriptors populars es van palesar en una diferent concepció de l'ús de la llengua. Mentre que els primers satírics volien una llengua d'ús, valenciana, els patricis només necessitarien una llengua ornamental, per a la qual cosa només es plantejaren que de recuperar el llemosí, és a dir, la llengua del passat.

La premsa satírica va ser, doncs, la plataforma més decidida d'aquesta reivindicació que Bonilla va patentar. No havia estat el revulsiu de l'afecció lírica, sinó una arma política i lingüística de reivindicació, que després paradoxalment va girar-

se d'espatlles a la pròpia llengua, augmentant-ne el conreu diglòssic.

La llengua d'El Mòle i dels setmanaris satírics

Carles Ros va ser un precedent ideològic dels satírics de mitjans del XIX, però, com diu Mila Segarra, l'imitaven en l'estil, no en la forma. Els veritables precursors ortogràfics dels periodistes satírics van ser Joan Batiste Escorigüela i Vicent Clérigues. Aquests escriptors defensaren que s'havia d'escriure en un valencià popular, allunyat de les propostes arcaïtzants d'Orellana i de Ros. (Gulsoy, 1963-1966: 101-138)

Mila Segarra (1985a: 229) diu:

«El curiós de *La Donsayna*, i també d'altres publicacions satíriques valencianes com *El Mòle* (1837-1841; 1854-1855; 1863-1865; 1870), *El Tabalet* (1870), *El Sueco* (1847), etc., és que tot i reivindicar els seus redactors el valencià com a llengua vàlida per a la literatura de caràcter festiu, enfront del castellà, l'ortografia utilitzada en la redacció dels dits setmanaris era calcada del castellà. La morfologia, la sintaxi, el lèxic emprats eren els de la llengua parlada, farcida de castellanismes, però catalana. L'ortografia, però, no podia ser la tradicional, perquè el poble senzill la desconeixia. En canvi, del castellà, en tenien un coneixement fixat i prestigiat per l'ensenyament, tot i ser precari, és clar».

Lingüísticament, doncs, els setmanaris es caracteritzen per emprar una ortografia molt castellanitzada: y per representar tota semivocal [j] fins i tot en casos en què es produeix un diftong per fonètica sintàctica *yabía*, *yaurem de...* però també *hiá* i per representar la conjunció *i* -seguint en aquest cas

l'ortografia clàssica i la que usaven els escriptors cultes, *ff* per representar el so palatal nasal.

També hi trobem *ch* per representar tots els sons palatals africats sords i sonors i *s* per representar tota alveolar fricativa sorda o sonora. Evidentment, aquestes grafies castellanes eren l'únic suport que els satírics coneixien, o l'únic que es veien amb cor de patentar. El valencià apitxat, és a dir, la confusió entre sons sords i sonors en les palatals i alveolars, facilitava la correspondència de les grafies castellanes amb la fonètica de la ciutat. Però malgrat l'apitxat, mantingueren la diferenciació entre *b* i *v*. Els setmanaris satírics estaven fets a València i per escriptors de la comarca de l'Horta. Tant Bonilla com Bernat i Baldoví parlaven el valencià apitxat, no és d'estranyar, doncs, que confongueren els sons. Però cal dir que de vegades alternaven amb *g*.

Alguns setmanaris, *El Saltamartí* o *El Pare Mulet* o *La Moma* empraven la *h* intercalada davant *-ua/-ues*: *sehua, sehues*.

Però totes aquestes grafies no les havien inventat els satírics, perquè ja hi havia una considerable tradició en els col·loquis. Fins i tot Carles Ros, tot i que ho havia evitat, utilitzà en alguns casos la grafia *ch* en representació de les palatals africades. També confonia els sons sords i sonors i no usava pràcticament la *ss*. Sanelo també confonia la palatal africada sonora amb la sorda, i això que era de Xàtiva.

Curiosament, el sistema d'accentuació diferencia les vocals

obertes i tancades, encara que no sempre tal i com correspon, ja que hi trobem alguns casos en què hi hauria d'anar un accent greu hi ha un d'agut o, simplement, no n'hi ha cap, però no a la inversa: *hòme, periódic, repertóri i asó*, posem per cas. No creguem que llur intenció fos la de seguir la proposta de Ros, és a dir, accent greu per a so tancat. *El Tabalet*, per exemple, accentua amb accent greu les vocals obertes i amb agut les tancades amb prou eficàcia. A *La Donsayna*, en canvi, no utilitzen normalment l'accent greu i apareixen poques paraules planes amb accent ortogràfic. A *El Saltamartí*, només accentuen les agudes acabades en vocal o vocal + s i l'accent greu correspon a les obertes. *El Tio Nelo* i *El Pare Mulet* distingeixen ee/oo obertes i tancades, i les accentuen amb accent greu i agut, respectivament. *El Papagall* i *L'Ametrallaora Carlista* només utilitzen l'accent tancat.

Tampoc no segueixen l'accentuació castellana pel que fa al sistema general, ja que accentuen, per exemple, mots plans acabats en vocal + s o simplement en vocal: *baixéa, chóve, dinés*, etc. Però sí que accentuen, encara que no tots, els mots acabats en -ia perquè havien de considerar que feien diftong: *ortografía*.

Una altra característica és que en la primera època de la publicació de Bonilla, aquest no fa servir mai l'apòstrof: *de escola, desde ara, de éixos*, etc. A partir de 1940 apareix l'apostrofació dels aticles i preposicions i àdhuc dels pronoms

amb el verb: *d'ells, l'atre, m'ha*, encara que amb moltes vacil·lacions. Els altres periòdics satírics apostrofen normalment d'acord amb la pronunciació dels parlants de la ciutat.

Bonilla en la primera època i en registres més col·loquials, transcriu les elisions de la llengua oral:

«Nosotros denunciem els abusos y escándalos y no atra cosa, y direm com diuen tots, que tanta empastrá es lo can fet els can nomenat...» (núm. 3) [el subratlliat és meu].

o en altres exemples com: *alendemá* (l'endemà), *nols* (no els), etc. Aquest era l'ús més general del XVIII, per exemple el de Ros.

En canvi a *El Tabalet* això es critica. Al número 9 del 27 de juny de 1847, apareix un article titulat «Cada, casa, que, pera, pero, etc. Punt gramatical.» i diu així:

«En el cual deu l'Academia
Desde ara posar na;
Perque si no, hui ó demá
Se va á ensendre una epidemia.

No nos pregunem als reformadors y guardies vigilants de la purca y *bon olor* de la llengua, que es fanen càrrec del abus de les síncopes, y apócopes, que s'han introduit en el llenguache de la conversasió familiar, espesialment en algunes paraules señalades, com v. gr. *ca...* en lloc de *cada*; *ca...* en lloc de *casa*; una *q...* en lloc de *que*; *pa...* en lloc de

pera' *po...* en lloc de *para*, etc. Aso produix còses, pera les quals á vòltes no será prou taparse les orelles, pues casi involuntariament se porta á la ná als nasos.)

Respecte als mots que antigament acabaven amb *-ch*, la tendència general és a suprimir-la, ja que la *-ch* sona [tʃ]:
llarc y roch.

També, segons el registre, a *El Mòle* i a *El Tabalet*, per exemple, trobem escrit *llauraor/llaurador*, *acabada/acabá*, etc, encara que aquesta terminació vulgar no estava tan estesa com ara. En la majoria de col.loquis del XVIII, per exemple, es manté sistemàticament aquesta *d*. La pèrdua de la *-d-* intervocàlica de la parla viva es pot anar seguint des de les planes de les publicacions populars, ja que es pot dir que després d'*El Tabalet* pràcticament desapareix dels periòdics.

També a *El Mòle* i a *El Tabalet* es transcriuen els mots pronunciats segons la parla vulgar quan el tipus d'article és humorístic o de crítica sarcàstica: *pae/pare*, *dengú/ningú*.

Hi podem trobar mots que ortogràficament escrivim amb *es-* inicial, però que en la majoria de dialectes occidentals es pronuncien *as-*, i així ho recull *El Mòle*: *aspai* per *esai* (a poc a poc).

Per influència de l'ortografia castellana hi apareixen mots escrits en *b* quan en realitat havien d'anar en *v*. Aquest fenomen també es dona perquè l'apitxat no distingeix tots dos sons, el

labiodental del bilabial. El mateix passava amb la s, perquè, opten sistemàticament només per l'ús de s i mai per s o ç o ss: *interesa, flasá, asó*, etc. Però en canvi mantenen, no sempre, la c davant e, i: *valenciá, desgraciadament*, etc. La *Donsayna* per exemple ja no utilitza la c davant e, i però *La Moma* la reprèn.

Hi ha altres mots que sempre són transcrits de la mateixa manera siga quin siga el registre, ja que responen a la forma general de pronunciació en qualsevol situació: *retor, peixcar, dachunes, pronte, armosar, niá, insolens, ductar, pedre, pendre*. Els escriptors populars volien així donar més versemblança als escrits.

Altres fets a remarcar pel que fa a la transcripció de mots «tal i com sonen» és el tancament de -e- en -i- quan aquesta va seguida o precedida de palatal: *chiner, síñor*, o en altres situacions: *sinse* (suposem que per dissimilació).

La tendència general de tot el català occidental a pronunciar els noms dels oficis masculins acabats en -ista amb -e final també és reflectit en les pàgines d'*El Mòle* i els setmanaris satírics del XIX: *artiste, cuentiste*, etc.

Finalment, un seguit de mots que reflecteixen la parla col.loquial o vulgar del dialecte apitxat : *huidant, arremagat, erecsió* (elecció), *eixércit, endecordarse*.

Morfològicament, la llengua de la premsa satírica recull les variants valencianes més populars, allunyant-se de les formes més cultes de la literatura. Hi trobem les formes que caracteritzen

el valencià general, com ara els finals amb *-e* del present d'indicatiu, primera persona, *parle* o amb *-a* del present de subjuntiu, *siga*. Però també formes més locals, com per exemple *ves* (*veia*), *fon* (*fou*), *vengut* (*vingut*), *muiga* (*muira*). De vegades, però, sorprenentment, en registres més formals apareixen formes poc generalitzades en la llengua oral: '*diguesme*' en lloc de '*disme*' com hauria estat més normal. D'altra banda, pel que fa al pretèrit perfet, la forma simple hi és molt generalitzada: *quedí*, encara que de vegades alterna amb el perifràstic.

També, per analogia amb la resta d'infinitius, sovint apareixen acabats en *-rer* els infinitius en *-re*, tal i com es fa en la parla col·loquial. Però això era una característica generalitzada entre els escriptors cultes catalans i valencians, per mor de la tradició escrita.

Una altra característica morfològica es la forma final *-ns* dels mots provinents dels plurals proparoxítons llatins que en esdevenir oxítons van mantenir la *n*: *hòmens*, *ràvens*, *vèrgens*. Lògicament, el manteniment d'aquest grup final no és sinó la manifestació de la forma popular d'aquests plurals en els parlars valencians i occidentals en general.

Bonilla reserva per a registres més col·loquials l'ús de l'article *lo* en compte de *el* que és la forma habitual de la secció de *Política*, per exemple. Encara que en aquesta secció sí que apareix l'article *lo* en els casos en què la tradició els ha fixat més, i, per tant, estan lexicalitzats en l'àmbit del

dialecte apitxat: *tot lo dia, en lo camp, en lo llit*. L'article abstracte *lo* és present per tot arreu.

Els demostratius i possessius apareixen en la forma més col.loquial: *éste, éixe, aquell*, etc. i *mon, ton son*, etc. Els demostratius de lloc mantenen els treus graus, el segon, però castellanitzat: *así, ahí, allá*.

Els pronoms febles responen a la forma típica valenciana, normalment plena, davant del verb, i la combinació de pronoms de tercera persona segueix la forma clàssica que és la forma popular del País Valencià: *se menjaven á trosos, donarlila*, etc.

Els pronoms personals varien segons el tipus d'article, així tenim que, mentre que la forma general més utilitzada és *nosotros*, en articles més col.loquials també apareix la forma del valencià apitxat *mosatros*. I igualment, el pronom *hi* apareix en la forma *nos o mos*.

Hi predomina la forma *segut*. A *El Mòle* és l'única, no hi ha cap *sigut* ni, molt menys, *estat*.

En l'aspecte sintàctic, i pel que respecta a *El Mòle*, ja ha estat dit que Bonilla es proposava de fer una sintaxi moderna, i això s'hi reflecteix en general, ja que no abunden les oracions subordinades ni complexes, en general. Això és extensible a la resta de publicacions.

Les construccions castellanitzades, com és lògic, hi són presents. *El Mòle*, en registres més col.loquials apareix amb la forma *tenir + que* en alternança amb *tenir + de*. Això segurament

reflecteix una alternança en la llengua parlada: «posa en la sistella el armosar y dinar pa Chimo, que te danar á la marchal».

L'ús del *per a* pren, en valencià el mateix ús que el castellà. *El Mòle* escriurà sempre *pera* i *pera que* en registres més formals i *pa* -forma col.loquial del valencià general de dir *per a* en registres en els quals es transcriu la parla col.loquial d'algun personatge. Els altres escriuen *pa*. Ja hem dit que això *El Tabalet* ho critica.

La preposició *de seguida de que* conjunció, també és una forma habitual als setmanaris. I també l'ús de la preposició *a* davant d'objecte directe.

També hi trobem sempre, com és general avui en dia en el valencià, l'ús de la preposició *en* en lloc de *amb*

«(...) Esta es la libertad de imprenta, y estos els beneficis que reporta, es dir, el que els homens publicis obren en mes prudensia tement el chuí de un periódico, que es lo mateix que el tribunal del agua.»

Finalment, l'apartat del lèxic és força interessant. Ja hem explicat que Bonilla i els altres redactors d'*El Mòle* tenien consciència de fer servir una llengua molt castellanitzada, i que les protestes per aquest fet eren contínues:

«Moits diuen que el *Mòle* put a castellá que apesta... Se quaden curts: el *Mòle* put a totes les llengües hasta á les mes doctores, que se posen a parlar de lo que no entenen, y no vindrán a donarnos *pera* ficar en

el *Mó*le una probeta de son machisteri y coneiximents fondos en la llengua.»
(núm. 2)

És veritat que hi havia molts castellanismes: *asentar, conversació, modo, adelantar, pues, entonses, hasta, descaró, risa, consiguent, rentes, despues, hacienda, varios, donarse conte, desde luego, baix (sota), pronts moviments, fecha, per supost, antoixarse, etc.* però també hi havien mots que ara ja s'han perdut en la llengua col.loquial o que estan en procés de substitució en favor del castellà i que en aquell moment són recollits encara: *esglaiar, ànet (ànec), barret, etc.*

Els que sí hi abunden són els dialectalismes: *aixina, aplegar (arribar), dacsa, carabassa, agranar, adresar (endreçar), amostrar, abear (avesar), navaixa, gavinet, mampendre, chuar, chiconina, chuí* etc. Hi ha també algun estrangerisme com *convoy*.

El que és molt important és la gran quantitat de locucions i frases fetes que deixen anar, segurament preses de la llengua col.loquial, ja que no es corresponen a les dels reculls de Ros i Galiana.

Hi trobem per exemple: *gros com un bacó; quedarse en dechunes com una óvila tonta; ser un batsoles: tan pronte baix, tan pronte dalt, hui sí, demá no; anar vestits d'ungla; mirar algú fito a fito; anar un monot dins duna taleca; gat escaldat en laigua chelá te prou; aspai en lo gos que no faltará pols si el*

rabo es trenca; el que vixca que ho conte; riure com una lladriola; fer clif a España, tornar les peres al tabac, etc.

Per concloure aquest apartat, ens agradaria remarcar que de totes les publicacions satíriques que hem consultat, *El Mòle* és la que demostra una sensibilitat més gran per l'ortografia i l'estil i també per tractar el tema lingüístic a les seues planes. Encara que cal dir que *El Tabalet*, *El Pare Mulet*, i altres, també se'n cuiden. Quan en l'últim número d'*El Tabalet* decideixen deixar d'existir per donar llum a *El Sueco* diuen: «Sí señor, que escriga Vaoro. Yo li revisaré els articles, y responc de la seua ortografia...» Encara que ja sabem que *El Sueco* va ser el més castellanitzat de tots, almenys, sabem també, que els articles eren revisats ortogràficament.

El que resulta curiós és com determinats autors que impulsen literatura culta com Constantí Llobart o Torres Orive, quan escriuen periòdics satírics trien l'ortografia castellana sense més. No tenen la curiositat de veure la reacció del públic davant una publicació satírica ortografiada segons una certa tradició catalana. El lector estava del tot acostumat a les extravagàncies ortogràfiques. Potser hagués reaccionat negativament davant l'oferta, per raons òbvies ja esmentades sobradament al llarg d'aquest estudi.

Un altre fet curiós és que en aquestes primeres publicacions satíriques hi ha canvis segons els registres, per exemple, cosa

impossible de veure en les seguidores d'aquestes primeres experiències.

Finalment, cal que constatem que tal i com avançava el XIX, la llengua d'aquestes publicacions es degradava, i això, segurament comportava una despreocupació del públic pel puliment lingüístic. Com diu Fuster (1971 [1976b:107]):

«Els redactors de la premsa satírica i els autors de teatre popular eren, en alguns moments -no sempre-, més fidels als hàbits col·loquials; però ells acostumaven a quedar al marge de qualsevol propòsit literari centrat en l'idioma.»

El gènere teatral conreat en aquells temps era de caire popular. Escalante o el mateix Bernat i Baldoví van ser uns autèntics ídols per al públic valencià d'aleshores. Bàsicament, l'èxit teatral era un fenomen paral·lel a l'èxit de la premsa satírica. Les raons són òbvies, el públic al qual anava destinat el teatre i la premsa era poc exigent i molt influenciable. I aquests i els altres autors teatrals i periodistes van parlar en la mateixa llengua que el públic usava familiarment.

Llengua literària i llengua popular, una polèmica inacabada

Mila Segarra (1985a:227) descriu el naixement de la polèmica sobre «el català que ara's parla», que tingué lloc al Principat

en els anys centrals de la Renaixença i que encapçalà Frederic Soler, Pitarra.

La polèmica va ser molt oberta a Catalunya. Tots dos extrems, els pitarrencs i els jocfloralescos defensaven llurs actituds intuït, però, que d'això s'esdevindria un consens final. Hi aparegué, el 1865, *Un Tros de Papér*, primera revista satírica feta al Principat, editada per Innocenci López, escrita «en català del que'ns darà la gana».

Aquesta publicació va ser analitzada per Mila Segarra (1985a:233) i respecte a l'ús lingüístic que s'hi feia diu:

«El rebuig dels arcaïsmes es feia palès no tan sols en el llenguatge utilitzat sinó també en les referències humorístiques continuades a l'ús d'arcaïsmes per part dels poetes jocfloralescos».

i hi posa un exemple extret del setmanari:

«En los periódichs hem llegit la llista de las 129 composicions presentadas per concórrer al certamen en los jochs florals de 1865. M'hi jugaria un duro que al menos ni ha cent d'en Víctor Balaguer, En *llurs* temps hi aniré, veuré *llurs* trovadors, sentiré *llurs* cantars, -y despues els en faré dos quartos».

Curiosament, al Principat, com diu Mila Segarra (1985a:226-227) el fet que la majoria de partidaris de l'ús d'un llenguatge parlat escrivissen les obres de literatura popular en el «català que ara's parla» va fer que alguns que estaven per la resurrecció del llenguatge clàssic mantingueren una actitud conciliadora amb

els escriptors populars. El mateix Milà i Fontanals, l'any 1874, proposà a «Quatre mots sobre ortografia catalana» la creació de dos llenguatges escrits diferenciats, un de general que servís per a totes les terres de llengua catalana, que es basaria en la llengua dels clàssics, i un de particular i variable. Rubió i Lluch, l'any 1891, en una conferència sobre literatura catalana també manifestava aquest parer, perquè en la novel·la i la poesia popular i en la comèdia de costums era «son ús indispensable, donada l'estètica moderna» (Rubió i Lluch, 1891:236-237, tret de Mila Segarra, 1985a:226-227). De tot això podem entreveure una voluntat d'enteniment. De tota manera, cal recordar que la polèmica acabà amb la renúncia dels escriptors populars.

Això, al País Valencià no es va donar. Cap dels components del moviment de Llorente es va manifestar a favor d'aquesta mena de literatura i molt menys de la llengua que hi conreaven. La Renaixença de segona generació es mostrà tan hostil amb *El Mòle* - amb les publicacions satíriques en general- com amb els col·loquis. Simbor (1980:200-201), a més de reivindicar la premsa satírica en general, i *El Mòle* concretament, diu al respecte:

«Un altre problema és que després, a partir de 1859, no es sabés, o no es «volgués», arribar a una llengua intermèdia entre la «llengua llososina» arcaïtzant i el valencià vulgar, com per exemple esdevingué a Catalunya».

Al País Valencià, els precedents de la Renaixença van ser diferents i el desenvolupament també, per més que s'haja volgut constatar una Renaixença paral·lela a la de Catalunya. L'absència de filòlegs dificultà enormement la tasca ortogràfica, però també impedí la visió global de la llengua des del punt de vista funcional.

El fet que l'ús periodístic o literari no tingués precedents significatius al XIX fa que l'ús lingüístic que pren Bonilla no siga sinó el fruit lògic de la situació comunicativa que volia establir. El gènere satíric adreçat a un públic popular no podia sinó optar per una llengua directa i clara.

A més a més, ja hem explicat abans que hi havia la consciència que el llemosí era la llengua antiga, arrel de les llengües modernes català, valencià, balear i occità i el valencià, doncs, no tenia ortografia. I Bonilla volia escriure en valencià i no en llemosí.

De fet, el naixement de la premsa satírica va produir més adhesions i menys detractors dels que en principi s'hauria pogut creure. Però pel que afecta l'aspecte lingüístic, fins passats uns vint anys no es creà l'ambient suficient perquè les qüestions lingüístiques foren tema de debat.

A Bonilla, la concepció periodística el feia, intuïtivament, rebutjar un llenguatge allunyat de la forma d'expressió dels lectors potencials. Bonilla vol que el lector s'habitue a llegir en valencià, i opta per escriure *El Mòle* amb ortografia

castellana. El valencià era, en aquell moment, un dialecte oral molt castellanitzat, i Bonilla n'és del tot conscient. Però veu que qualsevol proposta de normalització ortogràfica seguint els corrents literaris dels paràmetres clàssics no és viable per al seu setmanari:

«Pera instruir al poble se li ha de parlar en lo llenguache o en la llengua que li siga mes comprensible, ó que millor la entenga. Si eis valensians entengueren el grec millor que el valencià, en grec debíem publicar un periodíc, y així en les demes provinsies que componen esta torre de Babel; vullc dir esta España.» (*El Noie*, núm. 5, 1a. època, vol. II, 23-5-1837).

El mateix Fuster (1976a:145) considera lloable aquesta actitud a la València de 1837.

L'opció de Bonilla va també relacionada amb el tarannà del personatge. Vol un setmanari per a les classes mitjanes i populars, per això busca la forma de connectar-hi a través de la llengua, però assumint llur ignorància en llengua escrita. Els altres, els cultistes de la *Renaixença* de Llorente, mai no tingueren en compte aquest sector social si no era per marcar-hi les distàncies.

El Tabalet, del qual parlarem més endavant, també es mostra partidari d'aquesta aspiració de Bonilla:

«els pobres que sols han estudiat la gramática parda, lo que busquen es la claritat, y tal chènero va desgrasiadament molt escàs en estos temps tan espesos.» (*El Tabalet*, 12, 19 de juliol de 1847)

El Mòle s'erigeix amb el propòsit de normalitzar socialment el català en el terreny de la premsa i, per tant, de la vida quotidiana. Aquests desig explícit de normalització social, al nostre entendre, està per sobre de la qualitat lingüística de la publicació -que no era ni molt menys ínfima-, a més, no hi havia una normativa ortogràfica ni precedents periodístics.

L'ús del valencià ortografiat de forma castellanitzada no era més que un recurs. Bonilla s'estimava enormement la llengua tal i com va reflectir sobrerament a les pàgines d'*El Mòle*. L'alternativa ortogràfica que pren Bonilla era sense cap mena de dubte millor que la de fer ús del castellà.

El que vingué després amb la rastellera de publicacions satíriques que van succeir *El Mòle* era previsible. Es va passar de la utilització concreta de la grafia castellana per a determinats sons a la degeneració lingüística més esgarrifosa.

Els escriptors populars generalitzen un tipus de llengua que els escriptors cultes renaixentistes no acceptaren, ni consideraren, lògicament.

Però tota veritat té com a mínim dues cares, anem a descobrir-ne una altra.

LA PREMSA LITERÀRIA DE LA RENAIXENÇA

L'últim terç del XIX. la situació lingüística.

«No hi trobem, en última instància, cap temptativa de propiciació literària que s'adrexi al lector "normal". Almenys, no la trobem publicada. Teodor Llorente no anava errat en acusar-ho. El corrent popularista, tancat en ell mateix, havia d'acabar en la supeditació més incondicional al castellà, cosa que ja es veu en l'ortografia a partir del 1820, i que adquirirà monstruoses inflamacions amb l'anomenat "bilingüisme" dels periòdics i els sainets, en els quals la *via còmica* descansa damunt les ambivalències de la barreja idiomàtica.» (Fuster (1977:129)

«Es duro y sensible tenerlo que confesar, por más que sea nuestra habla provincial la de nuestras tiernas afecciones; debemos renunciar a ella, porque así lo exige el interés que nos eleva a contraer afinidades, las más que sea posibles y las más estrechas, con el continente vecino. De todas las provincias de la antigua corona de Aragón, donde se hablaba nuestro dialecto provincial, la que ha entendido mejor sus intereses en esta parte es sin duda Valencia, cuyas clases hasta las del vulgo hablan castellano.» (Pujol (1840), però cita de Massot (1972:33)

Vicent Boix, a la censura oficial a la 1a edició del diccionari Escrig (1851 [1887:VII-X]) fa una descripció de la situació lingüística de la València d'aleshores. Hi destaca que fins a principis del XIX eren poques les famílies que parlaven castellà normalment. Ara, a mitjans de segle, ja tothom l'entenia i l'utilitzava, tant en contextos socials com familiars, però això només a la ciutat de València. Als pobles, segons Boix, no sols es parlava sempre en català, sinó que a més a més, es

mantenien intactes els modismes, la pronunciació, l'entonació, etc. No s'hi sentia mai parlar castellà excepte en l'estudi de la religió cristiana.

Com que normalment els pobles valencians es dedicaven a l'agricultura, els xiquets començaven a treballar als dotze anys i de seguida oblidaven tot allò après en castellà a l'escola. Els rectors de les esglésies havien d'explicar en català -o valencià, com ell deia-, els deures del cristià, perquè el públic els pogués entendre. I en les escoles primàries no es parlava mai als xiquets en llengua castellana. Fins i tot, a algunes escoles, per exemple les Escoles Pies de Gandia, havien de fer les explicacions dues vegades, l'una en castellà i l'altra en català, perquè els xiquets poguessen entendre les explicacions.

També, a molts alcaldes se'ls feia necessària la traducció al català dels documents oficials que els arribaven en castellà, i molt pocs eren capaços de redactar en castellà algun document oficial. Un altre problema era la justícia, perquè els testimonis eren incapaços de ratificar les pròpies paraules quan els eren llegides pels lletrats.

Fuster (1981 [1985:118]), que ha estudiat amb aprofundiment aquesta època, aporta noves dades a l'anàlisi de la situació:

«Durant el segle XIX i la primèria del XX, la supervivència del català disposava encara d'unes possibilitats d'aguant gairebé rutinàries, d'una inèrcia sòlida. L'ofensiva estatal, malgrat tot, no hi va ser massa

eficient. L'aparell de la "instrucción pública", primera arma de castellanització que podia haver donat resultats a escala multitudinària, no va aconseguir-los, de moment. El poble catalanoparlant només en sortia "semialfabetitzat" en la llengua forastera, si a tant arribava, i, per tant, escassament permeable a ella a través de la lectura, que era el segon conducte important, aleshores, per a la destrucció de l'idioma.

Els programes escolars de les escoles municipals de València de 1894 recollien exercicis de llenguatge que consistien en la traducció «del dialecto valenciano al idioma castellano» (Lázaro, 1984:23, nota 6). Molts mestres no tingueren altre remei que prendre el català com a llengua model i a partir d'ací ensenyar el castellà. L'escolarització en castellà, doncs, va esdevenir un fracàs absolut. Hem de tenir en compte també la resistència dels xiquets a aprendre la llengua dels "senyorets". (Lázaro, 1984:23)

Però malgrat això, el castellà era una llengua coneguda i entesa per la majoria dels valencians de la ciutat. Miquel Duran, (1936:24) diu que València, literàriament era, al segle XIX una ciutat castellanitzada i completament provinciana.

Llorente, en un article publicat a *La España Moderna* i reproduït a l'*Almanaque de Las Provincias*, titulat «El Movimiento literario en Valencia, en 1888» diu que València passava per un moment de crisi intel.lectual, el qual segurament tenia a veure amb el moment de crisi general que es vivia a tot l'Estat espanyol.

Referint-se a la crisi de la novel. la diu:

«Es que el uso simultáneo de las dos lenguas castellana y valenciana en la vida práctica, dificulta la descripción artística de nuestros tipos y costumbres en una sola de ellas? Cataluña no ha tenido buenas novelas hasta que las ha escrito en catalán. No nos atrevamos nosotros á escribirlas en valenciano; pero tampoco en castellano las escribamos como exige hoy el arte de novelar, que, aún no cayendo en los extremos del realismo, busca la verdad en la naturaleza, como elemento indispensable para la creación estética.»

Després de Bonilla, la reivindicació lingüística es deixa de sentir. Els satírics tenen prou a fer riure i criticar el veí. No solament no se senten proclius a defensar la llengua, sinó que l'ataquen i no només amb les perversions que se'n permeten sinó també amb els judicis que en fan.

Però aviat, el valencianisme liberal de l'esquerra, protagonitzat per Constantí Llombart, obre noves expectatives.

La primera publicació literària: El «Calendari Llemosí»

*Poetes llemosins que al crit de la crehuada
lo cant dels vostres avis, per fi resuciteu;
la què ve hui el record d'aquella edat passada?
i per què com un sol home, s'alceu tots a una veu?,...
i per què empunyeu les armes? Ma pàtria no vol guerra,
Ma pàtria sols desitja la venturosa pau;
deixeu, pues, als polítics les lluites de la terra,
i barateu la llança per lo llaut suau.*

*Passaren ja aquells segles en què la Fè exigia
la guerra de conquesta de moros i cristians;
ú sols, de molts reialmes, va fer la monarquia...
No destroceu lo ceptre que us féu tots uns abans,
No vullgau fer estelles les taules de la Història
pues mai fon de cors nobles ni el odi ni el rencor;
més digne és de poetes, que lluita sense glòria,
Amor per tots els pobles i per a tots, Amor.
(Rafael Ferrer i Bigné, *La crehuada dels poetes*)*

Constantí Llobart encapçalava el grup dels valencianistes d'extracció popular i d'esquerres. Hom ha volgut sempre destacar la importància de Llobart en el naixement del valencianisme polític. Tot i iniciar la carrera intel·lectual de semblant manera als poetes populars, és a dir, tot i començar fent llibreta de versos i revistes satíriques, va arribar molt més lluny. El seu valencianisme era polític i sincer.

Llobart va veure la necessitat de crear una publicació valencianista. I així ho va fer. Aquesta publicació va tenir un gran ressò social, encara que es publicava només anualment. La idea era imitar el *Calendari Català* que publicava de feia temps Francesc Pelagi Briz a Barcelona.

El 1874, la llibreria Pasqual Aguilar del carrer de Cavallers edità *Lo Rat-Penat: Calendari Lliemosí corresponent al present any 1875. Compost ab la distinguida col·laboració d'els mes reputats escriptors de Valencia, Catalunya y de les Illes Balears per Constantí Llobart.*

Ja hem dit abans que Llombart havia pensat de fer una publicació quinzenal o si més no mensual, però no va trobar la manera d'impulsar-la.

«En vista, puix, de que no podem superar los obstáculos de qu'ham parlat abans, pera dur á cap l'idea qu'ab carinyos afany portabem entre lo seny, pensárem mes tart en donar al públic *Lo Rat Penat*, ja que no semanalment o quincenalment, com teniem lo propòsit, al menys una vegada tots los anys en forma de calendari», (1875:9)

Així ho va fer fins l'any 1881, quan el seu amic Josep M. Puig Torralva el va succeir en el càrrec, fins el 1883, any en què tots dos apareixen com a codirectors. El *Calendari Llemosí* es va deixar d'editar l'any 1884. El lema del calendari, que es faria famós, era *Pel fill traurem lo capdell*. Després, la publicació esdevingué *Lo Rat Penat, Periódich Llitterari Quincenal, orgue oficial de la Societat de Amadors de les Glories Valencianes*.

El *Calendari Llemosí* començava amb una secció, on eren aquelles coses més convencionals dels calendaris: *Posició geogràfica de València, Epoques célebres, Festes movibles, Còmput eclesiástich, Tépores* i el *Calendari santoral*. Després, hi havia la nota editorial, signada, on es donava compte del que calia destacar en aquell any respecte al moviment literari i polític de València. Finalment, hi trobem composicions poètiques d'autors de la Renaixença de tots els Països Catalans. Destaquem la

col.laboració d'Ignasi Farré i Carrió, el qual hi col.laborava amb un petit assaig sobre història lingüística i cultural dels Països Catalans, on en reivindicava la unitat.

Al primer número, Llombart explica el naixement d'aquest calendari:

«I com que finalment tenia lo propòsit d'ocuparnos en este lióch de les coses de Valencia, seguirem lo fil de lo que diem sobre lo nostre desig de fundar en esta ciutat un periódich literari llemosí, ab lo títul de *Lo Rat Penat*, pera l'objecte d'anar responent d'alguna manera als lloables esforços d'els catalans en favor del renaiximent de les nostres lletres.»
(*Calendari Llemosí*, any 1875;9)

Segons Blasco (1985a:8), aquesta publicació va provocar en Llorente un cert ressentiment. Llorente, el qual en aquell moment dirigia la *Revista de Valencia*, se sentia gelós de Llombart. Per això, quan va aparèixer el *Calendari Llemosí*, la *Revista de Valencia* va publicar un comentari al núm. I, pp. 197-198, en el qual criticava la nova publicació:

«En su parte literaria dejaba bastante que desear; para llenar sus páginas se aceptaba todo, bueno, mediano y menos que mediano, con tal que estuviese escrito en valenciano...esta publicación no daba muy buena idea del Renacimiento lemosín en Valencia, aunque demostraba su vitalidad.»

Com ja hem vist en el poema que encapçalen aquestes ratlles, tampoc Ferrer i Bigné es mostrà gaire d'acord amb el conreu literari de la llengua, és a dir, en la Renaixença que Llombart

es disposava a impulsar.

Amb el *Calendari Llemosí*, ens trobem per primera vegada amb una revista seriosa escrita en català decent al País Valencià. Encara que es tractava d'una publicació anual, la importància rau en el fet que va ser decisiva, no sols perquè va ser la primera, sinó perquè va aglutinar escriptors de tot el domini lingüístic. Però també, com veurem, perquè va crear el bressol necessari perquè Llobart pogués fundar la societat Lo Rat Penat.

Es tracta d'una revista literària, amb el que això suposa lingüísticament. És a dir, normalment es caracteritza per un to una mica afectat. Recull articles històrico-literaris i poemes. Però també s'hi dóna compte de fets relacionats amb el moviment literari amb un llenguatge més planer i aconseguit.

Un dels fets a destacar d'aquesta publicació és que serví com a plataforma d'instigació d'algunes empreses valencianistes. La més significativa fou la creació de la societat Lo Rat Penat. Però hi ha un altre fet que, des del punt de vista lingüístic, tot i que va acabar en fallida, és de molt d'interès. Constantí Llobart, des de les pàgines del calendari, volia impulsar una Acadèmia anomenada *Los fills de la Morta Viva*. El centre que volia crear Llobart tenia un interès molt clar i definit, la unificació ortogràfica i una normalització lingüística entre els escriptors de la Renaixença. Perquè amb la creació d'aquesta acadèmia volia impulsar una gramàtica "llemosino-valentina", fer una ortografia, perfeccionar el diccionari d'Escrig, crear una

biblioteca llemosina i restaurar els Jocs Florals.

A Catalunya, la revista *Lo Gay Saber*, de la qual era director F. Pelagi Briz, l'any 1868 s'havia fet ressò de la necessitat de la creació d'una Acadèmia Catalana. Segons Segarra (1985a: 168) el Principat no va escoltar el clam de Briz, però sí els mallorquins, ja que l'any 1872, Josep Taronjí, des de les pàgines de la *Revista Balear* reprenia aquesta idea. Va ser el mateix 1875 quan al Principat novament es pensà a crear una Acadèmia Catalana reivindicada en un article de Josep Maseras, aparegut el 31 de juliol de 1875 a la *Renaxensa*. Curiosament, és al *Calendari llemosí per a 1876* (15), per tant publicat el mateix 1875, quan Llobart fa aquesta crida per a la creació de l'Acadèmia llemosino-valenciana. El *Calendari Català* de Briz de l'any 1876 fins i tot la va donar per constituïda.

Endevinem fàcilment per què Llobart volia impulsar una espècie d'Acadèmia de les lletres valencianes. La necessitat d'una gramàtica promulgada per alguna autoritat hauria acabat amb el desordre lingüístic que planava en el terreny literari. No creiem -i seria inexacte creure-ho- que Llobart, que havia conreat diversos gèneres i veia incompatibles els models lingüístics que es consideraven apropiats per als uns i per als altres, es veiés animat a tirar endavant l'Acadèmia per escatir-ne les diferències. Llobart veia que al Principat florien gramàtiques i que, malgrat això, ningú no sabia ben bé quin criteri seguir. L'autoritat lingüística era inexistent. Al País

Valencià encara era pitjor. No hi havia ni gramàtiques ni estudis lingüístics, excepte els diccionaris que s'anaven fent amb més bona voluntat que ciència.

Llombart hauria volgut reglamentar la llengua literària. Però, encara que en aquest moment no havia publicat *El Pare Mulet*, ho faria dos anys més tard, ja s'havia estrenat en el gènere satíric. I deixant-se portar pels vents de l'època havia utilitzat una llengua tan castellanitzada com els altres periodistes i autors dramàtics. Quan anys més tard publicà *El Pare Mulet*, reincidia a escriure-la amb la llengua castellanitzada pròpia d'aquesta premsa. Per què? Ja ho hem dit que ens semblava inviable la llengua dels renaixentistes, plena d'arcaïsmes i altres floritures en escrits satírics fets per a la gent analfabeta en l'idioma. Segurament, si hauria utilitzat la llengua del *Calendari Llemosí*, l'empresa no hagués reeixit, perquè el públic que llegia la premsa satírica gaudia d'aquelles extremitats lingüístiques tant com dels acudits que s'hi feien.

Igualment passava en el teatre. En opinió de Blasco (1984a:26), els autors teatrals van tornar al poble la confiança en la llengua. Se'n van cuidar prou, de satiritzar els coents, burgesos acomodats que abandonaven les arrels per considerar-les impròpies. La Reial Ordre del 15 de gener de 1867 va obligar els autors dramàtics a ser bilingües, ja que no passava el filtre de la censura cap obra en la qual no hi hagués almenys un personatge que parlés la llengua oficial. Així va nàixer un personatge

obligat en aquestes obres, el qual parlava una mena de patués impresentable. Els populistes, dedicats plenament a les publicacions satíriques i al teatre, van llançar una col·lecció d'obres teatrals escrites en català. Era aquesta la seua aportació a la Renaixença valenciana, la publicació de sainets o sarsueles. Concretament hi ha la col·lecció *La Edetana, galeria teatral*, que recollia «las mejores obras escritas tanto en castellano como en dialecto del pais». Això era l'any 1877, hi de totes les obretes que hem vist, hem de remarcar que cap d'elles està escrita en castellà. Hi havia altres publicacions similars, tal i com indica la contraportada:

«Estas comedias y otras en castellano de varias galerias, se hallan de venta en las librerias del Sr. Marian y Sanz, calle de la Lonja, 7 (titulada de La Campana), fundada en 1830, y Bajada de San Francisco, 11, fundada en 1875»

Tramolleres, al pròleg al llibre de Llombart *Los fills de la Morta Viva* (1879: XVI nota 1) critica l'actitud d'aquests autors dramàtics, perquè:

«Hóra es qu'els autors dramàtics y no dramàtics no posen en boca dels seus personajes termes ridiculificant la llengua valenciana.»

Anys més tard, Llobart encara persistia en l'intent de l'Acadèmia. Al número 5 de *Lo Rat Penat*, periòdic literari quincenal parla de la creació d'una *Acadèmia Ausias-marchiana*. Això era el 15 de febrer de 1885 -l'Acadèmia Catalana no es va constituir fins l'any 1881-. Ara, doncs, apareix ja batejada. Llobart, de fet, la dona ja per feta:

«Podem anunciar á nostres il·lustrats lectors, que si no en lo seqüent, en l'altre número publicarem lo projecte d'Estatuts pera la fundació é immediat establiment en esta ciutat de l'*Academia Ausias-marchina*, que de cascún dia es fa mes necesaria, y que destinada está á prestar molts bons servicis á nostra llengua y nostra lliteratura. Per de pronte dirém qu'en sos articles se consigna com objecte primordial de la corporació, la redacció d'una *Gramática* y d'un *Diccionari lemosino-valenciá*, en consonancia ab les actuals eixigencies de la ciencia filologica, y tots los treballs d'investigació relacionats ab esta, com així mateix los referents al estudi de la vida y obres del immortal poeta Ausias March, qual il·lustre nom durá per titol.»

Llobart persistia en l'intent de crear l'acadèmia lingüística que no acabava de quallar. De moment, ell i Ramon Andrés i Cabrelles un altre ratpenatista, periodista satíric i poeta seguidor de Llobart, van intentar millorar l'obra d'Escrig: «Acaso, pues, el trabajo que hoy tenemos la satisfacción de ofrecer al público, sirva en su día como piedra angular sobre la cual la *Academia lemosino-valenciana* erija el deseado monumento lexicográfico redactando, sobre la base del nuestro, un perfecto y completísimo DICCIONARIO VALENCIANO-

CASTELLANO.» (Barber i Bas, 1887:LXI).

Segons Barber i Bas, la creació d'aquesta Acadèmia estava ja prou avançada, s'escrivia el discurs inaugural i el projecte dels Estatuts ja s'havia fet.

Llombart va haver de renunciar a la creació d'aquesta acadèmia, perquè l'interès per l'estudi de la llengua no existia. En realitat, els renaixentistes patricis es fixaven en les antigors per escriure versos amb molta parafernàlia. Volien una llengua ornamental no una llengua d'ús. Els periodistes i autors dramàtics populars no s'inquietaven per la castellanització de la llengua, ans al contrari, aquesta els donava peu a fomentar les pretensions de populisme. El fet més important, però, és que no hi havia gramàtics. ¿Qui, doncs, havia de reglamentar l'ortografia? ¿Amb quina autoritat?

Suposem que com a conseqüència d'això Llombart va decidir crear una *Sociedad de literatos*, prèvia a l'Acadèmia. Aquesta Sociedad només estava formada per Llombart i Ramon Andrés i Cabrelles, tal i com el mateix Llombart fa constar a Verdaguer en una carta escrita el 3 de gener de 1888, on li enviava el prospecte del *Diccionario Valenciano-Castellano*, la 3a. edició de la qual va fer Llombart:

«Dins l'exemplar de ma llegendeta trobareu també lo prospecte del *Diccionario Valenciano-Castellano*, que he començat a publicar, y que li encarregaré al editor que vos envie. Per exigència de dit senyor, voreu que dita obra apareix treballada per una «Sociedad de literatos»; pero en

realitat no consta aquesta mes que de mon insignificant individu y ó dels meus deixebles que m'auxilia en tan engorrosa tasca; y ja vos compreneu quant apurat he de vorem pera eixir un poch airos en tan dificiltosa empresa,..) (*Verdaguer (1991:123-124)*)

Constantí Llombart no pogué crear finalment aquesta acadèmia lingüística que tant desitjava. Però sí que havia aconseguit crear un bressol de valencianisme literari la societat Lo Rat-Penat, que reuní els pocs valencians que sentien un certa inclinació per la llengua.

Aquesta brillant idea, que es recull al *Calendari Llemosí*, la comenta també Lluís Guarner (1983:46):

«A l'entorn d'aquesta publicació hi havia un estol de valencians, de diferent ideologia política, que conreaven la llengua pròpia en prosa i en vers, i que fomentaven la col.laboració assídua d'escriptors catalans i mallorquins. Aquesta afinitat els va fer pensar en la constitució d'una entitat que, sota l'ideal valencianista, podria unir tots aquests escriptors.»

La creació de Lo Rat-Penat. Societat de amadors de les Glories Valencianes. Les dissidències entre els seguidors de Llorente i els seguidors de Llobart

Sobre el naixement de Lo Rat-Penat ja s'han escrit moltes pàgines. Especialment dos autors Ricard Blasco (1985a) i Antoni Igual (1959) han parlat sobre els orígens de la societat i n'han donat compte de les interioritats. No volem, doncs, fer ara novament el que ja ha estat superat qualitativament i quantitativament per altres estudiosos. Farem només un resum del caràcter de la nova societat, intentant aportar dades sobre l'actitud política dels ratpenatistes. La raó és evident, el pensament polític i el lingüístic van ser una mateixa cosa.

Reprenem el fil d'*El Calendari Llemosí*. L'any 1878, al *Calendari Llemosí*, Llobart es queixava del poc entusiasme que els valencians havien posat en aquesta empresa literària. Com hem pogut constatar, la major part de les col.laboracions rebudes eren de catalans i mallorquins.

Uns mesos més tard que Llobart llancés aquesta queixa des d'*El Calendari*, concretament el 29 de juny de 1878, Ramón Lladró va llegir a l'Ateneo Casino Obrero un poema en valencià anomenat *Lucrecia profanada*. Aquest poema, que l'autor ja havia llegit abans a Llobart, va ser l'excusa perquè aquest últim exposés la idea de la creació d'una associació literària, que recollís la inquietud dels poetes i intel.lectuals valencians. Aquesta idea

va ser, en general, ben acollida, encara que hi hagué algú que la trobava irrealitzable. Passats vuit dies, hi van anar ja alguns escriptors, artistes, etc. per donar-hi suport i el 30 de juliol d'aquell mateix any 1878 es constitueix *Lo Rat-Penat* com a societat. Teodor Llorente, Jacint Labaila, Rafael Ferrer i Bigné i altres s'apunten immediatament a la idea de Llombart i la monopolitzen. El poder, la influència, el pes social i econòmic d'aquests donarà peu perquè la societat compte amb l'adhesió de la burgesia agrària -si es pot dir així, ja que, com Fuster apunta, aquests dos termes són contradictoris entre ells-.

Quan Llombart va crear l'associació, Llorente es mostrà sorprès i es va situar al marge:

«Se ha iniciado estos días en Valencia un movimiento literario del que la prensa debe ocuparse. Algunos celosos cultivadores de las letras lemosinas que anualmente publican el *Calendari valencià* titulado *Lo Rat Penat*, almanaque que hasta ahora, preciso es recordarlo, no ha llamado grandemente la atención del público, ha creído llegado el momento de dar un paso más en la restauración de nuestra antigua literarura, estableciendo una *Sociedad de Jochs Florals* para celebrar anualmente estos poéticos certámenes, como se hace en Barcelona.» (*Las Provincias*, 13-7-1878)

Com veiem, Llorente no perdia ocasió per llançar les iras contra Llombart i la publicació que dirigia.

Com diu Blasco (1976: 9) no és casualitat que la formació de *Lo Rat-Penat* es donés quatre anys després de la proclamació de Josep Martínez Campos. De tota manera, ja amb l'Antic Règim la Renaixença havia començat a despuntar. Blasco considera que *Lo Rat-Penat* naix just en el moment que quallava a València una

societat urbana amb la densitat suficient per allotjar inquietuds culturals:

«Volia ser un òrgan d'expressió de delers un tant vagarosos, bé que prou explícits. Era una "societat d'amadors de les glòries valencianes", moguts pel romàntic enyor de recordar i honorar el passat. Doncs bé; del contrast entre el passat heroic i gloriós i el present prosaic i inert, podia brollar en els aèrs abrandats d'aqueixos *amadors* el desig de revifar o d'implantar institucions en pugna amb les existents, que tornassis a fer resplendir les antigues glòries.»

Per aclamació va ser escollit president honorari Vicent Boix, del qual tots, més o menys es consideraven deixebles. I Llombart fou nomenat «Socio iniciador y fundador de *Lo Rat-Penat*, con voz y voto en aquélla y en todas cuantas juntas se eligiesen en lo sucesivo». Com veiem, l'empresa va començar arraconant els propis impulsors amb títols honorífics.

Boix es va retirar a Xàbia, des d'on mantenia contacte epistolar amb Llorente fins la mort, que li esdevingué a València l'any 1880. En una d'aquelles cartes, l'única que s'ha conservat, Boix destil.lava aquest sentiment de solitud i d'orgull pels seus deixebles:

«Jo arrinconat en aquesta soietat entre la mar y lo cel he sentit batre lo cor de plaer. Sanglotant, com un pobre vell, he dit á la soietat: "Valencia está reblida del geni y la sabiesa; sos fills han restaurat la gloria dels nostres avis; Valencia es gran... Deu la conserve per tots segles.,, Valencia, tú ets la Reina encara, ... que ton Reynalme sia beneit!"

Si jo fos un sabí, diria, al contemplar aixe cel de artistes y de cantors: Llorente, Labaila, Ferrer, Torromé, Pizcueta, Pascual y Genís, y altres cent "Sou mos deixables", (Llorente i Falcó, 1928:62)

Boix ja era vell i el càrrec honorífic era, doncs, justificable, però Llobart no.

Blasco (1976:10) diu que ràpidament els conservadors, per tal de desarmar políticament el moviment que naixia, compregueren que la manera de fer-ho era desarmar-lo en el terreny cultural i per això es van apropiar de la societat. A més a més, Llobart va haver de renunciar a qualsevol càrrec important dins l'associació, ja que els patricis eren els únics que tenien el prestigi suficient com perquè tirés endavant. El que sembla cert és que si Teodor Llorente, Vicent Querol i Rafael Ferrer i Bigné no arriben a tenir un càrrec destacat en la societat, Lo Rat-Penat hagués hagut de tancar portes als quatre dies, pel boicot o pel silenci amb què haguessen hagut de moure's.

Però malgrat aquesta solució tàctica dels uns i dels altres, els problemes no trigarien a fer-se sentir. Les discrepàncies van ser sobretot polítiques i d'actuació. Llobart considerava la Renaixença com un moviment literari de dignificació, de restabliment, reivindicatiu. Els patricis consideraven que la Renaixença havia de ser molt diferent. Com diu Fuster (1973 [1976b:51]), la Renaixença no ho va ser ni tan

sols en els tràmits modestíssims de la llengua i la literatura. Va ser Restauració pura, provinciana, de cacics, *cunera*, agrària.

El 30 de juliol de 1878, es va crear l'associació. L'acte va tenir lloc al Pabelló que tenia l'Ajuntament de València pròxim al pont del Real. Llombart va llegir el seu discurs *Excel·lències de la llengua llemosina*, en el qual significava que la llengua llemosina no era morta «gràcies als generosos esforços de nostres germans de Catalunya y les illes Mallorques». També va ressaltar els tòpics set-centistes quan parlà de les qualitats de l'idioma, l'expressivitat i la concisió, referint-se també a la quantitat de monosíl·labs "que l'adornen".

També hi hagué lectura de versos de Teodor Llorente, Cristòfol Pascual i Genís, Josep Orga, Josep Arroyo i Almela, Rafael Ferrer i Bigné, Félix Pizcueta, Constantí Llombart, Joaquim Balader, Jacint Labaila, Ricard Sanmartín, Ramon Lladró i Ricard Cester.

Ja en l'acte inaugural de la societat Lo Rat-Penat es van palesar les primeres notes discordants. Contrastant amb el les poesies de Llorente, Víctor Iranzo i Pascual i Genís, la poesia de Ricard Cester *¡Desperta Valencia hermosa!* va provocar una certa frisança entre el públic, segons recull Blasco (1985a:14). Cester, que com Llombart conreava tots dos gèneres, el popular i el literari, estava adscrit a les files de Llombart i no creia en un renaixement sols literari, sinó també polític, amb el qual es lluités contra el centralisme de Castella. (Llombart,

1879: 680-684).

Però segurament, el discurs més significatiu va ser el de Fèlix Pizcueta, (1878) el qual, tot i ser democràtico-progressista, va voler deixar clara la pròpia adscripció espanyola i la de la nova societat, per si de cas algú havia interpretat que la constitució d'aquesta pogués prendre aires separatistes:

«Tal vegada crega algú que la creació d'esta Societat obedisca quant manco á alguna mira de exclusivisme provincial y quant més á alguna idea separatista; y yo que dech concentrar en lo meu pit los sentiments de mes dignes companys, tinc que declarar así, que ans que tot som fillis y amants de la noble terra espanyola, que no resucitem glories del antich Realme valenciá, mes que per tenir lo goig de que no s'obliden y se perguen com la sehua llengua en la obscuritat del temps (...)

Nos ha costat masa realitzar l'unitat nacional; fer una Espanya pera qu'en caprijos o gusts literaris procurem desferla.»

Hí havia, doncs, discrepàncies polítiques, que evidentment eren les que definien l'interès pel restabliment o no de la llengua.

Alguns ratpenatistes progressistes van defensar teories molt avançades respecte a les predominants de Lo Rat-Penat. Tramoyeres (1879), defensa la idea de nació enfront a la d'estat. Per a ell, negar-li a la nació els drets lingüístics era matar allò que de natural tenen els estats. Per això reclamà el dret nacional a existir, perquè negar-ho és negar -deia- l'evidència. Si no fos

perquè continuava considerant la seua pàtria Espanya, cosa que de vegades contradiu altres elements de la teoria que exposa, podríem assegurar que ens trobàvem davant d'una obra totalment inscrita en el nacionalisme.

Sens dubte, aquestes idees, als patricis els devien fer heretat. Però aquesta és la idea política que imperà al llarg del segle XIX entre els valencians més polititzats. El provincialisme de Tramoyeres era progressista, doncs, ja que entrellucava reivindicacions nacionalistes.

En principi, la creació de Lo Rat-Penat com a societat no va tenir un gran ressò (*Rat Penat, 1895*). Al poc temps de la constitució es van restablir els Jocs Florals, els quals, els patricis aprofitaven per a lluíment de llurs filles i familiars. Molts d'aquells Jocs Florals van premiar poesies castellanes i finalment van acabar per fer-se totalment en castellà.

A més a més, els Jocs Florals de València no tenien cap mena de coordinació amb els de Castelló i Alacant -on les obres que es llegien eren normalment en castellà-. El sector progressista de Lo Rat-Penat va tractar infructuosament d'impulsar estudis lingüístics o obres de teatre seriós, però de fet ningú va respondre a aquesta crida, segurament perquè els que podien fer-ho consideraven el Rat Penat una societat anacrònica. Només Llobart va fer un estudi lingüístic que va ser premiat l'any 1880. Es tracta del seu *Ensaig d'ortografia lemosino-valenciana*, el qual va ser publicat cinc anys més tard com a estudi previ a

la 3a. edició del Diccionario Valenciano-Castellano de Josep Escrig. Després en parlarem, d'aquest *Ensaig* detingudament. És en aquest diccionari que escriu també un pròleg Francesc Barber i Bas.

Llombart, evidentment, va manifestar reticències davant el que succeïa a la societat i no se'n va voler estar de criticar els que contribuïren a aquesta degradació dels principis de la Renaixença. Es preguntava com els venia a repèl als il·lustres la consagració al valencianisme, l'objecte principal pel qual havia estat creada l'associació. (*Lo Rat-Penat*, *PLQ*, 1880:11-12). De tota manera, entre els amics de Llombart també hi hagué reticències a la politització de la Renaixença.

El mateix Llombart el podem definir com un regionalista convençut de la indivisibilitat de l'Estat. Però malgrat aquest tarannà moderat, les idees de Llombart dins *Lo Rat-Penat* no triomfaren mai.

També va ser un mal moment per al valencianisme esquerrà la presència de Jacint Labaila com a president de *Lo Rat-Penat*. El discurs que va llegir per inaugurar el curs 1880-81 (Labaila, 1882) no podia ser més contundent. Labaila, com abans ja havia fet Pizcueta, necessità de declarar-se espanyol i de destacar l'apoliticisme de la societat:

«No puch comprendre com després de les protestes clares y franques que han fet en los seus discursos los dignissims presidents (que m'han precedit) y que les feren en nom y representació de la societat; puguen ya

alguns ductar de que nosaltres fea lliteratura y no política, de que nosaltres desijem autonomia Única y no autonomies raquíiques y trosnejades, de que volem que s'enllaçen totes les lliteratures, no per conseguir lo domini de ninguna de elles, sino per lograr la fraternitat de totes.»

De pas, Labaila rebutjà l'adscripció lingüística del valencià dins de la llengua catalana.

Antonio Milego, ratpenatista dels primers temps i prologuista del llibre *Flors del meu hort* de Labaila (1882) -on aparegué publicat el discurs- es pronunciava contra la politització de la societat:

«Hay quien condena sistemáticamente el federalismo literario, por antipatriótico, imbuido por el error de un exagerado unitarismo. Nosotros [es refereix als ratpenatistes] le aplaudimos con tanto entusiasmo como enérgicamente lo condenamos en política y rechazamos éste, no por su bondad, sino por su imposibilidad; y celebramos aquél, no por lo que pretenden alguno significa, sino por lo que realmente supone en nuestra historia literaria.

La literatura lemosina ó valenciana, catalana, gallega, provincial ó como quiera llamársele, es una variedad, dentro de la unidad nacional, y forma la armonía de la literatura española. Su cultivo no se opone ni debilita, ni merma en todo ni en parte el cultivo de las letras patrias, ni su crecimiento es un peligro para el desarrollo de esas mismas letras.»

Hí ha diversos símptomes, doncs, que ens fan pensar en greus problemes polítics interns dins l'associació. Per exemple, després de creat sota la presidència de Labaila, l'any 1881-82, el "Centre excursionista" que dirigí Llorente, Llombart va

manifestar-s'hi contrari, per la forma amb què es duïen a terme les excursions, tal i com havia manifestat a *El Pare Mulet*. Per això va voler crear l'associació "L'Oronella", que sembla que no va arribar a reeixir. De tota manera, l'any 1888, Julià Ribera escriu una carta a Llorente encomanant-li una tasca lingüística de toponímia, i deia, «"l'oroneta" ó cualquier joven de buen criterio y laborioso podría llevarlo á cabo.» (Llorente i Falcó, 1928:209). És possible, doncs, que si més no, es constituís realment.

La diversitat es feia palesa constantment, Llobart va acusar diverses vegades els directius de Lo Rat-Penat d'ineficàcia i de despit envers els valencianistes més polítics.

L'any 1885, a *Lo Rat-Penat, periódich lliterari quincenal*, al número 7, es parla de la creació de *L'Oronella*, contestant *El Mercantil Valenciano*:

«Al donar noticia *El Mercantil Valenciano*, de que nostre director ha solicita autorizació per a fundar una nova societat d'excursions valencianistes, nomenada *L'Oronella*, maliciosament preguntá: ¿Hay cisma?

No estimat colega, no hiá entre els valencianistes nengún cisma; may com ara, ha hagut en nostra Societat unitat de mires y bona armonia ¡Aiguns, acás, volgueren lo contrari!»

Els d'*El Mercantil*, sens dubte, havien d'esperar que d'un moment a l'altre Llobart i els seus amics gressen l'esquena als patricis, arguments per pensar-ho, almenys, segur que en tenien.

L'enfrontament entre Llombart i Llorente va ser constant. L'any 1887, Llombart va fer la traducció de *Canigó* de Jacint Verdaguer al castellà. Llorente havia il·lustrat en sis articles a *Las Provincias* l'obra de Verdaguer, per això aquest últim volia prologar la traducció amb aquells articles. Però Llombart no volgué demanar-li a Llorente que li cedís els escrits:

«Lo que m dol es que Llombart no estiga be ab V., lo que ns priva del plaer de veure reproduhits davant de la obra castellana, com á prólech, los sis magnífichs articles publicats en *Las Provincias*,

Llombart m ha escrit per segona vegada que li demane á V., com per iniciativa meva, dientme y tot, que li n parlará també i editor D. Pascual Aguilar. Jo, ignorant los motius que allunya á V. del traductor, no puch deixar de dirli que obre ab tota llibertat, puig mes que i *Canigó* y totes mes obres íeltes ó per fer, estimo la seva amistat.» (Llorente i Falcó, 1928:188)

Les coses no canviaren amb el temps. Tot el que hi havia en el fons era un problema polític. Teodor Llorente Falcó, el fill del poeta, en les notes a l'*Epistolari* ho confirma «Constantí Llombart, per son esperit inquiet i ses idees radicals, no va fer mai gran lligassa amb Llorente.» (1928:189).

Blasco diu (1976:10) que amb Lo Rat-Penat els valencians haurien pogut tenir l'instrument de cultura que la llengua pròpia els demanava. Però la societat va esdevenir un «club de senyors», un lloc on la cultura es divorciava de la política. De fet Llorente es va manifestar en contra el moviment literari, ja que

pensava que no tenia sentit recuperar el passat ni reivindicar una llengua antiga i desfassada, exemple de la corruptela en què havia caigut el «vulgo» al qual menyspreava com a bon burgès que era.

Sanchis Guarner va apuntar una tesi interessant sobre el caràcter de la Renaixença valenciana respecte al felibrisme de Mistral. Deia Sanchis Guarner (1979:163) que la Renaixença valenciana es va distanciar de la catalana, quan aquesta última es polititzà. En canvi, la línia felibrista de Mistral, a Occitània, va desenvolupar un corrent reaccionari i apoliticista semblant al de València. Aquesta opinió no és encertada. Cristòfol Martí (1989) ha demostrat que l'actitud de Mistral respecte a Occitània no té res a veure amb la que mantingué Llorente respecte a València. Mistral, potser, en certs moments es va mostrar desenganyat i va creure en la inoportunitat de certs moments per tirar endavant una política reivindicativa, però en altres es va mostrar del tot compromès amb el país i va defensar abrandadament l'ús i conreu de la llengua occitana. Llorente no. Llorente a més de publicar gran part de l'obra poètica i periodística i les traduccions en castellà, va demostrar que l'interès pel català era purament circumstancial. Mistral i Llorente no van ser grans amics, com s'havia cregut arran de les impressions de Llorente Falcó al llibre *Mistral i Llorente*. A Occitània, Mistral no impedia la politització en canvi a València, Llorente ho feia. Així, doncs, no es veritat

que quan la Renaixença catalana es polititzà, Rubió i Ors, Pelagi Briz, Víctor Balaguer, Pròsper Bofarull i altres trencaren totalment les relacions amb Mistral. Simplement, el felibrisme que els occitans van voler estendre als territoris de llengua catalana no prosperà.

Tampoc no es veritat que a Occitània es creés un corrent antimistralià, ni el caràcter reaccionari que Mistral havia conferit al felibrisme. Sí que hi hagué un corrent polític, en el qual Mistral no participà. Aquest corrent, d'esquerres, va ser anomenat *La Lauseta* i amb ell van simpatitzar Víctor Balaguer, del Principat, i J.B. Ensenyat de les Illes. A València, el sector progressista de la Renaixença, és a dir, Llombart, Pizcueta, etc. també simpatitzaren amb aquest moviment i potser d'aquí el nom de *L'Oronella*. La coincidència dels noms *Oronella* i *Lauseto*, tots dos d'ocells, fa pensar que en la ment de Llombart hi havia aquesta intenció (Martí, 1989:166). De tota manera, cal dir que en aquells temps també hi havia una publicació anomenada *L'Aureneta*, fundada per Antoni de P. Aleu i que es va publicar a Buenos Aires. Va ser el primer periòdic en català de l'Amèrica del Sud.

També, diu Blasco (1985a:40) que Llombart va pensar de publicar una revista sota aquest nom de *L'Oronella*, que tampoc no va tirar endavant. El poder del valencianistes més polititzats dins Lo Rat-Penat era limitadíssim.

D'altra banda, les crítiques dels populistes també s'hi van

fer sentir. *La Moma*, el periòdic satíric, criticava als ratpenatistes el seu allunyament de la realitat lingüística. Sota el títol «Aves nocturnas» deia un tal Zapatilla:

«Siga en silencio fomentando su literatura trasnochada, para realizar con su trabajo el colmo de la paciencia.» (*La Moma*, núm. 30, 24 d'octubre de 1885)

La Moma és un exemple del que els periodistes populars pensaven respecte a la nova societat. Torres Orive escriu una carta a Liern, en la qual va qualificar de «convencional» la llengua dels poetes jocfloralescos:

«Lo Rat-Penat, amic Liern, no tendix com vosté supón á resusitar el lleaosí; es una sosietat d'honestísia recreo.

Son chent honrada, son chent tranquila, qu'es dedica á fer versos en un llenguache convensional, com podrien fer randa ó comedies de afisionats ó charaes representaes, ó chuar a chòcs de prendas, ó al canonet ó á *la limón á la limón que se ha roto la fuente*, (...)

Yo estic segur que si algú li pregara, per no deixarlo mal, es faría vosté sosio de la Orasió continua, ó de la Congregasió de Santa Rita, ó de les Filles de María; pues fasas conte qu'es lo mateix.» (*La Moma*, núm. 10, 6 de juny de 1885:83-84).

Aquestes discrepàncies no eren més que un símptoma clar de la situació lingüístico-literària que es vivia a València a les darreries del XIX.

Hi ha també al mateix número de *La Moma*, un article de

combat contra els seguidors de Llorente signat per Angel, «els valencians de vidre», on critica la superficialitat que per alguns suposa anomenar-se valencià: «esos valencianos que sin hacer nada absolutamente para enaltecer á su madre, se rompen, se quiebran, se hacen trizas, cuando uno se pone en boca el nombre de Valencia».

Francesc Barber i Bas (1887:LIX) considerava que lingüísticament, des de la creació de Lo Rat-Penat, els escriptors valencians escrigueren amb molta més correcció que no pas abans. Potser, les directrius donades per aquesta associació, el fet de posar en comú els poemes i les obres dels escriptors, els feia acurar-se més. De fet, els escriptors de Lo Rat-Penat escrivien una llengua bastant uniforme, seguint l'ortografia que consideraven clàssica. A Querol, Marià Aguiló li corregia els escrits (Llorente i Falcó, 1928: 143). Barber i Bas deia que la majoria de poetes es van posar d'acord a estudiar la llengua i la història, excepte els escriptors dramàtics que seguien el gènere festiu com Joaquim Balader -autor dramàtic, l'autor de la comèdia costumista *Al sa i al pla-*, Eduard Escalante, Josep Ovara -que va escriure teatre en col.laboració amb Balader-, Antoni Roig i Civera, Manuel Millas un dels impulsors d'*El Mercantil Valenciano-*, Joan Baptista Burguet i Codoñer -tots dos també poetes, aquest últim col.laborador del *Calendari Llemosí-*, Francesc Huertas -escriptor i autor dramàtic- i Rafael Bolumar -autor i actor dramàtic-. Com en periodisme satíric, els autors

dramàtics seguien el seu ritme, deixant de banda les aspiracions ratpenatistes de Llombart pel conreu de l'idioma de forma acurada.

De tota manera, la cúpula ratpenatista, on hi havia membres de l'aristocràcia, no sabien ni tan sols parlar en valencià. El Baró de Cortés, per exemple, que va succeir Ciril Amorós en la presidència de Lo Rat-Penat, deia:

«Me parece muy bien que la inscripción sea en valenciano. Lo indicaré a Morfi, pero por si acepta la idea mándame Vd. el modelo, pues aquí estamos atrasadillos en la ortografía valenciana.» (Llorente i Falcó, 1928:197)

Lo Rat Penat. Periódich Lliterari Quinzenal

El 15 de desembre de l'any 1884 apareix *Lo Rat Penat. Periódich Lliterari Quinzenal. Orgue oficial de la Societat de Amadors de les Glories Valencianes, redactat per escriptors valencians, catalans y mallorquins y dirigit per Constantí Llombart.*

El periódic havia estat proclamat orgue oficial de *Lo Rat Penat* el 31 d'octubre i segons Llombart la pretensió és que el poble valencià:

«si degenerar no vol y pédrer lo que verdaderament constituix son sér y li dona individualitat y fisonomia propia; es indispensable que, inspirantse en son més alt patriotisme, y seguint ab fé l'eixemple de la *Societat valencianista LO RAT PENAT*, -de la qual es nostra modesta publicació orgue oficial, -deprenga de huy en avant á estimar ses coses, començant per estudiar sa nativa llengua, sa lliteratura y sa historia, ses lleys, ses costums y tradicions; y acabant per donar á tot lo seu, com los catalans saben ferho tot lo valor, importancia o mérit que en sí tinga. (*Lo Rat Penat*, núm. 1)

per això, en aquesta publicació tenen cabuda poemes d'exaltació patriòtica, estudis d'història de l'Antic Regne de València, estudis lingüístics, anàlisis sociolingüístiques i una secció de notícies «Noves» on s'explicaven els fets a destacar de tot allò que envoltava el renaixement de les lletres catalanes. Es tracta d'una revista de cròniques històriques i contemporànies, totes

elles relacionades amb l'estudi i la difusió de la història i la llengua catalana.

La catalanitat de la revista, doncs, era ben palesa, com així ho havia estat l'anterior, el *Calendari Llemosí*.

Els articles van generalment signats, encara que alguns només amb les inicials. Les reproduccions de textos valencians antics demostren el regust pel passat gloriós i per les obres que havien fet exaltació de la llengua catalana. Es reproduïx *La Brama dels Llauradors*, de Gassull i Fenollar, el testament de Joan de Joanes, la història dels gremis valencians, etc. Aparentment, cada vegada més el periòdic esdevé el portaveu de Lo Rat Penat, ja que s'hi dona compte dels actes que la societat realitzava, i sobretot dels Jocs Florals. Però en realitat, el periòdic era portaveu de la societat només aparentment, perquè els patricis rebutjaren qualsevol possibilitat de col·laborar-hi.

Sempre s'hi parla de llengua llemosina, nom que Llombart preferia -així com la majoria dels ratpenatistes- i que, per descomptat, comptava amb més adhesió popular que la denominació de catalana:

«deu ó dotze anys de laborosíssima predicació llemosinista, encara que no may tan activa com nosaltres volguerem, han donat per fi resultats.»
(*Lo Rat Penat*, PLQ, 1, 15-12-1884)

Lo suau llenguaje llemosí, tan pur com l'hermós cel de sa patria, lo fill primogénit dels idiomes d'europa, demprés d'haber brillat per mes de huit segles s'anaba estinguint y reduint casi á una llengua morta» (*Lo Rat*

Penat, PLQ, 1, 15-12-1884)

Per això Llobart ha estat batejat com l'apòstol del llemosinisme. De tota manera, queda clar que es refereixen sempre a la llengua catalana, comuna als tres països:

«L'Auba Provensal, obri un concurs epigràfic al millor epitafi en vers ó prosa, podent optar al mateix temps, no sols los escrits en lo citat idioma, sino també en lo de Catalunya, Mallorca y Valencia.»

Però la importància d'aquesta publicació va ser, com subratllava Soler i Godes (1960:43-46) que es tractava d'una veritable revista literària, en la qual participaren intel·lectuals de tots els Països Catalans. Va ser impulsada pels detractors de Llorente, per això ell i els seus seguidors van fer boicot a la revista no publicant-hi cap col·laboració. De fet, com diu Blasco (1985a:13) va passar molt de temps abans que Llobart la pogués tirar endavant, com ho prova que nasqués sis anys després que la societat. La causa no podia ser altra que la feblesa amb què va nàixer Lo Rat Penat associació i per descomptat, l'estira i arronsa entre els membres.

Segons Blasco, l'oportunitat d'aquesta publicació ja s'havia fet esperar però no hi trobà lloc fins que es va renovar la junta directiva de la societat i va reincorporar-s'hi com a president Fèlix Pizcueta.

Els primers crits desqualificadors no es van fer esperar.

Com explica Blasco al seu estudi, *Las Provincias* no es va estar de criticar-ne l'aparició, manifestant-se en contra de les opinions aparegudes en l'apartat «Propòsits i aspiracions» del primer número, del 15 de desembre de 1884. Intentaren desqualificar Llobart, menyspreant el seu paper dins la Renaixença i situant-lo com a periodista satíric i per tant vulgar, tal i com era considerat pel mateix Llorente.

La resposta dels seguidors de Llobart tampoc no es faria esperar, ja que al segon número els donaven la merecuda resposta. (Blasco, 1985a: 30-32).

Com ja hem dit, hi participaren escriptors de tots els Països Catalans. Com al *Calendari Llemosí*, hi col·laborava habitualment Ignasi Farré Carrió -estudiós del Principat-, el qual aprofitava aquesta tribuna per interessar els valencians en l'estudi de la llengua i de la història:

«Torneu arreu en la llengua, depurèmia, estudièmia en la sua formació, en las suas lleys propias, en la sua naturalesa y allavors podrém determinar matemàticament, si axis se pot dir, quais son las ratllas de la nostra fesonomia» (*Lo Rat Penat*, PLQ, 3, 15-1-1885)

La publicació, de marcat accent valencianista, aprofità qualsevol ocasió per denunciar la diglòssia i la marginació de la llengua catalana en els actes més o menys oficials. Per exemple, després de publicar la convocatòria d'un certamen artístic i literari de l'Ateneu-Casino Obrer de València, criticà que no hi

proposessen cap dels temes en català.

Encara que la secció «Nóves» donà compte dels fets més destacats, hi ha una secció d'aparició esporàdica «Correspondència de...» que dels vuit números publicats hi va aparèixer tres vegades, dues de Catalunya i una d'Alacant. En aquesta última volem destacar una nota que fa referència a la situació lingüística de la Renaixença a Alacant:

«La lliteratura llemosina es molt poch coneguda en esta localitat y estich en la creencia de que los hòmens que así figuren en priàer fila y que de sabis presumixen, se vorien en gran apuro si tingueren que llegir en públich alguna composició escrita en la dolcissima llengua d'Ausias March.»
(*Lo Rat Penat*, PLQ, 8, 15-4-1885)

Una altra col.laboració important a destacar és la de Josep Maria Puig i Torralva, el qual després de la destacada participació a *El Calendari Llemosí*, continuà col.laborant amb Llobart per l'interès en la llengua. El seguidors de Llorente no els veien amb bons ulls, perquè a més a més de ser gran amic de Llobart era considerat pels patricis com una mica extravagant. La raó no era altra que mai no parlava en castellà «l'únich acés que rónegament cultiva nostre idioma» (Llobart 1879:742). Va ser un gran valencianista i catalanista, impulsor del valencianisme polític quan Llobart ja era mort. El mateix Llobart, a *Los fills de la Morta-Viva* el descriu com un dels més actius adeptes al renaixement literari.

Puig i Torralva publicà a Lo Rat Penat la *Historia gramatical de la llengua llemosino-valenciana*. Aquest treball havia estat premiat amb un *Brot de Llorer d'Argent* als Jocs Florals de 1883. Ens consta que va consultar diversos treballs d'història entre els quals hi havia *La lengua catalana considerada historicamente* de Bofarull.

Puig i Torralva era un sincer valencianista, el qual aprofità la *Història gramatical* per fer proselitisme en favor de la llengua, perquè «la historia de les grandeçes y desdijes de la nostra llengua, es la de les grandeçes y desdijes nostres.»

Considerava que l'origen del català era la unió del *sermo rusticus* llatí i el llenguatge dels ilergets amb els llenguatges que es parlaven a la resta de la Península:

«Este llenguaje fon nomenat de diversos modos, con romà, romançat, romano-provençal, catalano-provençal, d'oc, catalá, llemosí y altres; pero nosaltres lo designarem simplement llemosí-catalá, y llemosí-valenciá, quan de la nostra llengua parlem. (*Lo Rat Penat*, PLQ, 4, 30-1-1885)

Segons Puig i Torralva, els trobadors catalans no escrivien en la pròpia llengua les composicions poètiques sinó «en un llenguaje que se diferenciava prou del catalá». Així, doncs, deixà de banda els temors i les recances i prioritzà els interessos culturals, explicant no el que els valencians volien sentir, sinó la innegable realitat lingüística.

Tampoc no s'estigué de parlar de les qualitats de la

llengua, la dolçor, per exemple, la qual històricament suposava que provenia de la influència italiana. Ni tampoc s'estigué de citar a Muntaner quan definí la parla de les terres valencianes com *lo pus bell catalanesch del mon*.

Finalment, destacà que tot i tractar-se d'una mateixa llengua la que es parlava a Catalunya, Balears i al País Valencià, les diferències eren molt marcades, sobretot en la llengua popular.

També hi fa un estudi lingüístic del *Llibre dels Feits* de Jaume I i en dóna uns detalls sobre l'ortografia i la morfologia. Per exemple, parlant d'ortografia diu que històricament, els verbs acabats en *-re* tipus *veure*, *caure* no portaven *-r* final, com escrivien ara per analogia amb altres formes d'infinitiu. També destaca la presència de la preposició *am* al costat d'*ab* i les formes reforçades dels pronoms: *ens* per *nos*, la presència de la *y* en mots com *yo*, així com també que hi ha tots dos articles *el* i *la*, i moltes altres coses.

Amb aquest estudi, Puig i Torralva fa una aportació important a l'estudi lingüístic, encara que no sabem quin ressò va tenir entre els seus conterrànies.

El que sí que sabem és que un cop mort Llobart, els seguidors s'apleguen a l'entorn de Puig i Torralva i creen el primer moviment polític valencianista, però això s'esdevé a principis del XX. De tota manera el catalanisme de Puig i Torralva, si bé feble, com més endavant veurem, suposà un punt de

partida en la consciència lingüística unitària dels valencians més esquerrans.

De moment, però, l'actitud de Puig i Torralva no va ser gaire significativa i els plantejaments lingüístics dels ratpenatistes i dels populistes anaren per altres camins, dissortadament. Intentarem d'establir ara quins eren els plantejaments lingüístics més generalitzats al llarg del XIX, però prèviament establirem les particularitats ortogràfiques dels ratpenatistes, els quals -com ja hem dit- es caracteritzaven per l'ús d'una ortografia força homogènia.

Descripció del model lingüístic emprat pels ratpenatistes

Veurem ara, fins a quin punt hi havia una correspondència entre els aspectes lingüístics proposats per Llobart a les publicacions i els proposats altres publicacions literàries dels ratpenatistes. Ens basem, doncs, en l'ortografia del *Llibret d'Or*, *Brots de llorer*, *Cants de la terra* etc. Hem fet una comparança entre l'ortografia d'aquestes obres, la de Llobart i la d'altres escriptors, com Teodor Llorente, a grans trets. Així, tractarem d'esbrinar si realment hi havia una uniformitat en l'ortografia de la llengua literària i mirarem d'escatir-ne els punts més conflictius. La conclusió que hem tret després d'un estudi comparatiu dels diferents autors és que la llengua és bastant homogènia i que es correspon, en general, a la que Llobart proposava a les publicacions. És cert que hi ha aspectes determinats solucionats diferentment per alguns autors, però amb això no hem cregut veure una concepció diferenciadora, sinó la conseqüència de la falta de reglamentació.

Així doncs, l'ortografia de les publicacions literàries de Lo Rat Penat, així com la dels escriptors Llorente, Labaila, etc. presenten les següents característiques generals, un cop han estat contrastades,

-apostrofació:

a) apostrofen l'article determinat singular masculí i femení: *l'orige*.

b) l'article masculí plural postposat a qualsevol mot acabat en vocal: *entre'ls*.

c) la preposició *de*: *d'ella, d'enguany*.

d) la conjunció *que*, que conserva de vegades la vocal *i* per tant li lleva la primera al mot que la segueix, amb la qual cosa, el mot amb què la conjunció va apostrofat no és el determinat sinó el que li segueix: *qu'els, que'n*.

e) uan es dóna el cas de contracció, no apostrofen: *al erudit, del incompetent*. També apostrofen els demostratius: *eix'altra*.

-escriuen amb *-e* final els mots acabats en *-ista*: *valencianiste, tal i com es fa a la parla*.

-escriuen també, seguint les variacions locals de les parles valencianes, obertures i tancaments de vocals en contacte amb palatals: *sagellat, vejau, sinyor*.

-escriuen la grafia tradicional *ny* en comptes de la *ñ*.

-hi ha una certa confusió entre la *b/v*: *avans, trovar, trevall, proba*.

-palatals: hi predomina el desgavell, encara que no és general, *feja, trage, petxades, boljaca, desitj*, però *fingit, joyós, enuig, orige, generosos, etc.* S'hi manifesten igualment alguns fenòmens propis de la llengua oral, per exemple *engisadora* per *encisadora*.

També hi trobem *-ix-* o simplement *-x-* per representar el mateix so: *resplandexia, aixecaven, xicots* -però recordem que Llobart i també Llorente escrivien *gics* i *gicots-*, *mateix, occurix*.

-alveolars: hi ha també força desgavells. Aquests consisteixen en el fet que cada grafia no correspon a un so, sinó a diversos sons. Volen matenir la grafia que marca

l'etimologia, però no la coneixen suficientment i a més a més la pronúncia pròpia tampoc els serveix gaire de guia, per ser apitxada. Per això, tot i que mantenen les grafies *s*, *ss*, *ç*, aquestes poden aparèixer tant per representar un so sord com un de sonor, *realiçat*, *interessant*, *possava*, *esclusivista*, *assó*.

-la *y* grega apareix tant en el seu ofici de conjunció com en el de consonant i semivocal: *joyós*, *y*, *espai*, *may*. Hi ha excepcions, per exemple és comú trobar-hi *jo/ja*, *projecte*, escrits així, amb *j*- i no amb *y*.

-escriuen *ll* en lloc de *-l* simple: *millers*, *illuminat*.

-escriuen amb *ll*- inicial amb so palatal, aquelles paraules que no l'han palatalitzat sinó en la parla vulgar: *lliteratura*, *lliteraris*.

-escriuen *-ch* final amb valor de [k]: *fantastichs*, *arch*, *espelech*, *lloch*. I *-h*- quan volen remarcar el hiat: *rahó*. Molt excepcionalment apareix algun mot escrit amb *-ch-* per

representar un so palatal: *archiu*. Aquesta grafia, de la qual el mateix Llorente no discrepava, la justificaven per una certa tradició literària.

Alguns dels ratpenatistes més arcaïtzants utilitzaven *ch* amb valor de [k] velar: *Chor*, seguint la tradició ortogràfica.

-simplifiquen ortogràficament els grups consonàntics: *escriptors*.

-Utilitzen la grafia *q* en els casos que aquesta ha d'acompanyar un diftong creixent. Aquest ús no és sistemàtic: *enquadrada*.

-en les geminacions segueixen les regles ortogràfiques del castellà: *inmobles*.

-s'hi manifesten algunes inseguretats ortogràfiques: *harmonia/armonia*.

-escriuen tots dos articles masculins *el* i *lo*: *lo titol, lo curt, lo dia, el millor*, encara que hi predomina la forma arcaica.

-utilitzen l'abstracte intensiu *lo*, sobretot acompanyat de la conjunció *que*: *lo que*.

-no utilitzen l'increment *-eix* dels verbs de la tercera conjugació, sinó la forma *-ix* més pròxima a la parla de la ciutat i de les comarques valencianes en general.

-sempre utilitzen la morfologia valenciana pel que afecta a demostratius, verbs, possessius, etc.: *este/eixe/aquell, parle, vinga, meua/teua/seua*, etc. També ho veiem en algunes formes verbals: sempre escriuen *vore mai veure*.

-escriuen els pronoms febles en forma plena, tal i com és habitual en la pronunciació valenciana. Quan van postposats al verb, no hi van separats: *trametreli*.

-arcaïsmes: utilitzen arcaïsmes de tota mena, lèxics i morfològics especialment, *fon, lo, ab, ouir, enans*, etc. També utilitzen les formes antigues dels possessius: *son, sa, sos, ses*.

En el cas d'alguns autors, l'ús bé d'arcaïsmes bé de formes molt allunyades de la parla del carrer és molt significatiu. Llorente, per exemple, n'utilitzava força en algunes composicions poètiques, o en les seues cartes: *ensemps, rublerta* etc.

-utilitzen indiscriminadament el relatiu *del que* o *del qual*, donant totes dues formes per correctes.

-escriuen *pera* i no *per a*, seguint l'ortografia decadent.

-hi ha castellanismes sintàctics com *de que*, *a + OD*, però no són gaire abundants.

-també podem trobar castellanismes morfològics, que sovint es manifesten en el gènere dels mots: *les costums, la front*, etc.

-i castellanismes lèxics com *roído, asiento, además*, etc.

L'ortografia d'*El Calendari Llemosí* és la mateixa que la que Llobart proposà al seu *Ensayo de ortografia lemosino-valenciana*, tal i com veurem més endavant.

Com a conclusió podem dir que sovint les publicacions presenten algun tret característic diferent entre elles, la qual cosa corrobora una certa inseguretat. Però de tota manera, la uniformitat de criteris és generalitzable a totes elles, a excepció d'alguns arcaïstes que s'entestaren a continuar amb grafies anacròniques com la *Ch* amb valor velar o la *Ph* amb valor de labiodental fricativa sorda.

L'actitud lingüística dels ratpenatistes

Les actituds dels ratpenatistes contra la llengua dels populistes era de vegades fruit de la incomprensió, però també constituïa una denúncia de la injustificable diglòssia que, paradoxalment, ells mateixos practicaven. Un exemple d'això el tenim amb Ferrer i Bigné que va fer un discurs l'any 1881, en el qual, després d'un plany sobre la situació lingüística a València deia:

«No manquen, á pesar de tot, alguns, encara que els menys, que la miren com á hoste en sa propia terra, y que si no gosen confesar que no'ls doldría véurela morir de inanició, succehix que, quant s'eis presenta vestida un poch á la antiga, de la manera que la conegueren nostres avis; la trameten als erudits y antiquaris ab lo cognom de *llesosina*, y quan la veuen feta un bardoll, a us del dia, en l'estat á que la han reduida agenes culpes, ab lo nom de *valenciá* la destinen al poch socorregut paper dels coloquis de cegos, en la premsa, ó defer riure, en lo teatre. (...)

De tota manera, en general, les discussions sobre la llengua no es plantejaven en termes de models ortogràfics sinó d'àmbits d'ús i de possibles repercussions en la literatura espanyola. Lingüísticament, quant a model ortogràfic, el moviment que envoltava Lo Rat Penat no va ser gens significatiu en cap sentit. La reglamentació ortogràfica, que va ser el gran tema al Principat, al País Valencià, al segle XIX, no va tenir cap ressò especial. Sí que hi havia tendències lingüístiques diferents,

però també dins Lo Rat-Penat, encara que a la pràctica el resultat fos sovint imperceptible, com ja hem pogut constatar en l'anàlisi ortogràfica de les obres dels ratpenatistes. De tota manera, era clar que hi havia tendències lingüístiques com hi havia tendències ideològiques, també.

Quan parlàvem dels populistes, ja deïem que per als ratpenatistes i especialment per a Llorente, la tasca dels populistes era del tot prescindible i no tenia cap valor. En una carta que Llorenté escrigué a Aguiló, demostra que per a ell la Renaixença no tenia res a veure amb la literatura popular:

«La literatura está aquí tan muerta que hiede. Sus representantes son lemosinos ingenios, pero no se alegre V.; *El Saltamartí, El Tío Nelo, El Sueco, El Mole* y otros peridiquillos de la misma estofa no tendrán ningún valor hasta que en el año 2100 nazca algún otro Aguiló que coleccionen en su[s] cartones las antiguallas populares» (Llorente i Falcó, 1936:78)

Evidentment, els populistes també atacaren els ratpenatistes. Teodor Llorente va publicar l'any 1885 el *Llibret de Versos*. Per tal de manifestar l'entusiasme entre els ratpenatistes per aquesta publicació es va fer córrer un manifest D'adhesió a Llorente, que va aparèixer a *Las Provincias* el dia 4 de juny, en el qual signaven alguns coneguts escriptors, la majoria dels quals eren membres de Lo Rat Penat. L'articulista de *Las Provincias* va destacar-ne l'interès i el va presentar com un obsequi dels ratpenatistes a Llorente «impresionados por el espíritu de valencianismo» d'aquest últim. Rafael M. Liern, aleshores antivalencianista i antiratpenatista, col.laborador de

La Moma i signant del manifest, va escriure una carta a Torres Orive, publicada a *La Moma* en la qual declarava:

«Declaro:

- 19- Que no soy socio de *Lo Rat-Penat*,
- 29- Que no he sentido aquella *impresión*,
- 39- Que Liorente no necesita para hacer distinciones de esa classe escribir en lemosín. Sus obras castellanas le dan derecho á todo honor,
- 49- Que lejos de producirme entusiasmo el *Llibret de Versos* me produce pena.
Teodoro no se debe solo a Valencia, se debe a España; y un tomo castellano del valor del *Llibret*, en vez de un busto, le valdría una estatua de cuerpo entero.
- 59- Que pretender resucitar el lemosín es una *chifladura* igual á la que tendría cualquiera que tratara de hacer que la *Gaceta de Madrid* se escribiera al modo de "Las Partidas".
- 69- Que el lemosín es bueno para cultivo privado y como adorno de erudición.

Nada más.

Por amistad volvería cien veces á firmar el cartel.» (*La Moma*, núm. 10, 6 de juny de 1885)

L'actitud reaccionària de Liern no necessita de cap comentari, només, si de cas, cal recordar que responia al sentiment espanyolista que corria aleshores com a conseqüència de la creació de *Lo Rat-Penat*.

Tot i que *La Moma* ja se n'havia fet ressò, de la publicació del *Llibret de Versos* i que l'havia rebut amb un cert entusiasme Torres Orive aprofita la carta de Liern per carregar contra ei

sector conservador dels ratpenatistes, que defensaren una llengua allunyada de la realitat. La contestació de Manuel Torres Orive és una expressió del sentiment d'avversió envers el ratpenatisme:

«Cregam, amic Rafélo, m'ha pegat vosté en el punt de l'honor; porque yo aixina com vosté en veu, soc socio del *Rat-Penat*; y es més, apleguí un añ hasta á optar á un prèmit dels *Chocs Florals*, escrivint una tirereta de versos plens de paraules buscaes á propòsit para que no entengueren els profanos, com per eixemple: *nineta* per *chica* y *avi* per *agüelo*, y *llavors* per *entonses* y *sota* per *baix*, y *nafra* per *ferida*, y *aubada* per *matinà*, y *llau* per *alabansa*, y *aucell* per *pardal*, y atres per l'estil. (...)»

Com hem vist al capítol sobre la llengua dels satírics, els ratpenatistes també van criticar durament les actituds diglòssiques que corrien entre aquests sectors. També hi hagué qui ho criticà tot, com un gramàtic un xic esbojarrat, Nebot (1890) -del qual en parlarem més endavant- carregà durament contra els populistes i contra els ratpenatistes. Nebot criticà dels primers «el ropaje con que se viste la literatura valenciana para mostrarse común a los mortales» i dels segons, perquè la llengua que utilitzaren els ratpenatistes quedà «reducida á una especie de lenguaje sagrado, como el de los antiguos egipcios, asequible únicamente a los iniciados. Y tanto es así, que dramas premiados en los Juegos Florales del Rat-Penat, para llegar a la imprenta ó al teatro, han tenido que ser *traducidos* al valenciano moderno».

El rebuig envers el populisme és sobretot una qüestió

ideològica, encara que se'n serviren d'arguments lingüístics per a manifestar-lo. Els escriptors cultistes, de la mateixa manera que havien fet els satírics, van fer servir una llengua d'acord amb els interessos immediats: la creació d'un cercle elitista de fruïment líric.

Com diu Blasco, l'actitud de Llorente de girar-se d'esquenes a la llengua dels satírics no duia enlloc, perquè mentre els cultistes no connectarien amb el públic mai, els populistes, cada vegada més, hi comptaven amb el suport incondicional. Però, és que no hi havia un camí intermediari a aquestes dues tendències?

Segons la classificació que fa el pseudo-gramàtic Nebot (1887 [1894:185-194]), les tendències lingüístiques de les glòries de la Renaixença eren tres: els arcaïstes, els catalanistes i els neollemosins. Els arcaïstes són aquells que pretenien escriure en la llengua del segle XV, els catalanistes, els que es regien per gramàtiques i diccionaris catalans i els neollemosins, els que tot i que seguien la gramàtica antiga es mostraren partidaris d'una certa innovació. Entre aquests últims, hi podem comptar a Llorente. Encara que el podem considerar com l'inspirador dels arcaïstes, després canvia una mica d'actitud, com més endavant veurem.

Nebot els anomena *l'escola catalana* mentre que a Bonilla i als altres populistes els diu *escola castellana*.

Dins de Lo Rat-Penat les tendències lingüístiques es corresponien amb les ideològiques. Segons Igual i Úbeda (1959:42)

segurament, Llorente incloïa Llobart en el grup de «los que escriben en valenciano vulgar para el teatro o los periódicos callejeros». La diferenciació de Nebot es constata en algunes de les polèmiques lingüístiques que es covaren al si de Lo Rat Penat.

Una de les discussions més conegudes d'aquells anys va ser la que a principis de 1881 tractà sobre la llengua a ressucitar literàriament que alguns consideraven que havia de ser la llengua d'aleshores i altres la del segle XV. Llorente, per descomptat optava per una llengua ben allunyada de la realitat, No li interessava una llengua funcional, només una llengua "de luxe" per a comptades ocasions. En canvi, Pizcueta, tot i reconèixer que no era la seua llengua materna i que la parlava amb dificultat, optava pel valencià modern, com així ho va expressar en un discurs pronunciat a Lo Rat Penat *Sobre lo lenguaje qu'es més á propòsit para la poesia épica llemosina, si l'arcaich ó lo vulgar*. Segons Blasco (1985a:19), l'actitud de Llorente va ser decisiva: «l'autoritat de Llorente empenyé cap a l'arcaisme gairebé tots els poetas, i produí així una llastimosa dicotomia cultural.»

A les acaballes del mateix 1881 es va produir una altra forta polèmica sobre l'oportunitat i conveniència del conreu de la llengua. Vicent Vives i Liern -soci de Lo Rat Penat- encapçalà la croada contra la llengua amb l'ajut de Miquel Velasco Santos. Els arguments que Vives donava en contra de l'ús de la "llengua

llemosina" eren que no hi havia ni diccionaris ni gramàtiques que en possibilitessen l'ús. Velasco deia que «el escriurer en valencià era perdre lo temps valdament» (Bodria, 1882). Aquests van ser contestats per altres ratpenatistes, Josep Martínez Aloy i Vicente Vives i Liern amb la *Conveniencia del Renacimiento literario lemosin en Valencia!* (Blasco, 1985a:18) Cal dir que Martínez Aloy no era sinó un bon defensor de la diglòssia i del bilingüisme mal entès. Així que, lluny de reconèixer la importància social i cultural que tenia per als valencians el restabliment de l'idioma, els ratpenatistes, que creien ser-ne els defensors i vigilants, discutien en aquests termes la utilització de la llengua, exemple suggestiu de la mediocritat del moviment, en general. Què se'n podia esperar, doncs, dels il·letrats?

És clar que els ratpenatistes no suposaven cap perill per a la llengua oficial d'Espanya. Res més lluny dels seus propòsits que desestimar en l'ús aquesta en benefici de la catalana. Els patricis ratpenatistes havien trobat en el català una llengua que consideraven mig morta i que, amb un esperit romàntic matusser, recuperarien per fer-ne envitricollades poesies de regust arcaicista. Llorente i els més alts representants de Lo Rat Penat parlaven fins i tot familiarment en castellà. ¿A què venia, doncs, tanta por? ¿És que el reaccionarisme espanyol, potser, ja donava per morta del tot la llengua catalana i no podia suportar que ningú, ni tan sols amb esperit folklorista, la revifés?

Probablement, el que els feia més por era el que passava a Catalunya.

Encara que no tan obertament contrària a l'ús del català fora de l'àmbit literari, si més no l'actitud de Llorente va ser ambigua. En l'*Almanaque para 1883 de "Las Provincias"*, com també destacà Blasco (1985a:25), Llorente permeté la publicació d'un poema de Juan Janini Valero, el qual és un atac gravíssim contra la llengua. Ens preguntem, doncs, com fa Blasco, com és que Llorente permet la publicació d'un oprovi similar dins l'*Almanaque*⁶. Blasco apunta dues possibilitats: una, fer mostres d'imparcialitat, dues, donar per acabada la Renaixença. Segurament a Llorente ja se li havia passat el gust del renaixement literari, i ara més preocupat que res per la possible politització, davant el que esdevenia a Catalunya, preferia acabar d'un colp amb el seu *hobby* passat, i fer avortar la Renaixença valenciana, no fos cas.

També, però hi hagueren actituds més positives, hi hagueren els tòpics planys i algun que altre clam davant tanta incomprensió, com el que va fer Ferrer i Bigné en el discurs d'entrada com a president de Lo Rat-Penat l'any 1881. En aquest discurs Ferrer i Bigné es mostrà molt contundent pel que fa a la qüestió lingüística:

¡Ávesem á nostras fillis á no menysprear nostra propia llengua, para que no menyspreen apries la terra en que han naixcut; treballen porque se ensenye en las escuelas á llogir y á escriure el valenciá, sobre tot als que

no saben ni es fácil que may sapien parlar altre llengua (...) procurem conrear la llengua, cuidant de que se escriga lliteràriament, valentse de nostres propis tratats gramaticals y dels diccionaris d'autors valencians, mestres en la materia desde el sigle XV.»

L'any 1885, tornà a ocupar el càrrec de president Fèlix Pizcueta. Novament es reprenen les activitats de la societat, que anava de capa caiguda.

Pizcueta (1885), al discurs d'obertura del nou curs de Lo Rat Penat, insisteix en els mateixos principis que en el primer, però ara posa més èmfasi en la importància del restabliment cultural, i es mostra contundent en l'aspecte lingüístic, concretament:

«Creuen ó manifesten creurer que som enaichs que volen resucitar una llengua para servirse d'ella en tots los moments de la vida, com si asó pogués dependir de la nostra voluntat, com si fos posible oposarse á eixes revolucions resultat de lleys eternes é inmortals, segons diu un escriptor molt distinguit; pero nosaltres no encontrem motiu para que una llengua que té fondes arrels en lo passat, en la qu'han escrit los sábis, cantat los poetas, donat forma á sos furs los antics llegisladors, y mes que res una llengua parlada encara ab mes ó manco pureça, per un poble nuauerós é intelligent, dega condenársela á mort vergonyosa, perqu'asó supondria en nostres ánimes lo mes criminal dels vicis, qu'es lo de la ingratitude.»

Pizcueta també remarca la importància i l'avantatge dels individus bilingües, encara que aquest bilingüisme avantatjós és del tot diglòssic.

Tampoc no podia faltar la ubiqua al·lusió a la indivisibilitat de l'Estat. La unitat és, per a Pizcueta, del tot indiscutible, però com sempre, defensa la unitat en la diversitat. També es manifesta a favor de «algo mes que la descentralització administrativa, pero que no ha de aplegar enjamay al fraccionament destruidor de la gran patria comú.» Tot i ser progressista el discurs de Pizcueta, aquest no supera els sentiments subordinats i diglòssics dels seus contemporanis.

Diu Tramoyeres (1879: XIV) que el problema real era dues maneres de concebre la restauració de la llengua. La primera -la dels seguidors de Llorente-, entenent-la com un element d'erudició que té el seu lloc a la història, la segona -la de Llombart i els seus seguidors- «com element de progrés pera vigoritzar lo carácter del poble, interesantlo ab lo que li es de natura, propi, de casa, la llengua.»

Tramoyeres s'adscriu a la segona:

«En lo segon concepte, la reforma alcança mes camp. No se pretén reproduir esta ó l'altra obra literaria; no se escuadrinyen eis argius y biblioteques per lo gust de reproduir escrits raras ó desconeguts, té mes profitosa y general misió. Restaurarla, es restaurar la llengua materna, perfeccionaria, introduint veus nóves, fentla armoniosa, sintética, polida, disposta á espresar dende lo mes vulgar á lo mes esforçat, dende la filosofia á l'història, dende la poesia á les ciencias y les rondalles, pera que per mig d'ella se puga espresar lo pensament valenciá ab originalitat y decor, ab sa nativa gracia y donaire, fentla esturment dialectich del geni y aptituds de la nostra raça.»

Tramoyeres afegeix que per aconseguir-ho és del tot necessària una gramàtica i un diccionari, perquè el d'Escrig s'ha de posar al dia. Es tracta, doncs, de restablir la llengua de veritat, d'iniciar una normalització lingüística en el terreny tant literari com col.loquial. I donar els elements necessaris perquè el seu conreu siga efectiu, això és, una gramàtica i un diccionari. Aquesta és, doncs l'aspiració de Tramoyeres com també ho era la de Llombart. D'ací les discrepàncies amb els seguidors de Llorente.

Altres dels escriptors que feien costat a Llombart va ser Sanmartín Aguirre (1876), el qual es preguntava amargament:

«Pero ¿per quin motiu los literats y poetas de la ciudad del Tória, una vegada en lo camp de la lluyta, no hi demostren lo seu valer ab los fets que sa brillant història ens dona lo dret en esta honrosa crehuada literaria-llemosina, á esperarne d'eills? ¿Es qu'eils hi manquen les forces para sostindre dignament lo pabelló? ¿Es, per nostra disort, que lo linatge de nostres ilustres poetas ha desaparegut para sempre de nostra raça? Creem que, per fortuna, está molt lluny de serne res d'asó.»

A més a més, Sanmartín expressà el desig que la literatura popular fos un pas cap a la literatura seriosa i no pas una finalitat en ella mateixa. Diu que tant ell com Llombart i altres usen el gènere festiu per afeccionar el públic en la llengua, perquè després puguen introduir-se des d'aquesta en la literatura més elitista. La poca afecció a la lectura és, segons Sanmartín,

el punt clau a tenir en compte pels valencianistes, que no podien atendre les necessitats del públic des de la tarima jocfloralesca.

Fixem-nos si no devia tenir raó Sanmartín i contrastem el seu pròleg amb el del llibre de Leopoldo Trénor, *Flors de paper* publicat l'any 1898:

«May encara havien ametat nos llavis los tendres acords de nostra hermosa parla; mes allá en lo més fondo del cor covava una estranya anyorança. (...)

Com ferida la roca per el colp rosegador del perpal, brota l'aygua maynal cristalina y pura, aixis llunt de la patria esclatá un jorn l'anyorança en mon llavi sanglotador en ardentes estrofes en llengua valenciana.»

La concepció literària de la llengua anava lligada a la concepció ideològica. Els seguidors de Llorente no tenien cap interès per la llengua present, perquè no els interessa el recobriment nacional. Això es manifesta en la mateixa seu de Lo Rat-Penat, on no es parlava en català. Els patricis, els més representatius de l'associació parlaven sempre en castellà i alguns, fins i tot, no sabien dir més que quatre paraules apreses a corre-cuita quan calia quedar bé.

Sobre el nom de la llengua

Fuster (1972 [1976:115]) diu que de tota la fauna renaixentista, a València, el que tenia una visió «més clara»,

respecte a les necessitats de la llengua era Llombart. Tot i que mantenia algun prejudici primari com el del nom de la llengua. Es pregunta Fuster «¿Quina era, aleshores, l'actitud de Llombart respecte a l'idioma? ¿Ja s'havia "convertit" a la Renaixença?». El fet que no hi haja cap treball d'investigació sobre la totalitat de l'obra de Constantí Llombart i la trajectòria política i literària que seguí ens deixa sense gaires eines d'interpretació⁹..

L'actitud, sempre crítica, de Fuster respecte a Llombart no l'impedeix de manifestar la importància de l'obra lingüística i literària que l'apòstol del llemosinisme ens va deixar. *Los fills de la Morta Viva* va ser l'única obra en prosa de la Renaixença, malgrat la sintaxi afectada. El *Calendari Llemosí* i el periòdic quinzenal són les dues revistes literàries, les úniques també, de la Renaixença, malgrat l'èmfasi viciós que com diu Fuster les caracteritzava (1972 [1976: 117]).

Pel que fa a la llengua, si Llombart n'hagués sabut i pogut, de ben segur que hauria escrit la primera gramàtica de la Renaixença. L'interès per la llengua es va palesar en la gran feïnada que va fer per posar al dia el diccionari d'Escrig, en les notes gramaticals que hi va publicar i, sobretot, en la insistència de la creació d'una Acadèmia lingüística a semblança de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Una altra cosa és l'interès lingüístic que tota aquesta obra ha tingut per a la nostra història lingüística.

Tot aquest currículum de Llombart sembla que no s'adiga amb l'afecció llemosinista. Era membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, però havia estat incapaç d'evolucionar des de les tesis llemosinistes a una acceptació plena de la denominació de catalana, tal i com l'Acadèmia de Bones Lletres va fer'º.

Aquesta actitud, contradictòria, li va comportar algunes crítiques. Per exemple, quan al *Calendari Catalá* de Francesc Pelagi Briz, l'any 1876, per un error comprensible ja es donava per creada l'Acadèmia llemosina que Llombart impulsava, Antoni Careta es queixava que se li donés justament aquest nom de llemosina:

«llengua *llemosina* no vól dir mes que llengua parlada en Limoges (França) y que no es, ni estat, ni será may la llengua *catalana* que's parla aquí, y mes ó menys adulterada, en Valencia y en Mallórca»

Si ens sorprèn que Llombart mantinga el nom de *llemosina*, quan ambicionava que la Renaixença valenciana estigués al mateix nivell que la catalana, ací en tenim l'explicació:

«pera no donar motiu á rivalitats entre los pòbles que parlen nostra llengua, sempre hem cregut lo mes conivent l'aplicació de lo calificatiu *llemosina* á les diferents rames que, despresa de l'antich arbre naixcut en la provençal Limoges, varen arraijar en Catalunya, Valencia y les illes Balears.» (*Calendari llemosí any 1876*, 16)

Deia Fuster (1962b [1985:13-29]) i corrobora Rafanell (1990b),

que es tracta només d'una qüestió de noms. No es pot concebre que Llombart defensés amb això una llengua arcaica i menys diferenciada. Si no creia en la unitat lingüística, ¿per què havia editat un *Calendari*, en el qual, la majoria dels col.laboradors eren catalans del Principat i de les Illes? A més, el concepte de llemosí de Llombart, segons Rafanell, sofria una readaptació significativa del de Balaguer, ja que passa de significar totes les antigues terres d'Occitània i dels Països Catalans, a referir-se només a aquests últims. Per tant, el llemosí era el nom referit a la llengua de les terres de parla catalana. (Rafanell, 1990b: 710 i ss.)

El que resulta curiós és que aquesta actitud de mantenir-ne el nom és constant al llarg de la seua vida. Al *Calendari Llemosí* de l'any 1878, tot referint-se a les *Rimas Catalanas* de Querol diu:

«lo que sí que no han pogut comprendre, y deben dirho, es lo motiu per qué lo poeta, tan amant sempre de Valencia, ha tingut l'estrany capritjo de titularne *Rimas Catalanas* les tres úniques poesies *llemosines*, qu'estampa tan notabies com tot lo eixit de sa ploma, sent aixina que'n llemosina llengua están escrites,

¿Per quina rahó, que nosaltres, Sr. Querol, no hi acertem á explicarnos, denominarles *catalanes* y no *llemosines*? No ho entenem, Sr. Querol, no ho entenem» (p. 13)

Com fa veure Rafanell (1990b: 713), l'escàs criteri editorial de Llombart el va portar a publicar al mateix número on critica

Querol, un article d'Ignasi Farré Carrió on defensava el nom de llengua catalana. I així va succeir en les aportacions catalanes al *Calendari* al llarg de la seua existència.

Potser per a Llobart, que Querol bategés de catalanes les rimes tenia a veure amb el seu valencianisme. Per què es mostra tant susceptible Llobart contra el nom de llengua catalana?

Querol va ser l'únic que es va atrevir a qualificar obertament de llengua catalana el valencià, segurament perquè vivia a Madrid. Sempre va anomenar catalans els seus versos, fins i tot en la correspondència privada que mantenia amb Llorente «Para ir sacudiendo el entumecimiento del espíritu he intentado hacer unos pocos versos catalanes» (Llorente i Falcó, 1928:138). A més, Aguiló li corregia els treballs «El buen Aguiló ha tenido la paciencia de revisar mi trabajo y corregir su ortografía» (Llorente i Falcó, 1928:143) i sentia una certa admiració per la situació lingüística de Catalunya «Ahí es nada escribir un discurso en catalán para los catalanes: cierro los ojos al peligro y ¡adelante!» (Llorente i Falcó, 1928:135).

L'oposició a la denominació de catalana a la llengua dels valencians no era ni molt menys exclusiva de Llobart. La compartia amb tots els escriptors populars i amb els ratpenatistes de l'època en general, encara que la raó de fons fos diferent. Joseph Orga, ratpenatista acèrrim, l'any 1878 ja publicà un escrit «La llengua d'Oc», on defensava la tesi llemosinista i la peculiaritat del llenguatge com a expressió

d'un poble.

Mostres del corrent llemosinista, doncs, en tenim força. El febrer del 1881, a la *Revista de València* núm. I, hi ha una referència al nom de llemosí, en un article sobre els cognoms llemosins:

«Yo no sé qué nombre tenga esa lengua, pareciórame arrogancia llamarla valenciana ó catalana; modestia, decirlo provenzal.

Con frecuencia se la llama lemosina, y yo así la nombro, siquiera sea porque todos se entienden. La denominación podrá ser defectuosa, pero está admitida, y la filología enseña á respetar los vocablos admitidos, aun cuando tengan en su acepcion una etimología equívoca.»

És curiós que Martínez Aloy, ratpenatista del sector més carca i conservador, no s'estigués de fer aquesta puntualització. De fet, tret de Puig i Torralva, el qual se situava just a l'extrem oposat del ratpenatisme de Martínez Aloy, cap més es va atrevir a manifestar una certa recanca contra el nom de llemosí. Llorente, mai no va defensar públicament el canvi de nom quan ja a Catalunya s'havia demostrat la seua inoperància, la inexactitud científica que comportava, i doncs, ja s'havia deixat de banda del tot.

Labaila (1882) per exemple, es mostra confús davant la qualificació de catalanista que Tubino (1880:474) fa del seu tarannà a la *Historia del Renacimiento literario contemporáneo*.

Un altre exemple del rebuig de la denominació de catalana és

el discurs de Ferrer i Bigné de l'any 1881 on deia:

«Ha segut modernament posat en tela de juhi per alguns respetables senyors, principalment catalans, que aidats sens ducte per l'amor á les coses de la patria, germana de la nostra, pretenen baratar lo cognom de *llemosí* per lo de *catalá*, sense reparar que "el apellido" és la única igualdat que sol quedar á voltes entre els germans rics y els pobres.»

Així, doncs, l'ús de "el apellido" català posava els valencians en situació d'inferioritat en relació als catalans, mentre que el nom de "llemosí" els igualava. La publicació on va aparèixer aquest discurs, *Lo Gay Saber*, va fer una nota on deien respecte a les opinions de Ferrer i Bigné:

«Publiquen est treball tal com ha eixit de la ploma de son autor; pero no essent las nostras algunas ideas sostingudas aquí, nos reservém lo dret de contestarhi, ho farem en lo propinent nombre. (N. de la R.)»

I així ho feren amb un article signat per C. (1982) i titulat «Lo Catalanisme a Valencia». L'article és una defensa contundent de la denominació de catalana i un clar menyspreu del possible paper de recuperació lingüística que podria fer València en solitari:

«Desenganyes lo distingit president de "Lo Rat-penat", desenganyense tots los que com ell opinan: l'escola valenciana per ella sola no donará cap resultat (...) es necesari lo concurs de tots los pobles de nostre llinatge pera dur á cap lo reviscolament. En tots los idiomas, l'us constant y excluirse de certas locusions pertanyents al llengatge general

determina diferencia de comarcas, y la parla de Valencia, en lo que té de
captissa, es una de tantas formas del catalá. Voler elevar á aquest per si
sol á la categoria d'idioma, equivaldria casi á autorisar lo mateix ab la
manera especial d'expresarse de cada localitat.»

De tota manera, el rebuig del nom de catalana no es
generalitzà fins a principis del XX, quan els valencianistes es
polititzaren moderadament i alguns s'incorporaren al catalanisme
d'esquerres.

Creiem que Llombart i els seus coetanis van heretar de
Carles Ros, però sobretot de Marc Antoni d'Orellana, aquesta
concepció de llengua llemosina. De tota manera Carles Ros
utilitzà també el nom de "valencià" o de "llengua valenciana".
Ros no feia distinció entre la llengua antiga i la moderna, i
considerava tant l'una com l'altra llemosina. En canvi, Orellana,
anys més tard sí que va fer aquesta distinció que va tenir molts
seguidors també durant la Renaixença, entre els quals, com hem
vist quan parlàvem d'*El Mòle*, hi havia els escriptors populars.

Llombart a l'*Ensaig d'ortografia llemosino-valenciana* que
escrigué l'any 1880 distingeix tres "generos de lenguaje", el
llemosí arcaic, corresponent al passat, el *llemosí literari*, que
segons ell és el que s'havia de formar amb el renaixement de les
lletres i el *dialecte valencià*, que ell denominava espècie de
caló «corruptela de nuestra antigua lengua valenciana, y que hoy
ordinariamente usamos.».

L'actitud llemosinista de Llobart va quallar de ple entre els seus seguidors. Les poques discrepàncies que hi hem pogut constatar van ser acallades ràpidament.

Llobart deixà la direcció del *Calendari Llemosí* l'any 1881. L'any següent, el seu amic Puig i Torralva, n'escriu al *Calendari* una xicoteta biografia. Hi defineix Llobart com el més estusiasta conreador de les lletres llemosines, però hi afageix la següent nota:

«En Constantí Llobart, com tots los poetes valencians, apellida "llemosina" á sa llengua nativa. Nosaltres, sobre este punt, som de molt distinta opinió; puix creem firmament, y d'aixó nos ocuparem ab lo degut deteniment en altra part, que la llengua del Túria, com la del Llobregat, es catalana» (*Calendari llemosí de l'any 1882*: 145, nota 2)

I així ho va fer en la *Història gramatical*, però, Puig i Torralva no s'hi va estar d'anomenar-la també llemosino-valenciana. Apunta Rafanell que Puig i Torralva devia conèixer l'obra de Gaspar Escolano (1880), reeditada per Joan Baptista Perales *Décadas de la història de la insigne y coronada Ciudad y Reino de Valencia*, perquè en el tercer volum, Perales fa una defensa del nom de catalana per a la llengua valenciana. Es tracta de la primera vegada que apareix aquesta defensa, pel que sabem. I aquesta de Puig i Torralva n'és la segona. Sense cap mena de dubte, Puig i Torralva s'havia deixat influir en aquest aspecte i en altres per l'article que Antoni de Bofarull va

publicar l'any 1854 al *Diario de Barcelona*.

Rafanell es mostra sorprès pel fet que l'aleshores promotor del *Calendari Llemosí* recriminés aquest ús del nom de l'idioma. Coincideix en això amb Savine (1884:LXXXIV), que es pregunta «les valenciens étaient-ils d'accord entre eux sur ce point? On en pourrait douter en voyant l'almanach du *Rat Penat*, sous la direction nouvelle de Puig Torralva, maintenir le soubtitre *calendari llemosí*, tout en établissant, sans un étude biographique sur Constantí Llombart, que la langue du Turia comme celle du Llobregat est catalane.» (tret de Rafanell, 1990b:733). Coincidim amb Rafanell (1990b:734) que el fet de contradir les idees del mestre Llombart van suposar per a Puig i Torralva un viratge ideològic, ja que contradeia les idees del propi capdavanter.

Així doncs, les apreciacions de Puig i Torralva en compte de fer modificar Llombart, el va dur a reiterar el que podríem dir el seu "llemosinisme". A l'Ensaig d'ortografia lemosino-valenciana (1880), i per justificar el nom de la llengua diu que:

«reducida está á la aplicación del calificativo *lemosín* á las tres diversas ramas del árbol de nuestra lengua, que son el catalán, el mallorquín y el valenciano, denominandose respectivamente *lemosino-catalán*, *lemosino-mallorquín* y *lemosino-valenciano*.»

Reconeix, doncs, la unitat lingüística antiga, però evita la confusió amb la resta de catalans. És per això que

lingüísticament considerem Llobart un regionalista pragmàtic. No creiem, però, que això tinga a veure amb alguna possible intenció de desmarcar-se del moviment renaixentista català més líric, que ell considerava arcaista i anacrònic a Catalunya. Blasco creu que Llobart estava en molt bones relacions amb el Centre Català. A més a més, com hem dit abans, pertangué a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Així doncs, podem concloure que hi havia diverses tendències lingüístiques des del 1837 fins al canvi de segle. D'una banda, hi havia la consciència que el valencià era la llengua viva i el llemosí la llengua morta que es volia ressucitar. Això comportà diferents actituds més o menys paternalistes envers la llengua. D'altra banda, hi havia els que consideraven el valencià com a llengua independent de la catalana i també els que tot i reconèixer que es tractava d'una sola preferien denominar-la llemosina per evitar suspicàcies. Enmig de tot aquest maremàgnun hi havia el corrent antivalencianista, els que pensaven que això de fer versos ja era massa per a una llengua morta i que, per descomptat, l'ús popular del català era una heretgia contra la unitat d'Espanya. Aquestes tendències es donen totes juntes dins i fora de Lo Rat-Penat.

Roc Chabàs i El Archivo

El 6 de juny del 1886 va aparèixer a Dènia una revista literària setmanal *El Archivo*, en forma de quaderns. La direcció de la revista la portava el prevere de Dènia Roc Chabàs. Es publicaren set volums entre els anys 1886 i 1893. A partir del segon volum va esdevenir mensual i es va publicar en castellà totalment, a excepció d'alguns versos de Llorente o d'Iranzo. La revista ha estat considerada com una de les més importants del XIX, fins i tot *L'Avens* deia l'any 1890 d'*EL Archivo* «avuy per avuy, fora del Boletín de la Real Academia de la historia (que tampoc té un caràcter tan general) se pot dir que és en nostre país la primera revista de ciències històriques».

Però el que interessa de destacar molt especialment és la personalitat del director, Chabàs, que va tenir una gran influència en els nuclis intel·lectuals d'aleshores. Francesc Pérez Moragon (1977:121) diu que Chabàs «féu professions ben vives d'amor a l'idioma que almenys el situaven per damunt d'altres erudits valencians coetanis que, com ell, escriviren sempre o gairebé sempre en castellà, però que sols veieren el català com un perill (si era del Principat) o com una relíquia arqueològica (si era del País Valencià)».

Carreras i Candi (1919:624, nota 188) considera que Chabàs, encara que hagués hagut de constar com un home del renaixement valencià, pertanyé a l'escola "transaccionista", ja que admetia

la ingerència de la llengua castellana en el nou corrent del renaixement regional. De fet, Chabàs va fer tota la seua obra en castellà. Fins i tot, en la reedició de *Spill o Llibre de les Dones* publicada a Barcelona va negar-se a escriure el pròleg i les notes en català. I aquest mateix criteri va seguir en *El Archivo*.

L'any 1883, Chabàs ja es mostrava preocupat per la reglamentació de l'idioma. Amb data del 30 d'abril envià una carta a Llorente, en la qual expressà l'interès per l'elaboració d'un diccionari valencià-castellà:

«Durante mi estancia en esa les referaix a la *Revista de Valencia* sollicité una reunión en *Lo Rat Penat* para tratar de la formación de un diccionario Valenciano-castellano. Tengo mucho interés en que se haga y les propuse ayudarles si lo hacían, ó hacerlo yo si me ayudaban. Convinieron en hacerlo, se nombró una comisión y "tableau". Nada más sé. Es lástima que quede así la cosa. Es trabajo largo, costoso y difícil. V. que tanto vale y tanto puede por su ilustración en dicha sociedad, anime á sus socios y que se decidan á hacer ó á ayudar.» (*Epistolari Llorente*, vol. I, p. 109)

Al voltant d'*El Archivo* va aconseguir arreplegar personalitats destacables del món intel·lectual valencià com el metge Antoni Chabret, Teodor Llorente, Josep Martínez Aloy, Constantí Llobart, Josep Serrano Morales, etc. Ell mateix ja s'havia acostat al ratpenatisme, publicant diversos articles al *Calendari Llemosí* de Llobart. La seua especialitat era la història. Llorente (1900:66) deia sobre la competència de Chabàs

en el terreny de la història que «li donà ja tanta autoritat son saber en estes materies, que es obligat consultor dels que á elles se dediquen. No para mai».

L'any 1891 va publicar un estudi sobre Pere Esteve, titulat «Un valencianista del pasado siglo y el Venerable Pedro Esteve», recollit per Ribelles Comín a la *Biblioteca Valenciana Popular*, en el quadern titulat *Elogi de la llengua valenciana*. El contingut és un manuscrit del XVIII, on es tracta la qüestió lingüística, amb una «leccioncilla para leer en valenciano».

Però el parer lingüístic de Chabàs (1886) el trobem en un llarg article publicat a *El Archivo I*, en diversos quaderns. Es tracta de «La enseñanza de la gramática castellana en las escuelas del Reino de Valencia». En l'article podem veure quina era l'actitud lingüística del Reverend prevere, actitud que contrasta amb la d'altres que com Chabàs també trobaven un gran escull en la llengua del país, la qual impedia l'aprenentatge del castellà.

Chabàs anuncia que tenia preparat el material per a escriure un llibre sobre els problemes que plantejava l'aprenentatge del castellà al País Valencià, llibre que mai no va aparèixer. Però Chabàs dóna en aquest article una mostra del contingut del llibre que preparava.

Però abans de parlar pròpiament de l'article de Chabàs voldríem resumir la situació escolar dels infants de les escoles. Segons Jordi Monés (1984:72 i ss.) la xarxa escolar al segle XIX

era absolutament insuficient. Les escoles eren unitàries i en una mateixa aula hi havia nens de totes les edats i nivells. El nombre d'alumnes per classe era molt elevat i les condicions físiques de les escoles eren deplorables. Això dificultà enormement la castellanització dels infants, i doncs, la tasca dels mestres en aquest sentit. A Catalunya, a més a més, fruit de la Renaixença i d'altres factors, hi havia un corrent favorable al bilingüisme, amb una tendència favorable cap al castellà.

A finals del XIX, a Catalunya, el catalanisme, i especialment Valentí Almirall, reivindicà l'oficialitat del català a l'escola. Almirall va ser un dels primers a reivindicar la necessitat del català a l'escola. Després, Flos i Calcat va proposar un programa de catalanització de l'ensenyament. El 1888 hi hagué el Congreso Nacional Pedagógico. En aquest congrés es va parlar de la introducció de la llengua materna a les escoles de pàrvuls, per tal de facilitar la castellanització.

D'aquesta mateixa tendència pedagògica podem considerar Roc Chabàs. Per a Chabàs, els xiquets no aprenien castellà a l'escola sinó gramàtica castellana «Son con les foches de l'Albufera que tot lo dia estan en l'aigua, y cuant se'n ixen no'n trahuen gota», deia parafrasejant el venerable Pere Esteve. Per tant, calia posar-hi remei, donada la importància d'aprendre el castellà. Chabàs criticà la llei d'instrucció pública que manava que a totes les escoles s'ensenyés el castellà, perquè els xiquets eren incapaços de seguir els ensenyaments dels mestres,

cosa que els portava a la ignorància. Per això trobava que l'ús del "dialecto" era un gran entrebanc per al progrés. Aquest entrebanc començava ja pels mateixos mestres que si eren valencians coneixien la gramàtica castellana però no el castellà i si eren castellians desconeixien els mots corresponents valencians i, per tant, no podien explicar als xiquets a què es referien en un moment determinat.

Per solucionar-ho, Chabàs proposà que de primer els xiquets aprenguessen la gramàtica valenciana i després, per comparació, aprendrien la castellana. Curiosament, doncs, tot i considerar el "dialecto" un entrebanc, es disposava agraçosament al seu estudi.

Però Chabàs topa amb el primer problema, per ensenyar als xiquets la gramàtica valenciana ha de partir de l'ortografia. L'ortografia castellana tenia l'inconvenient que els sons valencians no es corresponien a les grafies castellanes. Així, doncs, es feia impossible d'ensenyar la llengua valenciana amb un alfabet poc adequat a les necessitats de la llengua. Però l'ortografia valenciana tampoc semblava la més adequada:

«La ortografía histórica del valenciano es un caos lleno de dificultades y anomalías. Ortografía moderna verdaderamente no la hay; suelen algunos adoptar la catalana y no cuadra bien aquí; ó prefieren usar la castellana y no reparan que tenemos varios sonidos imposibles de representar fonéticamente con aquel alfabeto. Por otra parte, si se abandona la ortografía histórica, quedan muchos nombres de pueblos y apellidos transcritos hasta ahora con arreglo á ella y que ya no se sabrán pronunciar; si se adopta aquella es menester un estudio particular y

detenido de una parte accidental del lenguaje, cuando el tiempo y el trabajo se necesitan para el objeto principal, que es el saberse expresar bien en castellano». (*El Archivo*, núm. 10, pág. 73)

Aquest argument, doncs, nega qualsevol possibilitat. Subliminàrment, però, Chabàs acceptà la unitat idiomàtica amb el català, encara que considerà que per emprar l'ortografia que s'imposava al Principat calia una adaptació. Però per a ell, això era una pèrdua de temps:

«Que se escriba una gramática para poder comprender los escritores lemosines es hasta una necesidad; que este lenguaje se cultive por los amantes á las glorias valencianas, no lo discuto; pero pretender tomar como base en el estudio de los niños una forma ya anticuada, sería un absurdo (...) sería ridículo usar un lenguaje chabacano, lleno de solecismos é incorrecciones; se ha de usar el lenguaje vulgar, pero depurado, hasta allí donde sea menester, sin desfigurarlo.»

Primerament calia, doncs, ensenyar a llegir els xiquets en valencià. El problema era com fer-ho. Segons Chabàs s'havia d'agafar la transcripció històrica i acomodar-la a la manera com es pronunciaven les paraules aleshores a tot el país. Tractava de fer un pont entre el valencià clàssic i el modern i «preparar el camino al lemosín».

El llibre que preparava Chabàs contenia també un vocabulari de les paraules més indispensables en la conversa.

De tota manera, l'autor adverteix que com la intenció no és el perfeccionament del valencià no faria cabal d'algunes

irregularitats. Encara que considerava interessant que els valencians sabessen escriure en la seua llengua, en aquest cas era una qüestió secundària.

La llengua catalana a l'ensenyament tingué altres defensors. De fet va ser un valencià Manuel Polo y Peyrolon el que va fer la primera petició parlamentària en favor de la normalització de les llengües "regionals" a les escoles. Polo y Peyrolon era un diputat integrista, professor a l'Institut de València de Psicologia, Lògica i Filosofia, escriptor i un dels caps més destacats del partit carlí a València.

Segons Ferrer i Gironès (1985:80-81), el 14 d'agost de 1896, al Congrés dels Diputats va formular un prec al ministre de Foment del govern de Cánovas del Castillo, en el qual demanava que els mestres que exercien en llocs on es parlava altra llengua que el castellà havien de conèixer aquesta llengua. La raó per a Polo y Peyrolon era ben senzilla, els infants eren incapaços d'entendre als mestres i viceversa. Aquesta proposta no prosperà, perquè encara que l'argument de Polo era pedagògic, el govern va considerar-lo des del punt de vista polític i entengué que suposaria la subordinació del castellà respecte la llengua regional.

Però continuem amb Chabàs i *El Archivo*. No és aquell l'únic dels articles que Chabàs dedica a la qüestió lingüística dins *El Archivo*. També al volum I escrigué un article sobre la «Castellanización de los nombres valencianos de los pueblos»

(1886.307-309) en el qual denuncià el canvi de grafies de topònims com Xàvia, Xalon, Xeraco, Xixona, etc, que s'escrivien sovint amb J així com Verger que havia estat traduït a *El Vergel*, encara que ell defensava el nom *Vergel*.

En un altre article titulat «Obras para el estudio del valenciano» (1886:90-91) es dona notícia de les obres conegudes més o menys sobre la llengua, particularment diccionaris. De menys conegut, en destaca un *Diccionario valenciano-castellano* d'Anselm Dempere, religiós, diccionari que tenia 5 volums i que es troba desaparegut. Roc Chabàs diu que es conservava al monastir d'El Puig.

Al volum III d'*El Archivo*, Roc Chabàs (1889a) torna a escriure un article destacable, on es defineix políticament i lingüísticament. Es tracta de l'article «Nuestro regionalismo» en el qual Chabàs contesta amb contundència un article aparegut a la revista catalana *La Renaixensa*. Aquesta publicació del Principat, amb tota bona fe, feia un article d'elogi a la recuperació lingüística que s'esdevenia aleshores des del restabliment dels Jocs Florals, i doncs, del català com a llengua literària. Els de *La Renaixensa* feien un manifest de bones intencions desitjant que el moviment regionalista comencés a donar fruits en política. Roc Chabàs, evidentment, seguint el més pur sentit dels ratpenatistes conservadors contestà aquest article. Primerament argumentà a favor de la literatura "nacional", l'espanyola, encara que es manifestà favorable al conreu del català escrit però «resucitar

lo que murió, no está en nuestra mano», és a dir la unitat de la Corona Catalano-Aragonesa. Puntualitza que el regionalisme dels valencians no és el mateix que els dels catalans, és a dir, que els valencians defensen allò que Llorente deia el «regionalismo bien entendido» i no un «regionalismo cismático», com diu el propi Chabàs.

Tots aquests parers de Chabàs constituïren, sens dubte, un punt de referència per a molts intel·lectuals d'aleshores. Chabàs feu el doble paper i lingüísticament, doncs, la posició que defensava no se'n va anar gaire de la dels conservadors ratpenatistes. Gaudia també d'un gran prestigi al Principat, des d'on rebia encàrrecs per fer articles sobre literatura. En un d'aquests articles, aparegut a *L'Avens* (1889b:202-204), amb un excés de modèstia diu al director de la revista:

«es tindrà, pues, que contentarsen ab lo poch que sabrà dirli el Croniste d'Alacant [que era ell], qui parlará son valenciá, bé que incorrecte, pero sense pretensions arcáiques. Es tracta hui de presentar á les tres germanes, parlant cascuna sa llengua, filla, com les altres, de la mateixa mare.»

Rafanell (1990a:176), respecte a aquest article diu que Chabàs tracta de descriure una realitat diferencial basada no solament en les peculiaritats endèmiques del territori, sinó també en la migradesa dels resultats de la Renaixença regional.

També hi apunta Rafanell (1990a:179), com la majoria dels

autors estudiosos de la Renaixença ja han dit, que el fracàs de la Renaixença valenciana va anar molt vinculat a la separació entre erudició i acció política. El cas més simptomàtic pot ser el de Roc Chabàs, al qual no se li coneixen altres interessos que els relacionats amb la història i la llengua.

Malgrat aquestes matisacions, cal remarcar la lucidesa argumental de Chabàs, ja que va ser el primer a proposar una solució ortogràfica i gramatical per al valencià seguint un criteri prou encertat. El que dissiparia ostensiblement els nostres dubtes sobre la concreció del seu programa lingüístic i proposta ortogràfica que feu seria la trobada -que no ens ha estat possible- del manuscrit inèdit del llibre sobre l'aprenentatge de la gramàtica que mai va arribar a publicar, no sabem per quins motius.

ELS ESTUDIS GRAMATICALS DEL SEGLE XIX

El buit d'obres gramaticals durant el segle XIX

L'interès que els lletrats del segle XVIII van manifestar pels tractats i per les obres gramaticals no es va donar al XIX valencià. L'absència d'obres gramaticals plana durant tot el segle. Encara que els tractadistes del XVIII havien manifestat que la intenció era facilitar el pas al castellà és clar que en les obres de Ros i d'Orellana, per exemple, hi havia un fort, real i constant sentiment de preocupació lingüística.

Al XIX, aquest sentiment entre els estudiosos no sols hi era, sinó que l'afecció a les lletres es multiplicava. Per què, doncs, no hi havia cap obra gramatical? El XIX va suposar per a les lletres valencianes un segle de preocupacions estètiques en la línia de la lírica i també un esclat de populisme creixent tant en el terreny del periodisme satíric com en el teatral, però no en el de l'erudició filològica. Les raons són segurament d'ordre social i conjuntural.

Al Principat, no s'editaren gramàtiques de qualitat i utilitat fins a finals del XIX, encara que hi havia filòlegs d'una certa qualitat com Josep Balari, Manuel Milà i Fontanals i Marià Aguiló. Fóra de Tomàs Forteza a les Illes, no hi va haver fins a Pompeu Fabra cap gramàtic que conegués la llengua parlada i fos capaç de codificar-la. Però els estudis filològics van ser un dels atractius més conreats pels catalans del Principat i van donar lloc a la formació de filòlegs i a la consolidació

d'empreses gramaticals incitades per organismes amb competència filològica, com l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

La creació d'una normativa ortogràfica, doncs, era un aspecte que preocupava enormement els filòlegs del Principat, però també els catalans dedicats a les lletres, els quals ja començaven a escriure el català de forma sistemàtica. L'absència d'una institució pública dedicada a la promoció d'una normativa havia provocat un cert desori, sobretot si tenim en compte que la premsa en català estava ja del tot consolidada a finals de segle. Aquesta mateixa premsa es va fer ressò de l'interès per les obres gramaticals i per la normativa ortogràfica. L'exemple més colpidor i de tots conegut és *L'Avenç*, plataforma instigadora de l'acord ortogràfic i de la gestació de les normes, ja que el mateix Pompeu Fabra hi va fer els primers assaigs. (Segarra, 1985a).

Al País Valencià, doncs, no es va donar res d'això. Aquest fet evidencia el relatiu fracàs -total en aquest aspecte- de la Renaixença valenciana. A excepció de Llombart, amb el seu migrat i feble coneixement de la gramàtica, ningú no va mostrar el més mínim interès per l'estudi gramatical. De gramàtiques noves, modernes, descriptives, amb intenció normalitzadora no en van fer falta. L'evidència és que al País Valencià fer una gramàtica normativa no tenia gaire sentit, perquè no hi havia cap infraestructura que la impulsés, ni àmbits d'ús -com la premsa d'opinió al Principat-, que la posaren a la pràctica. Durant tot

el XIX només Llobart havia publicat una obra en prosa *Los fills de la Morta Viva*, els poetes seguien la tendència ortogràfica consagrada per la tradició literària del XV, un xic modernitzada de vegades i els populistes no en volien saber res de gramàtiques.

De tot això, en podem deduir que durant el XIX l'interès pel passat mai no es va translluir en un interès pel futur. La societat valenciana més il·lustrada va considerar que l'actitud del Principat envers la llengua era una manifestació d'endarreriment o d'ingenuïtat, ja que el futur, el progrés havia de venir per la consolidació de l'estat-nació espanyol. Així, doncs, acabat el XIX, no hi havia hagut cap gramàtic, com no hi havia hagut cap narrador o cap autor teatral que conreés el gènere amb seriositat i qualitat.

Hi ha només dues excepcions a tot el que acabem d'explicar. La primera és el treball premiat al Jocs Florals de Lo Rat-Penat que sota el títol *Ensaig d'ortografia llemosino-valenciana* va publicar Constantí Llobart a la reedició del diccionari d'Escrig. La segona és la gramàtica de Nebot *Apuntes para una Gramàtica Popular Valenciana*, la qual va caure pràcticament en el buit.

Les idees ortogràfiques de Llobart

Constantí Llobart no escriu pas una llengua acastellanada, ans al contrari. Trobem en Llobart una llengua polida de castellanismes, encara que ortogràficament es ressentia de moltes de les perversions dels satírics.

Creu en la necessitat que l'ortografia «siga la imatge de la paraula» (Llobart, 1879:48, nota 1). Per això, suposem que fa una proposta ortogràfica que, encara que és molt deficitària resulta innovadora entre els valencians.

L'any 1880 escriu l'*Ensaig d'ortografia llemosino-valenciana*, el qual, com ja hem dit abans, es publicà en castellà set anys més tard com a introducció al *Diccionario Castellano-Valenciano* d'Escrig, quan Llobart ja era mort.

Llobart oblida d'explicar-nos quines han estat les fonts sobre les quals ha elaborat l'ortografia, tot i que hi ha un àmplia bibliografia dels llibres -sobretot gramàtiques i diccionaris- que va tenir en compte per a l'estudi de la llengua. A part dels clàssics com Ausias March i del gramàtic i lexicògraf llatí Nebrija, que esdevé en les seues adaptacions al català un clàssic dels estudis gramaticals, recomana la lectura dels valencians Agustí Blat, Bernat Fenollar, Carles Ros, Gregori Mayans, Jaume Gassull, Lluís Lamarca, Josep Escrig, Manuel Joaquim Sanelo, Martín de Viciàna, etc., però també de gramàtics i lexicògrafs catalans i mallorquins, sobretot del XVIII i XIX,

Antoni Balaguer, Antoni Bofarull i l'obra conjunta de Bofarull i Adolf Blanch, Ignasi Farré i Carrió, Joaquim Esteve, Josep Tarongí, Josep Ullastra, Joan Petit, Pere Labèrnia, etc.

Basa l'ortografia en les notes que Escrig havia fet a la primera edició del diccionari.

Hi ha també un apartat sobre signes de puntuació i quatre apèndixs. El primer el pren de Ros, del *Tractat de adages*. Es tracta d'un *Catálogo de las voces lemosino-valencianas, que según su pronunciación aguda ó grave de la e ó è, ó de la o ó ò, tienen significación distinta*.

Llombart, recollint aquest catàleg, manifesta un cert interès pel valor distintiu de l'ortografia. Amb això seguia Ros i els setcentistes, que no renunciaren a grafies fonèticament innecessàries, perquè volien demostrar que el català era una llengua superior per la capacitat distintiva que posseïa (Segarra, 1985a: 91).

L'Apèndice II tracta sobre el *Modo de valencianizar las palabras castellanas, francesas e italianas, cuando son de procedencia latina*. Llombart pren les terminacions que li semblen més acostades a aquestes llengües i dóna la fórmula per valencianitzar-les, per exemple: els mots que en castellà acaben en *ad, ud, ed fan at, et, ut* i en posa uns quants exemples.

El tercer apèndix és un *Catálogo de voces lemosino-valencianas, las cuales de estar escritas en una letra, á estario en otra, tienen en nuestra lengua significación diversa*. Sembla

que Llombart també recull dels setcentistes aquest interès pels homòfons, concretament de Ros, al qual podem considerar un veritable «fan».

L'Apèndice IV són *Varias curiosidades de aplicación práctica, para la lectura y escritura lemosina*. S'hi parla d'abreviatures, dels nombres, dels noms dels mesos de l'any, de les quatre estacions i dels dies de la setmana.

L'ortografia de Llombart pren com a base la de la llengua espanyola. De fet, per explicar cadascun dels sons i els correlatius símbols ortogràfics emprà el castellà com a llengua referencial. Però en cap moment podem dir que es tracta d'una ortografia diglòssica. A diferència de Ros, que, tot i les apologies de la llengua catalana que fa i el seu innegable valencianisme, escrivia la gramàtica perquè els que parlaven valencià aprengueren a escriure més fàcilment el castellà, ara Llombart fa el contrari. Ja que el poble s'il·lustra només en llengua castellana, Llombart parteix de la gramàtica castellana per ensenyar-nos la catalana.

L'estudi que ara farem està basat en l'*Ensaig* i en la llengua de les publicacions de les quals era el responsable.

Segons Llombart, el «llemosí», com el grec, té vocals obertes i tancades. Distingeix les set vocals catalanes, accentuant amb accent greu les obertes i amb l'agut les tancades. En aquest aspecte segueix Marià Aguiló. No dona, però, cap regla d'accentuació, simplement veiem que accentua les agudes acabades

en vocal, vocal+ s/n, i vocal oberta + consonant: *carmesí, fesòl, filadís, fèl, Jerusalén*. Les planes només les accentua quan aquestes síl·labes porten vocal oberta o per desfer algun aplec vocàlic que es podria considerar, d'altra manera diftong: *fòsa, ròure*. I les esdrúixoles les accentua sempre. Segueix, doncs, el sistema d'accentuació de la RAE, excepte que constata la diferència entre vocals obertes i tancades, i contràriament al que va proposar Ros, opta per l'accent greu per a la paraula oberta i agut per a la tancada.

Llombart critica els poetes que, no adonant-se de la distinció entre obertes i tancades, fan rimes asonants als poemes.

Moltes vegades, pels escassos coneixements de l'etimologia, influït clarament per la parla occidental general, escriu els tancament fonètics de les vocals en contacte amb palatals: *giner, escullida, cubrix*. Aquest fenomen es repeteix amb les obertures: *sancer*.

Utilitza la *y* en qualsevol posició, amb valor de semiconsonant o semivocal, o simplement com a conjunció: *y, projectar, apaysada, jamay*, influït clarament per la lectura dels clàssics i per l'hàbit, ja que era el que feia tothom que escrivia català tant a València com a Catalunya.

El nom de les lletres consonàntiques, segons ell, es pronunciaven amb è, i s'escrivien accentuades amb l'accent greu: *bè, cè, dè, èf, èl, èll, èm, èn*, etc. Això ho treu, segurament,

de Carles Ros que distingia la lletra *bé* del *bè*. Només que Llobart utilitza l'accent greu per a la vocal oberta i l'agut per a la tancada.

És curiós que anomene la ve baixa *ve ó be suau, ex ó eix a la ics i cedeta ó çeta* a la *ç* i la *z* indistintament, ja que les considerava una sola.

Llobart troba, com Ros, que una de les dificultats més importants de la nostra ortografia és l'ensordiment de les oclusives sonores a final de mot, en posició implosiva: «del verbo *saber*, que debía escribirse *sab*, escribimos *sap*». Així, doncs, també proposa d'escriure *Madrit, Cit, però teng, deg*.

Argumenta en favor de l'ortografia clàssica de les alveolars, *ce* per dir [sel], *ci* per dir [sil], això sí, guiant-se pel castellà, i deixa de banda la simplificació en *se, si* que per influència dels satírics anava propagant-se. Tampoc no es mostra ambigu en aquest aspecte com sí que ho havia estat Carles Ros «no es punto principal de la Orthographia, que lo mesmo significa con la *s*, que con la *c*» (Ros, 1764:27, tret de Segarra, 1985a:63).

Llobart opta també per l'ús de la *h* tant a principi com al mig o al final de paraula i dels altres símbols greco-llatins com la *ph*, influït segurament pels tractadistes conservadors valencians del Set-Cents i especialment per Ros. En les publicacions de Llobart podem trobar escrit: *produhir, sahó, referixch, periòdich*, encara que reserva per a la literatura satírica l'ús de la *-h-* en mots com *sehua, sehues*, que en els

satírics proliferaven.

Hi trobem formulada també en Llombart la regla curiosa que donava Escrig l'any 1851 a la seua *Sucinta advertencia*. Sobre la desaparició de la *-d-* intervocàlica dels sufixos llatins *-ATA* i també *-ATORE*. Llombart dóna la regla d'Escrig, és a dir, que quan aquesta *-d-* ha desaparegut de la parla, cal substituir-la ortogràficament per una *-h-* o bé accentuar la vocal següent: *especulador, especulador, palmá*. Però així com Escrig demanava accent agut, Llombart diu que n'hi ha d'haver un de greu. De tota manera, recomana que s'escriga la *-d-*, ja que considera que de no fer-ho es produeix un vulgarisme:

«Pero no siendo esto más que un defecto de pronunciación, opinamos que sólo en el lenguaje usual ó como licencia poética en determinados casos, especialmente en las composiciones cantables, deberá emplearse, y no en manera alguna como lenguaje literario.» (XXI)

Hi trobem alguna vacil·lació en altres casos, tot i que considerem que no n'és conscient: *no debaes*.

Coincideix també amb Ros i amb Escrig en l'ús de la *g* davant *e, i*. Segons Llombart equival a *che, chi*. Parteix, doncs, de la fonètica apitxada. I a final de mot, la *-g* precedida de *-i-*, ja es pronuncie aquesta *-i-* o no, sempre és *ch [tʃ]*. Però s'equivoca, com Ros, perquè usa aquesta grafia per a tot *[tʃ]* sense considerar la *x* o la *tx*. També, Llombart permet, com Ros, escriure *j* davant *e, i*, amb els mateixos exemples que posà

Escrig: conjetura, netejí. No arriba a mostrar-se gaire il·luminat per donar-hi una regla sobre l'ús de la *-tg-*, *-tj-*. Llobart sabia que els catalans mantenien diferències entre [z] i [dz], però els valencians no. Per això, no gosa dir res sobre aquest aspecte, simplement recomana que es continue escrivint de les dues maneres tal i com s'havia fet fins aquell moment. Al *Calendari Llemosí* trobem paraules escrites amb *-tg-*/*-tj-* encara que sense gaire traça. Escriu, per exemple *capritjos*, la qual cosa reafirma la pertinença lingüística a la comarca de l'Horta. En canvi, a *Lo Rat-Penat*, PLQ ja no utilitza mai *tj/tg* i escriu sempre *-g-*/*-j-* per representar [z], [dz], [j] i [tj]. Conseqüència de tot això són les grafies: *cortinafes*, *tejo*, *jafant*, *roig*, *lleig*, *intermijos* -que alterna amb *intermedis-*, *exixit*, *desijos*, etc.

El grup *-ix-* en gran part del valencià no constitueix cap dígraf, sinó que la *i* es pronuncia clarament. Per això és del tot natural que Llobart respecte la grafia *-ix-*: *aixina*, *puix* -tot i que també hi podem trobar algun escadusser *puig que-*, *cubrix*, etc.

Copia de Ros la regla que tota paraula començada per *h-* en castellà, en llemosí és *f-*. Ros, però, l'enuncia al revés, tota paraula que comença per *f-* en llemosí, en castellà és *h-*, ja que aquesta gramàtica era per a l'estudi del castellà.

Segurament, Llobart pren d'Ullastra (1743) o dels gramàtics del XIX com Bofarull la proposta d'escriure la *ela* geminada amb

un guionet enmig, era que Ullastra havia anomenat partida. Rebutja, doncs, de Ros l'escriptura amb doble *ll* per a la geminació, així com també la de *l-* inicial per la palatal [λ]. Tota paraula començada per *L-* antiga, en català -o llemosí, com ell deia- s'escrivía amb *ll* [λ], així, *llectura*, *lliterari*, etc.

Llombart distingeix la *s* sonora i la *s* sorda. Diu que de vegades sona amb so fort: *casa* i de vegades suau: *sal*, però no sap formular-ne cap regla, ja que no entén com la mateixa grafia pot representar sons diferents. Així mateix, diu que passa amb la -*ss-* que sona igual a la -*ç-*, i el fet que no hi haja regla fixa ha fet que cadascú l'escrigués al seu aire. Però, llavors, ¿per què no en proposa ell una, basada en l'etimologia i en la tradició? La resposta és òbvia, Llombart no sabia ni d'una cosa ni de l'altra ni poc ni molt. Per això, conscient com era de les seues limitacions no volgué actuar com a gramàtic -perquè no ho era-, només volgué fer conèixer unes regles que des del seu punt de vista tenien una certa coherència amb la intuïció lingüística, però que havien estat proposades per altres. La solució és que no utilitza mai la -*ss-*, la -*ç-* la utilitza seguint Ros, i moltes vegades escriu -*s-* on, evidentment, no pertocava: *asó*, *posible*, etc.

En les situacions més conflictives, acaba normalment per no decidir-se per cap de les opcions possibles, això fa de l'ortografia un tractat poc pràctic.

Quan parla de la *v* i la *b* reconeix, com Ros, la falta de

regla. Encara que diu que es pronuncia de la mateixa manera l'una i l'altra, més endavant constata que en algunes comarques valencianes sí que hi ha diferència. En la totalitat de l'obra de Llobart, trobem sovint equivocacions en aquest aspecte, la qual cosa confirma que Llobart, a més de saber poc de llatí, i encara que sí que llegia sovint els clàssics, no distingia els sons bilabials i labiodentals. També escrivia amb *b* les terminacions de l'imperfet d'indicatiu i el verb *haver*, com hem pogut constatar a les publicacions.

Sobre la *x-* inicial, Ros recomanava que s'escrigués precedida de *ei-*: *Eixativa*, encara que deia que l'increment no es pronunciava(!). Per què, doncs, calia escriure-ho així? Segons Ros, per tradició. Llobart diu que no s'ha d'escriure amb *ei-* davant, encara que diu que sí que es pronunciava així -i de fet encara es pronuncia-. Puntualitza, doncs, a Ros. Amb això també coincideix amb els apunts d'Escrig. Però de fet, Llobart es basava en Ros, fins i tot per contradir-lo.

Diu Llobart, com Ros, que la grafia *z* no existeix en català, excepte en mots vinguts d'altres idiomes, però que en aquests casos s'ha de pronunciar [s] i no [θ] com en castellà. Igualment s'ha de pronunciar la *ç*, la qual s'ha de conservar per raons etimològiques. Llobart l'escriu seguint Ros, fins i tot davant *e/i*: *forçes*.

Pren de «Nota pera inteligencia de la ortografía usada en lengua lemosina» l'observació que fa al seu *Ensaig* sobre les

paraules que ara comencen per *es*, *en* o *em* quan diu que s'escrivien sense *e-*: *mpressa*, *ncehall*, *sglesia*. Així és com encara escrivia, per exemple, Orellana, al segle anterior. De tota manera, estableix que això només s'usava aleshores quan s'unien diccions monosil·làbiques amb les polisil·làbiques, formant així la sinalefa (?).

Podem afegir, pel que fa a l'ortografia que posa en pràctica al *Calendari Llemosí* i a *Lo Rat-Penat*, *PLQ* altres particularitats ortogràfiques. Per exemple, escriu tots els infinitius acabats en *-re* amb una *-r* final: *detindrer*, *escriurer*, etc. Això és un tret tradicional de la Decadència, que mantenen la major part dels escriptors i gramàtics del Principat fins als anys 70 i alguns fins més tard.

Sovint fa les dissimilacions de la llengua oral: *pedrem* (perdre'm), *pendrer*, etc.

No hi hem pogut constatar cap altra geminació que les que es corresponen en castellà, com la *-cc-*: *malicciosament*. En canvi escriu *semana*, *inmerescudament*, etc.

Pel que fa a l'apòstrof, que ell anomena també sinalefa diu que es col·loca a la part superior de la lletra, i segons la vocal que s'omet queda a la dreta o a l'esquerra. De tota manera ell només dóna exemples d'apostrofació amb l'article i la preposició: *l'home*, *l'infant*, *l'horta*, *d'Aragó*, etc. Però al llarg de la seua obra escrita, hem pogut constatar que apostrofa també la conjunció *que* i *dende* (*des de*), l'adverbi *no* i els

pronoms febles, si bé no com acostumem ara a fer-ho: *qu'ha*, *qu'al*, *dend'aquest*, *n'oblida*, *s'els*. Com ja hem dit, Orellana, a diferència de Ros, va utilitzar l'apòstrof, tal i com feien al Principat Ullastra, Petit i Aguilar i Bellvitge. Orellana utilitzà només l'apòstrof postpositiu per indicar l'elisió de la vocal d'un mot monosil·làbic àton en contacte amb la vocal inicial del mot següent, encara que algun cop també suprimí la vocal tònica (Segarra, 1985a:77).

Utilitzà el guionet en paraules compostes, que suposem que encara, en aquella època, no s'havien lexicalitzat: *tram-vies*.

Finalment, cal dir que utilitza la dièresi: *següent*.

Curiosament, Llombart al seu *Ensaig* també afegeix alguna cosa de morfosintaxi. Per exemple diu que és preferible l'article *lo* a *el*, que en aquell moment es començava a generalitzar, sobretot a la premsa satírica. També opta per les formes plenes dels pronoms febles, *regia*, que segons ell, s'ha de seguir rigorosament. Tot això, segurament, ho prengué de Bofarull i Blanch (1867).

Finalment, parla de la forma *ne* que de vegades significava *no*, de vegades significava *ni* i moltes vegades servia simplement per ornamentar l'oració. Aquesta observació també la pren de l'esmentada «Nota» i, com el Reverend Prevere, Llombart no entén la funció pronominal, suposem que perquè a més a més de no tenir-la el castellà, en valencià havia d'estar en fase de retrocés.

En l'obra escrita hem pogut constatar que la sintaxi no és

gaire castellanitzada. Escriu sovint *tenir que, lo qual, de que - "que" conjunció- al pareixer, vaig a tractar (per tractaré), qual importancia (per la importància de la qual).*

Per acabar, ja hem dit que el lèxic de Llombart no està molt castellanitzat. Hi ha alguns castellanismes indubtables: *sixquiera, asiento, además, desarrollo.* També arcaismes: *demasiat, jorn, jamay, enjamay, demprés, ab, dende.*

Però lexicalment, el que resulta curiós és que alterna valencianismes amb catalanismes molt sovint, fins i tot en el mateix text, encara que normalment trobem més catalanismes en la producció poètica: *aquest/este, eixe; aixina/aixis, etc.*

L'*Ensaig d'ortografia llemosino-valenciana* és on Llombart exposa les teories ortogràfiques, que ja havia dut a la pràctica al *Calendari Llemosí* i a *Los fills de la Morta Viva, per exemple.* El treball ortogràfic va ser gairebé l'únic d'aquest estil que es va fer en aquell temps per als Jocs Florals de Lo Rat Penat. Va ser premiat amb l'*Abella d'Or* l'any 1880, però no va ser publicat fins cinc anys més tard, com a preàmbul al *Diccionario Valenciano-Castellano* d'Escrig, en la 3a. edició que va preparar. La publicació es va fer en castellà, i és aquesta la font que consultem, ja que en català no l'hem poguda trobar.

El que mou Llombart a escriure aquesta ortografia és:

establecer algunas bases y proporcionar con su estudio á los valencianos, generalmente en él tan atrasados, determinadas reglas, por las cuales se pueda paulatinamente aprender y practicar las más rudimentarias

nociones gramaticales, llegando por este medio á leer y escribir metódicamente su lengua) (XV-XVI)

Sens dubte, una altra de les raons que mogué Llobart a escriure aquesta ortografia era la d'acabar amb l'anarquia ortogràfica que regnava en els escrits valencians. Aquest interès l'heretà Llobart dels intel·lectuals del Set-Cents. Carles Ros, Orellana, Galiana i tots els setcentistes en general que es preocupaven força pel poliment i la bona ortografia dels escrits. Així ho fa també Llobart, incorporant aquestes preocupacions per la llengua ben escrita a les de l'ús que tant l'inquietaven.

També comparteix amb Ros la conveniència de conèixer bé la pròpia llengua perquè així es més fàcil aprendre'n d'altres. El coneixement de diversos idiomes estava considerat com a símbol de cultura i així, doncs, Llobart predisposa el lector perquè estudei bé la llengua pròpia, des de la qual li serà molt més fàcil accedir a les altres. Ros deia que «el que no sabe *escribir* ni *leer* su idioma, suponiendo que lo habla; no podrá (con destreza) conseguirlo en otro.» (Segarra (1985a:60, vegeu també la nota 60).

Segons Segarra (1985a: nota 61) un del tòpics apologetics del Set-Cents fou que aprendre i entendre altres llengües era més fàcil per als catalans.

Però, arribats a aquest punt, ¿quina llengua es tractava de sistematitzar, l'arcaica, defensada pels seguidors de Llorente?

¿la castellanitzada dels escriptors satírics?

Llombart ho tenia molt clar:

«tomando por base el castellanizado dialecto que en la actualidad se habla, huyendo siempre en su escritura de las ajenas influencias que hoy lo afean, y por norma los selectos clásicos lemosines, cuidando de evitar al propio tiempo los arcaísmos del antiguo, que los barbarismos del moderno lenguaje, á fin de que ni peque de antiliterario ni resulte tampoco un idioma ininteligible para el público, creándose de este modo á vuelta de algunos años, como en Cataluña ha sucedido, un lenguaje lemosín culto, que podría utilizarse para todo género de composiciones literarias.» (XVII-XVIII)

Aquesta era, doncs, la idea que Llombart pretenia portar endavant, la fixació d'un llenguatge literari culte, lluny dels excessos dels uns i dels altres, però basat, això sí en la llengua actual. Malgrat tot, Llombart considera que la llengua castellanitzada que s'utilitzava normalment als sainets i a les revistes còmiques s'hi havia de conservar.

Aposta, doncs, per dos tipus de llengua, la literària i culta, fixada amb una ortografia basada en la llengua actual però tenint en compte la clàssica, i la llengua depauperada dels satírics. Milà i Fonatanals era de la mateixa idea, cosa en què diferia de Bofarull i d'altres que consideraven que només era possible una mena de llenguatge literari.

L'obra lingüística de Llombart, tot i no ser especialista, supera amb escreix el conjunt de l'obra lingüística de tots els

altres ratpenatistes. Ell intuï la importància que tenia la consolidació d'un model ortogràfic i lingüístic, per això decideix de fer la posada al dia del diccionari d'Escrig de 1851 i ampliar-lo no sols lèxicament, sinó també fer-hi uns apunts gramaticals. Una mostra del seu afany normalitzador de Llombart és que va morir treballant en l'obra lexicogràfica, la qual, doncs, mai no va veure del tot publicada i va haver de ser continuada pel seu amic i col.laborador Ramon Andrés Cabrelles.

També manifestà aquest interès per la llengua amb els intents constants de crear un organisme semblant a l'Acadèmia Catalana. Però en aquesta tasca, segurament es va veure sol. D'haver reeixit aquest projecte, de ben segur que ens hauríem evitat molts maldecaps posteriors.

Llombart va ser un dels pocs renaixentistes del País Valencià que es va preocupar per les qüestions ortogràfiques. A Catalunya, en canvi, l'ortografia va ser un dels interessos cabdals de la Renaixença. Però segons Segarra (1985a:173), sota les polèmiques ortogràfiques sostingudes al Principat, hi havia diverses concepcions sobre la llengua literària. Al País Valencià, malgrat els periodistes satírics i els poetes arcaicistes, aquesta polèmica explícitament no es donà fins el 1908, i no va tenir gaire ressò.

Llombart, abans de morir, preparava un congrés filològic valencianista (Nebot 1894:VI) i esperava l'avinentsa d'una gramàtica. Res d'això va tirar endavant, més que més un cop va

morir. Només li podem retraure, doncs, que no visqués cent anys més. Si hagués sobreviscut a Llorente, suposem que els valencians hi hauríem guanyat força.

Els ratpenatistes no van fer cap obra gramatical més. Només en algun llibre de poemes es pot trobar unes regles ortogràfiques d'escàs interès, perquè pràcticament són les mateixes que proposava Llobart. Un exemple d'això és el llibre *Flors del meu hort*, de Jacint Labaila, publicat l'any 1882, on hi ha unes «Principales Reglas para la Lectura de la Lengua Valenciana». Aquestes regles no tenen gaire interès però exposarem els trets més generals. Es tracta d'un regles anònimes que faciliten la lectura, per tant, es dona la grafia valenciana i al costat la mateixa paraula escrita amb la castellana. Vegem-ne alguns detalls:

Quant a vocalisme, assenyala l'obertura de la e i la o i aconsella d'accentuar-les amb valor diacrític.

De les consonants només destaquem allò més significatiu. Primerament, l'ús de *ch* amb valor de [k] a principi de síl·laba, cosa que Llobart no acceptava. Com a dígrafs finals de palatals africades sordes en dona uns quants: *ig, ij, itx, itj, itg*. Aquests dígrafs mai sabem quan apareixeran, perquè l'autor d'aquestes regles no en dona compte mai. També, com Llobart, prefereix la grafia *x-* inicial en mots com *Xàtiva*, encara que puntualitza que es pronuncia *Eixàtiva*.

Opta també per l'ús de la *ç*, la *c*, la *-ss-* i la *-s-*.

Curiosament, l'autor estableix diferències de pronunciació entre les paraules escrites amb -c-, -ss-, -s- i el de la -ç-. Del so de la c davant e, i diu que és com el de la essa castellana, és a dir sorda, de la mateixa manera que la s de casa; en canvi, de la ss diu que té un so més dolç «como se lo daba la antigua fable castellana, ó como el que le dan las modernas lenguas portuguesa é italiana» i posa com a exemple *passar*. La ç té, però, un so més fort i pastós. «Nuestros paisanos de los pueblos de la Ribera y los portugueses dan á la ç su verdadera inflexión».

Respecte a l'apostrofació, l'anònim autor diu que la llengua valenciana fa com la francesa, unir paraules per a abreujar-les: *eix'arma*.

Josep Nebot i els Apuntes para una Gramática Valenciana Popular

Josep Nebot Pérez, amb la intenció de recollir les tendències ortogràfiques de l'època, a finals del XIX, va proclamar la necessitat d'unes regles ortogràfiques diferenciades, les unes per al poble, acastellanades i fidel reflex d'allò que en matèria ortogràfica es feia als setmanaris satírics, de les quals ell en faria una gramàtica; les altres per als literats, els inspiradors de les quals haurien de ser els ratpenatistes. La gramàtica de Nebot, *Apuntes para una Gramática Valenciana Popular*, València, ed. Ripollés, 1894 està basada en la fonètica de la ciutat de València. Com a gramàtica descriptiva supera les que s'havien fet al Principat i a les Illes abans de la de Tomàs Forteza (1915), Jaume Nonell (1898) i Fabra (1912). Per tant, podem considerar-la qualitativament millor que la dels seus coetanis al Principat Ignasi Farré Carrió (1874) i la de Llorenç Pahissa (1873), per exemple, tots dos partidaris d'una gramàtica basada en la fonètica.

Els *Apuntes para una Gramática Valenciana Popular* no van tenir altres seguidors que els escassos escriptors populars o vuitcentistes i el Padre Salvador Calvo en el llibre *El bateig de San Visent* (València, 1897). Malgrat tot, el 1910 va traure una nova obra lingüística, però no una gramàtica sinó ara una ortografia, el *Tratado de ortografía clásica*.

A partir de la proposta popular hi va haver una polèmica

molt encesa entre els escriptors populars, seguidors de Llorente i els que ara començaven a alçar el cap, els defensors d'una llengua culta però no arcaica, els seguidors de Llombart.

Però el primer escrit filològic de Nebot va ser «Notas filológicas de la Plana» publicades a la *Revista de Castellón* l'any 1883. En aquest escrit, Nebot rebutja que el dialecte apitxat actue com a model normatiu. Es preguntava

¿por qué a ciertas letras de su alfabeto les han de dar sonidos puramente castellanos, como se hace en la ciudad del Turia, en vez de los propios del lemosín y catalán, que reciben no solo en la Plana y en el Maestrazgo, sino en la mayor parte de los pueblos valencianos? (82)

Com remarca Rafanell (1990a:738), el que més interessa constatar d'aquest text és que Nebot considera que la llengua pura és la que es manté als pobles i no la de la ciutat, la més castellanitzada, per tant aquesta última no podia servir com a model a l'hora de confeccionar una ortografia. Ja veurem com després se'n desdiu parcialment.

Una altra qüestió a plantejar és si Nebot considerava que el "lemosín" era una llengua i el català una altra. Encara que Nebot va ser un dels primers secessionistes, no va ser sinó ja entrat el segle XX quan defensaria les idees anticatalanistes. Ara com ara, Nebot considera el llemosí la llengua antiga i el català/valencià la moderna.

Com ja hem explicat quan parlàvem d'*El Mòle*, Nebot va

publicar l'any 1888 *¿Quousque tandem...?*, a l'*Almanaque de Las Provincias* de 1887. En aquest article defensava la necessitat d'agermanar les tradicions amb les necessitats de l'època, i això, per a Nebot, volia dir ampliar el lèxic valencià amb castellanismes com *adiós, palacio, labio, entonces, pues, después, hasta, quizá, elevar, loco, limosna, abrigo, obispo, cepillo, pendiente, plantilla, terremoto* i *cuna* entre altres. També significava transigir amb la sintaxi castellana, però mantenir l'ortografia pròpia i valencianitzar totes les paraules possibles de les vingudes d'altres idiomes. Cal aclarir que quan Nebot parla d'ortografia pròpia es refereix al que ell anomena l'antiga ortografia llemosina, la qual s'havia fet servir -segons Nebot- fins aquell segle XIX. (Rafanell, 1990b: 738).

Aquesta ortografia pròpia que reclama Nebot per a la llengua valenciana, la qual considera que ha de ser diferent de la catalana, contràriament al que semblaria lògic no té gaire a veure amb la dels clàssics, perquè no en tenia coneixement ni encara aproximat.

A *¿Quousque tandem...?* Nebot proposa la creació de dues gramàtiques, una per a la llengua culta i una per a la llengua popular, la hieràtica i la demòtica, com ell deia. Aquestes dues gramàtiques s'haurien de fer servir, doncs, segons el gènere en què es treballés. En això, doncs, prenia com a mestre Constantí Llombart.

Diu que fins aquell moment, les dues escoles que defensen

l'ús del valencià, les que ell anomena escola castellana i escola catalana, proposen gramàtiques diferents, però no les defensen aferrissadament. Conseqüentment, els que escriuen en valencià ho fan indistintament seguint una o l'altra sense cap criteri, i per això ell en proposa un: l'ús en funció del gènere literari. Ens és difícil de creure, però, que els que ell anomena escola castellana segueixen cap gramàtica, encara que sí unes pautes generals d'ortografia, basades en l'arbitrarietat absoluta o en la gramàtica castellana. Més aviat, cadascú feia com podia.

El fet és que aquest article li serveix com a excusa per escriure una gramàtica popular i una ortografia clàssica. Tot i la importància de l'obra, perquè es tracta de la primera vegada que s'intenta posar remei al desori, l'esforç no pagaria la pena.

La primera obra, la gramàtica, va resultar del tot innecessària perquè els escriptors populars no en volien cap, la segona, l'ortografia, també, perquè tampoc no va tenir seguidors i va ser durament contestada per diversos escriptors, des del propi prologuista, Teodor Llorente, fins Antoni M. Alcover des del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. De tota manera, tant la gramàtica com l'ortografia tenen aspectes positius que volem destacar.

Apuntes para una Gramática Valenciana Popular

El 1894, Nebot publica la *Gramática Valenciana Popular*. La intenció era la de dotar els escriptors populars d'una gramàtica única perquè poguessen unificar criteris lingüístics. Aquesta gramàtica, segons Nebot, hauria d'haver estat feta per algú amb més autoritat que no pas ell, per exemple Constantí Llombart. Però Nebot, en veure que la proposta de fer un congrés filològic valencianista havia quedat en un mer projecte, i després de mort Llombart, va decidir tirar endavant amb la gramàtica.

Així doncs, sense cap preparació filològica ni altra competència lingüística que la pura intuïció, escriu aquesta *Gramática Valenciana Popular*.

Segons el mateix Nebot

«no es una verdadera gramática, porque desde el momento que todos los valencianos que saben leer han estudiado ya en la escuela la de la lengua castellana, lo único que cabe hacer es intentar una especie de calco, delineando un boceto de gramática valenciana sobre la castellana».

Nebot basa la gramàtica en els escrits dels poetes i escriptors populars

«parlamentemos con los *revolucionarios* a fin de no perderlo todo por querer conservar demasiado».

En moltíssimes ocasions, Nebot exposa la no coincidència amb

els que ell anomena *revolucionaris* però normalment acaba assentint a les propostes ortogràfiques que practicaven. No sempre, però. De vegades la gramàtica ens recorda un d'aquells llibres d'estils, ja que fa recomanacions de formes més preferibles, en raó d'uns arguments sovint difícils d'empassar, i sempre pensa en l'aplicació a un gènere concret, la premsa satírica i les obretes festives.

La gramàtica de Nebot està feta en base a la de la Real Academia Española, però, a més a més, consulta, cita i argumenta les propostes amb alguns estudis de Manuel Milà i Fontanals (1875) i amb gramàtiques catalanes com la d'Antoni de Bofarull i A. Blanch (1867) i la de Pau Estorch (1857). L'altra font de documentació de Nebot són els escriptors populars.

Bofarull, per exemple, segons Segarra (1985a:220) traçava un límit insalvable entre la llengua literària -per a Bofarull, llenguatge reformat o acadèmic, com també deia Milà- i la llengua parlada, llenguatge popular o comú. La primera es mostrava homogènia i unida i s'enriquia del bon ús que en feien els escriptors. La segona, en canvi, era impossible d'esmenar o unificar -cosa que ara Nebot intenta de fer-. La gramàtica de Bofarull i Blanch va ser redactada en 1867, sembla que per encàrrec de l'editor del *Diccionari*, Espasa (vegeu Segarra 1985a: nota 163).

Milà, en els seus *Estudios de lengua catalana* (1875) seguia l'ortografia de Bofarull, encara que amb alguna variació

(Segarra: 1985a: nota 168).

En canvi, Estorch, el 1862, s'havia retirat de la comissió d'ortografia creada al si del Jocs Florals de Barcelona per desavinences ortogràfiques amb Bofarull, encara que segons Segarra (1985a: nota 158) tots dos coincidien en allò que Estorch havia pres de Ballot.

Veiem, doncs, com les gramàtiques que Nebot tenia sobre la taula de treball eren en molts punts coincidents entre elles i Nebot les faria coincidir amb alguns dels plantejaments teòrics que ell proposava.

Analitzem, doncs, aquesta gramàtica popular de Nebot, només en els aspectes que poguessen resultar més polèmics, per veure com els argumentava. Perquè la poca preparació filològica de Nebot, el fa badar en moltíssimes ocasions.

Però anem a pams. Començarem per l'apartat «Alfabeto Valenciano».

Ací Nebot ens fa una descripció vocàlica on hi ha certes apreciacions fonètiques un tant confuses. Per exemple, parla de les harmonies vocàliques, però ell les confon amb altres fenòmens. De primer, ens diu que a les comarques de Sueca i Alcoi es pronuncia la vocal neutra -ell diu «el diptongo ae, de modo que ni resulta Sueca ni Sueque», tal i com es fa a Catalunya. En altres parts, Xàtiva per exemple, diu que tenen tendència a la o: «no dicen Chátiva ni Chátivo, sino que dejan la vocal en un término medio». Per ell, doncs, les harmonies vocàliques no eren

tal cosa, sinó unes vocals diferents [ɛ] i [ɔ] intermèdia.

Respecte a la *i/y*: «para nosotros ni la primera debía ser nunca consonante, ni la segunda vocal». Per tal de justificar l'adopció de *y* com a conjunció diu que cal atènyer-se al que mana l'Acadèmia Espanyola, sense més. Suposem que perquè els escriptors satírics ho feien així i també els cultistes.

Quan parla de consonants també utilitza el mateix "argument" per prescriure el dígraf *ny*, la *j* i la *ç*. Diu: «los innovadores han suprimido en la escritura moderna la *J* y la *Z* ó *ç*, porque realmente no representan ningún sonido en nuestra lengua», com si la llengua escrita no fos una convenció. Ell mateix ho reconeix així en l'altra gramàtica que escriu el 1910, el *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica*, diu: «sabido es que el bello ideal de toda ortografía consiste en escribir una lengua tal como se habla, empleando en consecuencia un signo para cada sonido y no asignando dos o más sonidos á un solo signo; pero esto que no le es difícil a un lenguaje artificial, como el moderno esperanto . por ejemplo, es de todo punto imposible al tratarse de una lengua natural». (25) Com veiem va agafant d'ací i d'allà segons li convé, sense cap argument filològic de pes.

Ja hem dit abans que aquesta gramàtica té com a referent la llengua dels escriptors populars. Per exemple, quan explica l'abolició de la *h* final del grup *-ch*, ho fa dient que els modernistes -Bonilla, Pasqual Pérez i Bernat i Baldoví- la van suprimir, i que el llatí va fer el mateix amb l'*hic*, *haec* després

ic, ec.

Com diu Segarra (1985b:22), al Principat, els clàssics escrivien una o l'altra, és a dir -c o -ch indistintament, tot i que predominava la segona. Al País Valencià, com hem pogut veure, els cultistes només escrivien la segona. Dos dels gramàtics que seguia Nebot, Ballot (1813), 1815:146) i Estorch (1857:14) defensaven aquesta grafia argumentant que la *h* no era del tot muda i que modificava la velaritat de la *c*. Però Nebot, en aquest cas no es deixa influir per les opinions d'aquests gramàtics i pren l'opció dels escriptors populars.

Defineix els diferents trets consonàntics, de sonoritat, d'africació de la següent manera: les consonats sordes són anomenades per Nebot «fuertes» i les sonores «suaves», així com Ros i els continuadors les havien anomenat. Tot i que reconeix aquesta diferència en les alveolars fricatives, tal i com havia marcat Llombart a l'*Ensaig*, com que els reformistes ja l'han suprimida «suprimida la dejamos». Això mateix argumenta per la supressió del dígraf *ny* en favor de *ñ*.

També suprimeix la grafia de la *ç* perquè no troba la regla d'ús ni en l'ortografia antiga ni en la catalana, el mateix que li passava a Llombart.

Les palatals africades i fricatives sordes i sonores es confonen totes elles en el dígraf *ch* «puesto que estamos seguros de que nadie nos atendería si aconsejáramos que se conservaran la *g* i la *j* para el suave y se adoptara la *ch* para el fuerte».

Per la mateixa regla, hauria d'escriure's *b* tota *b/v* però aquesta vegada no es mostrarà tant agosarat. Fins i tot, basant-se en la pronunciació de Catalunya i d'algunes comarques valencianes, demana que s'escriga amb *v* el verb *haver* i els imperfets d'indicatiu. Aquesta és una innovació, respecte a Llombart i els satírics que se li ha d'agrair. A la zona central del País Valencià, tal i com explica Gulsoy (1977 § 4.7) i recull Segarra (1985b: 28) a la primera meitat del segle XV es van confondre tots dos sons, tal i com va passar a gran part de Catalunya, al mateix temps que va haver-hi el procés d'ensordiment de les altres fricatives sonores. Suposem que basant-se en la no generalització del fenomen va optar per aquesta distinció.

De tota manera, com Nebot no va fer una exemplificació exhaustiva de les regles i preferències, no podem saber del cert quina era la proposta ortogràfica quan es tractava de mots que en castellà portaven *b* i en català *v*. Tot i que sospitem que, com sempre, se supeditaria a la RAE. Tampoc els partidaris del «*català que ara's parla*» no van suprimir aquesta distinció ortogràfica, encara que sí la del verb *haver* i la dels imperfets. Pitarra, per exemple, a '*L Boig de las Campanillas* escribia *arribaba, anaba i habem*. (Segarra, 1985a: 251)

Encara que Nebot constata que la parla de València confon la prepalatal fricativa sorda [] en una alveolar fricativa sorda [], tot i considerar que en funció d'això s'hauria d'abolir la

grafia *x* en aquests casos, no ho fa perquè els escriptors populars diu que tampoc no s'han decidit a fer-ho així. A més a més, la desaparició no era general, ja que aquest so es manté encara viu a València en paraules com *seixanta*, *xarop*, *Xàtiva*, *vixca*, etc.

En l'apartat anomenat «Analogia», Nebot dóna per bo l'article neutre *lo*, i el masculí l'apostrofa tant amb la primera vocal del mot que modifica com amb l'última de l'anterior al que ha de modificar: *l'home*, *pera'l pare*.

El plurals dels mots masculins acabats en *-s* o *-ch* els forma afegint-hi el sufix *-os*: *andalusos*, *llènsos*, *batechos*, etc., deixant, doncs, de banda les formes més clàssiques. A Catalunya, com diu Segarra (1985b:90) la veritable oposició a la morfologia del català acadèmic va nàixer entre els escriptors de la premsa satírica i els autors teatrals:

«En morfologia nominal se servien dels plurals en *-os* també quan el radical acabava en *-st*, *-sk* (*disgustos*, *llestos*, *cascos*), de les formes *neba*, *teba*, *seba* exclusivament i de les formes reforçades de l'article i dels pronoms àtons, que no representaven, però, per *el*, *els*, *en*, *et...* sinó que, tímidament, substituïen per les formes reduïdes *'l*, *'ls*, *'n* etc., cosa que fou criticada anys després per Fabra».

Com podem comprovar, el valor d'aquesta gramàtica ara és la quantitat d'exemples de la parla viva de finals del segle XIX, a més d'algunes reflexions sobre el reculament d'aigun dels

fenòmens descrits.

Nebot considera sufixos diminutius propis del valencià *-ico*, i el despectiu *-ucho*, no sabem massa bé perquè, ja que no ho explica, només ho descriu: *animalucho*, per exemple.

Les paraules que provenen del llatí *-ATA* i que al llarg del segle XIX van perdre la *d* intervocàlica del sufix, han d'escriure's, segons Nebot, tal i com es pronuncien encara que reconeix que molts consideren això un vulgarisme i diu que les persones de més edat encara mantenen les formes antigues, és a dir, que no diuen com modernament s'ha estés: *safá*, *bastoná*, *acabá*, etc, en comptes de *safada*, *bastonada* i *acabada* (exemples que posa Nebot). En canvi, quan parla del participi diu que «al menos en el estilo serio conviene conservar la forma *ada*; en el festivo o ligero tal vez no sea posible ni conveniente, dada la universalidad de la pronunciación en *á* aguda». En això segueix Llobart.

Ens crida l'atenció molt especialment que Nebot detectés la flexió femenina de determinats adjectius invariables del tipus *débila*, *fásila*, *felisa*, ja que no són gaire usuels, i que a més a més recomanés no flexionar-los, suposem que perquè a València no eren gaire comuns.

Els pronoms personals de primera i segona persona del plural són *nosatros* i *vosatros*, encara que prefereix *mos* a *nos*.

Pel que fa al possessiu *llur/llurs* només diu que en la llengua oral ja han desaparegut.

Una curiositat és la preferència que manifesta per la forma *ell mateix* en frases com *ho guardá pera ell mateix* en comptes de *si mateix* per considerar aquesta última presa del castellà.

Respecte a les formes *mon, ton son, ma, ta sa* diu que cada vegada reculen més i que de fet només es mantenen davant de noms de parentel.la i altres casos més aviat escassos.

Quan explica la morfologia verbal, Nebot fa poques matisacions, bàsicament descriu. Per exemple, prefereix la forma *hias* (= *jas*) per considerar-la més usual, a les formes *te* o *tín*, i condemna *chas*. Això, però, no ho hem vist així reflectit en els escriptors populars que prefereixen *tín* a les altres, encara que *jas* també era usual.

Sobre el verb *anar*, quan acompanya un infinitiu formant el passat perifràstic, l'opció de Nebot és la de seguir les formes *vach* i *varem* «conforme con lo preceptuado en las Gramáticas catalanas». També, encara que no és gaire explícit, sembla preferir les formes perifràstiques a les simples «en la Plana, por ejemplo, ningún hijo del país dice *parlí* o *cantárem*, sino *vach cantar* o *varem cantar*». Suposem que Nebot ho sabia bé perquè era nascut a Vila-Real.

Altra reforma que proposa Nebot, l'única segons ell, és que els incoactius en la forma de subjuntiu canvien la *x* per la *s*: *isca*, *isques*, *isca*. La raó, en aquest cas, és facilitar la lectura. Crida l'atenció perquè a la ciutat de València, les formes en *-ixca* són força corrents.

Respecte a l'ús del *ser* i *estar*, Nebot s'adona que encara són vives en valencià les formes amb *ser* referents a lloc: *¿Y ton pare? -Es al hòrt. ¿Y les tehues chermanes? Son a misa.* Encara que considera que la gramàtica castellana i la valenciana, en aquest cas, han d'anar de bracet, no diu res sobre si seria o no convenient mantenir aquestes formes amb *ser* quan es tracta de complements de lloc.

Nebot considera verbs irregulars *pèdre, sèndre, pendre* perquè els seus infinitius no porten erra en l'arrel però sí en la conjugació. Dificilment podria entendre Nebot que es tractava d'una dissimilació, amb una preparació lingüística tan limitada.

En la descripció de Nebot, moltes vegades mostra els dialectalismes, de vegades es defineix per uns o per altres, però sovint els descriu i prou. Per exemple, quan conjuga el verb *veure* ens diu que el pretèrit perfet pot anar de les següents maneres: «*viu ó vechguí, veres o vechgues, viu o vechgué, vérem o vechguérem, vereu o vechguéreu veren o vechgueren.*

Un altre cas és quan conjuga el verb *saber*: «Este verbo, sin duda por su continuo uso, es una prueba palpable del desbarajuste que reina entre nosotros en lo relativo a las conjugaciones: en el pretérito perfecto, por ejemplo, unos dicen *sapiguí, sapigueres, etc.*, y otros dicen *sapieres, sapié.*» Però no hi manifesta preferències ni per l'una ni per l'altra. La variació dialectal, doncs, era per a Nebot un "desbarajuste". Suposem que no tenia arguments per censurar cap de les dues, encara que

sovint ni li'n fan falta.

Descriu altres fenòmens lingüístics sense saber-los explicar:

«La segunda persona del singular del imperativo suele adoptar la forma *dís* cuando se le afija un pronombre: *dísho, díshli*, o fent-ho a la seua conuinència (el verbo *haver* cuando se usa como impersonal adopta la forma *hia* similar del *hay* castellano; algunos escriben *hi ha* (y no habíamos de los que escriben *ya* porque esto no es sino una falta de ortografía) pero creemos que esta forma no es admisible en valenciano porque entre nosotros no existe el adverbio catalán *hi*»

Com arriba tan lluny, Nebot? Encara avui són vives les formes del pronom *hi*, dialectalment a la comarca de l'Horta per exemple, en altres contexts que amb el verb *haver*. Per exemple amb el verb *veure*: *no m'hi veig*. A més a més, la pronúncia popular marca de forma molt clara les dues vocals fent un hiatus i mai la *i* com a semivocal.

Del lèxic no cal ni parlar-ne. La gramàtica està escrita en castellà, però sovint utilitza mots, verbs, acepcions castellanques, sense cap mena d'escrúpol i suposem des de la més estricta ignorància: *amanéixer, rellampegar, apetéixer*.

Quan Nebot parla dels adverbis, fa una relació on hi ha el nom en castellà i el corresponent en valencià. S'hi inclouen, és clar, alguns castellanismes, i, per descomptat, formes dialectals. Dels primers tenim exemples com *después -encara que també dona per bo demprés-*, *hogañ per enguany*, *entonses -que*

també apareix amb el corresponent *llavors-*, *ahí per aquí*, *apresa*, *menos* -al costat de *meñs* i *manco*, *casi*, etc. Dels segons tenim *despusahir*, *despusdemá*, *hui*, *tamé* i *aixina*. Les altres variacions són ortogràfiques.

Curiosament ens apareixen formes adverbials de fora del valencià central, per exemple *talmateix* o *tamateix* viu només al nord del País Valencià i Nebot diu que són molt usuals.

També remarca el caràcter afirmatiu de certs adverbis negatius, quan van en frases condicionals o interrogatives: ¿Be tens chens de tabaco?

Les normes d'ús de preposicions també es ressenteixen dels mateixos desencerts que les dels adverbis: «con es pot traduir per *en* o *ab*, *hacia* per *caba*, *cap á* o *paca*». Escriu sempre *pera*, seguint un criteri més aviat decadent i descriu la forma *sense* amb dues variacions possibles *sinse* i *sens*.

La forma *aixina* també apareix en el capítol de les conjuncions, al costat de *antes bé* que és la que ha d'usar-se -segons Nebot- en lloc del castellanisme *sin embargo*, el qual fan servir les classes il·lustrades de València.

Finalment, abans d'entrar en el capítol de sintaxi, les conjuncions *puix* i *donchs*, diu Nebot, simplement que han estat substituïdes per *pues*, la qual cosa suposem que vol dir que ja no cal que les recuperem.

La sintaxi, ja ho ha dit, és la mateixa que la castellana, per això Nebot, només parla de les coses que des del seu criteri

diferencien la valenciana d'aquella. Ací rau el poc valor de la seua gramàtica, en la descripció que fa de la realitat lingüística de finals del XIX.

Nebot comença parlant-nos del participi i de la concordança amb el pronom d'objecte directe. Primerament ens diu que en valencià s'ha de fer la concordança, però només en femení: *He vist a ta mare: ¿Ahón l'has vista? ¿Havéu llechit estes poesies? Ya les ham llechides.* En canvi en masculí: *¿Has vist estos llibres? No'ls he vist.*

Sens dubte, Nebot no es va adonar que si es pronunciava *vists* sonaria igual que *vist*, encara que ja predominava la forma *vistos*.

En l'apartat dels «vicis de dicció», Nebot barreja aquests amb els d'ortografia i amb els de lèxic.

Afirma sense recança que aquest llibre «desde el punto de vista de las hasta hoy vigentes leyes de la ortografía valenciana, es todo és un puro barbarismo, puesto que se escriben aquí muchas palabras con ortografía de otra lengua», però dóna per fet que la reforma que proposa ja és admesa de tothom. Aleshores, ¿quines coses considera reprobables? Vegem alguns casos.

Considera un barbarisme:

1. escriure "malament" els mots *horfe*, *seuha*, *diuhen* per *orfe*, *seua*, *diuen*.

Nebot no explica en la gramàtica perquè opta per posar la *h* intercalada davant *-ue -ui*. Però sí que ho fa en la clàssica (1910:57). Segons Nebot, segueix les normes dels castellans i dels francesos. No és això cert, tal i com demostra Alcover al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Alcover explica que els castellans només posen la *h* intercalada davant de diftong *-ue-* procedent d'una *o* llatina breu inicial de mot (*ovum* > *huevo*), o si desapareix la *f* precedent (*follico* > *huelgo*) o si du una altra vocal davant (*Oriola* > *OrihUEla*), però com és evident per tots aquells que coneixen les mínimes regles de formació de la llengua catalana, en el nostre cas no es va donar aquella diftongació, ni la *f* va esdevenir aspirada ni va desaparèixer després.

Del costum dels francesos, diu Alcover que es tracta d'una arbitrarietat absoluta, cosa del tot certa, i que per tant no tenim perquè continuar-la, els catalans.

Vist això, doncs, sembla injustificable l'actitud de Nebot.

2. pronunciar malament paraules com *llautinent*, *provesó* (aquesta i la variant *provesor* són pròpies del País Valencià i estan molt generalitzades), *estisores* i *pedricar* en lloc de *llòctinent*, *prosesó*, *tisores* (sembla que aquesta forma només és general en *balear* i *l'alguerès*) i *predicar*.

3. utilitzar mots d'altres llengües siguen aquestes del castellà o siguen del català. Encara que d'això ja n'havia parlat al *Quosque tandem...?* i justificava l'adopció de castellanismes sota l'argument de «hermanar las tradiciones con las necesidades de la época», ara canvia d'opinió, i fins i tot alguna paraula, com *labio*, la qual aleshores havia considerat legítima ara no l'accepta. En canvi sí *párpado, loco, obispo i limosna* «y hasta *palasio* por *palau*».

Els catalanismes són del tot censurables per a Nebot. Però, quins són aquests catalanismes? *papallona, dintre, nosaltres* i les formes verbals com *llegeixes* o *menteix*.

Papallona en la variant dialectal *parpalló* va ser recollida per Coromines (DECLC) de Carles Ros, Sanelo i Escrig, i destaca que fins i tot la tenim en un topònim *Cova i Font del Parpalló* entre Barx i Gandia.

Pel que fa a *dintre*, Coromines (DECLC) diu que l'ha sentida fins a Santa Pola, l'any 1963 «de vegades sentim a dir que *dintre* és més del Principat i *dins* és més valencià, balear i pirinenc. No nego que això tingui algun vague fonament en l'escala de freqüència, però en tot cas lleu i condicionat: l'un i l'altre se senten molt a totes les regions de la llengua». (1985, vol.III: 139, acepció *dins*)

El DCVB recull quatre o cinc variants, només al País Valencià per dir *nosaltres*, ja que tal i com la recollim en la seua forma literària, és a dir, pronunciada [nozaltres] no és

gaire general.

Respecte a les formes morfològiques verbals, també veiem que Nebot té en compte només part del País Valencià.

Pocs arguments en favor de Nebot, doncs, per justificar una teoria tan revolucionària.

Com ja hem dit abans, aquesta gramàtica no va tenir seguidors. Només, l'obra del religiós Padre Salvador Calvo, explícitament s'hi manifesta d'acord:

«Pera facilitar la lectura, seguint al autor de la *Gramàtica valenciana popular*, moltes paraules están escrites com les pronunciem els que vivim en el segle dénau.» («Advertensies» dins *El bateig de Sant Visent*, València 1897, Imprenta de M. Alufre).

La gramàtica de Nebot sí que va servir, però, per animar els valencianistes a discutir sobre la necessitat d'una gramàtica unificada. S'encetà la polèmica amb el nou segle, polèmica que es va caracteritzar per la impotència d'arribar a res de concret fins arribada la Segona República.

La primera polèmica entre Josep Nebot i Antoni M. Alcover (1908)

Aquesta polèmica s'esdevingué arran de la publicació de Nebot *Apuntes para una Gramática Valenciana Popular*.

L'any 1908 va haver-hi una polèmica sobre la llengua literària entre Teodor Llorente i Lluís Bernat, editor de la publicació de narrativa popular *El Cuento del Dumenche*. Aquesta polèmica va tenir un gran ressò en *Las Provincias*, com veurem més endavant. Va ser, doncs, a través d'aquest diari que Antoni M. Alcover se n'assabentà i hi prengué part. En aquesta polèmica també va ficar cullerada Josep Nebot i la polèmica inicial va derivar en una altre, sobre alguns dels aspectes dels *Apuntes para una Gramática Popular*, entre Nebot i Alcover.

Alcover havia assenyalat algunes de les desviacions ortogràfiques de la premsa popular:

«Lo més ferest de la vostra ortografia actual es el representar amb *ch* el *sò prepalatal africad sort* (*tx* de *fletxa*) i el *sonor* (*tj* i *tg* de *fetge* i *pitja*), i el *prepalatal fricatiu sort* (*x* de *xic*) i el *sonor* (*g* devant *e*, *i*, i *j* de *general* i *Jesús*). Això no pot anar. Comprendria qu'els naturals de la ciutat i dels pobles de l'Horta, desde Morvedre fins Alcira, escriguessen tots aquells sons an *fx*, perque al cap-i-a-la-fi an valor de la *fx* los pronunciau; però escriurelos amb *ch*, allà ont la *ch* ha tengut sempre dins tot el nostre territori llingüístic, inclús els vostres clàssics, el *sò velar explosiu sort* de *k*, es verament una atrocitat, qu'es indispensable abolir, qu'es precis desterrar a l'acte, i que no's veja pus dins els vostres escrits.»

Nebot contestà al que havia estat, sense cap mena de dubte, una al·lusió directa als *Apuntes para una Gramática Valenciana Popular*. Segons manifestava Nebot a *las Provincias* (1908), Alcover coneixia el valencià «més por referencias de corresponsales que por propia experiencia», cosa que l'induïa a errors d'apreciació:

«en toda la extensión del reino, desde Vinaroz á Santa Pola, no se emplean de estos cuatro sonidos más que los dos primeros, los africados ó explosivos, pues lo mismo *xic* que *fletxa* (conservo la ortografía de Mosén Alcover) se pronuncian con sonido africado sordo ó explosivo fuerte exactamente igual á la *ch* castellana, y *general*, *Jesús* y *fetja* con africado sonoro ó explosivo suave equivalente en absoluto á la *ge* italiana; en cuanto á los dos fricativos o continuos, el sonoro ó suave (*j* y *ge, gi* en francés y en catalán) es completamente desconocido en las tres provincias, salvo quizá algún pueblo de la frontera catalana y el sordo ó fuerte (*ch* francesa y *x* catalana) lo empleamos si acaso precedido siempre de *i* (*caixa, reixa, eixir* y *eixérsit*), y lo escriben con *x* todos los valencianos, incluso los de la escuela popular.»

Alcover (1909a), en un nou article a *Las Provincias*, li retrau que no coneix suficientment la llengua, obviant el fet que els valencians, fins i tot els apitxats, mantien aquest so [j] en els incoatius i en alguns mots com ara *Xàtiva, víxca*, etc., encara que Nebot assegurés que en posició inicial s'havia despalatalitzat «en toda la extensión del Reino, desde Vinaroz a Santa Pola».

Encara li contestà Nebot (1909a) negant l'existència del so

prepalatal fricatiu sord. Deia que no era sinó "llinguo-dental fricatiu sort", és a dir [s]. Prova d'això, segons ell, era que alguns gramàtics catalans escrivien amb *s* les formes *agrahís*, *ferisses*, etc. i que el noranta per cent dels valencians deien *Seisona* i *Eisativa* i no *Xixona* i *Xàtiva* amb so [ʃ].

Novament la rèplica d'Alcover a *Las Provincias* no es feu esperar (1909b). En aquesta ocasió aportava exemples de llocs i de persones valencianes que pronunciaven clarament el so [ʃ]. Alcover havia entrevistat a Barcelona treballadors valencians de Vilanova de Castelló, Russafa, València, Ontinyent, Agres, Aldaia i Novel·la i demostrava que els incoatius i els topònims eren pronunciats amb el so [ʃ]: *Xixona*, *Xàtiva*, *patixc*, *patixca*. Només la informant de València ciutat no pronunciava [ʃ] sinó [s] les paraules *faixa*, *caixa*, *queixa*, *eixa*, *patisc*, *patisca*, etc.

Nebot (1909b) argumentà a *Las Provincias* a favor de l'ortografia *ch*, per la seua tradició en obres valencianes clàssiques com *Les obres ó trobes en llahor de la Verge Maria*, *El Llibre dels consells* de Jaume Roig i *Lo procés de les olives* i *Lo somni de Joan Joan* de Bernat Fenollar. Certament, hi ha aquesta tradició en la nostra literatura, però no sembla que tinga a veure amb la parla apitxada, que segons Sanchis Guarner (1936) no es pot documentar fins al segle XVI. La presència de la *ch* en textos del XIV i del XV es deu, segons Colom (1982:47), a la incorporació a l'ortografia tradicional del símbol nou, *ch*, de procedència francesa i d'importació castellana, per una qüestió

de moda. Aquest símbol substituïa els tradicionals *-ig* i *tx*. De tota manera, diu Colom que l'aparició de la *ch* només demostra que hi havia certes vacil·lacions ortogràfiques, ja que al costat d'alguns mots grafats amb *ch* hi havia d'altres, la majoria, grafats segons l'ortografia tradicional de totes les zones on es parla la llengua. Alcover no va contraargumentar, ja que volia temps per a revisar els textos que Nebot li posava com a exemple. De fet, la resposta la donà Alcover al *BDLC*, número VII, de l'any 1913, després de contrastar molts textos, on conclouia que realment havia constatat una certa vacil·lació. Però gairebé sempre, en un mateix autor valencià que havia usat la *-ch-* coexisteix la forma *-tx-*, la més genuïna. Poc abans, en el número del més d'agost, recollit també al volum VII, en unes «Observacions sobre fonètica, morfologia i ortografia» Alcover ja havia donat resposta a aquesta qüestió. Els manuscrits estudiats per Alcover del XIV, XV i XVI valencià trampolejaven. Els autors valencians un cop escrivien *tx* i un altre *ch*. Segons Alcover, això es donava en escriptors força castellanitzats.

Un altre punt de discrepància va ser l'ús del dígraf *ny* en representació de la palatal nasal que propugnaven tots els escriptors catalans, balearics i valencians, a excepció dels populistes de la ciutat de València. Segons Nebot, podíem conservar-la segons la tradició o adoptar *ñ* com a signe de "progrés tipogràfic". És a dir, la castellanització del nostre alfabet era per a Nebot un signe de progrés, tal i com ja vam

veure en l'estudi dels seus *Apuntes*. Davant d'aquest argument tan poc científic, suposem que Alcover pensaria que mai no en trauria l'aigua clara.

Per a Nebot, segons escriu a *Las Provincias*, l'ortografia era una cosa secundària i apostava per seguir «el sistema tradicional, pero no con respeto fetichista, sino armonizándolo, quitándole las discordancias y las vacilaciones.» (1909a)

El 21 de febrer havia aparegut a *Las Provincias* un article signat per un nou polemitzador, Josep Albí-Romany, historiador de Xàbia, el qual defensà els arguments d'Alcover però féu que la polèmica superés els seus límits amb una declaració a favor de l'ús i l'ensenyament del català a les escoles valencianes.

Diu Albí-Romany que per tal de fixar la regla ortogràfica d'una paraula, l'escriptor no pot tenir en compte tots els usos:

«precisa, pues, determinar cuál uso deba prevalecer sobre los demás. Ni el valenciano clásico, ni el *pitxat*, ni otra forma, en especial, debe merecer la hegemonía. En esta disyuntiva se impone la transacción y la armonía.»

Per a Albí-Romany, l'única llengua amb què es podia fer efectiva la tasca docent i divulgativa era la llengua territorial, per això el valencià havia de ser obligatori en l'ensenyament, tan escrit com parlat. Reclamà també la confecció d'un diccionari valencià, en el qual es trobessen totes les paraules valencianes, amb les varietats locals incloses.

Seguidament, interpel·là Nebot. No hi estava d'acord en les observacions sobre les palatals. Segons Albi-Romany, seguint el que deia Alcover, el so palatal fricatiu sord inicial de la *x* era plenament viu en valencià. Remarcà que quan aquest so *x* anava acompanyat de la *i* en el dígraf *-ix*, hi havia fins i tot moltes comarques meridionals que no pronunciaven la vocal.

En *Las Provincias* del 23 de febrer de 1909, Nebot insistia, sense contraargumentar Alcover, en les propostes ortogràfiques dels seus *Apuntes*, però demanava d'acabar la polèmica, per la qual cosa ja no es van escriure més articles al respecte per part d'Alcover, que en donaria compte per última vegada al *BDLC*, *IV* de 1908-1909.

Alcover va tenir molta cura a no ferir les susceptibilitats dels valencians i sempre anomenà «valencià» la parla catalana del País Valencià, tal i com recull Massot i Muntaner (1983). Va aprofitar qualsevol avinentesa per reflectir al *Bolletí* la preocupació que li produïa el menyspreu per l'idioma a les terres valencianes. Recomanava als valencians que no catalanitzessen les paraules, sinó que les valencianitzessen i que defensessen amb orgull lingüístic les particularitats. Va polemitzar amb Nebot per aconseguir una llengua literària digna. La polèmica encetada va continuar anys més tard, fruit de publicació del *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica*, l'any 1910.

LA LEXICOGRAFIA DEL SEGLE XIX

Els lexicògrafs i els diccionaris del segle XIX

Com diuen Colon i Soberanas (1986:143), al segle XIX hi ha una gran efervescència lingüística que es manifesta en la confecció de diccionaris en català. Hi ha un gran interès per mostrar la personalitat regional, que fins i tot de vegades comportava la negació de la unitat lingüística. Al Principat apareixen molts diccionaris que intenten recollir la totalitat de l'idioma i que constitueixen el primer pas de la lexicografia moderna. En canvi, els reculls lexicogràfics del País Valencià i les Illes Balears són ben diferents. Podem dir que aquests reculls són en moltes ocasions només llistes de mots amb correspondència entre el català i el castellà. La intenció d'aquestes llistes no eren sinó facilitar l'aprenentatge del castellà. Això ho demostra el fet que no s'hi recullen mots bàsics coneguts. L'escassa consciència lingüística dels valencians queda ben palesa en les obres lingüístiques del XIX, en comparació a la resta de reculls lexicogràfics dels Països Catalans:

«El metallenguatge definitori al Principat i a les Illes és generalment el català, mentre que a València hom acut al castellà; la diferència de consciència idiomàtica és, doncs, notable.» (Colon i Soberanas, 1986:143)

Anem a veure, doncs, quines característiques presenten aquests diccionaris. Els diccionaris catalans escrits al llarg

del segle XIX tenen unes característiques comunes. Tots es ressenteixen de la desconeixença de les diferents formes dialectals de les grans zones i sobretot de les subzones. Tots prenen com a diccionari model diccionari el de la Real Academia de la Lengua Española. Una altra característica comuna és que la traducció castellana de les entrades hi és sempre. Finalment, podem dir que els castellanismes apareixen al costat de les paraules autòctones, perquè al segle XIX no se sabia ben bé què eren barbarismes (Solà, 1984b: 236-239).

Les obres lexicogràfiques que es van fer al XIX responien a voluntats diferents, s'emmarquen també en contextos diferents però tenen un interès extraordinari per al coneixement de la llengua viva del passat segle. Segurament, els escriptors populars no devien de mostrar-se gaire interessats per aquest tipus de treballs. No hem pogut trobar, en la premsa satírica del XIX, cap referència a alguna obra lexicogràfica antiga o contemporània, perquè, com ja sabem, no les feien servir. Els escriptors llemosinistes, en canvi, van demostrar un gran interès per aquest tipus d'obres, de les quals s'havien de servir sovint per escriure els seus poemes i també per defugir dels castellanismes en els escrits. Per això, considerem que aquests reculls lexicogràfics van fer un important paper en la consolidació de la llengua literària del XIX. Però els diccionaris d'aquest temps, sovint plantejaven buits importants, admeteren veus fantasmes, i estaven augmentats incoherentment per la derivació excessiva i pels castellanismes flagrants. Malgrat tot, estem segurs que el treball lexicogràfic va col·laborar a la dissipació de molts dubtes lingüístics, encara que de vegades havien d'encaminar el lector per camins erronis. El recull bibliogràfic de Llobart en la 3a. edició del diccionari d'Escrig demostra que els ratpenatistes eren proclius a aquest tipus d'obres, ja que els diccionaris que Llobart consulta per ampliar l'Escrig són cedits, sobretot pels seus amics de Lo Rat-Penat.

Com diu Solà (1984b:238), els valencians defensaven la tesi que la llengua catalana es podia refer lícitament amb l'ajut de la castellana. I això va fer que els diccionaris valencians del XIX no fossen obres fiables ni mereixedores de gaire confiança. La raó és la falta de preparació dels que s'hi dedicaren i la diglòssia, que feia menysprear la importància de la llengua per ella mateixa, i doncs, la feia més susceptible a la castellanització.

Vegem, doncs, molt breument, quines van ser les obres lexicogràfiques més importants.

Les obres de Marc Antoni Orellana i Manuel Joaquim Sanelo

La primera obra lexicogràfica del XIX va ser un *Catálogo d'Els peixos, qu'es crien, e peixquen en lo Mar de Valencia* fet per Marc Antoni Orellana i publicat l'any 1802. De fet, es tracta de l'última obra d'Orellana, la totalitat de la qual s'inscriu de ple al XVIII, òbviament. Aquest catàleg és un dels tres reculls de lèxic publicats per l'autor. El primer va ser publicat a *Valencia antigua i moderna* i el segon es deia *Catálogo y descripció d'els pardals de l'Albufera de València, publicat l'any 1795*.

El catàleg era una obra breu, en la qual apareix el nom del peix transcrit en castellà i en llatí. Però de fet es tracta d'un catàleg sense pretensions, tot i la seua importància.

Al pròleg Orellana declara quin és l'objectiu del *Catálogo*:

«Encara que la mira única no era mes que referir sencillament els noms dels Peixos; m'he determinat à expressar també el nom castellà, qu'en Andalucia, ó alguna part de Castilla solen darli a cascun peix qu'aixi es

nomana; ab l'advertencia que ni tot son coneguts allà, ni als qu'ho son, en totes parts s'els dona un mateix nom.»

Recull pocs més de cent noms de peixos. Però no es limità a donar el corresponent nom castellà i llatí, sinó que a més a més feia observacions, no sempre, sobre el lloc on es trobaven o dels noms que rebien en altres. També aportava informació sobre el lloc on havien apareguts documents els noms, citant autors com Plini, Povi, Rondelet, Huerta, Bellonius, Palmireno, Ovidi, etc.

De vegades també fa referència a les característiques de l'animal pròpiament, dient si dins d'alguns dels textos que havia consultat el consideraven verinós o no. De tota manera, la majoria del mots del *Catálogo* són de primera mà, coneguts per Orellana per pròpia experiència.

D'aquest *Catálogo d'Els peixos...*, en volem destacar uns versos que l'encapçalen, on un autor anònim que signa B.E., probablement J. B. Escorigüela, fa una referència a l'ortografia del catàleg:

«Puix la lengua pura i neta
Se scriu, com parlase es deu,
Y avenintse al parer seu,
La ortografia es perfeta.

Contràriament al que anuncien els versos, l'ortografia està basada en l'anomenada tradicional, seguida pels notaris de l'època, com Ros, però amb les formes arcaïtzants que Orellana proposava, com l's líquida incial en mots com *Sglesia*. Encara que Orellana també utilitzà algun signe modern, com l'apòstrof, per indicar l'elisió de la vocal d'un monosíl·lab àton quan precedia

un mot començat per vocal. (Segarra, 1985a:78).

El primer diccionari valencià del segle XIX va quedar inèdit. Es tracta de l'obra de Manuel Joaquim Sanelo, *Diccionario-valenciano-castellano*.

El *Diccionario valenciano-castellano* és un volum manuscrit que Sanelo volia publicar amb l'ajut de la Sociedad Económica de Amigos del País, i que en negar-li l'ajut va quedar inèdit. El manuscrit va ser venut per un drapaire a Josep Tastu, erudit rossellonès. Aquest el va regalar a la Biblioteca Nacional de París. Joseph Gulsoy va editar-lo l'any 1964 -publicant-lo la Societat Castellonenca de Cultura- investigant-ne les fonts dels textos que Sanelo va buidar, que daten del segle XV i posteriors. (Gulsoy, 1964). Segons Colon i Soberanas (1986:140-142), el manuscrit de Sanelo està dividit en tres parts anomenades respectivament a) Primer borrador, b) Ensayo Diccionario de Lemosino Valenciano antiguo y moderno al Castellano i c) Diccionario valenciano-castellano. El Primer borrador va ser inclòs dins de l'Ensayo, i doncs, només resultaren de fet dues parts. Es tracta d'un recull de termes valencians procedents majoritàriament de fonts escrites i alguns també de la llengua viva. Segons Colon i Soberanas, la importància d'aquest treball de Sanelo és que està fet en plena decadència i va actuar com un erudit modern, indicant la procedència dels mots d'entre els textos que havia despullat.

Als tres manuscrits editats per Gulsoy hi ha una part de

notes excel·lentíssima, un pròleg molt llarg on explica la metodologia de la recerca i al final una important bibliografia. El diccionari consta d'unes 9.000 veus molt elaborades. Sanelo hi va demostrar un gran interès per les formes arcaïques, anomenades per ell llemosines.

Les fonts hi consten explícitament, són documents medievals i textos jurídics i literaris. Quant a obres lexicogràfiques, les fonts bàsiques van ser els dos diccionaris de Carles Ros, però també hi van influir els escrits d'Agustí Sales i del Pare Galiana. Va fer buidatge de la famosa «Taula» jaumina, del *Thesaurus Puerilis* d'Onofre Pou. En canvi no s'hi esmenta el *Liber Elegantiarum* de Joan Esteve ni el *Vocabulari* de Gil-Polo i Llop.

El mètode va ser molt laboriós, ja que sovint reelaborava les definicions. Quan tenia algun dubte sobre algun dels vocables, el transcrivia amb exemples trets de textos antics.

Abans de la publicació d'aquest diccionari, Sanelo havia escrit el seu *Silabario de vocablos lemosines ó valencianos*, el qual, també inèdit, es donava per perdut fins que va ser trobat a l'arxiu de la Sociedad Económica de Amigos del País. Segons Rafanell, el contingut d'aquest sil·labari palesa l'afecció de Sanelo pels arcaïsmes. El *Sil·labari* pretenia ser un instrument que facilités la lectura dels clàssics i de la documentació antiga. Però també volia restablir la tradició. Rafanell (1990b: 549) apunta que malgrat l'anacrònica mentalitat de Sanelo

hi havia algun germen vagament romàntic. Sanelo propugna «reparar» i «revivir» la propietat de la llengua, per això proposa la creació d'una acadèmia que se'n cuide. Com diu Rafanell, la identificació que Sanelo fa entre valencià i llemosí frena la divulgació d'un model funcional. El model que Sanelo proposa no és un model vàlid per a l'ús. Sanelo proposava de restaurar la llengua dels clàssics, però això resultaria inoperant en la llengua moderna. Per tant podem considerar que Sanelo no pretenia més que la revifalla de la llengua literària, sense més, i encara aquesta en el seu vessant més líric, perquè la llengua antiga sí que resultaria del tot inoperant per a la prosa.

Aquesta concepció de Sanelo respecte la llengua literària el va fer mantenir una interessantíssima polèmica amb un tal E. al *Diario de Valencia*. D'aquesta polèmica, se n'han fet ressò Gulsoy (1970:101-138), Sanchis Guarner (1933-1962:121), Fuster (1977:123-126), Simbor (1980:80), Mila Segarra (1985a: 78) i Pere Marcet (1987:6 i ss.). Simbor ha establert definitivament que l'E. podia ser, tal i com ja havia apuntat Sanchis Guarner i havia descartat Gulsoy, Joan Baptiste Escorigüela. Si ens fixem en les inicials, ben bé podien ser també les de l'anònim poeta popular que encapçalava l'obra d'Orellana, B.E. L'ideari també ens ho confirma.

Dèiem que Sanelo havia mantingut una polèmica amb E. al *Diario de Valencia*. Això va ser entre els anys 1802 i 1803, ja

que va durar un any. Com que ja ha estat estudiada amb aprofundiment per Gulsoy, ens limitarem a establir-ne els paràmetres en què es va moure, perquè el lector pugui seguir fil per randa l'estat lingüístic a principis del XIX. Per resumir-ho direm que en les cartes aparegudes al *Diario de Valencia* s'hi entrelluquen dues concepcions sobre la llengua. La primera correspon a la de Sanelo¹¹. La llengua que proposa Sanelo és un vestigi, un element d'arqueologia. Però ara apareix E. i defensa just l'extrem oposat. E. no creu en el restabliment d'una llengua arcaica, creu en una llengua moderna basada en la parla del moment. Per això, Sanchis Guarnier qualificava de progressista aquesta actitud.

En la carta escrita per E., publicada el 21 de juliol del 1802, s'hi manifesta una preocupació pel futur de la llengua i la necessitat que hi havia d'un diccionari complet:

«Veo una suma decadencia de frases en nuestro dialecto lemosín o valenciano, una total incuria de voces que se arrinconan más de cada día por antiquadas, las que sólo se sacan de su hacinamiento para dar un viso del legítimo a lo que se discurre y se expone. Nos hemos desposeído de la equivalencia al *con*, pues lo confundimos y lo hacemos todo uno el *con* y el *en*; siendo tal el hábito, que produciéndonos en castellano, nos es áspero, e infinitos dan que reír, usando el *en* por *con*, hablando con los que su lengua materna se los tiene bien radicados desde la cuna. Lo mismo sucede a los que afectan, y quieren pronunciar la *c*, que universalmente pronunciamos (y todas las naciones) como *s*, pues solo es peculiar del castellano; y así invierten el sonido, y lo que es más, varían el significado.

Un Diccionario breve [el de Ros] es todo nuestro tesoro; hay quien

lo ha enriquecido y aumentado numerosísimamente para su uso privado, pero el público carece de este bien estimable.»

E. encoratjava a l'estudi de la llengua amb la finalitat que es conservés i perpetués. Aleshores comença una discussió sobre les característiques fonètiques i ortogràfiques. E. proposava l'ús de l'accent greu per a les vocals obertes, cosa que Sanelo va considerar com una gran innovació. Segarra (1985b:75-87) exposa que els catalans del XVII no distingien encara entre vocals obertes i tancades, a diferència dels seus coetanis francesos. En canvi a finals del XVIII ja s'emprà en català l'accent greu per a indicar vocal tancada. Ros denominava vocals agudes les obertes i greus les tancades. Com, segons ell, no hi havia tradició d'accentuar les agudes, només accentuava les greus, és a dir, les tancades, que ell marcava amb l'accent greu. Això era, doncs, la norma més estesa del XVIII.

La discussió es va centrar en qüestions d'ortografia sobretot, perquè Escorigüela era partidari d'una ortografia pròxima al castellà, cosa que a Sanelo no li semblava científic:

«s. han renovellat les nafres, dant me gran òix les veus ó vocables que vosté vol metre en ma llengua, furtant, les apòsta de la del vehí, ¡Bòn módo de conservar pur lo llimosí!...»

La postura innovadora d'E. suposava, doncs, l'adopció de l'ortografia castellana. En aquest sentit podem considerar

Escorigüela un precursor dels escriptors populars del XIX. Possiblement, aquesta identificació entre progrés i ortografia castellana era una concepció pròpia dels liberals de l'època, cosa que es confirma si ens adonem que justament són els liberals valencians els que opten per aquest tipus d'ortografia. El progrés, doncs, per ells, consisteix en la modernització del català basada en el castellà.

Hi hagué, però, altres antillemosinistes a principis de segle. Manuel Martín (1736-1810), frare, va publicar un sermó de Sant Vicent, en el qual, com Escorigüela, reprovava el corrent llemosinista, per proposar una llengua inviàble, emfàtica i inintel·ligible (Martín, 1804). Altre antillemosinista va ser Joaquim Centelles i Nuñez, que en un altre sermó repetia les paraules de Martí. (Centelles i Nuñez, 1820). Aquests dos testimonis del corrent llemosinista veien irreversible -segons Fuster- la dependència del català de València respecte al castellà. Per ells, modernitzar suposava castellanitzar.

Aquesta discussió és un punt de partida de reviscolament de la llengua literària. Un diccionari i una gramàtica eren del tot necessaris. Però això no s'adia molt amb l'esperit dels valencians del XVIII respecte a les preocupacions lingüístiques.

De moment, els reculls lèxics continuaven sent feines individuals de persones encuriosides, amb passió investigadora i amb una concepció científica limitada, ja que basaven la riquesa

de la llengua en funció de la quantitat de mote que la formaven, entre altres tòpics.

L'anònim C. M. G.

L'any 1825 es va redactar *Voces valencianas i su equivalencia en castellano* i *Voces castellanas y su equivalencia en valenciano*, vocabulari en dues parts, inèdit que es troba a la Biblioteca Serrano Morales, València, manuscrit núm. 6549 en el qual, l'anònim autor C. M. G. diu:

«he presendido de la gramatica y ortografia lemosina ó valenciana. Escrivi esto para un amigo y solo atendí a la pronunciación actual del valenciano, como hoy día se habla, pues de otra manera, ni muchos valencianos sabrian pronunciar, y aun entender muchas palabras»

Aquest vocabulari no va tenir, doncs, cap transcendència. L'eixutesa del pròleg ens deixa sense dades sobre l'autor. C.M.G. constata que hi ha moltes paraules que amb el temps han variat de significat, fins i tot es mostra preocupat perquè - segons diu- moltes signifiquen coses obscenes, per la qual cosa no les va incloure en el vocabulari. També destaquem que tant pel que feia a l'elecció de veus com per l'ortografia es basava en l'ús i pronunciació del moment a València, és a dir en la fonètica apitxada i en l'ortografia castellanitzada amb

presència de la *ch*, la *ñ*, etc. També, doncs, hi ha reflectides en l'ortografia algunes variacions fonètiques pròpiament valencianes com *cullita*, *cusir*, *minchada*, etc.

El diccionari es caracteritza per recollir el lèxic comú, amb noms, adjectius i verbs i llurs derivats, pocs, sense la dèria de fer un recull enorme. No hi ha ni pronoms, ni adverbis ni conjuncions, només noms, verbs i adjectius del lèxic comú, per exemple: *ceba*, *cebolli*, *ventall*, *ventarse*, etc. Les locucions prepositives apareixen escrites com si fossen un sol mot: *aborbollons*; en canvi els compostos sinàptics no: *agulla de cosir*, *rent de pensar*, *vent tortosí*, *fil de aram*, *figa de pala*, *forat de correu (bústia)*. No hi ha informació categorial, ni morfològica, ni mots en plural.

També cal destacar que l'autor no valencianitza mots castellans, sempre busca la manera com es diu en valencià i si no la troba busca una fórmula entenedora des de la mateixa llengua, com en l'últim exemple que hem vist ara, *forat de correu*.

En total hi deuen haver més de 2.000 entrades.

Just Pastor i Fuster

L'any 1827, com a colofó a l'obra Biblioteca Valenciana, Just Pastor i Fuster va publicar un *Breve vocabulario valenciano-castellano de las voces mas obscuras ó anticuadas*. Es va publicar

en dos volums entre el 1827 i el 1830.

Ens interessa, però, sobretot el vocabulari. Encara que la macroestructura és acotada per l'autor en el mateix títol, cal dir que en la 2a. edició també hi apareixen mots comuns.

La finalitat del vocabulari era facilitar la comprensió de les veus antigues que apareixien en la *Biblioteca Valenciana*:

«Como este tomo contiene algunas poesias y citaciones en lemosin, que solo es familiar á los valencianos, y hay muchas voces anticuadas y sin uso, que tal vez tampoco estos entienden, gracias al abandono con que se mira en el dia el estudio de nuestra lengua; a fin de facilitar su inteligencia á todos...»

Com diu Rafanell (1990b:562), no deixa de resultar paradoxal que tot i assignar el concepte de llemosí només als valencians, en confeccionar el vocabulari va utilitzar obres catalanes.

Aquest vocabulari estava basat en el que Juan de Resa, havia escrit l'any 1555, el qual havia estat imprès al final de les obres d'Ausias March¹². L'objecte d'aquest vocabulari era facilitar la lectura del poeta al fill de Felip II, Carles d'Àustria. Ara, Just Pastor i Fuster l'havia augmentat amb mots del *Dictionarium Antonii Nebrissensis ex catalano in latinum sermonem, cui baeticus subiunctus est*, imprès a Barcelona l'any 1560, amb la "Taula" de la Crònica de Jaume I i amb el segon diccionari de Ros).

El diccionari entra sintagmes nominals sencers i no dóna

informació categorial. Utilitza l'accent agut i greu sense cap tipus de correspondència fonètica. Curiosament, entra moltíssimes veus acompanyades de l'apostrofació: *l'acte, lo far, menja'l*.

Escrig, l'any 1851, quan escriu el seu diccionari pren com a base aquest de Just Pastor i Fuster encara que no li va semblar de molta utilitat, ja que el va qualificar com «un compendioso ensayo».

El vocabulari de Just Pastor i Fuster recull unes 3.500 veus, i es va vendre com a opuscle, separat de la *Biblioteca Valenciana*, en una tirada especial. En un anunci publicat al *Diario de Valencia* el 27 d'octubre de 1827 així ho especifica «Este vocabulario impreso en un tomo en 8° se vende separado de la obra a 6rs. vn. en la referida librería» es refereix a la llibreria de l'autor, del carrer de Campaners de València (Almela, 1945:135-136).

El gramàtic Vicent Salvà

Don Vicente Salvà, llibreter i diputat liberal, publica l'any 1838 un *Compendio de la gramática castellana arreglado por el mismo para el uso de las escuelas con un apéndice muy útil para los niños de la provincia de Valencia*. L'autor resol escriure una gramàtica aplicada als xiquets valencians, perquè considera que són moltes les dificultats per aprendre castellà

d'aquests xiquets. Una cosa similar havia fet al Principat ja Salvador Puig i Xiriguer l'any 1770, ja que en els *Rudimentos de la gramática castellana*, havia explicat en castellà i català la teoria gramatical de la llengua llatina.

Salvà, a més a més, va creure necessari donar informació lèxica per tal que els xiquets evitessin alguns castellanismes. Així, decideix afegir-hi un apèndix:

«ante todo por señalar los vicios de pronunciación, pongo luego una lista de los barbarismos en que con mayor frecuencia incurrimos y señalo por último las faltas que cometemos en las locuciones y frases, y en todo lo concerniente a la sintaxis.» (107)

També hi ha una llista de mots que segons l'autor sovint són defugits, perquè els xiquets creuen que són valencianismes i no ho són.

Respecte a l'ortografia, l'autor opta per la castellana:

«Encaminándose este apéndice á la mayor utilidad de nuestra juventud que ignora la ortografía lemosina, sería ridículo, por ostentar erudición en este punto, crear estorbos al que aprende, para que halle la voz que busca. He preferido por consiguiente expresar los sonidos como se hace en español, y escribir *iflorat* y no *inyorat*, *pucha*, y no *putja*, *safarech*, y no *safaretg*, que es como lo entenderán mejor aun las personas de la capital, cuyo lenguaje he tenido presente, mas bien que el de los pueblos de la provincia.» (108)

Hi ha quatre observacions prèvies a l'apèndix, que

indirectament ens aproximen a la pronunciació d'aleshores. La quarta, per exemple, diu que en paraules com ara *Manuel* «cometen otros el defecto de disolver el diptongo, y dicen *Manuél.*»

L'apèndix es divideix en diversos apartats. El primer és de «Palabras que ó no son castellanas, ó están algo corrompidas, ó no significan lo que muchos valencianos creen», en el qual podem palesar les dificultats que per als xiquets suposava la llengua castellana. Hi ha alguns problemes en aquest apartat, tal i com demostra Emili Casanova (1987-88-89:197-217)¹², en primer lloc, hi posa vulgarismes del castellà col·loquial, no pas del valencià, com són *abujero*, *bujero*, *clujir*, *cuala*, *ducientos*, *hasta de ahora mesmo*, etc. En segon lloc -puntualitza Casanova- hi posa alguns castellanismes usuals de la parla valenciana, com *achuchar*, *amedrentar*, *aprensión*, *pelendengue*, etc. També hi recull valencianismes amb adaptació cruda, com *migraña*, *milocha*, *mineta*, *paloma*, *pechina*, etc. Hi ha, a més a més, calcs semàntics, *bolcar*, *cortada*, *chuleta de gana*, etc., adaptacions amb els morfemes castellans corresponents, *codofiate*, *correja*, *endeñado*, *emparejar*, etc., amb sufixos, *ancharia*, *corrientes*, *charrada*, etc. i, finalment, calcs sintàctics com *de poco*, *después de mañana*, *en un poco más*, *hacer caer*, etc. Sobre aquest aspecte, Solà (1980) ja havia destacat l'interès d'aquesta obra, que ens aproxima a la situació lingüística del XIX.

El segon apartat és sobre «vozes castellanas que pueden rezelar los valencianos que no lo son», on normalment trobem

paraules que es corresponen fonèticament a les castellanes. Emili Casanova rectifica Salvà, dient que la majoria dels mots que hi apareixen són valencianismes que passaren al castellà i van ser recollits pel *Diccionario* de la RAE. Casanova hi distingeix mots recollits per aquest diccionari, *bastaje*, *foja*, *pésol*, mots adaptats com *arriscado*, *fango*, *caballón*, mots no adaptats com són *escarpidor*, *esquena*, *gola*, *pardal*, etc. i també algun mot que no recull el Diccionari de la RAE com *ginjolero* o arabismes i gal·licismes introduïts en el castellà per via del català de València.

El tercer dels apartats de l'apèndix són unes «faltas contra la gramática castellana en que incurren con frecuencia los valencianos», en el qual es fa referència a canvi de gènere *el señal* per *la señal*, *la chinche* per *el chinche*, etc.

També s'hi fa referència a formes morfològiques verbals fetes segons el paradigma valencià o creant formes falses d'acord amb el paradigma general del castellà, en casos que la conjugació és irregular, com de *traer* fer el participi *trujo*. I també a la postposició del possessiu *la casa mia* en compte de *mi casa*.

Sintàcticament, remarca Salvà que els xiquets acostumen a utilitzar la preposició *en* davant d'infinitiu amb valor temporal: *En venir a casa* en lloc de *En viniendo a casa* o *Cuando venga a casa*. Esmenta els problemes amb la preposició *con* i *en*, que els valencians no diferencien. Finalment fa una observació divertida, quan els xiquets diuen les hores ho fan "a la valenciana": *Son*

las ocho y tres cuartos.

El penúltim dels apartats és una «lista de algunas voces castellanas que no es fácil ocurran a los valencianos, para quienes se ponen las correspondencias valencianas a continuación», del qual s'ha de destacar que hi ha també algunes frases fetes interessants i alguns compostos sinàptics.

L'últim dels apartats són «vozes valencianas que ignoro tengan una correspondencia exacta en castellano», entre les quals podem trobar *acaronar, albat, amprar (emprar) asucat (atzucac), bachoca, calbot, dinada, enchuasarse, escalfirse, novensá, puar (pouar), rosechar, solsit, voretar, i altres.*

En síntesi podem dir que aquest apèndix de Salvà constitueix una aproximació a la llengua parlada d'aleshores, i té un cert interès per a l'estudiós de la lexicografia. Emili Casanova (1987-88-89: 197-217) considera que aquesta obra és totalment justificable en l'època, per l'interès que s'hi manifestava en l'alfabetització dels valencians en castellà, però partint del coneixement de la pròpia llengua.

L'obra de Lamacca

Un diccionari semblant al de Fuster, però molt menys significatiu, va ser el de Lamacca, *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano*, publicat per Ferrer d'Orga l'any 1839. Es

van fer dues edicions, la primera contenia 1.039 veus, i la segona, de 1.842, va ser augmentada amb menys d'un miler més. Primerament Lamarca va fer un recull de mots per a ús particular. Però després va buidar el diccionari de Ros, escollint aquells mots que encara eren vius a mitjans segle XIX i els va afegir. Això li dóna un valor especial a l'obra de Lamarca, perquè amb l'estudi aprofundit i comparat amb la de Ros podem saber quines paraules van perdre's entr 1764, en què fou publicat el de Ros, i el 1839.

Fonèticament podem destacar que Lamarca encara manté les formes en *-ada*, *-ador* provinents d'*-ATA*, *-ATORE* llatí, perquè la llengua parlada d'aquella època encara mantenia aquesta forma ben viva.

De tota manera aquest diccionari es considera secundari, ja que era molt breu, ben bé un diccionari de butxaca. Com diuen Colon i Soberanas (1986:166) no es tracta d'un veritable diccionari sinó d'una llista bilingüe a partir del terme català.

La brevetat d'aquest diccionari venia justificada per l'autor, el qual va considerar inútil l'entrada de mots valencians coneguts de tothom. Per això va triar només les veus menys vulgars, encara que en la segona edició sí que hi ha lèxic comú:

«Para formarle he tenido tambien á la vista el citado Diccionario de Ros, ya muy raro; pero solo en la parte que podia acomodarse á mi plan, pues ni he dado entrada á las voces anticuadas, que no se usaban ya en

tiempo de Ros, ni he creído tampoco deber conservar las que por tan comunes no presentan jamas dificultad alguna en su traducción; nadie, por ejemplo, usa ahora la voz *avinentea*, y por eso seria ocioso ponerla con la correspondencia castellana *liberalidad*; ningun valenciano ignora que el *gos* se llama *perro*, y la *cadira*, *silla*; y de consiguiente ambos artículos estarian de mas en un vocabulario dirigido principalmente á allanar las dificultades que ofrece el lenguaje usual.» (*proleg*, p. VII)

La importància del diccionari rau en l'atenció que manifesta per la llengua viva. Així, doncs, aporta mots del lèxic particular valencià. Aquesta llengua viva es manifesta també en l'ortografia, ja que no va voler utilitzar la «llemosina» perquè resultava difícil de llegir. A més a més, Lamarca era de Torrent de l'Horta, és a dir apitxat, i seguia, doncs, l'ortografia que *El Mòle* posava de moda en aquells moments:

«Debo advertir por último que la dificultad con que veo se leen ya los libros valencianos escritos con la ortografia lemosina, me ha convencido de que es llegado el tiempo de variarla, acomodándola á la pronunciación castellana; por esta razon escribo *pucha*, y no *puja*; *prulló*, y no *prunyó*; *fach*, y no *faig*.» (*proleg* p. VIII)

Josep Giner, conegut amb el pseudònim de Guillem Renat, va publicar un llarg article al periòdic *Acció* l'any 1935, en el qual es referia al diccionari de Lamarca, triava alguns dels mots encara vius l'any 1935 i proposava que aquells més generals formessen part del diccionari Fabra («El diccionari valencià de Lamarca de 1839», *Acció*, núm. 56, 22-6-1935)

Hi ha un *Diccionario Castellano-Valenciano* a la Biblioteca Nicolau Primitiu, manuscrit 394, 1, d'unes 2.000 entrades, el qual sembla del tot el complementari de Lamarca, partint ara del terme castellà. Aquesta sospita, que ens va ser observada per Emili Casanova i Jordi Colomina, es confirmà quan vam fer un estudi comparatiu d'una extensa mostra de mots apareguts en un i altre diccionari. Cal dir que les correspondències són massa evidents, perquè siga un fet casual. Hi ha, fins i tot, correspondència en els aclariments que fa l'autor entre parèntesi junt amb algunes entrades. De tota manera, i com d'altra banda sembla lògic, hi ha algunes entrades que no hi apareixen, poques, però. Curiosament, tenen unes característiques comunes, o bé són mots que pertanyen al lèxic usual com *ablaurar*, *entortillar*, *abotargat*, *picola*, *pintarrachar*, *esclafa-terrosos*, que segurament l'autor havia de considerar massa coneguts, perquè fossen recollits al diccionari, o bé es tracta de locucions o frases fetes, que en l'obra publicada pràcticament no hi tingueren lloc, *Deu dona fabes a qui no te quixales*, *fugir del fanch &*, *ser una escopinada d'algú*, etc.

Així, doncs, creiem que aquest diccionari inèdit és la part d'entrada castellana que complementava la part d'entrada valenciana del Lamarca i, no sabem perquè, no es van publicar conjuntament. L'autor ha de ser Lamarca, perquè hi detectem a més a més, el mateix tipus de lèxic viu del XIX, que recullen aquests diccionaris i no d'altres, el mateix estil «llibresc» amb què

Colom i Soberanas (1986:168) defineixen l'autor, la poca abundància de refranys i frases fetes que es dona a tots dos diccionaris i els mateixos criteris ortogràfics, que es repeteixen en l'un i l'altre, fins i tot en el sistema d'accentuació.

La importància del Lamarca, doncs, ara que és recuperable amb la corresponent entrada castellana, pot suposar un pas endavant en el coneixement aprofundit de la llengua viva del XIX, però a més a més suposa que l'obra de Lamarca no estava concebuda com una obra per a l'aprenentatge del castellà, sinó un vocabulari de correspondències amb voluntat de relacionar castellà i català.

Altres obres de la primera meitat del XIX

Com diu el mateix Gulsoy (1964:112) hi havia ja des de feia molts anys una gran necessitat de comptar amb un diccionari extens. Si Sanelo hagués reeixit a publicar el seu, aquesta necessitat s'hagués paliat momentàniament, però després d'haver fracassat aquella temptativa, l'empresa d'un gran diccionari s'havia constituït en una assignatura pendent.

Hi hagué altres obres lexicogràfiques en la primera meitat del XIX, per exemple la reedició de l'*Espill de Ben Viure* de Montanyés, que Onofre Soler va publicar el 1827. Perquè el lector

del XIX llegís aquesta obra amb comoditat, Onofre Soler pren el glossari de Montanyés i canvia els lexemes de les formes antiquades per les corresponents contemporànies, la qual cosa facilita l'estudi de la llengua del XIX. (Casanova i Alonso, 1988:137-166).

El diccionari de Josep Escrig

Escrig signava el pròleg al seu *Diccionario Valenciano-Castellano* el 12 de maig de 1851. La Societat Econòmica d'Amics del País, que mig segle abans havia negat a Sanelo un ajut per a la publicació d'un diccionari, donà el suport imprescindible perquè Escrig tirés endavant la tasca lexicogràfica.

Com diu Gulsoy (1964:135) amb aquest diccionari «s'acomplia el desideratium dels valencians amants de la seua llengua, tal com venia sentit des del temps de Carles Ros: un diccionari general». Però com diuen Colon i Soberanas (1986:170), es tracta d'«una font de fantasmes, el repertori més tèrbol que puguem imaginar»

El diccionari és un recull de moltes veus valencianes. En total hi havia unes 90.000, segons l'autor i unes 77.000 segons Vives i Ciscar (1881:74-81). La macroestructura del diccionari ve definida pel mateix autor. Com que va dirigit a un públic ampli «para todos», segons Escrig, el lèxic escollit és l'actual, tot i que «sin desentenderme de la locucion antigua». També recull varietats dialectals, cosa que, segons Escrig, va ser un dels principals obstacles amb què es va trobar. Però rebutja els localismes. Aquesta és una innovació interessant en el panorama lexicogràfic del XIX, ja que els lexicògrafs no acostumaven a preocupar-se gaire per la variació dialectal, com ja hem dit abans. Així, doncs, inclou formes populars com *anohuer*, *ahulla*, *otorgà*, al costat de les més generals *noguer*, *agulla*, *atorgada*.

Diu Rafanell (1990b:586) que Escrig, com altres vuitcentistes, devia de tenir mala consciència apitxada. Pensava que el llemosí encara era viu al poble, i en canvi la ciutat havia arribat a degradar la llengua de tal manera que de fet només es podia considerar valencià corromput. Contradictòriament, en lloc d'acabar amb aquesta corrupció el que fa és castellanitzar encara molts més dels mots que hi eren.

N'exclou els mots que s'escriuen -i es pronuncien, diu- d'igual manera en castellà i en català:

«La costumbre ha valencianizado, dígase así, la mayor parte de las voces de la lengua castellana, y esto me ha movido á adoptarlas en la redaccion de este Diccionario, esclusiendo de él únicamente aquellas cuya escritura y pronunciacion son unas mismas en ambos idiomas. Exceptúanse de esta regla general los infinitivos de los verbos, y los adjetivos y sustantivos, que además de la acepcion propia castellana, tengan otra en nuestra lengua.»

Vives i Ciscar (1881:74-81) afirma que, de fet, Escrig no va fer més que valencianitzar un gran nombre de paraules castellanes, ometent moltes que no hi tenien cap equivalència (posa com a exemple: *albat*, *cadell*, *ranoch*). De fet, ja hem dit que al Diccionari apareix lèxic fantasma, com *acarreig/acarreu*, *fiám*, *lint* (lindo), *loc*, *sullit*, *olorit*, *lort*, *fiambr*, *colxe*, *luig/lujo/lux/luxo*, etc. Escrig compartia la creença que el valencià havia manllevat molts mots al castellà. Aquesta idea es remunta a Martí de Viciana. Per això Escrig es creu amb el dret

de valencianitzar de manera arbitrària les paraules castellanes que considerava oportú.

També hi ha varietats morfològiques, per exemple de *família* apareixen fins a 24 accepcions.

En la segona edició, hi ha un suplement que inclou a més de mots que incrementen el lèxic de l'obra original, alguns topònims.

La microestructura del diccionari es caracteritza per diversos aspectes. No sempre indica la categoria gramatical, no fa definicions, hi ha exemples sintagmàtics i alguna frase o refrany. S'hi indica el timbre de les vocals. De vegades hi ha el femení i el plural.

Les fonts per a la confecció del Diccionari són el de Just Pastor i Fuster i el de la Real Academia Española, el mètode de la qual segueix, però incorpora gerundis dels verbs més comuns. Segons Colon i Soberanas (1986:170), segurament va utilitzar molts altres diccionaris valencians que no explicita.

La raó per la qual Escrig fa aquest diccionari és per posar a l'abast de tothom els tresors literaris i els documents públics i privats escrits en «l'idioma valencià». Això vol dir que, com molts dels setcentistes, volia facilitar als que parlaven només valencià la lectura del textos castellans, contribuint així a la instrucció en castellà, però també vol divulgar el valencià:

«Conocida la necesidad de un diccionario valenciano-castellano en

las provincias que componían el antiguo reino de Valencia, que al tiempo mismo que facilite a sus naturales el modo de producirse en castellano con precisión y claridad, destierre los rodeos fastidiosos y ridículos que se oyen y leen a cada paso en las conversaciones y escritos, hasta de personas eruditas, concebí la idea de la redacción de uno que llenase en lo posible estos objetos.»

El censor i prologuista va ser Vicent Boix, el qual, en la censura oficial manifestava els mateixos desitjos que Escrig:

«Siquiera, pues, por necesidad, ya que no sea por conocer la antigua lengua antigua del país, creemos de suma é importante utilidad la publicación del Diccionario Valenciano-Castellano».

Com explica Boix, tot i que aquest diccionari està basat en el de la RAE, el supera en mots antics trets de documents administratius i en termes literaris de poetes i prosistes del Set-cents.

L'autor va començar a treballar-hi l'any 1840 i el va acabar el 1850. Deu anys, doncs, de recopilació i confecció.

Pel que fa a la qüestió ortogràfica, segons el propi autor, prefereix ajustar-se a l'ortografia clàssica:

«En su redaccion he creído sujetarme a la ortografía que es propia de la lengua valenciana; y al adoptar esta determinacion no ha sido mi ánimo crear estorbos, y mucho menos ostentar erudicion, como indicó un escritor moderno hablando sobre el particular, sino facilitar á los

naturales de este suelo privilegiado al conocimiento del idioma mismo que aprendieron en la cuna y que por una anomalía inconcebible á la vista, son bien contados los que lo saben leer y escribir con tal cual perfeccion.»

Diu que segueix l'ortografia d'un erudit autor del XVI, per semblar-li la més coherent. De fet, Escrig es troba encara en la línia dels autors cultes del XVIII i començaments del XIX que prenen com a model els escrits notariais del XVI i XVII d'Exulve o Ortí i dels mateixos Ros i Orellana. Aquesta ortografia està exemplificada didàcticament en unes notes que precedeixen el Diccionari. Es tracta de la *Sucinta advertencia sobre la ortografia de la lengua valenciana, ó reglas que respecto á ella deben tenerse presentes.*

Escrig, conscient de l'estat de la llengua escrita, desconeguda de la majoria, dóna unes regles, valent-se del castellà, perquè tothom pugua fer servir el seu diccionari còmodament.

Les regles estan pensades especialment per als parlants del valencià apitxat. Per exemple, diu que la *j* equival a *ch* davant de les vocals *a*, *o*, *u* així com la *g* davant *e*, *i*. Encara que distribueix *g* davant *e*, *i* i *j* davant *a*, *o*, *u* no s'està de dir que de vegades en textos antics s'usa totes dues indistintament davant de qualsevol vocal: *Jerusalem, conjetura, netefi.*

També diu d'aquesta *g* que té el mateix so a final de mot, tant si va precedida de *i* com si no: *Escrig, bolig, lleg, vag,*

tot i que aquestes últimes són les formes que antigament s'utilitzaven.

Explica també que s'escriu *tg/tj* en algunes veus, però sent valencià no podia trobar la diferència de so entre *g* i *tg*, per exemple, perquè tots dos sonen o [tʃ] en la zona epitàxada o [tʒ] en la resta.

Opta, com és clar, per les grafies clàssiques en *ny*, *ç*, *ch* tot i que aquesta última la fa servir com antigament o en l'italià modern: *che*, *chi* diu que equivalen a *que*, *qui*.

Distingeix amb accent greu les vocals obertes.

Acaba en *-t* final els mots provinents del llatí en ATO i ATE, que ell explica des del castellà: en castella *-ado*, en valencià *-at*.

Escriu constata la pèrdua que es produïa aleshores a València de la *-d-* intervocàlica, procedent dels grups llatins *-ATA*, *-ATOR*. Aquesta *-d-*, deia Escriu, cal que siga substituïda ortogràficament per una *h*, o bé cal accentuar la vocal següent amb un accent agut: *especulador* o *especuláor*.

Ens crida també l'atenció que alguns mots apareguen escrits de vegades amb l'ortografia antiga i de vegades amb la moderna: *mouiliçador*, *moviliçador*, *hor*, *ra*.

El diccionari d'Escriu, que volia facilitar el pas a l'espanyol tancava certament aquesta tradició setcentista i deixa pas a noves obres amb inquietuds renaixentistes. Només en queda

alguna resta com l'obra de Cabrera o la de Rosanes, de les quals, ara en parlarem.

Tomàs Font i Piris

Un diccionari curiós fou el de Mossèn Tomàs Font i Piris, sacerdot de Cullera que el va elaborar l'any 1952 i que quedà inèdit. Es tracta del *Diccionario valenciano-castellano, inédito, por D. Tomás Font y Piris, presbítero y vicario que fué de la parroquial iglesia de Cullera. -Año 1852- Dedicado á D. Tomás Piris Verger*. Qui més informació ens ha aportat respecte a aquest diccionari i el seu autor és Constantí Llombart (1889:296-302). L'altre estudiós que ha donat notícia del diccionari de Font i Piris és Gulsoy (1964:109-141). En els escrits d'un i d'altre autor hi ha informacions diferents, no sempre complementàries. Gulsoy treballa sobre una còpia manuscrita feta de l'original l'any 1866. Sabem que l'original d'aquest diccionari va passar a mans de Llombart, perquè el nebot de l'autor, l'advocat Tomas Piris va regalar-li'l, a ell i als que l'acompanyaren en un viatge a Cullera a la recerca del manuscrit. En canvi, Gulsoy assegura que l'original està en mans de Josep Grau i Arlandis, de Cullera. Sobre la data en què aquest diccionari va ser redactat hi ha hagut moltes especulacions i tots aquells que l'han tractat, l'han situat al primer terç de segle. Però Llombart, que

en tenia l'original, ens corrobora la data de redacció l'any 1852, tant quan dóna el títol del diccionari com en una cita posterior, on diu:

«Como se nos había prevenido, el interesante trabajo filológico que hace ya treinta y siete años elaboró el inolvidable presbítero Mosen Tomás Font i Piris, persona de no vulgar ilustración,..» (38)

Segons Llobart, el manuscrit constava de 630 pàgines escrites en foli major, cosa que contrasta amb les 432 de la còpia manuscrita. És clar que la mida de la lletra podia variar ostensiblement, però així i tot sembla exagerada la diferència de 200 pàgines. Paradoxalment, segons Gulsoy, el diccionari consta d'unes 10.000 veus i segons Llobart hi havia més de 7.000. Aquest "més" ens deixa amb el dubte de si Llobart les havia comptades i va dir un nombre que li semblaria aproximat pel volum o si realment la còpia és, a més a més, una ampliació del diccionari original, cosa que dubtem, perquè es contradiu, llavors, amb el nombre de pàgines.

Al pròleg, diu el mateix autor:

«En esta redacción me he contraído solamente á las voces, cuya correspondencia castellana es generalmente menos sabida, dexando las anticuadas, que ningun uso tienen ya en nuestro Reino de Valencia, y que aumentarían demasiado el volumen de este Diccionario; y omitiendo también por economía muchos derivados por ser fácil su conocimiento.»

A l'Advertencia, l'autor fa també una exposició sobre les seues idees ortogràfiques:

«Sobre la ortografía y pronunciacion de algunas voces valencianas, no siempre he deferido al uso de la Capital y sus contornos; porque se aparta de su uso el resto del Reyno en la pronunciacion de las letras j y la g en ge y en gi, en la g en medio de diction, y tambien en el demasiado uso, ó más bien abuso de la b. La letra j, el ge y gi tienen una pronunciacion propia del Lemosin, que malamente se pronuncia y se escribe en la Capital y contornos por cha, che,chi, cho, chu; pronunciacion verdaderamente fuerte, que no tiene uso en el resto del Reyno en estas letras; sino mucho mas suave; ni tampoco la tiene gutural; porque no la admite el Lemosin.»

Llombart, però, remarca que l'autor sí que fa un ús generalitzat de l'ortografia castellanitzada que utilitzaven aleshores especialment els escriptors teatrals però que ell i els seus col·legues aquesta ortografia «ni ahora ni nunca, admitiremos en trabajos que hayan de merecer considerarse como verdaderamente literarios».

Colon i Soberanas (1986:171) també van constatar que el diccionari estava escrit amb ortografia castellana, contradient Gulsoy (1964:135) que va caure en l'error de confiar en allò que l'autor va dir al pròleg que acabem de transcriure.

L'ús castellanitzat es pot advertir ràpidament. Malgrat tot, l'autor manifesta un gran respecte per l'etimologia i per la tradició literària del Renaixement valencià, com es demostra en

les observacions que hi fa sobre l'ús de la llengua en l'obra de Jeroni Tarazona *Instituciones dels Furs y privilegis del Reyno de Valencia*, impresa el 1580 i que li va servir de font. Sembla, però, que no va prendre com a font a Ros. Utilitza la *ch* per transcriure l'africada palatal [tʃ] i de vegades podem trobar algunes incongruències (*achudar*). Aquestes incongruències, però, també són avisades per l'autor que diu:

«segun ella [l'obra de Tarazona] se escribiran á lo menos muchas voces de origen latino, teniendo sin embargo alguna deferencia al uso de la Capital en estas, y otras; porque es cierto, que escribiendo che ó chi por ge, o gi, o chus por jus & i ademas que esta pronunciacion fuerte no la admite el resto del Reyno, como va dicho, se pierde el origen de muchas voces y con aquellas letras se conserva.»

Així doncs, malgrat tot, la voluntat era la de tenir cura en l'ortografia, l'autor dubtava, i doncs, utilitzava les formes que li semblaven més legítimes atenent el mot. Si no era així, no entenem aquestes declaracions de principis que precedeixen l'obra lexicogràfica:

«La s en medio de diction se pronuncia siempre fuerte en la Capital; pero no así en el resto del Reyno, en donde se pronuncia segun la indole del Lemosin, fuerte ó suave segun las voces sean; cuya distincion nadie del resto del Reyno equivoca. Se seguira tambien en esto la ortografia valenciana observada en la citada Obra del D^e Tarazona; en la qual se ponen dos ss, quando la pronunciacion es fuerte y una quando es suave, al modo que escriben y pronuncian actualmente los Franceses, de cuyo pais procede nuestro Lemosin (...).

Tambien se dá a la *x* la pronunciacion propia de nuestra lengua valenciana, como; en *creixens, aixém, coxi, exinguér &*

Encara que el diccionari estiga escrit amb ortografia castellanitzada, veiem que, almenys teòricament, Font i Piris tenia una certa consciència lingüística que es pot inscriure més aviat pròxima al moviment de la Renaixença.

Malgrat l'ampli coneixement lingüístic de Font i Piris, que era un autèntic autodidacta però coneixia sobradament el llatí, el francès, l'italià, l'hebreu i el grec a més del castellà i el català, no se'n desfeia fàcilment dels tòpics. Per exemple, considerava que els francesos havien mantingut una ortografia força d'acord amb l'etimologia i creia que els castellans tenien més facilitats per aprendre a llegir i a escriure perquè «nuestra lengua se lee como se escribe», cosa que, com per a molts altres autors, era una qualitat que prestigiava el castellà i que va influir en la decisió d'ortografiar en castellà les paraules valencianes de molts estudiosos i escriptors, tal i com hem dit abans, com a símbol de progrés.

Hi ha, en aquest diccionari, veus d'ús general i molts valencianismes, especialment de les comarques de la Ribera del Xúquer. Curiosament, hi ha pocs castellanismes i els pocs que hi ha són del lèxic habitual: *acechar, chillit, chismós*, etc. Dels vocables corrents que va recollir, mirava que tinguessen el corresponent castellà i si no el tenien els definia. També

recollia locucions com *a cegues*. Si un mot castellà no es corresponia a un de valencià també el definia. Moltes vegades feia acompanyar el nom definit per un adjectiu que el determinava i especificava o per un subjecte que acompanyava l'acció verbal: *Chillar lo gos ferit, Chicot robust y formal*.

A part del diccionari i de les pàgines que ocupen l'*Advertencia* hi ha també una *Explicación de las abreviaturas valencianas y castellanas para las partes gramaticales*, que ocupa quatre pàgines -segons Llombart- i les sis darreres de l'obra conformaven un catàleg de *Voces valencianas cuya correspondencia castellana propia no se ha hallado ó no la hay en algunas*'⁴.

Miquel Rosanes

L'any 1864, Miquel Rosanes va fer també un vocabulari d'equivalències, *Miscel.lània que comprende 1º Un Vocabulario valenciano-castellano, 2º Apuntes para facilitar la enseñanza de la gramática en las escuelas de las poblaciones de esta provincia en que no se habla en lengua castellana*. Miquel Rosanes, mestre de Sueca, no sabia com fer-s'ho anar perquè els xiquets entengueren el castellà. Havia de repetir constantment l'equivalent valencià. Per això decideix valdre's del diccionari d'Escrig i fer un vocabulari, amb unes 1.600 entrades, dividides per seccions d'acord amb la temàtica. L'ordre temàtic no és gaire

interessant, ja que dins de cada apartat ordena alfabèticament els mots, en compte d'agrupar-los subtemàticament, com s'hauria d'haver fet coherentment. De tota manera, és interessant per la gran quantitat de vocabulari bàsic que recull, referit als temes següents: parts del cos humà, calçat i vestit, el menjar, la beguda, el parament de taula, mobiliari, parts de la casa, mots més usuals a la casa, malalties, remeis, aparells usuals, fenòmens fisiològics, professions, arts i oficis, eines més usuals, paraules pertanyents a la llaurada, animals terrestres, animals volàtils, animals aquàtics i amfibis, vegetals i les seues parts, altres mots generals.

També hi fa una llista d'adjectius amb els corresponents castellans.

La base del vocabulari de Rosanes és el *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano* de Lamarca i també el d'Escrig. El lèxic és el més comú i l'ortografia la castellanitzada del Lamarca i dels escriptors populars.

Rosanes fa una advertència pel que respecta a l'ortografia:

«Habiendo en valenciano muchas palabras que tienen distintas terminaciones, ponemos con extensión una de ellas, y las otras las indicamos solamente, por ejemplo: *labrador* se dice *llauraor*, *llaurahor* ó *llaurador*; *aazada*, *aixá aixá* ó *aixada*. Así pues escribiremos *llaurahor*, *dor*; *aixá*, *ada*, etc.

En la ortografia nos acercaremos en lo posible al castellano, porque el no hacerlo es causa de dudas para los niños.»

Així doncs, utilitza *ch* i *ñ*, *s* per tota alveolar fricativa sorda o sonora i altres signes que es basen en la fonètica apitxada, però hi podem trobar algunes incoherències: *celles*, *cintura* i no *selles*, *sintura* com era d'esperar.

En els seus «Apuntes», és a dir en la segona part de la miscel·lània, Rosanes exposa el descoratjament dels mestres que han d'ensenyar en castellà, davant un públic que el deconeix gairebé totalment:

«Cuando nosotros tomamos posesion de la escuela que dirigimos, no hubo entre cincuenta niños mayores de 9 años uno solo que supiese el significado de la palabra *ceniza*, Dios sabe lo que esto nos desalentó.»

Dins de l'apartat «Lecciones preliminares al análisis de analogía», Rosanes parteix del català, els hi posa exemples, perquè puguen entendre el significat en castellà amb més facilitat:

«El es artículo determinado, pero cuando lleva acento y corresponde al valenciano *ell*, es pronombre personal, v. gr.: *el pan y el vino*, (*El pa y el ví*) en estos casos es artículo; *él vino*, *él dijo* (*èll vingué*, *éll digué*) ahora es pronombre.»

Aquest mètode l'evita tant com pot, però. De no haver estat així, de ben segur que els xiquets haguessen après a escriure també en català, encara que indirectament.

En l'apartat «Reglas de ortografía» es basa en la fonètica valenciana, per fer aprendre el castellà diferenciant-lo del valencià parlat, així, per exemple, diu que en castellà els mots no acaben en *t* sinó en *d*, com *Ros*, que tota paraula que en valencià es diu amb *f* en castellà s'escriu amb *h*, etc.

Bé, amb aquesta miscel·lània es fa evident que el català era la llengua no només dominant, sinó l'única llengua coneguda pels xiquets dels pobles valencians. La constant lluita de l'Administració per aconseguir la castellanització dels valencians durant segles havia estat un fracàs. També s'hi posa de manifest que l'única manera que la castellanització podia tenir un cert èxit era des de l'escola i sempre partint de la llengua materna, perquè de fet, els xiquets eren individus descompensats lingüísticament. Els xiquets desconeixien l'ortografia de la llengua territorial i l'única possibilitat que tenien d'aconseguir un cert grau cultural era des del castellà, que per a ells era ben inaccessible. Malgrat que la situació del català en aquell moment vivia una mínima revifalla, com que només se circumscribia a determinats cercles elitistes, per les seues característiques, la situació de substitució lingüística havia de continuar el seu camí durant molt de temps.

Josep Cisternas

José Cisternas publicà l'any 1867 un *Catálogo de los peces comestibles que se crían en las costas españolas del Mediterráneo y en los ríos y lagos de la provincia de Valencia*. Es tracta d'una Memòria premiada per l'Instituto Médico Valenciano, l'any 1867 i que porta l'equivalència de noms científics en valencià, llatí i castellà. El treball va ser publicat a la revista *El Archivo* sota el nom de *Vocabulario Valenciano-Castellano* i signat per Antonio Esteve, al volum II, pp. 152-158. Després n'aparegué una segona part amb el nom *Vocabulario Castellano-Valenciano*, signat amb el mateix nom d'Antonio Esteve, al mateix volum pp. 193-198. És un vocabulari d'escàs interès, però el que ens intriga és per què aparegué signat amb aquest nom, però no ho hem pogut esbrinar. Es trata d'un recull que supera en nombre el d'Orellana, tot i que no té aquell caràcter divulgatiu, sinó que és més aviat científic. De tota manera sembla que l'autor va tenir en compte el *Catálogo* d'Orellana, però el va superar. En canvi, ortogràficament, l'autor fa servir l'ortografia anomenada tradicional, modernitzada discretament. En total hi ha unes 440 entrades.

Josep M. Cabrera

L'any 1868 Josep Maria Cabrera va editar un *Vocabulario valenciano-castellano ó coleccion de todas aquellas voces valencianas de más difícil equivalencia y que más difieren del castellano*, F. Campos, Valencia, 1868, en el pròleg del qual considerava que el llemosí s'havia perdut, només en quedaven «girones», és a dir, el valencià popular. La poca consideració que per ell mereixia la parla valenciana d'aleshores, anomenada amb to despreciatiu «dialecto» la podem veure en aquestes apreciacions:

«Este estudio [= de l'espanyol], bastante difícil de por sí, se hace mucho más en estas provincias en donde los ruidos girones de una lengua que desapareció nos han legado un dialecto al que sólo tenemos que agradecer lo mucho que nos entorpece al expresarnos en nuestro rico, fluido y sonoro idioma nacional.»

El diccionari no arriba a les dues mil accepcions i la finalitat explícita de l'autor és facilitar el pas a l'espanyol, com en els altres diccionaris del XIX. Cabrera es limita a les paraules més allunyades de la forma castellana. Sobre l'ortografia dels mots catalans es basa també en l'ortografia castellana:

«para mayor facilidad del lector las voces valencianas están escritas tal cual se pronuncian. Solo se ha conservado de la ortografía

valenciana la /g para expresar el sonido de *ch* al final de las voces y la *ç* para algunas de las voces que en castellano se pronuncian con *c*.'

Es basa en la pronúncia apitxada de la ciutat. Utilitza l'accent agut i el greu, per a vocals tancades i obertes, respectivament, i també escriu *ix*, encara que no ho haja fet constar. Hi ha molts valencianismes.

Al costat de les entrades no es dóna cap informació morfològica, encara que de vegades l'entrada és un sintagma, *ahulla saquera; arrancar á greña; bardoll de crits i confusió; belar els borregos ó ovelles; etc.*

Quan es tracta de mots homònims, clarifica de quin es tracta: *Bocha (la rama aon els cucs fan el capell). = Boja, embojo; Bocha en la ròba. = fuelle; etc.*

Bé, encara que l'interès és escàs, pot aportar alguna dada més a l'estudi de la llengua del XIX, ja que no està basat en cap dels diccionaris anteriors.

Josep Martínez Aloy

Un treball lexicogràfic de relatiu interès va ser l'estudi de José Martínez Aloy sobre els cognoms catalans que va titular «Formacion de los apellidos lemosines». Aquest treball va ser llegit a l'Acadèmia de la Juventud Catòlica, no sabem quan, però

va ser publicat el febrer de 1881 a la *Revista de València* núm. I que dirigia Llorente.

L'estudi de Martínez Aloy reflecteix una certa preocupació per les arrels, cosa que s'inscriu de ple en el pensament renaixentista, com també demostra l'afany investigador dels intel·lectuals de finals del XIX. Martínez Aloy fa el seu estudi en castellà. Aquest estudi no és més que una classificació dels cognoms en raó de l'origen.

La 3a. edició del diccionari d'Escrig

Com ja sabem, Llombart i el seu amic Ramon Andrés i Cabrelles van treballar sobre la primera edició del diccionari d'Escrig. A més de moltes ampliacions, és a dir, dels quatre apèndixs i l'*Ensaig d'ortografia lemosino-valenciana* que hi van afegir, van treballar també sobre el lèxic del diccionari.

Aquesta tasca, segons els propis autors volia ser

«Un nuevo paso dado en el camino del perfeccionamiento lexicográfico lemosino-valenciano, en cuyo adelanto tan notables progresos está cada día realizando la ciencia filológica; y por lo mismo, con estos precedentes, no está ya acaso lejana la fecha en que, respondiendo a las exigencias del moderno renacimiento de nuestra literatura, por fin se vea ésta dotada de un completo *Diccionario*, el cual, como los que otros idiomas poseen, sea capaz de subvenir á todas las necesidades, no solamente correspondientes á la esfera literaria, sino tambien á las relacionadas con todos los órdenes

de la vida social de las tres provincias que, hasta el pasado siglo, constituyeron el floreciente Reino de Valencia).

Aquest és, doncs, el primer diccionari de la Renaixença valenciana, amb plena consciència de ser-ho.

Aquesta 3a. edició va augmentar moltíssim l'obra original. S'hi van incloure tecnicismes, topònims, noms i cognoms, flora i fauna, monosíl·labs, refranys, proverbis, modismes i locucions. Segons explica Barber i Bas al pròleg d'aquesta edició, el diccionari havia estat augmentat amb milers de veus antigues i modernes. Es van corregir alguns castellanismes: *hurá/hurany*, *colgadiç*, *colgaig*, *fiambr*. Però la depuració no va ser massa completa.

Hi ha informació enciclopèdica i s'hi donen les categories gramaticals. En general, podem dir, que respecte a la 1a. i 2a. edició ací hi ha una mica més de control.

En paraules de Colon i Soberanas, (1986:171) «les fonts d'on va pouar el continuador són, dissortadament, tan tèrboles com les utilitzades per l'autor.». La font principal amb la qual es treballà va ser, el *Diccionario de la Lengua castellana*, publicat l'any 1884, a partir del qual van ser corregides les definicions i els modismes i refranys. També, a partir del coneixement dels clàssics, els ratpenatistes havien aconseguit recollir un gran nombre de refranys, els quals, van ser ajustats al castellà.

Altres fonts van ser, els apunts del *Vocabulario de*

monosíl. abos valencianos que Just Pastor i Fuster no va arribar a publicar; el *Silabario de vocablos lemosines*, de Sanelo, inèdit també; el *Diccionario Valenciano-Castellano* i viceversa, de Mayans i Ciscar, el qual estava manuscrit i semblava per al propi ús de Mayans; el *Diccionario Valenciano-Castellano de voces polysílabas*, escrito por Carlos Ros, incomplet i inèdit, el qual se suposa que era part del material que Ros va utilitzar després en l'edició de 1739 del seu *Breve Diccionari Valenciano-Castellano*; i tots els altres citats a la bibliografia, entre els quals hi ha les gramàtiques de catalans i mallorquins del Set-Cents i del Vuit-cents.

Hi van fer també millores ortogràfiques, ja que es va adaptar a l'ortografia proposada per Llombart al seu *Ensaig*.

És de destacar que algunes de les veus recollides que ells desconeixien eren acompanyades del signe (?).

Roc Chabàs (1889b: 202-204) deia sobre Llombart i aquesta nova edició de l'Escrig:

«Continuá també en la publicació del *Diccionario valenciano-castellano* de Escrig, molt corregit y aumentat, el entusiaste valencianista En Constantí Llombart. Servirá molt més qu'el primitiu para'l comú de les gents; en tal concepte'l tinch com un adelant d'utilitat práctica. Em dól, per altra part, que no siga un treball lliterari en regla, com el fet en Francia sobre les llengues provençals; però tenim que desenganyarnos y conéixer lo platónich dels nostres desitjos. ¡No nos tindrém que contentar en assó, quant los catalans, ab más mitjos, no han fet encara possible la publicació del tesor recullit per En Marian Aguiló? Els diccionaris

vulgars han d'anar al davant dels científics, »

Com veiem, el diccionari, en aquesta tercera edició, malgrat les millores, tampoc va aconseguir contentar ningú, ja que es ressentia de l'escassa rigorositat filològica necessària en una obra d'aquest embalum.

Els diccionaris de les acaballes del XIX

Josep Pla i Costa

Hi ha un diccionari inèdit de finals del XIX, el *Diccionario valenciano*, l'autor del qual és Josep Pla i Costa i que ha estat objecte d'una tesi de llicenciatura interessantíssima, llegida a la Universitat d'Alacant, de Josep Martines. És en aquest estudi en què ens basem per fer-ne un breu resum¹⁶.

Josep Pla va nàixer a l'Olleria a principis de segle i va demostrar un cert interès per les obres literàries i lingüístiques. Sembla que va caure a les seues mans un diccionari, el qual va ser corregit per Pla i redactat i corregit dues vegades més. L'interès per l'elaboració d'aquest diccionari era purament altruista, d'ús individual, ja que no va escriure-hi cap pròleg ni res de semblant.

Pla i Costa va estar interessat per temes ben diversos, tal

i com es pot deduir de les petites miscel·lànies que s'han trobat junt amb el diccionari. Entre aquestes miscel·lànies s'ha pogut trobar uns «apuntes» d'Escolano, *Historia del Reyno de Valencia*, aquests escrits demostren que la història del país eren de l'interès de l'autor. També s'hi ha trobat un exemplar del diccionari d'Escrig, que segurament consultà.

La lletra de les miscel·lànies i escrits de Pla i Costa era més aviat tremolosa, com també ho era la de la segona i tercera versió del diccionari, no així de la primera. Això ens fa pensar que la primera versió no va ser redactada per Pla.

La versió A consta de 12 quadernets independents de paper cosit d'uns 21 x 16 cm. i amb un nombre variable de pàgines per quadernet. Amb les dues pàgines que dedica a les abreviatures, hi ha 222 pàgines en total.

La versió B compta amb 21 quadernets independents, també cosits, del mateix format que l'anterior amb 8 pàgines per quadernet. Hi ha un total de 169 pàgines, incloent-hi les dues de les claus d'abreviatures i un full solt al final.

La versió C va enquadrada en un sol volum, també de 21 X 16 cm. amb el títol de *Diccionari Valenciano-Castellano* gravat al llom, amb lletres daurades. Té 262 pàgines, incloses 4 pàgines en blanc al començament, 8 pàgines per abreviatures i 8 més en blanc al final.

Hi ha tres tipus de caligrafia diferent, cosa que podia fer pensar que aquesta obra havia estat redactada en tres èpoques

diferents de la vida de Pla i Costa. Però la mà que havia redactat la B i C havia corregit l'A i la C. Aquesta és la mà que havia redactat els apunts i miscel·lànies que han aparegut amb el diccionari. Hi ha, a més a més, una coincidència de criteris lingüístics entre les dues darreres versions. Això fa pensar a Francesc Martínes que la primera versió la va redactar algun altre.

Les correccions van ser constants i obsesives. El text no sol fer definicions, en general. A l'esquerra hi ha la forma valenciana i a la dreta la castellana.

La base del diccionari és el valencià, això es palesa en els comentaris i en l'escàs domini que s'hi demostra del castellà, cosa que fa pensar que l'autor necessità del diccionari per purificar el castellà. El lèxic és, sobretot, bàsic. En cultismes, sobretot, el mot en català és una explicació del castellà.

En total, el diccionari consta d'unes 4000 entrades, en les quals predomina el lèxic viu, sinònims i modismes. Mostra una sensibilitat especial a recollir-ne molts, sense acudir excessivament a la derivació. Tampoc no hi ha veus fantasmes, però sí castellanismes, arcaïsmes i variants gràfiques.

Pla no va fer cap declaració explícita del perquè de l'obra. Segons Josep Martínes (1991), segurament Pla va voler redactar aquest diccionari pel seu caràcter desficiós, interessat enormement per les lletres. Potser també volia aprendre el

castellà i/o ensenyar-lo. Això ho corrobora el fet que el lèxic inventariat era diferencial del castellà.

El destinatari d'aquest diccionari sembla el mateix autor, això doncs, ens fa pensar que l'autor volia reflexionar sobre el castellà.

L'ortografia del diccionari es ressentia de les mateixes característiques que la majoria d'aquests diccionaris, però amb una certa voluntat de poliment. Per exemple, en general, escriu el dígraf *ny*, encara que se li escapa alguna *ñ*. De fet, com més va més es castellanitza la grafia. Pla i Costa corregeix el betacisme que apareixia en algunes de les fonts on pouà, perquè ell clarament distingia el so bilabial del labiodental. Fa algunes transcripcions fonètiques lleïss. Fruit del descontrol del final del XIX en la pronunciació de la *-d-* provinent d'*-ATA*, *-ATORE*, no hi ha una sistematicitat en l'ortografia d'aquesta desinència. També transcrivía les elisions de la parla *entr'algú*.

El Diccionari de Martí Gadea i la tasca de recuperació lingüística

L'any 1891, Joaquim Martí Gadea publica el *Diccionario general valenciano-castellano, el más completo de los publicados hasta el día*, Imprenta de José Canales Romà, Valencia, 1891. Aquest diccionari va tardar entre 13 i 14 anys a publicar-se, ja

que, com l'Escrig-Llombart, es va editar per fascicles. Segons Jordi Colomina (1991), aquest diccionari va pouar de l'Escrig-Llombart i del Labèrnia-Salvat, publicat entre els anys 1864 i 1865.

El diccionari de Martí Gadea és un fidel reflex del sentiment romàntic i de l'afany innovador i purista de tot el XIX.

Jordi Colomina (1991) considera que Martí Gadea va ser el primer dialectòleg valencià, ja que coneixia molt bé les parles valencianes i per això sempre feia referència al lloc on ha sentit dir determinada forma. Les entrades van sovint acompanyades de sinònims dialectals.

Martí Gadea apareix al pròleg com a «ordenador» del diccionari. L'autor ens hi explica que l'obra és fruit del treball de més de trenta anys de recollida d'apunts. Justifica, la seva obra, en raó a l'interès que en aquell temps van prendre les llengües «regionals». Martí Gadea ens diu: «La publicación de un DICCIONARIO VALENCIANO-CASTELLANO, que era ya una necesidad en las tres provincias de nuestro antiguo reino, cuando en 1851 publicó D. José Escrig y Martínez el suyo, se ha hecho doblemente necesaria en la actualidad, con el extraordinario vuelo que ha tomado en España el estudio de las lenguas regionales, y sobretodo el de la valenciana...».

Però la finalitat del diccionari és popularitzar la llengua entre la classe baixa del poble, cosa que, segons explica Martí

Gadea, el diccionari enciclopèdic d'Escrig no aconsegueix, i com sabem tampoc no ho pretenia, ans al contrari.

Per això, Martí Gadea vol fer un diccionari econòmic que difundesca el coneixement de «la patria literatura» i desperte «entre estos regnicolas mayor gusto y afición á la dulce habla valenciana». Vol contribuir a «el embellecimiento y ansiada restauración del armonioso y rico idioma valenciano». El diccionari enciclopèdic d'Escrig és, a judici de Martí Gadea, un diccionari massa extens i costós perquè la gent de classe baixa hi puga accedir. Es refereix al diccionari Escrig-Llombart (2 volums), més que a l'Escrig (1951), ja que aquest últim havia de ser més barat que el de Martí Gadea.

Aquesta intenció de Martí Gadea de fer un diccionari «popular» no s'adiu amb la realitat, ja que per la quantitat de mots que hi recull no pot ser mai -si se'ns permet dir-ho així- un «diccionari manual de butxaca». Però el que és veritat és que Martí Gadea manifesta, al pròleg, la intenció de popularitzar el valencià.

És clar que per a la confecció del diccionari, l'autor va tenir al davant el d'Escrig-Llombart, del qual segueix la part ortogràfica «con ligeras variantes» però no se citen altres fonts. La font fonamental, encara que no explícita, del diccionari podria ser el diccionari de la Real Academia Española, obra bàsica de la major part de diccionaris catalans confeccionats en aquest segle.

La macroestructura del diccionari queda expressada per l'autor quan en la primera plana i sota del títol general diu: «el mas completo de los publicados hasta el día». Aquest diccionari recull «términos literarios y del lenguaje usual en su sentido propio y figurado, las voces usadas en las ciencias, artes y oficios, los nombres propios de historia, geografía, biografía y mitología, y las locuciones, frases y refranes usados en el antiguo reino de Valencia».

Al mateix pròleg i per establir-ne les diferències amb el d'Escrig-Llombart ens diu: «dando cabida en nuestro DICCIONARIO á muchas frases, modismos y refranes que en vano se buscarían en aquél, no sin incluir además los nombres de los pueblos conocidos en todos los países, con los datos geográficos é históricos más principales, especialmente en la parte eclesiástica, y anotando, en fin, no pocas biografías de santos y personajes célebres, antiguos y modernos; novedad que sabrán apreciar en lo que vale las personas ilustradas y verdaderamente amantes de las cosas valencianas».

El desig de Martí Gadea de fer un diccionari popular i complet i, com hem vist ara mateix, que recullga moltes biografies i hagiografies també obeeix, suposem, al fet que l'autor era eclesiàstic. Va exercir-hi a Mislata (poble molt pròxim a València) i en altres poblacions valencianes. Procedia de terres meridionals, la qual cosa ens estranya perquè inclou al diccionari abundants veus apitxades (*majacar, majujo*, etc.)

possiblement per influència del diccionari d'Escrig-Llombart o per la mateixa influència de la parla de Mislata. Hi ha algunes veus fantasmes, tal i com Colon i Soberanas fan constar (1986:172).

Al diccionari, Martí Gadea vol fer constar l'existència de tots els mots de la llengua, ja que no evita de posar-hi castellanismes, tot i que molts d'ells són anotats com a tals per l'autor. Aquests que constata segurament són castellanismes poc arrelats encara a la llengua com apunta Gulsoy (1964); i l'autor en té consciència de la impropietat, ja que ens remet immediatament al mot català pertinent. Martí Gadea crea mots que, segurament, no eren vius al País Valencià en aquell temps, o si ho eren, serien molt locals. Es tracta de mots com *félment*, on el diftong <ie> castellà -com avui es pronuncia (*fielment*, no *fidelment*, justament perquè hi ha *fiel* i no *fel*)- ell el monoftonga seguint el paradigma general. La raó pot ser el gratuït intent d'allunyar-se del castellà i acostar-se als clàssics, cosa que el porta, de vegades, a la ultracorrecció. També trobem «curiositats» com ara formes molt locals tipus *malacotó*, que normalment es diu *melocotó* o *melicotó* (a part de la més general *bresquilla*) i que el DCVB documenta a Tortosa. Coromines, al DECLC, diu que a Carlet (la Ribera) J. Giner i March ha trobat documentat *melacotonera* i *melacotons*. Veiem, doncs, que Martí Gadea fa un esforç per recollir tot allò que, per una via o una altra, li arriba, encara que es tracte d'un

localisme.

També crida l'atenció la incorporació que fa de molts topònims castellans adaptant-los al català. Així ens trobem amb els topònims següents: *Alçapiernes, Amberes, Ambes-Aigües, Ibiça*.

Una altra característica és l'aparició de mots adaptats a través de la grafia. Es tracta de posar <j> on en castellà hi ha <ch>, per exemple: *majacar, majujo* (de 'metho', el que no és casat i ja és gran).

El diccionari també recull informació categorial i diacrònica. Fa moltíssims mots derivats i compostos, sobretot sinàptics. Recull variants formals i gràfiques i remet en moltes ocasions a una altra variant. Hi ha, a més a més, fraseologia i refranys.

Com ja hem dit, Martí Gadea incorpora al diccionari alguns castellanismes que ell mateix reconeix com a tals, per exemple, *allanar, amaestrar* (ell creu que és «amestrar» i no «ensinistrar»), *amamantar, amancebar, amadejar, ancla, angustia, madera* i derivats.

Finalment, constatem que no sols fa la traducció del mot al castellà, sinó que també en dóna la definició.

Hi ha, a més a més, unes notes ortogràfiques. Sota el títol «Reglas que sobre la ortografía de la lengua valenciana deben tenerse en cuenta para facilitar su lectura» Martí Gadea dóna unes escasses nocions de l'ortografia que utilitza al diccionari. Evitem parlar-ne, perquè es tracta d'un resum de les normes

proposades per Llombart al seu *Ensaig*, fins i tot hi copia els exemples. Per explicar el so al qual es refereix cada grafia parteix de la fonètica de l'apitxat, tal i com es feia normalment. Per això, Ribelles Comín (1978:10) deia sobre aquestes regles:

«Algunas de las *Reglas* que el autor da sobre la ortografía de la lengua valenciana no pueden admitirse como absolutas y generales. Ellas se refieren, aunque el autor no lo exprese, al valenciano vulgar que se habla en la ciudad de Valencia, que es el más viciado, pero no al del resto de la región que es más castizo, ni mucho menos al literario, que es el menos conocido.»

No és aquesta l'única ocasió en què Martí Gadea fa referència explícita a la qüestió ortogràfica o lingüística, en general. Miquel Nicolàs (1984:46-59) dedica un capítol de la tesi de llicenciatura a explicar-nos quina era l'actitud lingüística de Martí Gadea. Primerament, cal destacar que només el fet d'haver dedicat tants anys de la seua vida a la recopilació lexicogràfica, al folklore i a la cultura popular manifesta una gran sensibilitat pel país i la llengua. Martí Gadea no entenia el meninfotisme amb què els valencians prenen les coses de la terra i sempre ens contraposava als catalans, tan preocupats i reeixits. El poc patriotisme dels valencians l'exasperava. També el treia de polleguera la premsa satírica, perquè desfigurava el llenguatge, a més de ser un gènere per a analfabets, en canvi,

«el chénero desent y patriotic no hiá tan sols qui'l mire.» (*Caps y senteners*, 1892:5-10, Nicolàs, 1984:48).

Una mostra de com l'ús de la llengua anava unit per a Martí Gadea amb un fort sentiment patriòtic són les següents paraules:

«Una de dos, ó som valensians ó nou som, si som parlem en valencià, com nos han enseñat els nostres pares y ahuelos, salves aquelles paraules qu'estiguen mal dites ó atres modernes que la costum y el 'us diari autorisen» (*Ensisam de totes herbes*, 1891:487, Nicolàs, 1984:51).

Nicolàs (1984:51) destaca la importància d'aquestes declaracions en un moment que la consciència lingüística no existia gairebé, sinó en el seu estatus més primari i ni el mateix Martí Gadea tenia coneixements científics filològics que el portaren a formular cap tesi sociolingüística. Respecte al nom de la llengua, Martí Gadea era un llemosinista més, encara que en moltes ocasions, tal i com fa veure M. Nicolàs, usava el terme de llengua valenciana. Suposem, doncs, que reservava, com tants altres, el terme de llemosí per la llengua antiga i llengua valenciana per la moderna que ell mateix feia servir. La llengua valenciana es caracteritzava per ser rica, breu i expressiva, com tantes altres vegades.

Segons Jordi Colomina (1991), a partir de *Tipos i modismes* hi ha un perfeccionament de l'ortografia, ara parteix de la tradicional. Utilitza la *ela* partida, cultismes, el plural masculí amb -s i no amb -os i alguns arcaïsmes.

El 1909, Martí Gadea publicà la segona obra lexicogràfica. Es tracta del *Vocabulario valenciano-castellano en secciones*, la publicació del qual ja havia estat anunciada en l'anterior. Segons Colon i Soberanas (1986:172) es tracta d'una vulgar còpia de la *Miscelánea* de Rosanes, amb algun afegit, sobretot el de l'apartat de «Alhajas, ornamentos, imágenes y demás cosas pertenecientes á la Iglesia» i la part final, que és un recull enciclopèdic de noms geogràfics, gentilicis, numerals, monedes antigues i modernes i una col·lecció de refranys.

Però el que resulta més interessant d'aquest vocabulari, com també van assenyalar Colon i Soberanas, és que hi ha una "declaració de principis" sobre la unitat lingüística al pròleg:

«En su redacción, lejos de emplear la ortografía castellana, de cuyo mal gusto participó el celebrado poeta Bernat i Baldoví en sus inimitables escritos festivos, usamos la lemosina ó antigua, propia del valenciano, que es también la que usan los catalanes y baleares.» (3)

Reprement el gust setcentista i vuitcentista pels monosíl·labs, Martí Gadea escriu l'any 1915 l'última obra lexicogràfica, aquesta vegada en català. És el seu *Vocabulari monosil·làbic valencià-castellà*. Es tracta d'un recull d'uns 3000 mots monosil·làbics d'entrada valenciana amb la correspondència castellana.

El motiu d'aquest vocabulari no era altre que col·laborar a l'afició de l'ús de la llengua:

«El desarrollo e importancia actual que de día en día va tomando la lengua regional o valenciana, exige de todos los naturales de nuestro antiguo reino una cooperación decidida, si nuestro interés por el desarrollo de aquélla ha de reflejar el verdadero cariño y amor que la profesamos, lo propio que a cuanto ella simboliza y entraña.» («Al que lo lea»)

Martí Gadea vol aportar una eina als aficionats als monosíl·labs, però també vol demostrar la brevetat i riquesa de la llengua. Per tant, aquesta obra té una clara finalitat patriòtica.

Aquest vocabulari monosil·làbic no té gran interès. De fet, els vocabularis monosil·làbics eren considerats obres menors. Malgrat tot, crida l'atenció que encara al segle XX es mantinguen obres d'aquesta mena, que continuen popularitzant-se a través dels llibrets de falla.

L'escàs interès d'aquest vocabulari el constata Emili Casanova (1991), el qual fa especial incidència en el lèxic tan poc fidedigne que hi podem trobar, castellanismes, veus fantasmes i arcaïsmes, barrejats amb mots comuns del lèxic valencià del XIX i principis del XX.

El vocabulari dóna informació morfològica, sobre la categoria gramatical i sobre el gènere. També inclou mots en plural (*tren* i *trens*). Quan el mot és plural també ho indica. A

més a més hi ha informació temàtica: Brot. *m. bot.* - Brote, yema
(*bot.* vol dir botànica).

Estem segurs que hi hagué molts altres lexicògrafs al segle XIX que no van donar a conèixer les obres per una o altra raó. També sabem de dos vocabularis més que no hem pogut consultar. Es tracta del *Vocabulario valenciano-castellano* de Josep M. Quadrado, escrit el 1868 i el també *Vocabulari valencià-castellà* de Manuel Costa Font, que quedà inèdit. Desconeixem d'aquest últim la data en què fou escrit, només sabem que l'autor va morir l'any 1896.

**EL REGIONALISME I LES PRIMERES POLÈMIQUES LINGÜÍSTIQUES
(1900-1910)**

L'actitud lingüística dels valencians del nou segle

Ja hem vist com al segle XIX, només la premsa satírica es manifestà com a portaveu del poble, desentès de la Renaixença paternalista. Les revistes satíriques carlistes, liberals i obreristes són l'únic contrincant als poetes de guant, que les menyspreen i menysvaloren per desafecció a la llengua popular i a la cultura plebea. Però malgrat això, al XIX no va haver-hi cap polèmica lingüística destacable. Blasco Ibañez, el qual havia estat un gran amic de Llorent i havia col·laborat amb ell en empreses periodístiques, abandonà l'ús de la llengua catalana, perquè no trobà en Llorente el referent ideològic que l'impulsés a alinear-se en les files de la Renaixença. Aquest va ser el motiu més important del fracàs del moviment en la politització, perquè Blasco, si hagués volgut, hauria arrossegat el poble a la causa valencianista. Però va anar ben bé al contrari. Blasco va ser un gran detractor del valencianisme. I d'això, Llorente en va ser en part el responsable. Com diu Fuster (1962:227):

«Blasco, com Pi i Margall, va dir-se «federalista», però el seu federalisme pecava d'un desvinculament total de les realitats concretes de la regió (...) Blasco va significar un obstacle per a la Renaixença política, quan ben bé podia haver-se'n apoderat de les regnes.»

Blasco, pel seu tarannà, havia trencat les relacions amb Llorente, a conseqüència d'algunes desavinences palesades,

sobretot, a partir de la mort de Llombart¹⁶. De tant en tant l'escrivia, demanant-li que a *Las Provincias* isqués alguna nota sobre els llibres que publicava, però Llorente no el veia amb gens de simpatia. Prova d'això és que arran de *Supremo amor* i *El despertar de Budha*, va aparèixer a *Las Provincias* un article on els llibres de Blasco, escrits a la presó, eren qualificats d'antireligiosos, per la qual cosa li hi van prohibir d'escriure'n més. Blasco, en una carta a Llorente li diu:

«que los correligionarios de V. son más malos que la sarna y más estúpidos que un asno, y que por escribir una leyenda india (que si usted la ha leído habrá visto que tiene la más remota alusión contra el catolicismo, pues es puramente una obra literaria), esas gentes [es refereix a les autoritats] han prohibido en absoluto que se me permita escribir en la prisión y hasta han dado orden para que nadie me pueda visitar á excepción de mi esposa.» (*Epistolari Llorente, I*, pàg. 252)

El blasquisme començà a dominar políticament a València, això suposà per al valencianisme haver-se de barallar amb un contrincat massa dur. El ratpenatisme anava de baixa, però el valencianisme polític començava a alçar el cap.

Els populistes i la premsa satírica de la primera dècada

Els sectors populistes es consolidaren com a contrapartida als conservadors. Alguns valencianistes farien forat dins del moviment blasquista, clarament anticatalanista. El blasquisme era un moviment molt popular, per l'anticlericalisme i republicanisme que defensaven.

De fet, l'actitud del blasquisme respecte al valencianisme no tenia perquè ser gaire discrepant del valencianisme polític diem-ne d'esquerres, no tenia perquè fer-los cap mena de nosa, sent com era tan minoritari, sinó fos per l'actitud de defensa del catalanisme d'alguns d'aquells valencianistes. L'anticatalanisme era l'enemic ferotge del lerrouxisme, i doncs, del blasquisme.

Els valencianistes que políticament simpatitzaren amb aquest moviment, doncs, destacarien per manifestar un tarannà radical, com va ser el cas de Lluís Bernat o de Vicent Carceller i Bernat Morales San Martín. Tots tres, amb d'altres, es van abocar a la consecució d'un públic lector de classe mitjana i baixa en el terreny de la narrativa i la premsa satírica. Per això les seues obres eren d'escassa qualitat literària i molt comercials.

Un exemple de les activitats del sector anomenat populista fou la creació d'una societat humorística l'any 1898. Es tractava de L'Antigor. Només el nom d'aquesta societat ja suggereix que es tracta d'una mena de contrapartida a Lo Rat-Penat. Rafael Gayano

i Lluch va ser-ne un dels impulsors. Cada any organitzaven uns jocs florals d'obres de literatura valenciana popular -llegim-ne folklòrica-. El premi més alt era una "flor artificial i quaranta tres quinsets en calderilla" i l'accèssit "una coca en panses i un barral de vi" entre altres. Utilitzaven la denominació de "dialecto" per a referir-se a la llengua catalana parlada a València. L'any 1910 va ser l'últim de l'associació, que decidí disoldre's per voluntat pròpia. Aquest últim any va ser el mantenidor dels Jocs Morales San Martín, el qual amb to sarcàstic deia:

«Fá bé L'ANTIGOR en celebrar esta festa del Amor y de la Poesía entre risas y carcañas, Y fá bé si la alegría es l'equilibri perfecte entre lo espiritual y lo material, la necesaria ponderasió de tots els humors, demostra que es chent sana de cor y que sap lo que dú entre mans. Lo contrari sería impropio de nostre temps, de nostra rasa y de nostra terra. (...)

Fá bé L'ANTIGOR en celebrar esta festa dels Chocs Florals; pero deueu renovarvos sino voleu morir en plazo mes llarc ó mes curt, com atres societats que pareix que vixquen y no fan mes que pegar una alená de agonía cada añ mes apagá.

Evidentment, la intenció de L'Antigor no era altra que la de ridiculitzar Lo Rat-Penat i promocionar l'obra festiva, satírica. L'únic dels ratpenatistes que van salvar va ser Llorente. Fins i tot van participar com a societat en alguns dels homenatges que li van fer, com el banquet en la glorieta de València del 5 de

juliol de 1903. Malgrat que la societat, segons sembla (GERV, I:250), desaparegué l'any 1910, el Teatre de L'Antigor ubicat en el Palau del Comte de Parcent continuà funcionant i s'estrenaren obres com a mínim fins a 1912. Gayano Lluch, per exemple, aquell any hi estrenà *Otelo o el femater d'Alborata*. («Entreviu en Rafél Gayano Lluch», *Teatro Valensiá*, núm. 50, 10-9-1926)

També hi hagué altres societats humorístiques com Els Tronaors i La Rialla, però no en tenim constància escrita.

Els sectors populars de la ciutat, doncs, es nodrien de les publicacions populars castellanitzades que es publicaven sota el títol de literatura popular valenciana i de setmanaris satírics. Si bé, les publicacions periòdiques durant els primers 10 anys del segle XX escassejaren més que de costum, a partir de 1910 prengueren una nova embranzida, amb la consolidació de *La Traca* i *El Palleter*.

Aquestes publicacions bàsicament volien aconseguir la rialla despietada del públic en general. Per això, gran part d'elles estaven escrites amb el castellà valencianitzat que els coents posaven en circulació. La majoria destaquen la intenció de fer un setmanari festiu, satíric i bilingüe, com *La Degolla* publicació apareguda el 21 de juliol de 1901, que es declarava independent en política. No era la primera vegada que s'utilitzava aquest nom per a una publicació, ja que l'any 1869 ja n'havia aparegut una altra amb el subtítol de *periodiquet saragatero*, de la qual només va eixir un número. També l'any 1890, Barber i Bas va començar

una *Degolla* de característiques similars a aquesta última i que comptà amb 13 números.

Ara reapareixia sota la direcció d'Albert Corrons, amb grans ambicions:

«LA DEGOLLA tindrà revista d'espectacles, de societats, crònica d'estiu (ó d'hivern segons la estació del any) cartes dels corresponents y una columna de lliteratura castellana, en la qual, y en la secció destiná al públic podrá colaborar éste, sempre qu'els seus treballs siguen admisibles.» («A la prensa y al públic en cheneral», *La Degolla*, núm. 1, p. 1)

Crida l'atenció de *la Degolla* l'actitud de defensa de la instrucció, els bons morals. La denúncia sempre va acompanyada de consells en favor de la civilització i de les opcions pacífiques contra els fanatismes. Políticament no se significà en cap bàndol i estava escrita sense excessos, sense els vulgarismes i les escatologies que sí que apareixien en altres publicacions satíriques. De fet, *La Degolla* era una publicació de sàtira i literatura circumstancial, on també apareixien fulletons de teatre.

Tornà a aparèixer, sota el mateix nom l'any 1909. Es presentava amb el subtítol de *Semanari impolític, humorístic y lliterari*, els responsables del qual eren Gayano Lluch i Ventura Vidal. Volgueren ressuscitar el valencianisme, però el setmanari no prosperà i desaparegué als pocs números, dels quals hem de

destacar el dedicat a Llorente, que va ser el primer.

La contrapartida a aquest setmanari va ser *La Barraca*. *Semanari radical para la chent de barral*, publicada per Félix Azzati per combatre a Rodriguez Soriano a principis d'abril de 1903. Els atacs contra Soriano van ser constants i ferotges. El llenguatge era punyent i despietat, violent. Tot això va portar Azzati a la presó. Desaparegué l'any 1904 però reaparegué l'any 1905, al febrer. El to de la publicació era similar al de *La Troná*, setmanari que aparegué per primer cop l'any 1894 i que reaparegué en una quarta època de mans de Lluís Bernat, el director del polèmic *Cuento del Dumenche* del qual després en parlarem.

Posteriorment, l'any 1913 es tornà a editar sota la direcció d'Eduard Guillard. Els principis que defensava el nou setmanari eren els mateixos que abans, el republicanisme i l'anticlericalisme. Destacà també la col.laboració de Lluís Bernat. El caràcter de la publicació era bàsicament el mateix, doncs, tant quant a contingut com quant al llenguatge. Perquè ens en puguem fer el càrrec, destacarem el lema del primer concurs que va organitzar *La Barraca*, era «¿Qué li faria vosté á un flare?» i les constacions responien del tot a la radicalitat dels editors anticlericals. L'insult personal als capellans i als grups polítics eren sistemàtics.

Deixà d'eixir el gener de 1914, però també tingué una segona època el febrer del mateix any, encara que només en tragué un

número.

Lingüísticament aquestes publicacions no feien cap favor a al desori lingüístic que ja regnava a València, fomentaven la diglòssia, l'autoodi i l'empobriment lingüístic, a més a més de no aportar res de significatiu al moviment valencianista.

Com diu Ninyoles (1969:80), el naixement de l'autoodi està íntimament lligat al procés de mobilitat social i al País Valencià és especialment significatiu en les classes mitjanes *urbanes*.

La castellanització de la ciutat avançava sense que s'hi posés remei. Els canvis de conducta lingüística que ja havien començat al XIX es consoliden al XX. La cultura urbana incideix sobre les capes mitjanes que fins aquells moment no havien estat permeables a la castellanització d'una manera decisiva. Aquest procés de castellanització era paral·lel al naixement de l'autoodi que ara seria aclaparador entre la burgesia. Però les classes baixes no se'n ressentiren gaire. La coentor era un fet generalitzable entre les classes mitjanes que començaven a parlar en castellà a les generacions més joves.

Segons Pitarch (1986:79) la incidència d'aquesta classe mitjana sobre la castellanització ambiental del país havia d'ésser de proporcions reduïdes perquè el ruralisme de la societat no facilitava que s'hi alteressin els hàbits tradicionals. Les classes populars persistien en el monolingüisme.

La primera dècada del segle XX

Miquel Duran de València, deia a *La República de les Lletres* («Eduard Martínez Ferrando, escriptor heroic i noble patriota», *LRL*, núm. 5) que entre 1895 i 1905 no quedava gairebé res d'aquell moviment literari de la Renaixença. Poc havia de quedar un cop els entusiastes més sincers havien quedat arraconats. Als llibres publicats per Lo Rat-Penat durant els últims anys del segle XIX, *Llibre d'Or* (1895), *Brots de Llorer* (1896), *Flors d'Enguany* (1897), *Capolls de Rosa* (1897) i *Cants de la Terra* (1899) s'hi dona compte dels Jocs Florals i del poemes premiats, però també de les activitats que s'hi succeïen i en realitat eren ben poc interessants. Com més anava més era el castellà la llengua hegemònica dins Lo Rat-Penat, els premiats, els mantenidors, el públic, tots els jocfloralistes pertanyien a la cultura castellana. Llorente arribà a creure's l'últim poeta del llemosí i de la societat valenciana tradicional, com ho demostren algunes de les poesies que escrigué els últims anys, *Mai d'ensomni* (1908) i *Conversa de Nadal* (1910). I l'estat de Lo Rat Penat era, doncs, d'allò més decreït. Llorente escriu una carta a Jaume Collell, l'any 1907 on diu:

«Mi reaparición en los "Jochs Florals" de "Lo Rat Penat" fué debida á la venida de la Infanta Isabel. Como aquí se han acabado los poetas, los directores de esa sociedad se comprometieron á que ocupase un lugar al que no pensava volver, y escribí de mala gana la poesía que V. ha tenido la

bondad de analtecer» (Llorente i Falcó, 1936:172)

Realment, per a Llorente, tot s'havia acabat en Lo Rat-Penat. Però és clar, hi havia qui no es resignava a veure la llengua i la societat valenciana com un reducte. Els sectors més progressistes no renunciaven, per sort, a crear un estat més engrescador per a l'esdevenidor. Hi havia un nou esperit que uns anys abans ja havia despuntat, el dels joves valencianistes.

Gens contents del caire que prenién les coses alguns de la corda de Puig i Torralva decidiren canviar-les. El primer símptoma va ser el discurs de Faustí Barberà i Martí, amb el qual va obrir-se el curs de Lo Rat-Penat l'any 1902 '7. Barberà, metge, erudit i polític, amb aquest discurs va introduir dins Lo Rat-Penat el concepte de regionalisme, el qual substituïa el de provincialisme defensat per Tramoyeres. S'hi desmarcava del llorentinisme, és a dir, del sucursalisme, tot i que va ser bastant moderat. El concepte de regionalisme de Barberà era autonomista, hispanista i molt valencianista.

Del discurs, dedicà una bona part a criticar l'actitud lingüística castellanitzadora de principis de segle. S'havien canviat els noms dels carrers, dels cognoms, dels topònims, etc. sense cap mena d'escrúpols i amb les conseqüents incoherències. La situació lingüística es degradava, ja que la burgesia havia abandonat totalment el català a la ciutat de València.

L'abdicació dels ratpenatistes davant la politització de la

Renaixença va fer del moviment valencianista conservador un vestigi anacrònic. El fracàs del ratpenatisme n'era un fet conseqüent. La societat valenciana urbana castellanoparlant pertanyia a la classe benestant, com la majoria dels ratpenatistes. En canvi, les classes populars, majoritàriament valencianoparlants, com més va més renunciaven al català, condemnat com estava al seu paper distintiu de classe baixa, i doncs, de llengua baixa. De fet, si no s'hi va produir la descatalanització en major grau va ser perquè hi havia un alt índex d'analfabetisme. Amb aquests paràmetres hem d'entendre que el ratpenatisme, que no donava exemple d'allò que predicava, perdia el sentit com a moviment de reivindicació lingüística. Els ratpenatistes, tal i com explica Aracil (1968:247), demanaven al poble que se'n fes càrrec. I el poble, no tenia al·licients per fer-ho:

«Una societat que es transforma no pot al mateix temps fossilitzar el seu idioma, i convertir-lo en signe de la inmobilitat és fer-li un flac servei.»

Barberà, indignat per tot aquest reguitzell de subordinacions, defensà el bilingüisme:

«Devem predicar que es més il·lustrat l'home ú el país que més mijos d'expressió compta y qu'el disfrutar los valenciáns de dos idiomas en q'exterioriçar nòstras pensaments es ú dels dóns que la naturaleza ens ha regalat, Davém recordar també q'el renunciar y fer menyspreu de la llengua

matèrna es de mals fills, com devém publicar als quatre vents, i quant ridícula se fa la pedanteria preferint el castellá xapurrat y contrafet al valenciá espontani y be'n dit!» (23)

No es tractava, doncs, d'una actitud romàntica, sinó ben al contrari, aquesta actitud de Barberà és moderna, normalitzadora. També es definí sobre el nom de la llengua: «com el valenciá, si es dialècte, he hu ha d'esser de la llengua catalana, may del castellá» (22). Així, deixava despatxats Nebot i els continuadors.

Barberà argumentà per què era millor parlar dues llengües que no pas una, especialment el valenciá -ell empra aquest nom-. Per la variada fonètica -deia- el valenciá és capaç de produir i entendre més sons que el castellá. Per tant, hi retrobem el tòpic setcentista. La defensa de la llengua és ben decidida, criticà la diglòssia. Espanyol, com se sentia, reclamà el dret del valenciá d'anomenar-se també llengua espanyola.

Creia que la purificació de la llengua era tasca de Lo Rat-Penat, fent veure al poble que l'havia de parlar de forma pulcra, sense mots grollers o renecs. I a la gent docta, que «s'abstinguen de deformarla escrivintla en eixes maneres grotesques, javacanes, ridícoles y sense sustancia en que com á una gracia he hu fan» (29) també els demanà «que gasten ortografia proplament valenciana y que s'abstinguen de alterarla ficantli lletres estranyes y signes que no siguen autènticament

de sa morfologia.» perquè «si escrivint en francès, may possarán *cisó* per *ciseaux*, ni en italià *sifiorina* per *signorina*, tampòch al escriure valencià deurán possar *dumanche* per *dumenge*, *chics* per *gics* y *chòcs* per *jòcs*.» (29)

Fou també modern en la valoració que va fer sobre la llengua en l'ensenyament. Criticà que es castiguessen els xiquets perquè parlaven valencià a l'escola, deia que anava contra la pedagogia científica, a més a més de ser profundament antivalencianista. I no sols això, criticà els mestres perquè eren els primers a infondre en els xiquets els sentiments d'autoodi.

Tal i com veié la situació de Lo Rat-Penat, suposem que intentà empènyer una mica perquè la Societat es comprometés d'alguna manera amb el moment social de la València de principis de segle:

«Entench que nòstra Societat, si no respòn al compliment d'eixos fins, si no atén a funcionar com el temps y'l patriotisme li marquen, si refuig la pelea, si vòl quedar-se no més ab lo valencianisme sentimental y acomodaticí, després d'esser mal patriòta, portará'l castich pròpi dels organismes inactius ó de funcionament defectuós, vindrá pera ella la atrofia en primer, y la mòrt á la vida social després». (39)

Centrà, doncs, les crítiques en els ratpenatistes més pròxims a Llorente, encara que no ho digués de manera clara fins que l'any 1910 publicà el discurs afegint-hi uns comentaris que arremetien contra ells directament, quan ja la situació havia

arribat al límit i un cert trencament entre els valencianistes i els poetes de guant era pròxim.

En aquests *Comentaris* de 1910, Barberà es mostrà més optimista, dient que el sentiment valencianista havia millorat molt en aquells vuit anys. Malgrat tot, els obrers havien assimilat totalment la diglòssia, alguns per ignorància, els altres perquè consideraven que això del valencianisme era una invenció de la burgesia.

Com sempre, són els intel·lectuals els més proclius al valencianisme, encara que la majoria ho tenen com a qüestió secundària. Diu, irònicament, Barberà: «Les fórmules ambigües, eclèctiques, son generalment les característiques de les nostres classes il·lustrades.» (51) Criticà el valencianisme contemplatiu, platònic, tant com els internacionalistes -els blasquistes-, els quals abandonaven el valencianisme perquè el consideraven retrògrad.

Barberà no acceptava la situació lingüística:

«Allí está la llengua, el célebre *dialecto dels lletrats valenciáns*,.. te qu'esser estudiat venint gent de fóra á conéixerlo y nosatros revim á eixa gent ab la obligá rialleta de compassió envèrs eixos pobrets savis com Morel-Fatio y'ls alemanys xiflats, que venen así á clasificar lo que nosatros mirém en lo saior desprési», (59)

Lo Rat-Penat s'havia convertit en una mòmia, com Llorente. Per a ells, com diu Barberà, el conreu de la llengua és un pur

passatemps, un esport, una afecció com qualsevol altra. Els retreu que no hagueren volgut connectar amb el poble ¿per a qui, doncs, escrivien versos?

Barberà fa una crida en favor de la llengua. Falta que el català s'ensenyi a les escoles, al poble, falten edicions clàssiques econòmiques, lectures públiques als casinos, als teatres... El valencianisme havia de ser un moviment popular.

Com hem pogut veure, la Renaixença valenciana, encara que no va arribar al punt dolç de la Renaixença a Catalunya i que va fracassar en l'intent de polititzar-se, va deixar oberta una porta a l'esperança. Aquest discurs de Barberà va ser l'embrió perquè a poc a poc, però cada vegada més, el valencianisme polític es consolidés.

Catalunya, mentrestant, tirava endavant amb el projecte de consolidació política. La consciència nacional es constata dia a dia i els guanys van ser definitius per a l'afermament d'una política catalana. Els Jocs Florals de Barcelona tenien ara un altre sentit. Per posar un exemple, als Jocs de 1902 hi va haver una gran xiulada contra la imposició de la bandera espanyola i això era només un petit símptoma de la situació general¹⁸.

Per contrastar, aquell mateix any a València, els Jocs Florals van ser molt diferents. Tal i com explica *El Mercantil Valenciano* en l'article «Feria de Julio. Juegos Florales» del 30 de juliol de 1902, l'alcalde de València, fent ús de la paraula es va lamentar que les passions polítiques no donassen treva

perquè els interessos de València se salvessen. Es va manifestar partidari del regionalisme «dentro de la nacionalidad» -llegim Espanya-:

«y del amor á las otras regiones, y esto lo demostraba Valencia al elegir para reina de la fiesta á una hermosa señorita que no era valenciana.

El alcalde terminó su discurso dando vivas á Lo rat-Penat, á València y á España»

Així, doncs, davant el naixement d'una nova consciència nacional a Catalunya, Lo Rat-Penat no reaccionà.

Però no es tractava només de diverses consciències polítiques respecte a la nació. Quan l'Avenç va publicar el llibre de Salvador Guinot *Escenas castelloneses*, l'any 1905, la ressenya de *Las Provincias* deia:

«A Cataluña es un libro conocido y estudiado. En Cataluña no es extraña la lengua vernácula cuando se ofrece impresa, como es extrañada de nosotros. Por eso, hasta las mismas letras valencianas son en el Principado menos extranjeras que aquí en el ranci solar.» («Escenas Castelloneses», dins *Las Provincias*, 4-9-1905)

La mateixa ressenya descriu la manera com és percebuda la parla valenciana, veritable mostra de la consciència diglòssica:

«Y esta habla vulgar valenciana es un instrumento lleno de mellas y asperezas, es tosco, es ruinoso. Es algo que viva, sí; pero lleno de

alifafes y de lacras y con muchas coyunturas anquilosadas; por lo que carece de gracia en sus movimientos y todo es dificultad para expresar el matiz del sentimiento.»

El que feia Guinot, doncs, -segons el redactor- era aplicar-li un massatge filològic, per fer-la apta. Això, pel que respecta a la consideració social de la llengua.

Encara un altre exemple, però ara respecte a l'ús. L'any 1902, *Las Provincias* es fa ressò d'una polèmica sobre la llengua amb què s'havia d'ensenyar als infants a les escoles. El fet era que diversos inspectors de les comarques de Tarragona havien detectat que els mestres feien les classes en llengua catalana.

Las Provincias deia:

«Ha de hacerse constar, sobre todo, que es el primer deber de los maestros de instrucción primaria la enseñanza de la lengua castellana singularmente en aquellas provincias de la monarquía que conservan idiomas ó dialectos locales (...)» («La enseñanza en las escuelas», *Las Provincias*, 23-12-1902)

De tota manera, i per ordre real, es va acceptar que en el cas que els nens no entenguessen la llengua castellana se'ls podia parlar en l'altra. La nota de *Las Provincias* no va signada, la qual cosa ens fa creure que l'opinió que s'hi dóna és la de la redacció. *Las Provincias* s'absté de fer cap comentari referit a la situació lingüística de les escoles valencianes que era també

greu, però on l'espanyolització era admesa sense recances.

L'any 1904, Lluís Cebrián deixà la presidència de la Secció de Literatura de Lo Rat-Penat, que ocupà Francesc Badenes i Dalmau. La tasca de Cebrián a la societat, segons els diaris de l'època, va ser ben escassa. Va fer alguna conferència com, per exemple, una sobre modismes, en la qual va adalitzar el públic amb una recitació de les frases populars que coneixia i va especular sobre l'origen d'algunes i el possible significat. Aquesta conferència es va fer el 26 de març de 1902 i *Las Provincias* se'n fa ressó amb una lloa a l'orador l'endemà mateix. Encara quan ocupava el càrrec Cebrián van convidar un conferenciant inusual. Es tractava d'un doctor alemany anomenat Joseph Hadwiger que estudiava «los dialectos vivos del antiguo provenzal o lemosín, ó sea, el catalán, el mallorquín y el valenciano»¹⁹. Curiosament, aquest «ó sea» ens acaba d'aclarir que per a la redacció del diari, almenys, els dialectes catalans no formaven una sola branca amb la llengua d'oc, però sí entre ells. Era així com pensaven la majoria dels ratpenatistes d'aleshores, encara que negaven la pertinença de tots tres dialectes a una sola llengua. Però les coses anirien a mal borràs.

El discurs de possessió del càrrec de Francesc Badenes i Dalmau obria el curs de 1904 i va tenir lloc el 12 de gener. En aquest discurs, Badenes donava preferència a l'estudi de la llengua, però aquest no anava més enllà del que podríem preveure. Badenes manifestà que amb l'estudi podríem assegurar que si algun

dia els valencians desapareixien com a poble, la llengua quedaria atresorada en algun llibre. Així, doncs, la intenció no era altra que preservar la llengua de l'oblit total, en el cas ¿factible? que desaparegués, tal i com destaca *Las Provincias* del 13 de gener en un article titulat «Lo Rat Penat».

La teoria lingüística respecte a la llengua catalana, no la valenciana, de Badenes i Dalmau, eren resumides pel comentarista de *Las Provincias* en un article publicat l'11 de febrer del mateix any:

«Cataluña tenía ya su lenguaje antes que el latín invadiera aquella región, cuyo idioma le sirvió, indudablemente, de mucho para la formación de las actuales palabras, según demostró cumplidamente con una porción de datos y testimonios, terminando por dejar sentado que las pruebas son favorables y vienen á demostrar que el catalán es una lengua hermana de la latina; pero no hija de esta, según abonan la *toponimia* y la historia.

... la llengua catalana primitiva pertenece á las de flexión, como pertenecen todas las semíticas; que en ella influyeron el vasco, el griego y el celta; que á la influencia continuada y honda del celta, la lengua se trocó de lengua de flexión en aglutinadora; que á la venida de los romanos á España se hablaba en Cataluña una lengua muy semejante á la latina; que el latín clásico no pudo vulgarizarse en los pueblos dominados; que 600 años no son bastantes para fijar una lengua en un pueblo que tiene la suya propia, y que hoy la influencia latina es decisiva.»

Com veiem, Badenes i Dalmau venia sostenent una sèrie de teories lingüístiques estrofolàries que culminarien en el treball que publicà l'any 1911 en *Lo Rat-Penat. Revista mensual*, on

intentà demostrar que el valencià tenia fonaments de la llengua ibera i basca. Per tant, el valencià naixia d'arrels diferents al català. Lo Rat-Penat es distreia en aquestes cabòries mentre els valencianistes més polititzats feien passos cap endavant.

L'any 1905, Josep Alemany i Borràs feia una ressenya dels Jocs Florals de Barcelona a *Las Provincias* (10-5-1905), on es lamentava del divorci entre Catalunya i el País Valencià:

«Difícilísimo es para mí describir las causas que engendran ese apartamiento comprobado de los escritores y poetas valencianos de las lides literarias que se organizan y celebran en Cataluña; y como no es la primera vez que esta idea me obsesiona con tanta obstinación, y por otra parte vinieron ayer aquellos tres nombres [se refereix a Llorente, Aguiló i Verdaguera] evocados tan solemnemente á restaurar con tanta fuerza todos mis amortiguados recuerdos y consideraciones, ya casi olvidadas en el desván de la fantasía, me siento impulsado hoy, por un amor intenso á la patria y á nuestra renaciente literatura, á emborronar unas cuartillas para formular dos preguntas solamente; la juventud valenciana ¿no canta? ¿qué hace, pues?»

És especialment significatiu que per Alemany, el moviment valencianista fos tan insignificant que l'evocació dels tres autors el portés al «desván de la fantasía». Tan poc quedava, aleshores de tot aquell moviment? On era la joventut valenciana?

L'any 1904, els antics companys de Llombart, Josep M. Puig i Torralva, Ramon Andrés Cabrelles, Lluís Cebrián Mezquita i alguns joves valencianistes funden una societat alternativa a Lo

Rat-Penat, Valencia Nova, veient que les paraules de Barberà no havien causat cap canvi en l'actitud d'aquella societat. Barberà en formà part dos anys més tard i l'any 1907 en va esdevenir el president.

El concepte de regionalisme s'estengué ràpidament entre els sectors més progressistes. Antonio Royo Villanova, polític aragonés, es va significar com a capdavanter del centralisme espanyolista i identificà el nacionalisme català amb un simple separatisme disgregador (GEC:1988, v. 20:50). Com diu Ferrer i Gironès (1985:108) Royo era catedràtic de Dret administratiu a la Universitat de Valladolid. Pertanyia al partit liberal i era un capdavanter en la lluita contra el catalanisme. L'any 1907 va traduir *La Nacionalitat Catalana* de Prat de la Riba i escrigué en el pròleg:

«Los catalanistas, en cambio, creen sinceramente que Cataluña es una Nación; pero saben de sobra, que no adelantarán un paso en sus reivindicaciones, mientras la opinión española no empiece a participar de esta creencia» (tret de Ferrer i Gironès, 1985:108)

Tota la carrera política de Royo Villanova és una batalla contra el catalanisme polític en general i contra la llengua catalana en concret. Va publicar un llibre *La descentralización y el regionalismo*, l'any 1900, on defensava aquestes tesis que acaben d'exposar. La resposta a Royo, li la va donar Rafael Criado Cervera que va publicar a València un llibre l'any 1906,

Regionalismo y descentralización, en el qual es defensaven els principis d'autonomia i solidaritat: .

«El unitarismo hará uso de la fuerza, de la prensa, del engaño y del poder, para cerrar el paso al Regionalismo, pero los pueblos pidiendo descentralización, el tiempo confirmando la necesidad de oír su voz y práctica y teóricamente todos defendiendo y manteniendo enhiesta la bandera regional, conseguiremos abrirnos paso y llevar á la práctica nuestro redentor programa de Regionalismo y Descentralización.» (44)

La publicació d'aquest llibre que parlava no sols del cas valencià sinó del regionalisme de totes les nacionalitats de l'Estat espanyol era un clar símptoma d'interès social per aquesta nova doctrina política i de reacció contra el centralisme.

Però el teòric més fervent del valencianisme catalanista va ser Eduard Martínez Ferrando. Els germans Martínez Ferrando, Daniel, narrador i poeta, Jesús Ernest, arxivador, narrador i historiador i Eduard, teòric i escriptor, van ser protagonistes del resorgiment del nacionalisme valencià. L'any 1908, el 24 de març, Eduard va llegir una conferència en l'Acadèmia Jurídico-Escolar titulada «Solidaridad y regionalismo», en la qual es promovia l'inici d'un moviment solidarista a València. Aquesta conferència va ser publicada el novembre de 1908. S'hi defensa abundantment el catalanisme polític que havia propiciat el naixement del moviment solidari, en el qual participaven les

diverses tendències polítiques de l'època. Els joves valencianistes intentaven que el moviment solidari s'estengués a València. Per això es van comprometre en campanyes solidaristes i van aproximar diferents grups polítics, perquè hi hagués com a Catalunya una solidaritat contra el centralisme. La Solidaritat, per Ernest Martínez Ferrando estava basada en el respecte mutu, en la tolerància, en el patriotisme. Contrastant amb això, a València es vivia un provincialisme cursi i ridícul «arsenal de chistes y sátiras del teatro, café, semanarios y hasta diarios de la coronada villa del oso y del madroño» (18). Els regionalistes defensaven el conreu de la llengua catalana «porque el dialecto es la palabra viva, y la madre tierra de las lenguas, el pueblo, en que nacen, se desarrollan, se transforman y mueren.» (28)

L'any anterior, 1907, el carlí Josep D. Corbató havia tret un *Ensaig de programa regionaliste fonamental*, llibre que pretenia un regionalisme molt inconcret (Sanchis, 1983:546) i que va passar desapercbut.

La llengua valenciana en el renaixement de València

Sota aquest títol, Daniel Martínez Ferrando va fer una conferència al Cercle de Belles Arts el dia 7 d'abril de 1909. La conferència era una contestació a altres dues impartides per Rafael Martí Orberà i per Peiró Carrió, en les quals s'havia

tractat tangencialment la qüestió lingüística. La desconsideració envers la llengua del país que s'hi havia palesat animaren la Joventut Valencianista a contestar amb aquesta conferència.

Daniel començà explicant per què era tan important la llengua en el renaixement del poble valencià. La llengua era la base, l'ànima de la revalencianització. Per això, la Joventut Valencianista es mostrava disconforme amb la castellanització dels Jocs Florals, perquè eren l'única festa valenciana on es manifestava la literatura autòctona.

El discurs se centrà després en dos aspectes fonamentals, la dicotomia llengua/dialecte i la qüestió onomàstica. Martínez Ferrando critica que Peiró, en l'anterior conferència es referís al valencià -com ell l'anomenava- amb el nom de dialecte. Combaté, doncs, la denominació dialecte, encara que reconeixia la dificultat a distingir entre aquest concepte i el de llengua. Dialecte, de quina llengua? del castellà? El valencià tenia una literatura tan antiga com la castellana. La corrupció del valencià només es notava a la capital «pero si ixim d'ella el veem encara pur en molts pobles aont se conserva igual que'l veem escrit en els documents de la Etat Mitja.»

Després combat la denominació de llemosí:

«Altra de les coses que m'ofén es la denominació de llemosí al valencià literari. El tal llemosí may ha segut un idioma format, puix ha estat en constant evolució fins á formar els idiomes que vúi son: provençal, catalá, mallorquí y valenciá.» (22)

El que d'ací es pot desprendre és que el valencià és una llengua diferent a la catalana, però provenent d'un tronc comú.

La segona part de la conferència va abocada a l'ús. Martínez Ferrando empeny els valencians perquè escriguen en valencià i no el consideren una llengua de segona fila:

«El nostre reviure vindrà en setmanaris ilustrats y diaris, tot en nostra llengua, vindrà en conferències, en l'aparició d'un llibre y altre, en asamblees, sí, pero de nous elements, elements vius, no volem els morts en vida; vindrà en aparicions de centres lliteraris ¿Què més? Vosaltres al fundar este círcul ¿no sou una prova del nostre renaiximent qu'escomensa?»
(23)

L'última part de la conferència és una narració literària, una exaltació patriòtica per avivar els ànims en favor del conreu de la llengua.

Regionalistes, però valencians

Un altre text significatiu de l'època que caldria comentar és el de Francesch Costell Ferrer *Regionalistes; pero Valencians. Alocució als Germans de Patria*, publicat l'abril de 1910. Es tracta d'una conferència llegida en el Centre Regionaliste Valentí el 19 de febrer d'aquell any. Costell Ferrer defensa al llarg de trenta pàgines les idees regionalistes en oposició al

centralisme, posant especial èmfasi en la qüestió lingüística. Per ell, el llenguatge és una de les principals bases del regionalisme. La castellanització del valencià, conseqüència del centralisme, havia provocat canvis en la sensibilitat i costums dels valencians. Això s'havia d'evitar, com diu Costell, treballant pel desarrelament del castellà. El regionalisme uneix voluntats, el centralisme les divideix:

«No reclama remey parentori aixe casiquisme inicuo que posa en acció el Poder central en les regions, per mix dels seus *Sanchos*, encasillant á gents inútils, no pera que representen al país que els vota y defensen ses interesos, sino pera que fasen en Madrit lo joch del govern á qui li dehen el acta?» (15)

Bon regionalista podia ser-ho tant el carlista com el catòlic o el monàrquic, però l'ideal regionalista no tenia cap vinculació política i, per tant, no defensava altres interessos que els propis de la regió. L'exemple més paradigmàtic per a Costell, com sempre, és Catalunya. Si l'actuació dels valencians respecte la terra fos semblant a la dels catalans, tot aniria més bé per a València.

Com a línies d'actuació que proposa hi ha, la defensa de l'ús del valencià en tots els aspectes de la vida, perdent-se així el sentiment d'inferioritat respecte al castellà, el foment del teatre, la narrativa i l'assaig valencià, ajudar les societats valencianistes, publicar periòdics en valencià i llegir

només aquells que estan editats a València -encara que estiguen escrits en castellà-, promoure el coneixement dels béns artístics promocionant excursions, fer conèixer a les escoles la història dels valencians i també als tallers, procurar que els capellans facen els sermons en valencià, adherir-se a les festes populars, afegir-se a les protestes contra el centralisme i venerar la història pròpia.

En l'ordre polític, Costell demana que els valencians defensen les autoritats pròpies, fortes, honrades i il·lustrades, és a dir, procurar la descentralització administrativa.

El sentiment regionalista, doncs, és ben evident a la ciutat de València. Aquest sentiment que es manifesta en els assaigs que presentem no és sinó la mostra de l'embrió d'un nou ordre polític que, per bé que minoritari, feia creure en un futur alentador.

Lingüísticament i ortogràficament les coses no havien canviat gaire. Els primers periòdics de principis de segle, dels quals ara en parlarem, segueixen amb l'ortografia tradicional, amb una certa modernització com Llombart havia fet en les publicacions. Els articulistes escrivien tal i com volien, només la intuïció o la destresa feia els articles més o menys empassables, però en cap cas hi havia uns criteris lingüístics que afavorissen la unificació ortogràfica. Però, el que és clar és que la llengua que des d'aleshores s'emprava en les publicacions literàries i polítiques -excepte les satíriques-, tot i la poca pràctica, la falta d'unicitat en alguns criteris,

etc., era polida, digna, poc castellanitzada si tenim en compte les circumstàncies. Almenya, els castellanismes que s'hi entreveïen, eren fruit de la ignorància, sense que la voluntat de l'autor fos aquesta. La uniformitat relativa de criteris ortogràfics era resultat del conreu de la llengua dins Lo Rat-Penat. I això va facilitar la consolidació d'un model ortogràfic encara que no fos prou coherent. La batalla ortogràfica estava guanyada, malgrat que els escriptors populars continuaren fent servir l'ortografia castellana. L'absència de revistes com *L'Avenç*, que es preocupés per unificar criteris lingüístics s'hi feia sentir. No hi havia cap gramàtic -excepte l'agosarat Nebot-, no s'havien fet estudis lingüístics. Ens sembla, que en aquesta situació, la llengua encara se n'eixia prou bé.

El I Congrés Internacional de la Llengua Catalana

Mossèn Alcover, en aquells anys, ja havia corregut força per terres valencianes, fent estudis filològics per al *Diccionari de la Llengua Catalana*. S'havia relacionat sobretot amb eclesiàstics, que li donaven -a part de sostre- tanta informació lingüística com podien, en les estades valencianes. També Faustí Barberà va conèixer Alcover i es va oferir a acompanyar-lo en algunes de les excursions.

Quan Alcover organitzà el I Congrés de la Llengua Catalana,

engrescà els amics valencians perquè hi participessen. A més a més van convidar Lo Rat-Penat, en representació del qual hi va anar Llorente. Alcover sentia una gran admiració per Llorente. Als Jocs Florals de València de l'any 1918, fins i tot el va anomenar "rei". Per a Mossèn Alcover la unitat lingüística de la llengua catalana era molt clara. El valencià no era sinó el català que es parlava a València, amb certes particularitats dialectals. Com diu Massot (1983:85 i 1985:120 i ss), quan Alcover va fer les primeres enquestes dialectals va constatar immediatament que el valencià i el català occidental es podien considerar un mateix dialecte.

Antoni Ferrando, (1988:91-104) fa un estudi sobre l'aportació valenciana a aquest Congrés. Segons Ferrando, hi van anar uns quants amics, sobretot capellans i ratpenatistes, més que res per fer-li costat. Els joves valencianistes van ser-hi del tot absents. De fet, de valencianista compromès només hi va anar l'ocasional company de viatge d'Alcover, Faustí Barberà i Josep Pérez, del sector llemosinista de Valencia Nova. Cal destacar aquest fet, perquè els valencianistes més joves havien d'haver-se sentit més proclius a participar-hi, per defensar-hi la unitat lingüística. Però de fet no va anar així. Els ratpenatistes, tots ells llemosinistes, en canvi, sí que hi van acompanyar el mestre. Aquest fet podria respondre al caràcter conservador dels organitzadors del Ier. Congrés, tal i com diu Segarra (1986).

Segons Pérez Moragon (1976a: 17), Llorente va assistir-hi com a element decoratiu i "despistat" «i sembla que es dedicà a plorar de tant en tant i a escriure un poema dedicat a un dels actes de la reunió». D'això, ens en dóna compte el propi Llorente en algunes de les cartes aparegudes a l'Epistolari, com la dirigida a Jaume Colell el 27 d'agost de 1907 o la de Francesc Matheu, escrita mesos abans, el 14 de gener.

Llorente va rebre una gran ovació per part dels amics catalans. Al Principat, gaudia d'un gran prestigi, no ho oblidem. Ell, però, va evitar fer discursos, ja que la sordesa li causava un gran impediment, més que més a la seua edat, que sobrepassava els setanta anys. Va eixir triomfant, de fet era dels pocs ratpenatistes conservadors que creien sincerament en la unitat lingüística, tot i que se'n va estar prou, de manifestar-la obertament.

Conseqüentment, *Las Provincias* se'n va fer ressò. Llorente hi va escriure un article, publicat el 12 de novembre queixant-se de com havia passat de desapercebut el Congrés en les terres espanyoles.

Malgrat les moltes lloances que el Congrés mereixien per al nostre patrici, no va poder evitar de manifestar una certa por a les reivindicacions lingüístiques que Alcover havia fet en el discurs inaugural. Es preguntava Llorente quin era el límit d'aquelles reivindicacions i fins a quin punt eren compatibles amb la unitat nacional. Respecte a la gran expectació que el

Congrés va crear, amb més de 3.000 subscripcions -quan les expectatives eren d'unes cinc-centes o sis-centes-, fet del qual s'alegrava, es va mostrar recelós:

«¿Qué promovía ese movimiento de opinión? Claro es que no podían promoverlo las cuestiones gramaticales, técnicas, áridas, que el Congreso había de tratar; pero Barcelona había comprendido que en ellas iba envuelta la defensa de su lengua propia, el principal elemento quizás de su existencia nacional, si hay algún loco soñador que á tanto llega.»

Sembla que no li faltaven motius per creure que el Congrés aspirava a altres ideals que els lingüístics. Un testimoni de l'acte, Ramon Miquel i Planas (1906) deia al periòdic catalanista *Joventut*:

«¿Vos l'imaginèu vosaltres ara un Congrés *purament científich* de la Llengua Catalana? ¿A qui hauria interessat? ¿Als literats? No calia pas; l'obra del Diccionari, l'obra de depuració y ennobliment de la nostra llengua, són obres que fan ja fa temps els convençuts, (...)»

Ara ens hem trobat en que, sabis o no, literats y no literats, ens som posats d'acort pera celebrar un dels actes més patriòticament expressius del Catalanisme, ¿Ho veyèu, ara, com no hi ha res que pugui deturar la onada creixent, qui, com benèfica inundació d'entusiasme, ve a rentar els nostres cors de tota passió impura, de tota baixesa indigna, de tota petitesse moral, pera sublimarnos en la més pura flama de l'amor a la Patria Catalana? ¿qui fóra capaç de concebirlo un Congrés com el qui ara té lloch, sense l'agermanament efusiu y entusiasta que devèu a la providencial formació d'una ampla Solidaritat Catalana?»

La participació valenciana no va ser gaire lluïda. Només un

gramàtic que amb aquesta participació començaria a despuntar. Es tracta de Lluís Fullana, el qual hi va presentar un estudi sobre la morfologia verbal catalana. Fullana (1906) va entrar en aspectes que en aquell moment ja estaven superats al Principat, com era la qüestió de les desinències finals dels plurals femenins. Fullana va voler deixar clar que no defensava els plurals femenins amb *-es* perquè al País Valencià foren generals, sinó per raons etimològiques. També va cercar-hi el suport d'algun gramàtic català, com Jaume Nonell, autor de l'*Anàlisis morfològich de la llengua catalana antiga, comparada ab la moderna* (1895):

«Y no volem que crega algú que estem cegos per la passió al regne a qui tenim la dita de pertènixer, puix esta es precisament taabé la opinió dels primers filòlechs de Catalunya.» (252)

La inoportunitat de l'estudi era evident. Al Principat, la polèmica sobre els femenins plurals ja no tenia interès, com ho demostra el fet que quan es discutiren les *Normes* ningú no en parlà i no hi hagué cap norma al respecte en la redacció definitiva (Segarra, 1985a:180-218).

Però el treball és interessant, perquè estudia les lleis etimològiques de la flexió nominal i de la verbal amb una perspectiva d'unitat, aglutinant les variants més difoses²⁰. Malgrat tot, com assenyala Ferrando, va obviar a la qüestió

onomàstica.

Com diu Rafanell (1990b), el I Congrés va ser un factor determinant en l'abolició definitiva del llemosinisme. No va ser només Fullana el que va obviar a aquesta qüestió, en les comunicacions aparegudes al Congrés no se'n va parlar gens, la Renaixença estava ja superada. Això que suposà al Principat un punt de referència sobre el qual es podia bastir una ortografia moderna, d'acord amb les necessitats de l'època, al País Valencià no es va poder superar fins després d'haver mort Llorente l'any 1911. Potser per això, per a molts, la Renaixença del País Valencià es va allargar fins a la mort del patrici.

Valencia Nova

Faustí Barberà va ser l'instigador de la politització d'un sector del ratpenatisme, el progressista. Així doncs, va nàixer Valencia Nova. Un cop constituïda l'associació, com era habitual en aquella època, crearen un organ difusor. Aquest fou el butlletí quinzenal que aparegué a València el 7 de maig de 1906 i que fins al 19 de desembre de 1907 va traure uns quaranta números, sota el nom de Valencia Nova. S'hi publicaven unes 8 pàgines, de les quals una o una i mitja eren de publicitat. Els ideals que defensaven eren l'autonomisme i el regionalisme, encara que no els dos alhora, ja que es van donar dues concepcions successives dins l'associació, i doncs, dues també en la publicació, que va passar de ser *periòdich autonomista a quinzenari regionalista*:

«Com el programa que defeném pot esser defés per tots los valencians, pensen com vullguen en quant á Religió y formes de govern, hem prescindit (pero no abdicat) de lo qu'ens podia dividir; i per aixó, ab l'únich intent de mantindre la germanor i la pau entre'ls Socis, lo nostre Reglament prohibix tota discussió de política personalista i les de Religió á dins la cassa social». («Ben vinguts», *Valencia Nova*, núm. 13, 6-11-1906)

Això contrasta amb el to polític de la publicació, tot i que és veritat que poques vegades hi trobem cap crítica contra els partits d'aleshores. El valencianisme regionalista era polític,

d'actuació i de reivindicació. Però, «Nosotros no aspirém a succehir á ningún partit de la política activa» deia Mateu Ferrer al núm. 16. Així doncs, com diu Gregori (1989:531) *Valencia Nova* rebutjava d'identificar-se amb qualsevol ideologia política.

És clar que el primer ideòleg de *Valencia Nova* era Faustí Barberà, encara que els impulsors més efectius van ser els joves valencianistes hereus de Llobart, però molt més radicals. Quan Faustí Barberà va esdevenir president de la societat va fer vice-president primer a Rafael Criado i Cervera, l'autor de *Regionalismo y descentralización*.

La publicació *Valencia Nova* es manifesta totalment crítica amb el ratpenatisme parnasià i defensa l'actuació política. Crítica també la castellanització de la societat i es desmarca del ratpenatisme:

«Contentarse tansols en xuclar la mel de la terra mentre la Patria mor no es cossa nostra; aixó resta no més, ab rares excepcions, als *poetes de Lo Rat Penat*, (Rossend Gumiel «Terra Valenciana», *Valencia Nova*, núm 12, del 20-10-1906)

Els valencianistes consideren que Lo Rat Penat és una associació encubertament monàrquica, conservadora. Es basen en les actituds dels més alts representants del ratpenatisme. Els ratpenatistes deixaven de banda el valencianisme i es mostraven fervents dinàstics alfonsins «Ay si alsara el cap son fundador en Constantí Llobart!...». Per posar-ne un exemple, vegem la

crítica contra el ratpenatisme, que hem trobat, la qual fins i tot es personalitza en la figura de Llorente:

«Vagen obrint els ulls los veraders regionalistes de *Lo Rat Penat*, sucursal de *Las Provincias*, (...) El partit conservador lliberali, centraliste per essencia, va posar ses mans damunt les ales del *Rat*, y per aixó no vola...ni volará, (...) Y no cal que vulgáu pujar per éll, socis de *Lo Rat*, porque'ls homens de *Las Provincias*, vostres directors, no vos deixarán.» («Un sofisme i altres herbes», *Valencia Nova*, núm. 20, 20-2-1907)

Llorente es feia amb l'aristocràcia madrilenya i amb la valenciana. Si donem una ullada a l'*Epistolari*, ens adonarem de les relacions i lligams afectius amb la més alta aristocràcia i l'alta burgesia de València i de Madrid. Però no amb la de Barcelona, amb la qual només mantenia contactes literaris. Els interessos polítics de Llorente eren respecte al centre i no respecte a Catalunya, per això va renunciar a qualsevol politització de la Renaixença, perquè atemptava contra els interessos de Madrid, els d'ell, tot i que el *regionalismo bien entendido* també despertava suspicàcies.

L'article acabava amb una crida perquè els valencianistes que encara quedaven a Lo Rat-Penat s'apuntessen a Valencia Nova:

«Rat-penatistes: vossatres teniu un tros de *fil*, haveu fet illiteratura, art, *jocs florals* y platonisme regionaliste; si algú de vossatres busca el *cap d'ell* en la casa del *Rat*, sapia que no l'ha de trobar ya ni en la teulá, porque en Puig Torralva, al vore que havieu

trenca el fil, agafa el altre cap y se'l va portar a VALENCIA NOVA; assi, demprés de desenredrar-lo un poch, hem tret el cap d'ell. Si voleu vérelo, vingáu; vos agarden en los brassos auberts.»

Dins l'associació, hi havia dos sectors ben diferenciats, adults i joves. Els primers pertanyien a la vella generació renaixentista i, per tant, defensaven la teoria regionalista i llemosinista, ja considerada anticientífica al Principat. En la Junta General del 29 de desembre de 1907 *Valencia Nova* passà a anomenar-se Centre Regionalista Valencià, per tal d'ampliar-ne les bases i intervenir en qüestions polítiques i administratives del País Valencià. Però els joves, encapçalats per Miquel Duran i Tortajada, Eduard Martínez Ferrando i Eduard Boix constituïren la Joventut Regionalista, grup molt més radical, l'any 1908, encara que defensaven llur adscripció pancatalanista dins el Centre Regionalista.

Fruit, doncs, d'aquesta dualitat ens trobem a les pàgines de *Valencia Nova* totes dues tesis, la de la unitat lingüística amb Catalunya i Balears i la llemosinista.

Eduard Boix, vice-president de *Valencia Nova* associació, va ser el director de la publicació. Boix pertanyia al grup dels joves. Havia estat president de la Dependència Mercantil i vivia de la banca. Havia conreat el gènere festiu i també havia destacat per les col.laboracions periodístiques en els diaris de la ciutat.

Entre els col.laboradors més destacats hi ha Miquel Duran, Mateu Ferrer, Rossend Gumiel, Puig i Torralva i algun cop Josep Navarro Cabanes. Puig i Torralva va col.laborar-hi amb interessants estudis de toponímia.

El nombre d'altres a Valencia Nova era molt important. Però dins de l'associació, hi va haver alguns problemes que afectaren la continuïtat del butlletí, perquè alguns dissidents en retiraren la publicitat. També es va qüestionar la validesa de Boix com a director i hi va haver força malestar. Al número 16 de *Valencia Nova* apareix un anunci que deia:

«S'acordà publicar en la premsa local un avís pera que tot aquell que tinga ó crega tindre algún crèdit contra VALENCIA NOVA, 'i presente abans de huit dies; de lo contrari no se li reconeixerá». («Moviment social», *Valencia Nova*, Núm. 16, 15-12-1906)

A partir d'aleshores, la Junta directiva assumeix la direcció de la revista, suposem que com una mena de suport al director Eduard Boix. Aquest canvi es corresponia al número 19 de la revista, en el qual hi ha també un canvi de capçalera. Hem de destacar que en aquesta nova capçalera apareix una novetat ortogràfica: el que fins aleshores havia estat un *periódich regionaliste quincenal* ara és *Quinzenari regionaliste, portant-veu d'esta societat*. És a dir, ara, per primera vegada, apareix *quinzenal* amb *z* i no amb *c*. Les tesis catalanistes hi començaven a comptar.

València Nova, ja ho hem dit, va estar molt poc representada al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Hi van anar Faustí Barberà, ja que era un bon amic d'Alcover i Josep M. Pereç, vocal de *València Nova*, societat a la qual representava. De la presència d'aquest últim ningú no se n'ha fet ressò, ja que sempre s'hi ha destacat l'absència total de València Nova com a associació. Sí que va estar representada, doncs, al Congrés, encara que la persona triada no era la que més feliçment havia de defensar la unitat de la llengua. En resposta a la invitació de la comissió organitzadora, el que s'havia d'encarregar d'assistir-hi, Josep M. Pérez, escriu:

«Creem, sí, que la llengua que parlem s'aparta prou de la catalana per poder ser considerada com a idioma propi dels valencians; emperò, a aquella devem l'orige de la nostra, y per tant entenem qu'estudiant la mare algun profit traurem para la filla.» («Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana», *València Nova*, núm. 12, 20 d'octubre de 1906)

Veiem, doncs, que el sector catalanista de València Nova no hi va estar representat.

El sector llemosinista cada cop es va sentir més arraconat. Prova d'això és que Rossend Gumièl, soci de València Nova, regionalista però anticatalanista, que en els primers temps va publicar alguns articles del mateix estil que Josep Pereç, després va haver de buscar recer en una altra publicació per poder fer apologia de l'anticatalanisme. Però d'exemples del seu

pensament a *Valencia Nova* n'hi van haver:

«Els valenciàns tenim, puix, lo sagrat deure de defendre únicament la llengua VALENCIANA (valenciana, sí senyor, no la de... qualsevol altra Espanya, per més volguda que'ns sia, ni tampoch lo dialecte valencià NI castellanissat i rebordonit.» («Pe'l nostre idioma», *Valencia Nova*, núm. 16, 15-12-1906)

Gumiel manifesta el seu anticatalanisme en moltes altres ocasions, per exemple, referint-se a la revista catalana *La Senyera* diu:

«Los valenciàns som refractaris a l'esperit català i a la llengua catalana, i com tenim sanch, llengua i esperit propi no podem consentir la *expansió* que vol *La Senyera* sense que la Nacionalitat Valenciana, la Patria Valenciana, i les Terres valencianes, perquen la expresió de sa personalitat que's designa propiament en un nom que *La Senyera* tindrà la bondat de no subrallar mai més lo nom VALENTINIA. Francament; estém mirant en molt de pesar que en Catalunya se bateja en lo nom de "catalàns" als autors antics i contemporanis, fills del Regne Valencià, de Valentinia.» («La llengua i la cultura del poble», *Valencia Nova*, núm. 18, 18-1-1907)

Es referia a un article aparegut a *La Senyera* el 5 de gener de 1907, article que té un escàs interès lingüístic. A part d'això, Gumiel defensava que no s'havia de parlar mai altra llengua que la valenciana i menys als xiquets, als quals ja alguns començaven a tenir per pràctica comuna de dirigir-s'hi en castellà. Com a llengua de relació, Gumiel advocava per l'esperanto. També defensava l'ús escrit del valencià o de

l'esperanto, exclusivament. Però, malgrat la defensa de la singularitat del valencià respecte al català, Gumiel exigia que la llengua escrita de relació amb algú de Catalunya, el Rosselló o les Illes o amb altres terres de la llengua d'Oc, sempre havia de ser el valencià. També criticava els aristòcrates, els burgesos i les classes intel·lectuals que utilitzaven el castellà, allunyant així la ciència del poble, per una qüestió de distinció:

«es tanta vostra demencia que, si éll deprenquera i parlara seapre castellà abandonant sa llengua, vossatros llavoros, per no semblarvos al "vulgo", parlaríeu en fransés, con sosoix ya en Castella; (...)

La llengua valenciana no ha de ressucitar, porque viu, i la infinida majoria del Poble valencià la parla porque la vol com a les nines de nos ulls.»

El particularíssim cas de Gumiel el continuarem tractant més endavant.

Les opinions dels catalanistes contrastaven amb les de Gumiel i companyia. Al número 35, Francesc Palència, el qual va destacar per l'aferrissada defensa que de la unitat lingüística va mantenir en totes aquestes primeres publicacions, deia de la parla valenciana «que se pot considerar part integrant de la llengua catalana.» Aquesta dualitat es va palesar al llarg de les planes de tota la publicació. El butlletí es va constituir en un defensor abrandat de la llengua i de la normalització

lingüística.

La incidència de *Valencia Nova* en la societat valenciana començà a sentir-se. Organitzaven verbena dissabtes a la nit al teatre Pizarro. Això els donava un cert aire populista²¹.

L'11 de setembre de 1906, una intervenció del valencianista de *Valencia Nova* Guillot com a regidor en un ple de l'Ajuntament de València va ser censurada per l'alcalde liberal Josep Sanchiz Bergón i va donar lloc a una forta controvèrsia. Guillot va ser privat de la paraula per l'alcalde, ja que no feia servir la llengua oficial. Però la reacció no va trigar i els valencianistes aconseguiren que el ple unànimement aprovés una proposició, segons la qual els regidors podien parlar en valencià en totes les sessions municipals. Això va ser un gran triomf per als valencianistes de *Valencia Nova*, els únics que exigien aleshores la cooficialitat de la llengua.

El dia 15 de setembre del mateix 1906, el butlletí *Valencia Nova* es feia ressò del que havia passat a l'Ajuntament. Curiosament, un altre regidor, el senyor Martínez Aloy²² va fer costat a l'alcalde. *Valencia Nova* li retrau aquesta actitud:

«No tenim autoritat ninguna sobre'l Sr. Martínez Aloy, ni sobre la Societat á que perteneix, pero sí que podém dir lo que nosatros fariem en un soci de *Valencia Nova*, que observara pareguda conducta públicament. Pues... ¡sencillament nos faltaria el temps para espulsarlo de la Societat! ¡Li pareix també bé?» («¡Vixca Valencia!», *Valencia Nova*, núm. 10, 15-9-1906)

Lingüísticament, va ser només un primer pas, però important, en la defensa de la normalització.

La concepció lingüística dels valencianistes de Valencia Nova era esperançadora. Concebien la necessitat d'una llengua nacional valenciana, per això volien que s'evitàs la fonètica apitxada i la parla vulgar i encoratjaven els valencians a practicar una llengua culta, basada en els clàssics i en els conreadors cultes de l'idioma en aquella època:

«Primer; Futgir de la fonètica de la ciutat y sobre tot del baix poble per lo mal que parla la llengua,

Segon: Llegir molts escrits de l'època feliç de nostra llengua e imitar a l'actual gent docta, que per los seus continuats estudis, es l'única que te autoritat en esta materia.» («Consells sobre'l modo d'escriure lo valencià», *Valencia Nova*, núm. 37).

La qüestió lingüística ocupa un espai remarcable en la publicació. Hi ha articles en defensa de la llengua, de l'ús, contra el bilingüisme, amb els quals intenten combatre el mimetisme i l'autoodi.

Però la publicació dedicava també altres espais a defensar els interessos valencianistes, com aclarir el concepte de pàtria, nació, etc. De vegades ens trobem amb poemes d'exaltació o circumstancials, reportatges, denúncies sobre la situació de la ciutat, tant des del punt de vista urbanístic i de serveis com

des dels costums socials, etc. Les pàgines de *València Nova* s'aprofiten també per a la publicació d'articles de diaris catalans i col.laboracions. Hi ha també una secció de «Notícies», escrit en un registre molt col.loquial i amb to de denúncia. El to, en general és molt col.loquial i directe.

Com diu Gregori (1989:538-540), l'ortografia de *València Nova* seguia la tendència ortogràfica de l'*Avenç*. Però ressentint-se de la poca pràctica i de la paria spitzada, les consonants prepalatals especialment es confonen. Algun cop no utilitzen el dígraf *-ix* perquè consideraven que la *i* ja la incorporava la *x*. Aquest, però no era un argument real, sospitem, sinó que en realitat devia de ser una conseqüència de la familiaritat amb *-x-* per la lectura de les publicacions barcelonines i d'algunes gramàtiques que no la bandejaven.

Curiosament, hi ha una distinció expressa entre el «so fort» del català, transcrit amb *tʃ* i el «suau» del valencià, amb *tɟ*. Igualment passa amb la *z* que expressa el «fort» del català, davant de la *ç* que ho fa del «suau» valencià.

Com era habitual escriuen les grafies tradicionals *-ch* final, *y* intervocàlica i semiconsonàntica i *ny*. De totes les publicacions, aquesta és la que té una ortografia més tradicional.

Sovint l'alveolar fricativa sorda intervocàlica, ens apareix escrita amb *-c-* quan forma part d'un mot acabat en *-ció*: *imprecio*, *esprecio*. Però també hi ha molts contraexemples, és a

dir, hi ha una certa inseguretats. També apareix escrita la -ss- intervocàlica, però representant tant el so alveolar sord com el sonor.

Coincidint amb la presidència de Barberà, l'any 1907 se celebrà l'*Assemblea Regionalista de València*, organitzada per València Nova, com a conseqüència de l'estat d'opinió creat per la formació de *Solidaritat Catalana*, en la qual van participar els intel·lectuals valencians i alguns representants de partits carlins i partidaris de Rodrigo Soriano. Diu Alfons Cucó, (1977a:46) que l'acte més destacat de l'assemblea era la visita de catalans i mallorquins. Els blasquistes, que governaven l'Ajuntament, van decidir de no participar-hi, ni tampoc no van voler rebre oficialment els representants de l'Ajuntament de Barcelona, a més els van anunciar un boicot, perquè estaven absolutament en contra de la *Solidaritat Catalana*. Tampoc els ratpenatistes, lògicament, hi van donar suport. Es demanà a Llorente que presidís l'Assemblea, però Llorente s'hi va mostrar reticent. Amb aquest acte es pretenia la creació d'una *Solidaritat Valenciana*. De tota manera el fracàs de la *Solidaritat Valenciana* s'havia produït abans de la celebració de l'Assemblea. Prèviament, s'havia confegit un document que havia estat aprovat per la Junta organitzadora unànimement. La Junta la componien dos carlistes, dos integristes, dos federals, dos republicans independents -un dels quals era el conegut

ratpenatista Cebrián Mezquita-, dos republicans sorianistes i dos de València Nova, com a partit regionalista. Però abans de signar-lo, el republicà Soriano va donar a entendre que amb això no es comprometia a la unió o coalició electoral, sinó que cadascú era lliure de votar el que volgués. Tota la resta havien entès una altra cosa i, enfadats amb Soriano, van determinar de no signar el document i quedar així *ipso facto* en llibertat absoluta. Però els regionalistes, els carlistes i els integristes van continuar tots junts i van publicar el document, malgrat les crítiques dels republicans, que se'n consideraven també "propietaris".

Com assenyala Cucó (1977a:51), la Renaixença Valenciana havia estat feble, no va crear un estat de consciència col·lectiva entre la burgesia, i els partits. Això va impossibilitar del tot que aquest intent arribés a bona fi. Cada vegada ensopegaven amb més entrebancs, i el definitiu va ser quan Solidaritat Catalana, davant el triomf lerrouxista a les eleccions del desembre, també flaquejà. Calvo Acacio escriu a Llorente una carta el 3 de setembre d'aquell 1907, on el felicitava per manifestar-se contrari a la Solidaritat Valenciana:

«He leído lo que dice el periódico respecto a su actitud con la solidaridad; acertadísimo y discreto me parece; toda España verá que D. Teodoro Llorente supo donde debe estar el límite de las aspiraciones regionalistas; su actitud es altamente patriótica porque de ella depende

una buena parte -casi toda- del éxito que pueda tener la solidaridad. Sin usted... malo!» (Llorente i Falcó, 1930a:160)

Això mateix devia pensar Llorente, que sense ell la cosa no tiraria endavant. Així, doncs, l'actitud de Llorente va condemnar l'intent al fracàs, ja d'antuvi.

Les *Conclusiones* de l'*Assemblea Regionalista Valenciana* es dividiren en quatre apartats, i van ser publicades en castellà en el diari *El Correo*, l'1 de juliol de 1907 i en català a *Valencia Nova*. Dels quatre apartats l'últim estava dedicat a "Filologia i Literatura".

En aquest sentit, l'*Assemblea* recomanava l'ús de les dues llengües parlades al País Valencià, la castellana i la valenciana, i se'n demanava l'oficialitat de l'última. Es recomanava també la creació d'un diari regionalista i la publicació d'un diccionari enciclopèdic de la llengua valenciana. Es recomanava també "estudiar vulgarizar la lengua valenciana"(!): «que s'estudien les maneres pràctiques y prontes de vulgarisar l'ortografia valenciana». (*Valencia Nova*, núm. 29, 6 de juliol de 1907)

Però l'*Assemblea Regionalista* va servir per a donar una empenta al valencianisme polític incipient. El butlletí de *Valencia Nova* va continuar eixint fins al Nadal d'aquell mateix any, però poc abans havia aparegut un periòdic *Lo Crit de la*

Patria, de la secció de joves de València Nova. Aquesta publicació, més radical, dissentia totalment dels ratpenatistes.

Lo Crit de la Patria

Pocs mesos després de la celebració de l'Assemblea va aparèixer *Lo Crit de la Patria*. Segons deia l'encapçalament, era un *Setmanari Regionalista Solidari, de propaganda per a València, Alacant i Castelló*. Des d'aquestes planes es va intentar impulsar la *Solidaritat Valenciana*. L'inspirador era Josep Maria Escuder, el qual havia estat temps abans un militant de la fracció radical de Rodríguez Soriano. Josep Maria Escuder se separà del sorianisme perquè, segons ell, Rodríguez Soriano interpretava erròniament els principis solidaris, i el setmanari, doncs, vetllaria per aquests principis. Va durar uns cinc mesos.

El director va ser Lluís Sanchis i hi van col.laborar Miquel Duran, Albert Businot i Alfons Rausell.

Aquesta va ser la primera publicació que es va definir ja com a pancatalanista. De tota manera, l'espanyolisme és molt marcat. Eren regionalistes, autonomistes, defensors del valencianisme, però entenent com a única pàtria Espanya. El setmanari vol fer del valencianisme una alternativa política i deixar-se d'enyoraments parnasians:

«Passa ja el temps del regionalisme platónich dels que podríem dir neo-trobayres. Templaren ses citres, cantaren ab molta poesia, ab molt d'art, la fe y l'amor.

Algú molt poch cantaren á la patria, pero endreses tan quedes, que sols poch les ouiren y la patria reclamá més, (...)

Per tot asó el regionalisme ha pasat del camp poetich al camp polítich, d'una escola d'art á vengut esser una secta política, en los dos país en que giren totes elles, la part económica y la part jurídica encarnatse en la primera la riquesa del poble y en lo segon la llibertat, conquerida per els ciutatans y reconeguda per les lleys.» (Manuel d'Espinosa «Regionalistes polítichs», *Lo Crit de la Patria*, núm 1, 10 d'agost de 1907)

La publicació constava de 4 fulls, un d'ells només era de publicitat i en català. És a dir que quant a extensió era aproximadament igual que *Valencià Nova*. A més de la nota editorial i dels comentaris breus sobre fets que consideraven destacats dins del marc del valencianisme, hi havia articles d'opinió signats, sobre qüestions teòriques del regionalisme, sobre la llengua, la cultura i, fins i tot, alguns comentaris de política internacional. També apareix algun poema, com el que Miquel Duran dedicà al número 1 a la Joventut Valencianista.

Un apartat de tribuna lliure donava peu a la reflexió sobre la situació política. En el primer número, és el propi Josep M. Escuder el que exposa les idees sobre el regionalisme, i concretament sobre la llengua. Creu Escuder que el català mai no es podrà imposar com a llengua, ja que no és una llengua «mundial».

Les crítiques contra els ratpenatistes hi sovintegen. En un article titulat «Jocs Florals o coses per l'estil» (núm. 1) fan una mena de crònica crítica a propòsit dels últims Jocs, els quals són anomenats «comèdia». El president de Lo Rat-Penat, que en aquell moment era el Baró d'Alcalahí, havia fet el discurs pràcticament en castellà. El discurs de l'Alcalde de València va ser totalment en castellà, i el del mantenidor. Però aquest últim els va eixir regionalista, cosa que va provocar el disgust dels ratpenatistes i l'alegria dels redactors de *Lo Crit de la Patria*: «Lo del Sr. Calpena els ixqué una micoteta desigual als arregaladors del cotarro. (...) Se va vore més de un gesto de vinagre al oir que el Sr. Calpena resultaba un regionaliste en tota la barba.»

Realment. Lo Rat-Penat no podia fer-ho pitjor:

«Lo Rat Penat se cau de vell sense haber fet més que un valencianisme poétich vergonyant, per les aproximacions d'eixa Societat á determinada bandería de la política centralista; y de regionalisme ni un mos.»

També els tocà rebre als blasquistes, els quals mantenien una actitud no sols distanciada del valencianisme, sinó a més a més combativa. S'havien negat a participar en l'Assemblea Regionalista, havien impedit que la representació catalana d'aquesta Assemblea posés una corona de llorer als peus de l'estàtua de Jaume I i no convidaven a les festes de València

l'Ajuntament de Barcelona, però sí al de Madrid. No sols, doncs, eren antivalencianistes, sinó antiregionalistes, i doncs, centralistes. Aquesta actitud va ser durament criticada a les pàgines de *Lo Crit de la Patria*.

Lingüísticament, destaca d'aquest setmanari dos usos diferents de la llengua, l'un acurat i culte, el qual es correspon a l'editorial i els articles d'opinió. L'altre popular, en l'apartat destinat als xafardeigs o doctoreries, empen una llengua més acastellanada i amb ortografia castellana, seguint l'estil dels poetes, sainetistes i periodistes populars.

L'ortografia, tot i ser bastant uniforme, depèn de l'autor. La pulcritud i el trellat de Miquel Duran, que seguia la línia ortogràfica de l'*Avenç*, contrasta amb algun desgavell ortogràfic dels seus col·legues. Per exemple, en alguns articles empraven la *tj* i mai la *g/j/tg* si no era a principi de mot, encara que hi havia excepcions (*vegetals*). Fins i tot apareix *tj* a final de mot, com en *llitj*. No distingien, doncs, les palatals africades i fricatives sordes i sonores, encara que sí que mantenien alguna grafia tradicional, com la *x* inicial (*xiques*, però *jarraires*). Normalment escriuen *ny* i *-ch* final. Hi ha altres problemes que derivaven de la parla apitxada, per exemple la confusió *b/v* com ara *trevallen*, els finals en *-aba* de l'imperfet, així com el verb *haver* transcrit amb *-b-*. També confonen les grafies de les alveolars, ja que totes eren, per a ells, sordes. Hi ha també mots ortografiats d'acord amb la pronúncia general del valencià,

abres, riques, pera (per a) etc. Altres problemes són conseqüència de la poca pràctica en l'ús de la llengua escrita catalana, per exemple, alguna vegada escriuen el verb haver sense *hac: ma fet.*

L'ortografia, doncs, es ressentia de la procedència apitxada dels articulistes, i respecte a *Valencia Nova*, hi ha una certa descurança.

Morfològicament, prefereixen l'article *lo a el* per al masculí, i els plurals en *-ns* procedents dels proparoxitons llatins *hòmens, jòvens*, etc. Trien les formes populars dels verbs *vore, tindre, vindre.*

Quant a la sintaxi, hi ha bastants castellanismes *de quant en quant, apesar de que*, etc.

Finalment, el lèxic barreja formes autòctones amb formes més pròpies del Principat, castellanismes i cultismes, és a dir, hi havia un cert descontrol. Al costat de *sortir* trobem *eixir*, al costat de la forma *llur* trobem mots com *ganaos, hermós, huelga, asco*, etc. De tota manera es tracta de castellanismes ben arrelats i no d'innovacions, en general.

El desembre de 1907 desapareix *Lo Crit de la Patria* i el quinzenari *Valencia Nova*, en el seu número 40, deixa pas a una nova publicació *Renaiximent*, organ del Centre Regionalista. Lògicament, aquesta publicació és molt menys radical que *Lo Crit de la Patria*. Totes dues havien estat fundades per Miquel Duran, gran defensor de les tesis catalanistes.

Però poc abans havia aparegut un altre periòdic, *El Poble Valencià*, quinzenari valentinista democràtic.

El Pòble Valencià

El primer periòdic anticatalanista aparegut a la ciutat de València i escrit íntegrament en català fou *El Pòble Valencià*, dirigit pel tipògraf Rossend Gumiel. Aquest era vice-secretari er. de Valencia Nova, sota la presidència de Faustí Barberà. La publicació es defineix com a confessional i democràtica. Potser, l'objecte d'aquest quinzenari, del qual només van veure llum dos números, era respondre als atreviments d'aquells joves regionalistes. En tot cas, l'única aportació que va fer aquest periòdic al món periodístic valencià va ser la publicació d'uns articles anticatalanistes. Rossend Gumiel és l'únic que signa les rèpliques als articles que l'havien tret de polleguera i que van dur-lo a aventurar-se en aquesta tasca. Les publicacions valencianistes no havien volgut arrecerar les opinions del malamorós Gumiel.

El Pòble Valencià va ocupar gairebé els dos únics números sencers de la revista, de format foli 1 4 pàgines, amb una polèmica sobre el nom de la llengua. Els articles van ser «Quant més amichs més clars» i «Contra'ls egemonistes catalans», apareguts respectivament al número 1 i 2 de la revista.

El director Rossend Gumiel havia enviat una carta als redactors de l'*Enciclopèdia Catalana*, en la qual s'anomenava catalana la llengua dels valencians. Gumiel escriu un article, publicat el 7 de desembre de 1907 en l'*Enciclopèdia Catalana* i

reproduït ara a les pàgines d'*El Poble Valencià*. En aquest article, tot i reconèixer la unitat lingüística, no reconeixia la legitimitat del nom de català per al valencià. Li contestà Lluís Dalmau de Montaner, el qual, amb arguments bastants barroers i poc subtils, com són la supremacia política de Catalunya, defensà el nom de català, perquè:

«Mas tal com van les coses, no es difícil prejudjar que Catalunya té més provabilitats que cap altra regió per alcançar lo reconeixement de la seva personalitat política, y naturalment que a les hores la llengua oficial se dirà llengua catalana.»

Gumiel, amb to esquizofrènic, rebut les tesis de Dalmau. Diu que mai no reconeixerà com a propi el nom de llengua catalana, perquè, segons ell, no és catalana sinó llemosina. Els arguments de Dalmau encenen el seu contrincant:

«Estes y atres paraules, demostren ben clara la intenció antipática d'alguns catalanistes. ¿Sabeu lo que vol dir que'l nom de Catalunya "*sembla destinat á simbolisar*" etc...? Pues que s'han empenyat en eixercir la EGEMONIA y s'han dit: primer dirém que nostra llengua es *una* (y assó es veritat), després que és catalana, (y assó es engany), d'assí es dependrà que tots els que la parlen son cataláns, que "ens considerém tots uns" -com dirá después el Sr. Dalmau -y per fi dirém que Catalunya "s'estén fins á les palmeres de Múrcia", -com va tindre la osadía de dir En Prat de la Riba en *La Senyera*-»

Gumiel s'exalta de tal manera que fins i tot fa pena, el seu

patriotisme essencialista i paternalista resulta ridícul:

«Ya ho saps, Valentinia, Patria meua; alcomences a fugir de la egeonia de Castella y ya t'amanassa en lo "Futurisme Dinámich Catalá" la egeonia catalana; ¡no't deixes seduhir!; mira que eres molt, pero moltíssim hermosa...y fas goig a molts. Vullich que no sigues de ningú sinos de tú mateixa ¡pobreta Patria de ma vida!; vullich que sigues sempre teua y yo sempre, sempre teu, porque te vullich més que a ma vida.»

Cal dir, però, que aquest anticatalanisme ja s'havia fet palès en un altre article del mateix autor escrit a *Valencia Nova*, núm. 18.

Gumiel considera que la publicació d'aquests articles són el començament d'una campanya anticatalanista, i de fet així ho va ser, encara que no sabem el ressò que van tenir més que per l'opinió interessada del propi Gumiel:

«Podem assegurar sense temor a ser desmentits, que nostra campanya contra els egemonistes cataláns, ha sigut molt ben acullida per la inmensa majoria dels valencians.

Com és natural hem rebut felicitacions, que agraim y regraciem els seus autors, y protestes dels catalanistes.»

Ens atrevim a aventurar que la campanya depenia només de Rosend Gumiel. Per sort, la publicació no va tornar a eixir més. Aquesta sospita que la campanya era duta endavant solitàriament per Gumiel es reforça perquè en el número 7 de la revista *Renaiximent*, del 22 de febrer de 1908 es fa referència a aquests

articles, per una pregunta que se'ls fa des de Barcelona sobre si hi estan d'acord o no. Els de la revista *Renaiximent* es desmarquen absolutament de l'actitud de Gumiel:

«Com per el caràcter valencianiste de nostra publicació poguera atribuirse complacencia per part nostra en la citada campanya, debém declarar que RENAIXIMENT, orgue oficial del "Centre Regionaliste Valencia Nova", no se fa solidari dels conceptes que aparegueren en "El Poble Valenciá" molestos para la apreciable redacció de "Enciclopedia Catalana". Basats dits conceptes en opinióms particularísimes de son autor, quede sols pera ell la responsabilitat de esteriorisarles en la forma que eu vá fer.»
(«Solts», *Renaiximent*, núm. 7, 22-2-1908)

Ortogràficament, la publicació seguia els "criteris" de l'època, és a dir, escrivia una llengua acurada, sense els desgavells ortogràfics que les palatals provocaven en altres publicacions, encara que sí n'hi havia en les alveolars, *realissar* però *simbolisar*. De tota manera era un estil una miqueta arcaïtzant, com es demostra pel manteniment de la *ch*-inicial en mots com *christiá* o la *ph* amb valor de *f* en mots com *triomphe*. També destaquem el desgavell amb l'hac muda, la qual no apareix en mots com *egemonistes* i en canvi sí en *hara*.

Renaiximent

Amb l'escut de la senyera coronada i un rat-penat en l'encapçalament, apareix l'11 de gener de 1908 el *Setmanari valencianiste Renaiximent*, el fundador del qual, com el de *Lo Crit de la Patria*, va ser Miquel Duran Tortajada.

Aquesta revista va ser dirigida per Manuel d'Espinosa, i es va caracteritzar per ser molt més literària que política. Hi destaca la col.laboració de Daniel Martínez Ferrando.

Els articles polítics defensaven la creació de la Solidaritat Valenciana com a únic camí per aconseguir els objectius valencianistes, això és l'autonomia i l'oficialitat del català.

El número 1 de *Renaiximent* va tenir una gran acceptació, ja que es va exhaurir.

Renaiximent, de format tabloide, constava d'articles d'opinió i d'alguna composició literària, en vers o en prosa. També hi havia un apartat de notícies valencianistes, anomenat «Acció Política» i una història del teatre valencià signada per F. Vilanova, que es publicava setmanalment. Dedicaven també un espai a la col.laboració catalana i un altre, «Tribuna lliure», als escrits en castellà dels articulistes de la zona castellano-parlant del País Valencià. Hi havia un apartat fix, «Brollades d'art», dedicat a les crítiques literàries, sobretot a les estrenes de teatre. Finalment, una altra secció que es repeteix

en cada número és «Remember», on es recorda la història de l'Antic Regne de València. L'última pàgina és tota de publicitat en català.

El caràcter més conservador de la revista, respecte a *Lo Crit de la Patria* és l'adhesió manifesta al ratpenatisme. En l'article «Els Jocs Florals en el Regne de Valencia» i, contràriament a l'article aparegut sobre el mateix tema a les pàgines de *Lo Crit de la Patria*, ací són elogiats i s'encoratja els joves perquè hi participen:

«La festa dels Jocs Florals fon naixcuda al mateix temps que la llengua llemosina y es filla d'ella, per lo que la nostra parla ha donat al mon la festa més culta y artística que idioma algú ha concebit.

Avant, pues, juventut, sigau els pasos iniciats en la ciutat de les roses per «Lo Rat-Penat»; la pàtria valenciana renaix, y l'art cobrix lo nostre cel de lium, porque el sol de la renaixença nos allumena.»
(*Renaiximent*, núm. 3, 25-1-1908)

Sobre la qüestió lingüística hi ha molt poques referències. Destaca un escrit del castellonenc Gaetà Huguet, del qual després parlarem, en el qual denuncia l'actitud de l'administració municipal castellonenca: «Lo senyor alcalde que tenim, qu'est andalús, no ens permet parlar en nostra llengua. Lo grupo de valencianistes que allí hi som, ó habém de fer lo mut ó parlar en llengua de Castella.» («Lo moviment valencianista», *Renaiximent*, núm. 7, 22-2-08).

En el mateix número 7 de *Renaiximent* apareix un altre article de reivindicació lingüística. Sota el títol de ¿Y nostra parla? Santos i Vall denuncia que «pera molts, parlar ó escriure en valenciá es *cursi* ó *llaureor*. L'autor demana que els escriptors escriguen en valenciá.

El número 8 del 29 de febrer porta un extens article de Francesc Palència sobre «La Llengua Valenciana». Aquest article constitueix una crítica contra els que consideren el valenciá un dialecte de segona fila. Critica els que han abandonat totalment el valenciá desconeixent que forma part d'una llengua parlada i conreada més enllà dels Pirineus. Defensa la unitat lingüística, doncs. Vol demostrar que de tots els dialectes de la llengua catalana, el millor és el valenciá, per la suavitat i dolçor, per la quantitat de mots "abundancials"(!) com *plateró*, *cabasá*, *bunyolá*, substantius que qualifica de gráfics i de gran força d'expressió, etc. L'article, doncs, constitueix un panegíric sobre la parla valenciana, amb força tòpics, però amb una bona dosi de valencianisme.

Parlem ara d'ortografia. Al número 3 del setmanari (25-1-08), i encapçalant la primera plana hi ha unes notes ortogràfiques, «per si acás nostre periódich fora llegit per persona poch versada en lo valenciá». Es tracta de quatre notes ortogràfiques destinades a parlants de l'apitxat de la ciutat:

«La j sempre, y la g, quant va posada davant e y de i sonen com ch

més ó menys dolça, segons lo cas. La ny val tant com la fi. La x se pronuncia com ch francesa y ab lo só de ix ó eix. La c davant de e y de i sona s. La ç sona sempre s. La terminació ig sona ch. La ch final sona k. Ab es la preposició castellana con. Fins l'adverb hasta. Llavors vol dir entonces.»

La llengua és força acurada, encara que destaquen els entrebancs de sempre amb les consonants palatals i alveolars. El principal problema són, sense dubte, les alveolars. Ara veiem escrit *concell*, *divició* ara *consell*, *divisió*. S'utilitza l'ortografia tradicional, encara que de vegades trobem escrites paraules amb -c final i no amb -ch. Hi ha bastants valencianismes lèxics, *mentrimtres*, alguns arcaïsmes, *lurs*, i alguna catalanització de mots castellans, *quefe*. Com en les altres publicacions, els castellanismes són més aviat escassos. Intentaven seguir l'ortografia catalana adaptada a la morfologia valenciana, la qual cosa els feia cometre errors amb els pronoms febles, sobretot amb *hi*. Determinades formes de relatiu són usades impròpiament, com en el cas de la forma *dits* traduïnt el *dichos* castellà i utilitzat com aquest en lloc del relatiu corresponent.

De *Renaiximent* es publicaren 12 números, l'últim aparegué el març del mateix 1908. Bernat Morales San Martín, en una «Carta abierta» a Lluís Bernat, apareguda a *La Voz de Valencia* el 14 d'agost de 1908, li fa saber que Lo Rat Penat projectava la

reaparició de *Renaiximent*, però això no s'esdevingué no sabem per quines raons.

Terra Valenciana

L'última de les publicacions del Centre Regionalista en aquesta primera dècada del segle XX va ser *Terra Valenciana*. Aquesta publicació reprèn la política com a eix central, sense deixar del tot de banda les qüestions culturals i literàries però de fet hi tenen escassa presència si la comparem amb l'antecessora, *Renaiximent*. Va aparèixer el 21 de juny de 1908 i va durar més d'un any, ja que l'últim número va ser el del 6 de juliol de 1909. Tenia també quatre pàgines, en l'última de les quals hi havia publicitat.

La publicació va treballar força per a l'establiment de la Solidaritat Valenciana i en va viure el fracàs amargament. En aquestes pàgines s'havien enllestit les bases per a la constitució, fins i tot s'hi va publicar un projecte de manifest que el republicà Cebrián Mezquita, com a ponent designat per la Comissió Gestora de Solidaritat, havia redactat.

En aquest projecte de manifest es donaven algunes dades sobre el tractament lingüístic que els solidaristes valencians esperaven aconseguir amb la creació de la Solidaritat:

«Y en aquellas regiones, en donde además haya una lengua vulgar de uso permanente y tradicional, como sucede en los mejores y en la mayor parte de los pueblos de nuestra región, queremos que aquella sea en ellos respetada, favoreciéndose su cultivo literario y aprovechándola, como instrumento el más adecuado, para infundir en las masa la cultura y para que estas puedan ejercer con pulcritud los derechos y deberes todos de ciudadanía; ningún hombre libre puede ser obligado á usar otro idioma que el suyo, el que mejor sabe; todo valenciano ha de tener absolutamente garantido el derecho de usar en nuestra región de su lengua propia al otorgar documentos notariales, al comparecer y actuar ante los tribunales, al gestionar sus asuntos en las oficinas públicas y en los demás actos similares.» («Solidaridad Valencina», *Terra Valenciana*, núm. 21, 7-11-1908)

Tot i el to moderat de l'escrit, es parla de drets de l'ús de l'idioma, aquestes actituds dels regionalistes van ser fortament criticades des de diversos angles, especialment des del blasquista. I com sabem, aquesta posició política no va arribar a bona fi.

El setmanari és bilingüe, encara que majoritàriament està escrit en català. Les raons d'això -segons la pròpia redacció- són diverses. L'una, el fet que el País Valencià compta amb comarques castellanes. L'altra que, encara que hi predomina el català com a llengua de relació oral, els valencians no saben llegir-lo.

Creuen que per fer regionalisme és millor usar simultàniament totes dues llengües i així aproximar la llengua escrita, a poc a poc, al poble. Aquesta declaració de principis

és una resposta a un article aparegut el 5 de setembre de 1908 a *La Veu de Catalunya* intitulat «Regionalisme valencià», en el qual es feien unes consideracions sobre si la llengua amb què s'havia de fer la campanya autonomista havia de ser la castellana. El diari *La Veu de Catalunya* es mostrava contrari a aquesta actitud.

Els valencians de *Terra Valenciana* fan, doncs, una opció pragmàtica per defensar el regionalisme. Aquest, cada vegada més accentuat i encara que no s'havia desvinculat del catalanisme, hi dóna peu a articles combatius contra ell:

«Lo reyne de Valencia te al principat catalá per germá, y l'ana de cor, y en moltes coses l'admira, no en totes; mes Valencia no ha segut, ni es, ni será Catalunya, com pretenen no pochi catalans y alguns naixcuts y criats á Valencia.» («A propòsit d'un despropòsit», *Terra Valenciana*, núm. 6, 25-7-1908)

Aquest article, signat amb el pseudònim de Quidam podria ser de Nebot o de Gumiel, els grans perseguïdors inquisitorials del catalanisme de principis de segle. Però això és només una suposició basada en l'estil i en els arguments que hi presenta.

Altres col.laboradors posarien el seu gra de sorra perquè el secessionisme no prosperés. Francesc Palència va publicar un article titulat "Terra Valenciana", en el qual va intentar desemboïrar l'estat d'opinió anticatalanista que fermentava a València:

«Son numerosísimos els que afirmen molt serios que del català al valencià va com del cel a la terra, y s'encontren en Catalunya ó davant d'un llibre catalanesc, tan estranys com si's tractara d'alema' o rus. Es ridícul no voler comprendre que estes dos maneres de parlar son una mateixa diferenciantse en algunes paraules y desinencies, pero en res fonamental, y molt menys encara si's compara en lo valencià antic.» («La llengua valenciana», *Terra Valenciana*, núm. 33, 30-1-1909)

També hi ha qui denuncia, i en castellà, l'actitud dels valencians, com Rafael Criado, en el seu article titulat com el llibre, «Regionalismo y descentralización», aparegut al número 35, el 13-2-1909. Criado denuncia la diglòssia que es manifesta de diverses maneres, per exemple, en el fet que les obres científiques i literàries s'escriuen només en castellà.

Sens dubte, la campanya centralista contra la Solidaritat Catalana, i de retop contra la Solidaritat Valenciana, havia fet furor a la ciutat de València. La conseqüència va ser que, mentre que dos anys abans ningú no s'atrevia a negar la unitat lingüística amb la resta de terres catalanes, ara ja hi havia qui s'agafava la llengua per bandera. Mentrestant Llorente i els altres ratpenatistes feien mut a l'assumpte. Ells seguien amb els seus Jocs Florals castellanitzats. Mostra d'això és que el mateix any 1908 va ser escollit com a mantenidor dels Jocs José Francos Rodríguez, director d'*El Heraldo de Madrid*. Aquest senyor era un enemic rabios del regionalisme, cosa que ja els anava bé als ratpenatistes conservadors. Des de *Terra Valenciana* es va

criticar durament els organitzadors dels Jocs, per haver convidat un mantenidor antiregionalista i incapaç de fer el discurs en català.

Aquest era, doncs, el panorama lingüístic de València en la primera dècada del segle, vist pels valencianistes que començaven una singladura política interessant. Però hi va haver una polèmica molt interessant sobre la llengua literària i la vulgar, en la qual, de retruc, va participar-hi també *Terra Valenciana*. Per la seua importància la deixarem per més endavant

Hi ha una anècdota divertida, que no volem passar per alt, ja que va relacionada del tot amb la qüestió lingüística. Al número 18 de *Terra Valenciana*, corresponent al 17 d'octubre de 1908, hi ha un article de la redacció, titulat «Per lo nostre idioma». Aquest article fa referència a la campanya del "ben parlar" que havia començat a Catalunya, per combatre les paraules grolleres i els renecs. *Terra Valenciana* se solidaritza amb els catalans i illencs que impulsaren la formació de La Lliga del Bon Mot. A més a més, els donen idees per a dur a terme la tasca depuradora. Es tractaria de prohibir algunes paraules en els reglaments dels ateneus, cambres, casinos, fent conferències, repartint pamflets propagandístics, etc.

Ortogràficament, el setmanari no presenta diversitat alguna amb les publicacions germanes. Els escrits en valencià que anaven signats apareixien amb l'ortografia del propi autor. Fins i tot hi ha algun escrit escadusser amb l'ortografia castellana dels

populistes. Els redactors de *Terra Valenciana* reconeixien que havien de fer grans esforços per escriure «en esta forma vulgar y estem completament desorientats, respecte á nostres regles gramaticals.» Feia falta, doncs, una gramàtica que aclarís diverses qüestions.

Mentrestant s'anaven tapant forats amb breus anotacions ortogràfiques, bastant arbitràries de vegades, les quals, per manca d'autoritat de qui les signava, no se seguien generalment. Com ja havia passat amb *Renaiximent*, a *Terra Valenciana* també es publicaren unes notes ortogràfiques, en les quals es posa de relleu que la parla apitxada confon determinats sons, i per això era necessari d'establir una ortografia clara basada en la pronunciació general valenciana. Aquestes notes, signades per R.G. -sens dubte Rossend Gumiel, el tipògraf anticatalanista d'*El Poble Valencià*-, són del tot esquemàtiques, com les de *Renaiximent*, però no segueixen sempre els mateixos criteris. Distingeix è, ô obertes de les tancades, diferencia entre el so tx, el qual «se pronuncia fort com la ch castellana» de la tg/tj «manco fort», distribueix j/tj davant a, o, u i g/tg davant e, i. També distingeix la essa sonora, representada per -s- de la sorda, representada per -ss-. Respecte a a la ç, diu que sona com en francès, de forma pareguda a una ts «arrastrada», i la z sona com en italià, diu -ds-. La ch sona k davant i després de vocal. Fomenta l'ús de la y com a conjunció i semivocal. Finalment, una innovació, recomana que no s'accentue la preposició a ni la

conjunció e <i>, ja que això ho considera un castellanisme.
(*Terra Valenciana*, núm. 19, 24-10-1908).

De tota manera, el lèxic i la sintaxi es ressenten de formes castellanques, cada vegada més. També es consoliden les formes que procedents de -ATA i -ATORE llatí havien perdut la *d*.

La llengua de les primeres publicacions valencianistes

Encara que ja hem dit que l'ortografia de les quatre publicacions de *València Nova* era diferent segons l'autor de cada article, hem analitzat les notes de redacció i les editorials, per traure unes conclusions sobre els canvis lingüístics que s'esdevenen d'una a l'altra.

Així, doncs, podem veure ara un resum de les formes ortogràfiques comunes a les quatre publicacions de *València Nova*:

a) mantenen les *h* finals i escriuen també la *h* quan hi ha contacte entre dues vocals i no formen diftong, encara que això últim no és gaire general.

b) mantenen l'ortografia de *y* com a conjunció i del dígraf *ny*.

c) es ressenten d'algunes hesitacions de la parla, cosa que es veu en les grafies de les alveolars fricatives i en la pèrdua de la -s- intervocàlica del sufix -esa.

d) es ressenten també de la parla apitxada en l'ortografia de les consonants prepalatals. Mantenen les grafies tradicionals *g/j/tg/tj*, però no utilitzen les grafies de les sordes *tx/ig*, si no és excepcionalment. De tota manera l'ortografia en aquest sentit és del tot desgavellada.

f) segueixen l'ús tradicional de la *x*. L'escriuen a principi de mot, seguida d'-ix i amb valor de [ks]/[gz].

g) utilitzen sempre les formes plenes dels pronoms *tal* i *com* són naturals al País Valencià.

Lo Crit de la Patria feia servir grafies més tradicionals que les altres publicacions, per exemple s'hi escriu -ll- en lloc de -l.l-, -l-l-, o simplement -l-. Manté, com *Renaiximent*, la grafia de la *ç*, cosa que no passa en *Terra Valenciana*, en la qual desapareix totalment. Malgrat tot, totes quatre prefereixen les formes en ll- [λ] a la l- simple.

De totes quatre, *Terra Valenciana* és la que utilitza una ortografia més fonetista, escrivint, per exemple les finals

oclusives sempre sordes: *tart*; anul.lant la *ç* i la *-ss-*; i utilitzant sistemàticament les formes procedents de *-ATA* i *-ATORE* simplificades en *-á* i *-aor*.

Tenim també diferents concepcions lingüístiques. *Valencia Nova* utilitza un registre bàsicament col.loquial i el to formal només apareix en algun estudi històric. En general és un llengua molt directa -fins i tot massa, per la finalitat doctrinària-, clara i amb un bon redactat. *Lo Crit de la Pàtria* és d'una banda més populista, fins i tot utilitza l'ortografia castellanitzada en alguna secció, però en canvi, és la que utilitza una ortografia més tradicional en els articles seriosos. Barreja els temes polítics i els culturals amb força equilibri. En canvi, *Renaiximent* és més elitista, més cultural, més formal en el llenguatge. No es fa ja el canvi d'ortografia, perquè de fet no hi ha canvi de registre.

Finalment, *Terra Valenciana* alterna el català i el castellà amb voluntat difussora i pedagògica. El català és troba bastant més descuidat que en les altres publicacions. No sols hi abunden més els castellanismes, sinó que també hi ha una simplificació notable de les formes ortogràfiques, en raó a la pronunciació apitxada de la comarca de l'Horta.

Encara que alguns dels valencianistes regionalistes havien discrepat de les actituds anticatalanistes que començaven a arrelar, també van fer poc -poques eren les seues forces- per desemboïrar la pertinença lingüística i el nom de la llengua oral

i escrita del País Valencià. Van mantenir una actitud poc ferma al respecte, sense generar la polèmica i sense obligar ningú a definir-se. Des de les pàgines del setmanari Valencia Nova, tot i declarar-se com a catalanistes, no es va crear cap plataforma de debat lingüístic que aclarís res. Però no tot seguia de la mateixa manera que anys abans, com quan Puig i Torralva, després d'haver-se manifestat tan clarament en les pàgines d'*El Calendari Llemosí* respecte al nom de la llengua, quan publicà la *Història* feu un pas enrere i repregué el nom de llemosí. Els valencianistes del Centre Regionalista no van fer aquest pas endarrere, encara que havien acceptat articles anticatalanistes de tota mena en les publicacions, malgrat la contundència de les aberracions d'alguns d'ells. Però públicament, sempre van sostenir com a grup la mateixa ambigüitat que els ratpenatistes. Això ens fa pensar en la diversitat d'opinions dins del grup. L'anticatalanista Gumiel, per exemple, n'era també un, de membre, i com ell, altres havien de pensar igualment. Per això asseguraren amb el silenci la transcendència nul·la de les diversitats que els enfrontaven. Però aquest fet, d'un moment a l'altre havia de canviar.

Els castellanencs, el regionalisme i Lo Rat Penat

El moviment regionalista castellanenc començà a constituir-se amb el nou segle. València actua com a referent; de fet, el discurs de Barberà esperonà els ànims regionalistes que eren latents. També a Castelló es constitueixen en Joventut Regionalista, grup que aplegà diverses tendències polítiques. Després, el grup més polititzat formaria La Nostra Terra.

Las Provincias continuava el seu doble joc, fent de portaveu de Lo Rat-Penat, però al mateix temps no enfrontant-se als valencianistes. Les opinions lingüístiques que sostenien alguns col.laboradors donen fe d'aquesta actitud. Ricard Carreras, novel·lista, un dels fundadors de la Societat Castellonenca i primer director del seu *Boletín*, escriu uns comentaris a *Las Provincias* sobre el llibre de Salvador Guinot, *Escenes Castelloneses* (1905), llibre que ja havia estat publicat tamé per l'*Avenç* amb el títol de *Capolls Mustigats*.

«En Cataluña es un libro conocido y estudiado. En Cataluña no es extrañada la lengua vernácula cuando se ofrece impresa, como es extrañada de nosotros. Por eso hasta las mismas letras valencianas son en el Principado menos extranjeras que aquí en el rancio solar; en la tierra fértil; y florida, tan blanda y amorosa y pródiga, pero tan árida para sus ingenios. (...)

Ved que aquí se produce el eterno problema de nuestras letras valencians. ¿Es posible que la vida actual, del día, viva y robusta, alcance expresión adecuada en la parla hierática de Ausias March? Para

llegar á los más, para penetrar en la masa y fundir las concepciones en la misma alma del pueblo, hay que emplear un lenguaje comprensible, vivo; el suyo. Y esta habla vulgar valenciana es un instrumento lleno de mellas y esperanzas, es tosco, es ruinoso. Es algo que vive, sí; pero lleno de alifafes y de lacras, y con muchas conyunturas anquilosadas; por lo que carece de gracia en sus movimientos y todo es dificultad para expresar el matiz del sentimiento, (...)

Y Guinot se aplica á acudirle con un "masaje" filológico, para devolverle elasticidad; bien le aplica aquellas propias piezas que perdió; que acaso tienen una rara supervivencia en un rincón montañés, en una masía, en una playa.

Pero cuando así ennobleceis y purificais y enriqueceis esta habla vulgar; cuando devolveis á la gramática sus fueros y habeis compuesto un instrumento capaz de expresarla propiamente, artísticamente, esta realidad que os rodea y que llena vuestra alma contrastais con dolor que no se entienden los que debieran, que este esfuerzo lo gozan y saborean unos pocos tan solo. En vez de influir en la cultura de los más, lograis el lauro de que os discutan o aplaudan unos pocos la preciosa y improba tarea de templar el viejo instrumento herrumbroso que os sirvió para la obra, y aún á título de una labor semejante, pueden alterar y pueden destruir vuestra labor en una edición como esta de *Escenas Castellonenses*, en donde *L'Avenç* ha querido poner el sello de su doctrina lexicográfica.

Esa visión palpitante, vigorosa, que Guinot tiene de la más típica clase levantina, de nuestra labranza, esos cuadros aderezados con tanto primor y verdad ¿porque no se han de escribir en castellano? Perderian en expresión gráfica, en intensidad, sabor y colorido, que solo tiene con justeza la frase consustancial con el objeto, con la acción, en cada medio; de esto no cabe duda. Pero el mismo trabajo de proporcionarse un lenguaje, hoy le acusa en algún momento de un cierto artificio, erudito de buena ley, más en pugna con la realidad, y este trabajo, ahorrándose por el empleo de muy apto y de dominio de todos, de la lengua de Castilla, si en lo externo y formal asenguaba el valor de la producción, permitiría en cambio, ahondar en las almas, en los sentimientos, en los que la ductilidad de una lengua

permite expresar mejor con más matices y tonalidades. Perdería el diálogo, ganaría, sin duda, lo narrativo, lo descriptivo, lo general sobre lo particular. (...)» (LP, 4-9-1905)

Fou el mateix 1909 que es va crear la societat *La Nostra Terra* que a més a més de fer una tasca de difusió valencianista crea una escola nocturna en català per als socis i llurs familiars. D'aquesta societat naix la revista del mateix nom, portaveu de l'entitat, des de la qual exposaven, amb els seus escrits, el dret a l'autonomia i a l'oficialitat de la llengua. Cal dir, que malgrat la curta vida de la publicació, va tenir un gran ressò dins de la societat castellonenca i, segons J. Rafael Ramos (1989:65-66), fins i tot s'hi va projectar de fer un setmanari a partir de 1914 del qual no van poder eixir més de cinc números.

Gaetà Huguet, gran valencianista que proposava la independència lingüística del valencià respecte al català, va ser l'inspirador d'aquest nou grup, format sobretot per liberals. Però justament és el fill de Gaetà Huguet un dels inspiradors de l'acord ortogràfic que s'esdevingué l'any 1932 i una figura del valencianisme, ben considerada per tothom.

A *La Nostra Terra* no es va fer explícita la discrepància ortogràfica entre els integrants. L'ortografia era bastant digna. Huguet mai no hauria acceptat una ortografia acastellanada ni tampoc Salvador Guinot, de qui parlarem més endavant. Sí que va

haver oposició, en canvi, per part d'Huguet a altres propostes ortogràfiques com la del contemporani Josep Nebot (Ramos, 1989: 46-54).

Tant Huguet com Nebot, erròniament, estaven d'acord en una cosa: el valencià era llemosí. Ara, mentre que Huguet era un sincer valencianista, defensor de la identitat i la cultura valenciana per sobre de qualsevol altra cosa, Nebot era un defensor de la diglòssia i del campí-qui-pugui. Malgrat tot, Huguet va persistir al llarg dels anys amb la idea de defensar la identitat cultural valenciana oposada a la catalana, mitjançant cartes de tota mena que aparegueren en les publicacions valencianistes i en diaris de Castelló i de València. Vegem-ne un exemple:

«Lo perill gros, lo qui al nostre modo de vore requerix totes les nostres forces, totes les nostres energies pera combatirlo sens tregua ni descans, es lo perill del catalanisme. Y al parlar del catalanisme com á perill, no volem fer menció del catalanisme germá, d'aquell qu'en lo siegle XV y XVI regoneixé la nostra independencia llengüística y la nostra supremacia lliteraria, aceptant mes tart lo camp neutral del llemosinisme; (...) prque si be creyem qu'el nom de catalá y catalaniste es molt gloriós pera'ls habitants d'en llá l'Ebre, per a nosatros que som valencians á seques, y per a les nostres coses es humillant.» (*Las Provincias*, 11-6-1914)

Els ratpenatistes també tenien «sucursal» a Castelló. Fruit d'una visita oficial de Lo Rat Penat realitzada el 28 de novembre

de 1909, connectaren amb els sectors entusiastes del *regionalismo bien entendido*. Van fer una gran amistat amb el director d'*El Heraldo de Castellón*, diari que combaté la politització del moviment regionalista. Però a aquest viatge també hi va anar Daniel Martínez i Ferrando, com a representant de la Joventut Valencianista. Huguet i altres valencianistes ja havien decidit seguir el camí de la politització i més davant la castellanització progressiva de Lo Rat Penat.

Així doncs, a Castelló tenim un moviment paral·lel al de la ciutat de València, que acabà per convergir-hi. Les reticències contra el centralisme els va fer optar per una actitud ambigua que no fou ben entesa i per això van acabar sent criticats per tots els grups polítics castellonencs.

A *El Heraldo de Castelló*, Garcia de la Torre va publicar els articles d'opinió més especialment combatius amb la Joventut Regionalista «De colaboración: El regionalismo», els dies 23-7-1915 i 9-8-1915 respectivament:

este regionalismo no es el que se respira en el *Cant a la patria* del vate Llorente; es algo más radical, es regionalismo administrativo, económico, legislativo, etc.; problema peligroso y difícil de abordar.» (citem de J. R. Ramos, 1989:71)

Un regionalista ben conegut va ser Salvador Guinot, el qual va publicar, com hem dit, el llibre *Escenas Castellonenses* l'any

1905 a la Biblioteca popular de L'Avenç. L'ortografia d'aquest llibre va causar un xic d'enrenou entre els catalanistes del Principat. El castellanenc de Guinot es va adaptar a la normativa de l'Avenç però amb algunes modificacions que no eran altra cosa que concessions a l'ortografia castellana, cosa que va provocar alguna crítica. L'ortografia venia especificada en una «Advertencia» que encapçalava l'obra:

«El llenguatge empleat en aquesta obreta es una de les varietats valencianes compreses dins del dialecte occidental de la llengua catalana. Al llegir, doncs, aquest text, s'ha d'aplicar la llei vocalica occidental que permet la pronunciació de *e* i de *o* en sílaba atona.

Respecte al consonantisme en general, es el mateix del nostre català. S'ha d'observar, no obstant, que la *r* final s'hi pronuncia quasi sempre.

El so representat en castellà per *ch* i que en el nostre català apareix solament entre vocals representat per *tx* (exemple: *cofze*, *borratxera*) i darrera vocal al final de paraula representat per *ig* o *itg* (exemple: *roig*, *reig*, *raig*, *nig* o *mitg*), el trobem també en les varietats valencianes en aquests dos casos, i ademés davant de vocal en principi de dicció i en mig de dicció entre consonant i vocal. En aquests dos ultims casos, no previstos per la nostra grafia catalana, els resolem empleant la *ch* (exemple: *che*, *chiquet*, *chiular*, *pancha*, *porcha*).

La contracció de la terminació *ada* en *a* llarga la representem per *aa*. Exemples: *crenaa* (cremada), *vegaa* (vegada), *carreta* (carretada), *vespra* (vesprada).»(5)

Aquestes noves convencions ortogràfiques eren indispensables, segons L'Avenç, per adaptar-se a la fonètica

valenciana, a més a més, de facilitar la comprensió de les diferències dialectals de la llengua catalana.

Evidentment, alguns escriptors van enfilear-se fins al capdamunt. Miquel i Planas (1905:387), per exemple, acusava els editors d'haver buscat una fórmula ortogràfica intermèdia entre el català i el castellà.

Però els castellonencs van ser justament els que menys reticències van mostrar a l'hora d'arreglar-se en les files del catalanisme lingüístic i, segons com, polític. Per això, que Salvador Guinot publicés el seu llibre a Barcelona no era res més que un símptoma d'aquell neguit patriòtic que els va dur a mirar més cap a Barcelona que cap a València, almenys, mentre al cap-i-casal, no hi hagué un moviment engrescador.

**Entre el llorentisme i la renovació La polèmica lingüística
entre populistes i tradicionalistes. El Cuento del Dumenche.**

A diferència del que va passar a Catalunya, al País Valencià al segle XIX mai no hi va haver una veritable polèmica entre els «usistes» i els «acadèmics» -en terminologia de Segarra-, ja que ací ni els uns ni els altres defensaven altra cosa que una actitud davant la vida, i davant la política, no davant la llengua. Aquesta polèmica, que al Principat es va centrar en qüestions bàsicament ortogràfiques, però que de fet amagava dues concepcions sobre la llengua literària, al País Valencià no va existir. La nostra ortografia seguia d'una banda les petjades incertes que els ratpenatistes havien estipulat, i de l'altra consolidava l'ortografia castellana dels populistes. Ni tan sols la *Gramàtica Popular* de Nebot havia suscitat cap debat.

Jacint Labaila (1864), en *Ecós de la juventud deia*:

«Los valencianos, aunque emparentados íntimamente con los catalanes por las relaciones de historia, de clima, de lengua y de inmediación, somos sin embargo muy diferentes; (...) Los catalanes son amantes de todo lo suyo, amantes hasta la idolatría, han hecho de su Barcelona una ciudad que marcha al frente del progreso español; los valencianos desdeñosos de todo lo nuestro, dando á todo el país menos valor del que realmente tiene, somos pródigos en alabanzas para con los demás y guardamos el vituperio para nosotros.» (183-184)

Tot i reforçar el tòpic del meninfotisme valencià, trobem que no li faltava raó. Els valencians -alguns- menystenien -menystenen- tot el que els era propi. Però aquest autoodi havia estat fomentat també pels seguidors de Llorente amb les seues actituds diglòssiques i centralistes, reaccionàries, per poc compromeses. Lingüísticament, no manifestaven en absolut cap interès per la llengua. Respecte al nom, respecte a l'ús, respecte a tot, van mantenir una actitud ambigua.

Tampoc no hi havia lectors valencians de gèneres no populars. Llorente escriu una carta a Eduard López Chavarri, en la qual fa referència a l'actitud lingüística dels valencians a diferència del que passa a Catalunya. Es lamenta que els escriptors cultistes valencians siguen llegits a Catalunya i no, en canvi, a València. (Llorente i Falcó, 1936:256).

Així, doncs, malgrat la politització del valencianisme hi havia poc ressò popular. Literàriament parlant, la situació no havia canviat gaire.

Com diu Vicent Simbor (1988a:22), en aquell moment a València hi havia tres nuclis d'escriptors ben definits: el cultista-ratpenatista, que encapçalava Llorente, el populista, dels escriptors satírics i, finalment, els clars defensors de la unitat lingüística del català i de la incorporació de les solucions ortogràfiques proposades per l'Avenç.

L'actitud dels ratpenatistes ja ens és sobradament coneguda. Literàriament només havien sentit afecció per la poesia i mai no

s'havien preocupat per la normalització literària de la prosa, que fins ara no es comença a conrear, ni del teatre, gènere reservat per als populistes. Lingüísticament, tots els ratpenatistes seguien més o menys les directrius del seu cabdill, D. Teodoro.

És amb l'aparició d'*El Cuento del Dumenche* que es va posar novament de manifest el problema lingüístic entre tradicionalistes i populistes. El *Cuento del Dumenche* va aparèixer el 9 d'agost de 1908, dirigit per Lluís Bernat. L'objectiu d'aquesta publicació era la de fer conèixer obres breus de prosa narrativa, gènere que amb les noves onades modernistes començava a conrear-se de manera més o menys productiva. La incorporació al moviment literari de la narrativa en català era un gran pas endavant en la consolidació lingüística, que Bernat amb més o menys traça intentava afavorir. Però lingüísticament, Bernat opta per l'ortografia castellanitzada dels escriptors populars. Com diu Simbor (1986b: 10):

«Però, aquestes narracions no sols manquen de vàlua estètica sinó que també pateixen les conseqüències de les desvariades postures lingüístiques dels seus autors, és a dir, la defensa d'una llengua valenciana diferent de la catalana i l'ús literari del nivell de llengua popular. La conseqüència no podia ser altra que el conreu d'una llengua síntesi de dos processos complementaris, la dialectalització i la castellanització, que en feien una eina difícilment idònia per a un ús literari culte i matisat.»

La polèmica que ara ens ocupa ha estat estudiada en altres ocasions. Parcialment per Fuster (1984:7-35), Pérez Moragon (1976a), Simbor (1986:324-330) i V. Salvador (1986:61-74).

Bernat, a *El Cuento del Dumenche*, responsabilitza directament *Lo Rat Penat* de la decadència literària, ja que l'associació no es preocupa per dinamitzar el panorama literari, sinó que inspira un cercle elitista d'ús de la llengua, basat en els *Jocs Florals* i poca cosa més. El que més preocupa Bernat és l'allunyament del poble de la literatura, perquè no els és possible seguir les directrius lingüístiques exigides per *Lo Rat Penat*.

Bernat no es mostra interessat en la polèmica sobre la unitat lingüística, que és on finalment va anar a parar. El que l'interessa de debò és que els valencians de les classes populars prenguen interès per la llengua, la parlen i la sàpiguen llegir, i això, és impossible del tot des de *Lo Rat Penat*. Justament és això el que més preocupava els ratpenatistes. *Lo Rat-Penat*, i personalment Llorente, estaven ben esverats de veure un nou corrent populista amb un tarannà polític esquerrà i anticlerical per principi.

Bernat creu que estimulants només el conreu de la poesia no es pot arribar enlloc. La poesia, ja per ella mateixa elitista i minoritària, farcida de símbols i figures literàries i omplerta d'arcaïsmes fa creure als valencians que la seua llengua no és la mateixa, aquesta és valenciana i aquella llemosina. Aquest fet no

estimulava l'ús sinó al contrari, la llengua estava reservada en l'aspecte popular i oral al poble i en el literari escrit als pocs o menys que la conreaven en el rotgla de Lo Rat Penat. L'ús del català, doncs, per als valencians, anava lligat a la condició d'analfabet o a la impossibilitat d'ascens social. Era això segurament el que desesperava Bernat, encara que proposés per a la superació d'aquest estadi la castellanització de la llengua, manera brutal -en el més propi sentit de la paraula- d'aconseguir la integració social:

«Nosotros opinamos (...) que no es imposible un renacimiento de la literatura valenciana, comenzando a escribir tal y como se habla hoy, para ir poco a poco neteando, puliendo el idioma de palabras y modismos que no siguen a los nuestros. Todo esto es cuestión de tiempo, de paciencia, de constancia; lo demás es ficarse en la torre de marfil y ocasionar más perjuicios que beneficios a la causa que se quiere defender y propagar.» (*Lo que se propone* CD, núm. 1)

Jacint M. Mustieles, aleshores vice-secretari de Lo Rat Penat, va escriure un article a *La Voz de Valencia* el 14 d'agost de 1908, on deplorava l'ortografia del *Cuento* i defensava Lo Rat Penat, el qual era per a València com l'Ateneu a Barcelona o la Real Acadèmia a Madrid.

Bernat contesta amb un article aparegut l'endemà a *La Voz de Valencia* i a *La Correspondencia de Valencia* on defensava el model d'*El Cuento* que es basava en

«una ortografia que bastó y sobró al gran Escalante para conquistar una gloria que para sí quisieran, reunidos, algunas docenas de *trovaires*,»

Mustieles contesta el 17 d'agost amb un article panegíric sobre els mèrits de Lo Rat-Penat. Sobre ortografia hi diu:

«Yo no puedo Sr. Bernat, ni siquiera felicitarle por esa idea *nueva*, pues recientemente los que sostienen el movimiento literario catalán, han acordado eso mismo en su lengua. A mi me parece perfectamente, siempre que se convenga *autorizada y formalmente y no* contraviniendo la Gramática, Muy bien escribir *orige y no oritge, fosc y no fosch*; pero, por qué habíamos de poner *oriche?*»

Aquest escrit dóna per un parell de comentaris. Primerament hauríem d'especular sobre el perquè de *su lengua* referit al català. Mustieles no creia en la unitat lingüística? Justament ell, que es vincularà tant i tant a la Joventut Valencianista de Barcelona i se situarà posteriorment hipercrític amb el ratpenatisme? Segurament, en aquells anys, Mustieles no havia encara superat la fase del llemosinisme i considerava el valencià una branca del llemosí i no del català, el qual devia considerar llengua germana. Potser. Aquest pot semblar el raonament més simple. Però potser no. Potser es deixava dur pels corrents de l'època i, no volent situar-se d'esquena a la realitat social que covava el nou anticatalanisme, feia per manera de no suscitar perspiciàcies. De tota manera no ho creiem així, ja que, evitant

només de dir *su lengua* amb un eufemisme -tal i com acostumava Llorente-, el cas hauria estat resolt.

Segonament, Mustieles apunta que el desig d'una modernització de la llengua hi és, però dins de la *Gramática*. Nosaltres preguntem ¿quina? perquè no hi havia cap gramàtica valenciana fora de la popular de Nebot, i sens dubte, Mustieles no s'hi referia. Els exemples, en canvi ens fan pensar en un acostament a la modernització que es feia al Principat. ¿És això una contradicció? No tant, si considerem que per a Mustieles la llengua catalana era germana de la valenciana en aquell moment, però sí que ho seria si penséssem que Mustieles amb *su lengua* referint-se al català volia constatar una segregació entre català i valencià.

La polèmica es reprén a partir de la publicació del poema de Llorente *Mal ensomni*. Lluís Bernat i Maximilià Thous interpreten -com nosaltres- que Llorente havia estat inspirat en la decadència del moviment literari que ell mateix i els ratpenatistes havien provocat²².

Maximilià Thous escriu un article a *El Correo*, diari vespertí, de tarannà liberal, titulat «¿A que no muere?», en el qual deia:

«Llorente, el querido y venerable maestro, a quién nunca faltará el respeto y el cariño de los buenos valencianos acaba de publicar en *Las Provincias* unos versos, primorosos como todo lo que dicta a su pluma, siempre galana, su corazón siempre joven, profetizando con sincera amargura

la no muy remota total desaparición del dialecto regional. Su lectura me ha llenado de tristeza, no ha podido conducirme al desaliento(...).

Todavía se publican en Valencia dos semanarios escritos en popular lenguaje, y a su obra modesta, pero constante, viene a coadyuvar la publicación semanal *El Cuento del Dumenche* que ha encontrado en el público favorabilísima acogida.

He aquí un intento relizado con mejores intenciones que medios de defensa.

Un pequeño puñado de pesetas, puesto al servicio de una plausible iniciativa, ha bastado para que el público leyera dos ó tres bocetos de novela de otros tantos escritores animosos condenados al silencio por falta de fácil medio de publicidad.

Requerido a declarar los resultados obtenidos, estoy seguro de que el modesto editor de la moderna publicación manifestaría que con ella consigue ganancias, ciertamente exiguas, pero nunca despreciables.

El argumento es de los que no tienen réplica. Se podrá criticar la poca uniformidad de giros, y aun ortografía, pero esto no destruye lo esencial del triunfo conseguido.

Fácil es remediar tales defectos si al calor de ese entusiasmo que siempre demostró D. Teodoro por las cosas de su tierra y creyeron compartir sus amigos los "aymadors de les glories valencianes", se buscasen ocasión de aunar voluntades y reunir datos suficientes para reglamentar la literatura valenciana.

Parece esto difícil si se tiene en cuenta que hasta ahora no hubo otra manifestación de nuestra literatura que la media docena de composiciones premiadas en los Juegos Florales, que por cierto son buena prueba de que también hay disconformidad en el modo de escribir los laureados felibres.

Pero no creo yo que se deba reputar descomunal empresa la de conseguir la aproximación de personas autorizadas que, a poco que pusieran de su parte, lograrían, burla burlando, afirmar las bases de una "Academia" valenciana.»

La referència a les discrepàncies entre les dues maneres d'escriure dels felibres anaven, sens dubte, pel camí de les diferències entre la modernització proposada per alguns -els catalanistes i altres que com Llorente ara ja defugien l'arcaisme- i els més recalcitrans i reaccionaris ratpenatistes, que pretenien mantenir-se fidels a la llengua del XV.

Crida també l'atenció la denominació de la llengua com a "dialecto regional", dialecto de què? Creiem que Thous simplement, amb aquesta denominació posava de relleu el caràcter de llengua B del català al País Valencià. En aquests temps, les denominacions de la llengua no eren altres sinó "dialecto regional" i "lengua valenciana".

Segons Thous, de cap manera no s'aconseguiria arribar a un acord ortogràfic si no venia pel camí del consens. També es queixa de la situació de la llengua, tan empobrida per castellanismes, però encara molt viva al carrer. Diu Thous que, malgrat que els pares ja no ensenyaven els fills a parlar en valencià, aquests l'aprenien al carrer. Això ens mostra les primeres passes de l'afermament d'una consciència diglòssica, ja als primers anys de segle. De la mateixa manera, la majoria dels escriptors, com ell mateix, acostumaven a escriure en castellà quan es tractava de polemitzar sobre qualsevol qüestió. El català no servia per a determinats àmbits socials i es reservava, doncs, per a la literatura.

El 2 de setembre del mateix any 1908 apareix un poema de

Josep Bodria i Roig a *Las Provincias* titulat «¡No mor!», com a contestació al *Mal ensomni* de Llorente. A part de l'ínfima qualitat literària del poema, Bodria volgué contestar Llorente i fer un cant a l'esperança.

Bernat també es trobava esperançat. En la introducció d'una obra de Thous, *La música nova*, dins d'*El Cuento*, Bernat escrivia:

«L'*agonía* del teatro valenciá *agonía* que debien haber evitat asosiasions com *Lo Rat-Penat*, han segut causa de qué autors cómics de tanta valia com Maximiliano Thous, haixqueren *desertat* d'ell, buscant en el castelliá l'ambien, la vida y la recompensa qu'escrivint en el seu idioma no podien may encontrar.» (CD, núm. 4, 30-8-1908)

Però Llorente nega que el sentit en què s'havien pres les seues paraules en el poema *Mal ensomni*. Segons Llorente, es referia a la poesia no a la parla. Respecte a la qüestió lingüística avisa que, si el que es volia era deixar l'ortografia valenciana per seguir la castellana, tal i com fan els populistes, ell s'hi situaria clarament en contra («Una carta del mestre», dins CD, núm. 6, 13-9-1908).

Mentrestant, havia aconseguit que un cercle d'escriptors de tot arreu com Marcelino Menéndez y Pelayo, Badenes i Dalmau, segons podem deduir de les cartes rebudes per Llorente i publicades a l'*Epistolari*, així com Eduard López Chavarri, li donessen la raó. López Chavarri, que escrivia un article a *Las Provincias* per encàrrec de Llorente titulat «Mis lecturas», on

feia la ressenya de *Poetes valencians contemporanis*, publicat per l'Avenç, donava la raó a don Teodoro sobre la súbita mort de la llengua.

El pessimisme de Llorente respecte a la situació lingüística era ben evident, malgrat que ho negue. Tal i com va fer veure Fuster (1956 [1980:41-42]), aquest pessimisme es deixa veure ja al *Llibret de versos*, i continua en aquest *Mal ensomi*. Fuster el creu injustificable si es considerava el país en conjunt i no l'òrbita ciutadana. Per això, Fuster creu veure en aquest poema la constatació de Llorente del fracàs de la Renaixença valenciana.

Tot i que Bernat excloua relativament Llorente del cercle de lletraferits que no tenien cap connexió amb el món cultural de les capes populars, no per això deixava de menysprear *Lo Rat-Penat* com a tal, és a dir, com a nucli de l'anacronisme:

«Yo no soch enemich de *Lo Rat-Penat*. Sos propòsits, sos fins, me pareixen admirables, dignes del aplauso y agrahiment de tot bòn valenciá; pero no estich conforme, no puch estaro, en el modo y manera de dur á la práctica aquets [sic] propòsits y aquesta finalitat. Yo no estic conforme en una *Jochs-Florals* en *lleuosi*, no en *valenciá*; en deixar morir miserablement el Teatro que crearen y engrandiren Baldoví, Liern, Balader, Escalante; en que no's fasa esfórs algú pera crear la novéla regional, deixantnos prendre per l'idioma castellá glóries com Blasco Ibañez; en que es desdenye la literatura popular que doná á llum escriptors *tan valencians* com Constantí Llombart, San Martín y Aguirre y Lluch y Soler; en que no s'haixca fet res práctic para popularisar, para imposar eixa ortografia de que tant parlen els escriptors de *Lo Rat-Penat* y de la qual dehuén haberse

fet tantes edicions, corregides, que cada literato valencià ne té una para son us particiura.

La poesia, en tota sa bellesa, no es el *for*, y les dunes rames del arbre literari han sigut descuidades, sino desdenyades per *Los amadors de les glòries valencianes*, mentres se prestaba atenció preferent á atres treballs, els arqueològichs, per eixemple. (...)

Per lo demás, el juvenil "aplec d'EL CUENTO DEL DUMENCHE no trata, respetat mestre, de "prescindir de la ortografía valenciana, adoptant la castellana." Vinga en hórabóna una ortografía *nóstra*, llógica, moderna, acordada en una Asamblea ó Académiá, que ningú més autorisat que vosté para convocar y presidir." («La Ortografía Valenciana» dins *CO*, 20-9-1908)

Bernat es referia a l'escàndol dels Jocs Florals de 1908 -suposem- quan diu que «lliteratura que sols produix aixó está agonisant. Saria preferible que no produira res.» Es referia, doncs, al premi fraudulent de la Flor Natural obtingut per Josep Maria Zapater i Rodríguez, amb el poema *A Valencia ab motiu de sa heroica conducta en l'alsament del any 1808 y defensa de la ciutat*, que havia provocat -amb altres motius semblants- la dimissió del president de Lo Rat-Penat Josep Ruiz de Lihory.

De tota manera, però, no ens podem deixar enganyar. Bernat reconeix que la llengua utilitzada per tots els ratpenatistes no és la mateixa. La de Llorente, diu, era pròxima a la del poble, que la podia entendre perfectament, però no la de molts altres ratpenatistes animats per ell, els quals s'adilitaven amb la paraula inusual i recargolada. Això, si més no, trobem que és del tot important, ja que podia haver suposat una acceptació relativa

del model ortogràfic tradicional.

Però sense fer-ne una menció directa, Bernat, en el paràgraf que acabem de transcriure, retreu a Llorente el divorci amb els sectors populars, que des de la mort de Llombart i la posterior dispersió del grup es deixava notar. Per això parla de Blasco Ibañez, de Llombart, d'Aguirre, etc. tots ells més o menys d'esquerres i oponents de Llorente dins la societat. També hi ha una altra dada, la reflexió sobre la poesia. Evidentment, com diu Bernat la poesia no ho era tot i ací Llorente no podia sinó callar. Aquestes opinions són recollides per Pérez Moragón (1976a:17-19).

També opina Pérez Moragón que l'actitud de Llorente en resposta a Bernat arribava a ser fins i tot ingènua. Per a Llorente, si Lo Rat-Penat havia creat dins dels Jocs Florals un premi per a obres teatrals, això volia dir que Lo Rat-Penat se'n cuidava.

Però caldria remarcar ara també que si bé per a Llorente l'obra dels populistes no mereixia el qualificatiu de literària, per a Bernat, la societat de Lo Rat-Penat no era sinó un obstacle per a l'extensió de la llengua. Bernat era un populista convençut i ens sembla que podem deduir de les opinions que expressa al llarg de la polèmica que el problema és polític, més que lingüístic. La desconexió total de la societat valenciana respecte a les tasques de Lo Rat-Penat no era sinó reflex de l'actitud elitista que aquesta societat mantenia envers el poble.

Per a Bernat, com per a molts dels valencians d'aleshores, Lo Rat-Penat havia de desaparèixer, ja que la cultura que difonia no era accessible a les capes populars. Evidentment, això es faria sentir molt més en aquell moment en què la petita burgesia aconseguia una certa institucionalització i el republicanisme, doncs, guanyava adeptes.

Una altra polèmica entronca de ple amb aquesta entre Llorente i Bernat.

L'agost de 1908 comença també un altre debat -estudiat per Vicent Salvador (1986:61-73)- el qual anava del tot relacionat amb la polèmica entre Llorente i el director d'*El Cuento del Dumenche*.

El 19 d'agost de 1907 Llorente, sota el pseudònim de Valentino, havia escrit un article a *las Provincias*, "De re literaria". Es tractava d'una mena de ressenya al llibre de López Chavarri *Cuentos lírics* que acabava d'aparèixer. Com diu V. Salvador, tot i tractar bé l'autor, Llorente no es pot estar de desprestigiar el gènere que utilitza, ja que segons ell es presta a la «chabacanería». S'acostava massa al gènere popular, i la llengua no era massa polida. Però fins passat un any ningú no en va dir res.

A *El Poble Catalá* del diumenge 30 d'agost de 1908 apareix un article de Gabriel Alomar, titulat "De valencianisme". En opinió d'Alomar, l'obra de López Chavarri és el primer llibre seriós en prosa escrit en valencià, afirmació que coincideix amb la del

prologuista, l'eminent Rusiñol. Alomar, que ja s'havia manifestat advers al ratpenatisme, aprofità la circumstància per opinar sobre la situació de la llengua literària:

«El llenguatge valencià, fins avui (...) era una parla compartida entre el lirisme florallesc del Rat Penat y la grosseria plebeia dels sainets, (...) Forma arcaica o erudita d'una part, Forma popular de l'altra, florida sobretot en el teatre plebeu o petit teatre, (...)»

Destaca la diferència entre la llengua vulgar «sermo rusticus», el valencià, i la llengua estàndard «sermo urbanus», el castellà. Critica que aquella s'haja utilitzat només per fer riure. També s'oposa a l'acceptió de llengua llemosina aplicada al català. Manifesta un cert temor, per si López Chavarri reservaria el conreu del català només a novel·les costumistes o ruralistes. Acaba l'article demanant a López Chavarri, a qui de ben segur considerava molt més conseqüent i sincer que a Llorente, que alcés la veu contra la impropietat del concepte llemosinista, des de la seua tribuna com a prosista valencià.

Alomar pretenia un trencament amb el passat. Volia la creació d'un panorama cultural nacional d'acord amb el futur de la resta de regions europees. Tal i com diu Antoni-Lluc Ferrer (1970: 15) i recull Pérez Moragón (1976a), per Alomar es feia necessari: a) la ciutat com a centre d'irradiació exercida mitjançant una élite cultural, b) la substitució de la tradició vuitcentista per les noves descobertes europees. c) la renovació

de les institucions, com la dels Jocs Florals, d) i l'habilitació d'una llengua culta d'acord amb l'envergadura de l'operació.

Evidentment, Alomar tenia una consciència nacional que el portava a considerar necessari que tot això s'esdevingués tant a Catalunya com a la resta de Països Catalans, però això, a València, era impensable.

Uns dies més tard, concretament el 5 de setembre, escriu Miquel Duran de València per reforçar els arguments d'Alomar:

«Llengua valenciana se diu, rebaixant de fet, allò que's vol enaltir. Hora és ja de que dignifiquem la nostra parla -"manera diversa, equiparada en dignitat, de parlar l'única llengua catalana"- seguint la corrent evolutiva de la llengua, enllà ont tingui el més alt grau de perfecció; condemnant el llenguatge castellanisat y plebeu, y oblidant per complet "l'absurda calificació de llengua llemosina" en la que solament creuen alguns senyors doctes que fan versos per sport y que han portat així el rezel a l'ignorancia del pobre ciutadà, qui creu que'l refinament y depuració de la llengua són antigalles llemosines, en les quals no hi vol pendre la part que li correspon, admetent ab erroni criteri d'avens, aquesta fatal castellanisació que patim a ciutat.» (*El Poble Català*, 5-9-1908)

V. Salvador (1986:66) suposa que aquestes opinions van dirigides al conjunt dels ratpenatistes. Llorente en quedaria exclòs. La raó d'aquesta sospita de V. Salvador és la sobradament coneguda devoció que Miquel Duran va professar a D. Teodor.

Llorente, escriu, mentrestant, el mateix setembre, una carta ja famosa, a López Chavarri. Hi diu que sempre s'havia mostrat

contrari «a los que quieren hacer del valenciano un coto cerrado». Afirma també que «"literariamente" no había más que un idioma en Cataluña, Valencia y Mallorca, y debemos tender á restablecer esa unidad.» (Llorente i Falcó, 1936: 257).

No trobem casual que Llorente manifeste obertament la unitat lingüística en una carta privada i dirigida a López Chavarri. El seu cinisme no podia arribar a més quan diu que s'ha de tendir a restablir la unitat de la llengua. Ell que mai no va fer absolutament res en aquest aspecte. ¿Qui esperava que col·laborés a restablir-ne la unitat? ¿Els mateixos que criticava per la radicalitat de les idees o posicions polítiques?

López Chavarri fa una rèplica conciliadora, tal i com diu Salvador (1986:66), sense acostar-se a les opinions d'Alomar. Hem de constatar que López Chavarri havia fet un acostament progressiu a Llorente i havia deixat de banda els plantejaments més modernistes de la seua joventut. Cada vegada, doncs, el llorentinisme s'hi entrelluca, entre les seues opinions, per això, com diu Salvador «es limita, tot plegat, a matisar o desvirtuar retòricament les crítiques concretes d'Alomar sobre el lirisme i el dialectalisme dels seus contes».

L'entrada en escena de Federico Garcia Sánchiz animà la polèmica. Ell, conreador exclusivament de la llengua castellana, manifesta la intenció de conrear ara el català, encara que per això primerament havia d'estudiar-lo amb aprofundiment. Però no ho va fer mai, suposem, ja que no va publicar tampoc mai res en

la nostra llengua.

Garcia Sánchez, que fou membre de la Real Academia de la Lengua Española, malgrat la desconexió amb el català va dedicar algun moment a reflexionar sobre qüestions ortogràfiques. Així, respecte a l'ortografia de la llengua literària va voler donar també el seu parer:

«Yo creo que sí debería precisarse la ortografía de nuestro dialecto; hoy cada cual la dispone a su gusto, como si en vez de hallarse en su corrupción el valenciano, estuviese formándose todavía. Lo que no me parece oportuno es ni castellanizarla, ni valencianizarla. Yo sostengo que lo conveniente está en... catalanizarla; ¡¡juntémonos en una acción común!»
(«La lengua valenciana», *Las Provincias*, 22-9-1908)

Segons Francesc Pérez Moragón (1986a:21) Garcia Sánchez volia haver esdevingut una mena de Xènius valencià. Sens dubte, el pretigi d'Ors l'havia enlluernat. Ja havia intentat convèncer Llorente perquè li facilités la publicació d'uns articles a *Las Provincias* sota el títol de "Glosari", tal i com Ors feia a la *Veu de Catalunya*. Però la societat valenciana no donava pas per a tant. I tampoc no donava per a tant Garcia Sánchez el discurs del qual, com diu Salvador (1986:67), «no passa de ser un pedant exercici de redacció escolar sobre tema fantàstic triat a l'atzar, on proclama la seua solemne decisió personal d'escriure "siempre en valenciano". Anecdòticament, ressaltem un article de Juan Tomás, aparegut a *Las Provincias* el 6 d'octubre, en el qual

acusa Garcia Sánchiz de regionalisme exagerat i l'incita cap a l'espanyolisme sa. Segurament, no sabia de quin peu calçava Garcia Sánchiz.

Bernat Morales San Martín escriu «En defensa propia» a *Las Provincias*, el 26 de setembre. Ací, l'autor defensa els seus contertulians populistes, atacats sense pietat per Garcia Sánchiz en l'article publicat dies abans. Morales San Martín era un gran amic de Bernat i poeta popular d'escàs refinament. Les seues obres escrites en català són barroeres. Tal i com destaca Pérez Moragón (1976a: nota 27) reservava els temes importants per al castellà.

I encara insistí sobre el tema el 16 d'octubre, quan proposà el refinament del valencià de manera paulatina.

Morales San Martín havia escrit una carta a Llorente (Llorente i Falcó, 1930a:224-5), en la qual defensava l'amic Bernat i intentava evitar la confrontació. Hi deia a Llorente que no és que Bernat estigués contra Lo Rat-Penat, sinó que en discrepava en la forma de dur a terme la tasca revitalitzadora de l'idioma. Perquè trobava poc pràctic escriure en un dialecte arcaic, allunyat de la forma habitual d'expressió dels valencians, i no en una forma corrent i vulgar. Després, a poc a poc -diu Morales San Martín-, es pot anar polint l'ortografia i les paraules, sense que el poble valencià se n'adone gaire. La mateixa posició, doncs, que públicament prengué després, el 26 de setembre, en l'article a *Las Provincias*. Això, que diu Morales

San Martín sobre Bernat, ho sap per aquest mateix, que no és més que un valencianista de cor. Suposem que a Llorente això no li havia de fer ni fred ni calor. Ell mateix considerava Morales San Martín com un poeta «ramplón y cursi». (Llorente i Falcó, 1936:223). Llorente contestà a Morales San Martín amb una carta datada el 18 d'agost de 1908 i referint-se a l'obra d'aquest últim *Cadireta d'or* li diu:

«Dudo que se publique otro mejor en los *Cuentos del Dumenche*, Creo que el amigo Bernat hace una obra de antivalencianismo con esta publicación. No es el camino para hacer literatura valenciana emplear, sin depurarlo ni corregirlo, el sucio *patois* que habla hoy el pueblo, ni prescindir de la ortografía de la propia lengua.» (Calveras, 1929)²⁴

Com veiem, en poc temps Morales San Martín havia passat de ser el millor dels narradors d'*El Cuento del Dumenche* a ser un poeta «ramplón y cursi». Però la importància d'aquesta carta rau en l'opinió que li mereixia Bernat. Encara que tenia una certa raó.

Las Provincias publica el 4 d'octubre un article signat per "Eduardus", és a dir per López Chavarri titulat «Contra "Lo Rat-Penat" y en pro de "Lo Rat-Penat": valencianismo lírico, ortografía lírica y otros lirismos, I». Per a López Chavarri no es tractava d'un problema ortogràfic, sinó de «habla viva». Segons ell, Lo Rat-Penat no ha d'estar per a decidir si s'ha d'escriure *gich* o *jic*. Això, per a ell és símptoma de decrepitud.

Segurament, López Chavarri troba que una llengua que es vol fixar és una llengua en vies d'extinció.

També critica els populistes, perquè una cosa és la llengua popular i una altra la corrupció de la llengua. Finalment, com destaca V. Salvador (1986:68), acaba per prendre partit pels interessos conservadoristes de Lo Rat-Penat.

Aquesta actitud de López Chavarri és un reflex del poder de Llorente sobre tots els seus seguidors, que el veneren, contràriament als populistes, molt més lúcids en les seues observacions contra els ratpenatistes.

Finalment, és el propi López Chavarri qui contesta a Alomar. Creu que mentre la parla genuïna es mantinga pura als pobles, la llengua no es ressentirà de la castellanització. Atacat pel ruralisme, veu en el món del camp l'ideal del valencianisme. De fet la seua prosa anava en aquest sentit. No s'adona que la ciutat sempre actua devastadorament com a centre de difusió dels hàbits lingüístics.

Això, per a ell no té a veure amb la tria de la llengua que fa.

Pel que fa al «llemosinisme» diu López Chavarri:

«això no ho diuen ja més que'ls poetas anuals que surten a l'estiu, com la "gorraúra" dels infants. (...)

I encara menys he pensat mai que el ruralisme y lo plebeu foren les úniques coses dignes de ser escrites en valencià»

Paradoxalment, però no tant, Bernat troba que el prestigi de Llorente pot servir per a crear una llengua de tothom i l'encoratja perquè forme una *Acadèmia Valenciana* «pera reglamentar y unificar nostra gramática, *especialment la ortografia*», però «*per Deu!* que no se mos vulguen imposar rancietats y arcaïsmes tan manats retirar de la dolça parla d'*Ausias March*, com els follones y *malandrines* del rich idioma de Cervantes.» («La ortografia valenciana», *CD*, 20-9-1908).

Ens trobem, doncs, amb dues posicions respecte a la llengua. Mentre que Llorente, tot i ser un poeta més popular que la majoria dels ratpenatistes d'aleshores, defensa una llengua més tradicional, els altres, els que com Bernat creien en una literatura més popular, no poden acceptar l'actitud tancada i conservadora dels primers. Conflicte ideològic més que no pas lingüístic. Els uns s'interessen pel poble, els altres per l'alta burgesia i les afeccions poètiques. De tota manera veiem que Bernat només posa aquesta condició, deixar de banda els arcaïsmes i demostra amb això un gran interès per consolidar un model ortogràfic.

La crítica de Bernat contra els ratpenatistes no era més que la lluita contra la complaença en la carrincloneria, era la lluita per una llengua útil, moderna:

«Yo juzgo la literatura teatral lo mismo que la popular, importantísima, esencialísima, para el renacimiento de nuestra lengua, porque opino que todo renacimiento lingüístico tiene en su génesis mucho de

romàntico, y ese romanticismo noble y levantado, permítame D. Teodoro que lo diga, és más fácil encontrarlo *bajo*, en ese *vulgo indocto* de que antes hablábamos, que no en la apergaminada y prosáica aristocràcia que asiste á los *Jochs Florals*, á lucir un frac ó un escote, y que iahi de los *ruquerols*, maestro! no entiende ni una sola palabra ni del valenciano culto ni del valenciano inculto.» (CD, 10-10-1908)

Compte!, doncs, perquè Bernat posa la fe en Llorente, a qui creu l'únic capaç de fer convergir les diverses tendències lingüístiques.

Però és clar, perquè hi haja una ortografia hi ha d'haver un gramàtic i un acord previ. Faustí Barberà s'apunta a aquesta proposta de Bernat, fins i tot es mostra molt més encoratjat:

«No puc menys de enviar l'hi al sentit autor de les *Cartes de soldat* un calorós aplaudiment, per son vot y per lo just punt de mira en que previament lo coloca, la revivassió del valencià deu esser integral, com ell es i ha segut, ab lo caudal propi de paraules ab la forma gràfica mes acceptable á ses maneres fonètiques, i ab son funcionament natural, deixant fóra les locusions arcaiques y les extranyeres i prenint les paraules noves qu'els progresos de les ciencies i de les arts fan necesaries en una llengua viva; però mai deu alcançar reconeiximent i autorizació dels lletrats, la corrupció de forma que més u menys inconscientment hatja pogut introduirse en dita llengua.» (*Terra Valenciana*, núm .14, 26-9-1908)

Hi ha, doncs, dos sectors que aviat es posen d'acord, els valencianistes més polititzats i els escriptors populistes. Però tots ells s'adonen que perquè aquesta Acadèmia compte amb un cert

prestigi ha d'anar encapçalada per alguna reconeguda autoritat, i aquest paper només el podia fer Llorente. Si l'Acadèmia havia de tenir alguna transcendència havia d'estar impulsada per ell, l'únic que comptava amb el prestigi i les relacions perquè se n'assegurés l'èxit.

Aquest article de Barberà demostra que està per aquella llengua literària intermèdia, però basada en l'ortografia tradicional. Aquest era de fet el model lingüístic que seguien les publicacions i els escrits dels valencianistes, els quals estaven convençuts de les possibilitats lingüístiques del català i a la manera del Principat, preuien interès per la unificació de criteris. La posició de Barberà en aquesta polèmica ens sembla la més assenyada. Perquè de fet, són aquests, els sectors més progressistes de la societat valenciana els que hi posaven més fe que ningú.

Barberà es mostra molt optimista, tant que suggereix la possibilitat d'un Congrés que creés les bases sobre les quals es formaria la nova Acadèmia:

{Acás la urgencia del reney que tots desanem pera convindrer en la uniformació de nostra ortografia, no vatja prou bé en la natural parsimonia dels treballs d'una Acadèmia, y de una Acadèmia qu'encara ha de vindre; per esta dificultat tindria bona solució convocant per lo pronte a un *Congrés d'aimadors de la llengua valenciana* para'l Joliol que ve en que podrien concorrer y certament concorrerien, quants de fóra y de dins de nostra Regió senten carinyo per nostra parla y son coneixedors de sos secrets y de sa dinàmica}

Volia, doncs, convidar els gramàtics catalans i mallorquins, més avançats que els valencians en estudis lingüístics. De fet, ja havia vist com a partir del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana els estudis lingüístic prenen un nou caire. Per això, Barberà va intentar la celebració d'un Congrés a València. Això, que d'una banda hauria pogut marcar una fita important en l'escleriment de la unitat lingüística, de pas, podia haver estat un bon bressol perquè s'acceptessen de ple les tesis ortogràfiques de *L'Avenç*, que ja eren més que conegudes pels valencianistes. Suposem que, donades les circumstàncies esdevingudes al Principat, a Llorente ni li podia ni passar pel cap d'apuntar-se amb aquells catalans, que havien fet de la qüestió lingüística una arma política més contra el centralisme, i molt menys en aquest moment que la Solidaritat Catalana encara cuetejava.

Llorente, el qual mai no havia manifestat el més mínim interès pels estudis lingüístics, no podia sinó obviar a aquestes demandes de Bernat i de Barberà. No pagava la pena estudiar una llengua que no tenia utilitat pública. A més, amb els perills que això podia comportar políticament. Però hi podia haver una altra motivació que posés Llorente a la defensiva. Potser pensava que lingüísticament havia de fer alguna concessió als populistes, i en això tampoc no podia estar d'acord.

Els dos fronts de la polèmica continuaven amb independència

l'un de l'altre, però entroncaven per força en algun moment del camí, per les consideracions lingüístiques que se'n desprenien.

Las Provincias publicà el 7 d'octubre la segona part de l'article de López Chavarri, «Valencianismo lírico...». Sobre Lo Rat-Penat diu que es deixava influir:

«por castellana invasión. Y al decir "castellana" entiéndase, no el pueblo de la poesía romántica y las Comunidades, sino el aparato oficial de burocracia y politiquero y caciquismo. En virtud de la nefasta influencia centralista y burocrática, hemos visto anidar en el espíritu de la Sociedad (...) poesías que no són valencianas (...) y hemos visto festejos que no tenían el menor ambiente de la tierra.» (transcrivim de F. Pérez (1976a:31))

Als populistes, els responsabilitza de proposar la castellanització de la llengua i als "floralescos" -que segons ell havien estat defensats per Barberà- de pretendre formar un llenguatge «desde fuera hacia adentro», cosa que els feia caure en la cursileria i en l'arcaisme injustificable. Així doncs, el debat acaba per convergir.

García Sánchez publica l'11 d'octubre a *Las Provincias* l'article «Vayamos al pueblo», en el qual, l'autor reivindica una tasca de renaixement dirigida al poble, tal i com ell feia a la Universitat Popular de Madrid.

El 16 d'octubre Morales contesta a García Sánchez. Morales exposa la situació de la literatura catalana al País Valencià, no hi havia novel·la ni teatre ni res, però si apareix una revista

popular -es refereix a *El Cuento del Dumenche*- de seguida alguns «gozquecillos disfrazados de genios» ataquen l'empresa en compte d'ajudar-la.

Bé, les disquisicions podien fer-se eternes, ja que començaven a aparèixer els problemes personals dels protagonistes i la cosa prometia derivar cap a l'absurditat. Així que els ànims es van anar apaivagant.

Ja quan la polèmica estava pràcticament acabada apareix un article de Nebot, en el número d'*El Conte del Dumenche* del 17 d'octubre de 1908. Justifica el seu silenci perquè havia estat vice-president de Lo Rat Penat des de 1906 i, accidentalment, president des de feia dos mesos. Però ara com ara, Nebot, ja era novament un membre més i per això es disposava a encetar una nova croada contra la unitat lingüística. Si absurda era la polèmica entre Bernat i Llorente en temes lingüístics, perquè el transfons era ideològic ¿què podem dir ara de Nebot?

Nebot estava absolutament esgarrifat de les apreciacions subtils de Llorente sobre la unitat lingüística amb Catalunya i Balears i no entenia com era que Bernat no li ho havia qüestionat. Nebot critica l'actitud de tots dos:

«¿Y después d'asó sequixen vostés parlant de académies valencianes y de congresos para uniformar la ortografía valenciana? Home, no; después d'asó no hía mes que pendre com a llibres de texte en valenciá les gramátiques y diccionaris catalans, y proclamar *orbi et orbe* que la escóla literaria valenciana es una fillola o sucursal de la barcelonesa, com

podrien serho, per eixempla, la de Manresa, la de Figueras... ó la de
Gratapolls.» («Una carta interessant», *CD*, núm. 11, 17-10-1908)

Això era el que justament Llorente no s'havia atrevit a dir,
però de fet era el que sabia que s'hauria d'haver fet. Continua
Nebot:

«Si el escritor valenciá busca lo primer, lo que menos deu fer es
escriure en catalá, porque el pòble valenciá, educat com tots sabem en
escoles castellanes, li sóna a més extranger el catalá que el castellá, y
si's propósa lo segón, adquirir glória, sempre tindrà més lectors escrivin
en castellá.»

Nebot ix ara amb la polemitzada unitat lingüística. Bernat
no sols es mostra d'acord amb Nebot, demanant una ortografia
pròpiament valenciana, de pas critica els que segueixen
gramàtiques catalanes i diccionaris catalans. Com veiem, Bernat,
acaba per arrengher-se amb els secessionistes, ell que fins
ara, en la polèmica, havia demostrat mantenir l'actitud més
dialogant. Sens dubte, la posició de Llorente va tenir alguna
cosa a veure amb aquest nou caire que prenen les coses. De fet,
com diu Francesc Pérez Moragón (1976a:33), el fet de publicar
aquesta carta sota el títol d'«Una carta ben interessant» deixa
veure que Bernat prenia posicions d'acord amb la línia de Nebot.

Bernat demana a Nebot que els oriente en l'ortografia, ja
podem suposar, doncs, com anava en aquest aspecte el *Cuento del*

Dumenche. Fins i tot, algunes obres publicades per «chermans de llengua», van ser «llaucherament traduhides al valenciá, pera fer sa lectura mes fácil als nostres paisans.» (CD, 31-10-1908)

Aquesta demanda que Bernat fa a Nebot mou aquest últim a publicar un article a *Las Provincias* que encetà una nova polèmica lingüística, mantinguda entre Nebot, Mossèn Alcover i José Albi-Romany, historiador de Xàbia, de la qual ja hem parlat en l'apartat sobre l'obra gramatical de Nebot al XIX.

Bé, mentrestant Llorente continua disputant amb Bernat. Per Llorente no calia buscar una nova gramàtica, ja la teníem:

«Hacer *lógica* la ortografía es poco práctico. Algunos lo pretenden en todas las lenguas; nuestro Gimeno Agius²⁶, hombre de mucho mérito, intentó de reciente esta empresa, respecto al idioma castellano, pero ninguno de estos reformadores ha tenido éxito. La última condición que ustedes piden para la reforma ortográfica, es que sea *moderna*, y esto es lo que más me alarma, porque esa modernidad supone alterar lo que es tradicional, castizo y genuino, lo que es propiamente valenciano. (...)

Creo que cuando así escribo, se entienden mis paisanos, aquellos, por lo menos, que tienen un principio de ilustración y algo de sentido estético. Si no se comprenden los completamente *ruquerois*, que no se comprendan. Para esos, están los romances de ciego.» («La lengua valenciana», *Las Provincias*, 23-9-1908 i *ECD*, núm. 12, 24-10-1908)

El 24 d'octubre, a *Las Provincias*, Garcia Sánchez contesta a Juan Tomás. Reconeix que no té la carta davant, però li vol fer veure que l'interès que prenia per la llengua no era només una opció literària. També contesta López Chavarri als lectors que li

havien enviat opinions, que no havien estat publicades. L'article de Chavarri «Valencianismo..... postal», diu Pérez Moragón (1976a:33) és el símptoma de l'ebullició del debat.

Las Provincias publica el 9 de novembre «Literatura regional. La lengua valenciana», traducció, en part, de la resposta de López Chavarri a Alomar publicada a *El Poble Catalá*. López Chavarri vol simplement situar-se en la corda de Llorente quan es mostra reticent a la consolidació d'un idioma literari, i fuig d'estudi quan proclama que per a ell el que és més natural són les parles dialectals.

La polèmica continua amb aquests dos fronts, però el de López Chavarri -si se'ns permet dir-ho així, per entendre'ns- s'esvaeix. No en canvi el de Bernat i Llorente, que es dinamitza amb l'aparició d'un nou contertulià, A.M. Alcover. S'afegia a la polèmica a petició de Faustí Barberà, malgrat que van manifestar-se de manera ben diferent.

Alcover era de la mateixa opinió que Llorente, i ho manifestà així al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*²⁶. Alcover, que ja s'havia passejat pels pobles valencians i conexia bastant bé la situació lingüística al País Valencià, animà els estudiosos a la investigació de la llengua i de les variacions lingüístiques, cosa que ell considerava del tot indispensable abans de procedir a la creació d'un ortografia. De fet, com diu Segarra (1985a:301), Alcover trobava que l'ortografia era una cosa secundària -Alcover també ho diu

explícitament en aquest article-i que el que calia era anar en compte i estudiar amb aprofundiment la llengua abans de procedir-ne a la fixació. També s'oposava a la diversificació ortogràfica seguint criteris dialectals, tot i que hi va defensar la creació de paraortografies, mentre no es constituïa «la científica».

Endevinem en l'actitud d'Alcover un cert temor al fet que els valencians, sense coneixements de la llengua del país, optessen per les formes més aproximades a la parla de la ciutat de València. Per això, com Llorente, però per altres motius, es mostra partidari de deixar momentàniament apartada la possibilitat de la creació d'una Acadèmia Valenciana. Aquesta opinió li devia venir a Llorente la mar de bé. De fet, Llorente i ell s'escrivien sovint i se li pot endevinar un gran respecte per l'opinió de Llorente.

Alcover aprofità aquesta ocasió per defensar alguns criteris ortogràfics, motivat per la confusió que hi havia entre els escriptors valencians. Proposa la distinció entre *tg/tj/g/j*; també entre la *essa* sorda i sonora (*cassar/casar*) i la *c* davant *e, i*: *celebrar, ciutat*; defensa la grafia *z* a principi de mot i seguida de *t*: *dotze, zel*, etc. En canvi, no es manifesta partidari de l'ús de la *ç*, per no complicar massa l'ortografia. Malgrat tot, és partidari de mantenir-la en aquells mots que tenen derivats amb *c*: *capacitat* doncs *capaç*, *vèncer* doncs *venç*, etc. També hi defensava l'ús de la *y*, actitud que després, seguint el criteri de Fabra, va rectificar (Segarra 1985a: 303).

Alcover diu que cal que els valencians enllestesquen una ortografia provincial abans que se'n consolide una de científica. Sense la científica, troba, podien els escriptors passar molts anys, com els clàssics del XIV i XV. En canvi és important tenir un sistema ortogràfic, que ha de ser el tradicional, llevant-li les discordàncies, les vacil·lacions i la duplicitat de signes que representen un mateix so.

Llorente, mentrestant, apostava per l'ortografia "clàssica":

«Que la ortografia sea *nuestra*, me parece muy bien; pero esa no la hemos de buscar, ya la tenemos. Sólo falta unificarla en algunos puntos, pocos, en que dudan y varían nuestros modernos escritores.» («La lengua valenciana», *CD*, 24-10-1908).

en això, Llorente tenia tota la raó. Però ell no mouria ni un dit per proposar-la fermament.

Com veu Bernat que és del tot impossible fer que Llorente es comprometia amb la creació de l'Acadèmia, decideix que el debat és inútil. Però el fa responsable de les solucions ortogràfiques castellanes que molts, com ell, utilitzen:

«Han arribat á un acórt, de lo cual me felisite siserament; pero ¡per Deu! respetable y respetat mestre, que ningú acuse d'escriure *patois*, valensiá incult y valensiá bárbaro (!!) á tots aquells als que se nega lo qu'als mestres demanen com a modestos disipuls.» (*CD*, 21-11-1908)

Amb això dona per acabada la polèmica amb Llorente.

Encara un altre article clogué la polèmica definitivament. Es tracta de l'escrit de Francesc Badenes i Dalmau «Sobre ortografia valenciana» aparegut a *Las Provincias* el 27 de desembre. L'article tractava de defensar Lo Rat-Penat i canviava la troca, els culpables eren tots aquells que no donaven suport a la societat ratpenatista. Però proposava una solució al problema: s'havia de fomentar l'ús de la llengua a les escoles i amb això, la qüestió ortogràfica quedaria resolta (!). Lo Rat-Penat ho havia de demanar, d'acord, però corresponia a l'Administració de concedir-ho -evident-. D'altra banda, els crítics que no parlaven dels poetes ratpenatistes eren una colla de maliciosos o estaven equivocats. (Pérez Moragón 1976a: 37).

Aquesta polèmica va dividir les opinions sobre la qüestió lingüística, però almenys va crear un cert estat d'opinió i una certa preocupació, que tard o d'hora acabaria en alguna cosa concreta. La polèmica va arribar fins a Castelló, on un nucli important de valencianistes començaven a despuntar. El cap visible d'aquest sector era Gaetà Huguet, que escrigué a Llorente una carta per manifestar-li el seu parer:

Me semblen molt interessants los articles que pertanyents a ortografia valenciana sovint sont publicats a les *Provincias*, ¿Aplegarem a palmas benahir? ¿Hi ha filolechs a la nostra terra que conaguen les llengües naves y les franceses é italianes germanes; que hagen fet estudi conciansut dels nostres classichs y del parlar dels nostres pobles hon l'influencia castellana no sia sentida? Ho en dubte, Si no tenim aquests elements caldrans crearlos, començant modestament (no per cert establint

una Acadèmia que farie riure) sinó un "Directori d'estudis valencians ab estenses ramificacions per tota la nostra terra," (Llorente i Falcó, 1930a: 259)²⁷

El final de la polèmica va coincidir amb el concurs de contes organitzat per *El Cuento del Dumenche*. En les normes del concurs figurava l'advertència que els contes havien de ser escrits «en prosa y en valenciá popular o lliterari" («primer anunci», *CD*, núm. 13, 31-12-1908)

En aquest concurs van resultar premiats Josep M. Esteve Victòria i Pere Bonet i Alcantarilla. En la festa d'honor als premiats Llorente presidia la taula i la cordialitat es va manifestar abastament tal i com suggereixen les ressenyes de l'acte aparegudes a *Las Provincias* el 21 de febrer de 1909 i a *El Cuento del Dumenche* núm. 30, del 27 de febrer. Bernat va donar-la per acabada amb aquestes paraules:

«El disapte quedaren olvidaes sertes llichandes qu'els desocupats inventaren, en les que se feen constar sertes desidensies entre el grup format per els que colaboren en "El Cuento del Dumenche" y otras respetables entitats valensianes (...) Ni existiren ni han existit chamay diferensies entre *Lo Rat-Penat* y EL CUENTO DEL DUMENCHE, porque (...) anem encaminats al mateix fi, a fer renaixer nostra dolsa llengua (...) Habia que resoldre un gran problema (...) Fer llechir en valenciá al poble, a eixe monstre que tot ho pot, y que hasta entonses no ho habia fet per la sensilla raó de que no ho habia tingut».

Sembla que acabat el sopar, Llorente va abraçar-se amb Bernat i es va comprometre a escriure per a *El Cuento*, però això, lògicament, no va ser més que un gest de bona voluntat i mai no hi va publicar ni una sola línia.

La polèmica entre Bernat i Llorente acabà així i no dugué enlloc, perquè el que defensava Bernat i el que volia Llorente no eren coses contradictòries, però els termes de la discussió els feren perdre l'horitzó. Era una contradicció de classe, no d'objectius, i això radicalitzaria les actituds externes respecte a la llengua. El problema és que Llorente tenia la raó quan defensava una llengua unificada i ortografiada d'acord amb uns certs criteris que aleshores ja corrien entre les files dels catalanistes. Però no es va mostrar dialogant. Per contra, Bernat, que es va mostrar més dialogant no tenia la raó. I les opinions dels que es van afegir no hi van comptar per a res.

Com diu Pérez Moragón (1976a: 43) el que en principi era un debat sobre l'ortografia d'*El Cuento* va acabar esdevenint una discussió sobre la supervivència de l'idioma.

L'actitud lingüística de Llorente en els últims anys

Llorente, sobre el nom de l'idioma, sempre va evitar manifestar-se clarament. Va ser un autèntic mestre de l'eufemisme²⁰.

De tota manera, Llorente no hi entenia en llengua; en les discussions lingüístiques de principis de segle sempre es va situar al marge, cosa que és d'agrair, tenint en compte les seues mancances en aquest aspecte. Però hem cregut veure en Llorente un cert, molt moderat i relatiu canvi d'actitud en els últims anys de la seua vida. Des del principi, sembla que l'interès de Llorente per la llengua era purament platònic i no depassava els límits que des de Madrid estaven ben vistos, de fet mai no va fer-hi res de significatiu, a part del *Llibret de Versos*. Ja és ben sabut el tarannà conservador de Llorente, tarannà que lingüísticament es manifestava d'igual manera. Va mantenir-se fidel a una llengua caduca, l'oficial de la Renaixença, i doncs, de Lo Rat-Penat.

Encara que exercia des d'una de les plataformes més importants de la formació de la ideologia, com era *Las Provincias*, mai no la va utilitzar per defensar els interessos lingüístics. Ell més que ningú podia haver donat peu a l'ús i a la unificació de la llengua, però no va voler saber-ne res fins als últims anys de la seua vida, ni tan sols va crear un full setmanal o quinzenal «en la nostra llengua» tal i com li demanà

Mustieles l'any 1908 (Llorente i Falcó, 1930a:228). Tampoc no s'esforçà perquè l'*Almanaque de Las Provincias* fos una publicació en català, sinó al contrari, i tal com hem vist, hi mantenia una actitud absolutament ambigua respecte als articles que s'hi publicaven.

Llorente no creia en la Renaixença:

«Nosotros no hemos participado nunca en los temores (por fortuna casi ya desvanecidos) que concibieron algunos, sospechando que ese movimiento literario pudiera fomentar, en el terreno político, tendencias separatistas; pero tampoco nos hicimos la ilusión de que pudiera deshacerse la obra de la historia, rechazando mas o menos la lengua castellana de las provincias que hablaron exclusivamente el lemosín en otros tiempos, y volviendo, en los usos de la vida social y pública, al antiguo idioma. Esto, ni nos parece posible, ni lo juzgamos conveniente (...)» (*Las Provincias* 13 de juliol de 1878)

En tot cas, l'única Renaixença que considerà acceptable fou la literària.

Les crítiques que va fer contra els conreadors dels gèneres populars, perquè utilitzaven una llengua vulgar, van ser molt despietades, perquè els desautoritzava intel·lectualment. Encara que ja hem vist quina actitud van tenir els uns i els altres respecte a la llengua, veiem ara com Llorente intentava situar fora de la Renaixença tota la literatura popular. A l'*Almanaque de las Provincias* en l'article «El movimiento literario en Valencia», de l'any 1888, Llorente arremetia novament contra els

populistes, referint-se al llibre que acabava de publicar el populista Palanca y Roca *Lo Romancer valenciá*. Diu Llorente:

«El único libro publicado en lengua del país, no puede contarse entre los frutos del renacimiento; pertenece de lleno á la poesía vulgar, cultivada siempre por coplistas y romanceros populares, sin pulir el corrompido lenguaje, ni elevar el pedestre concepto. Tampoco en el teatro ha habido adelanto alguno; más bien marcan retroceso, por esa misma vulgaridad iliterata, las piezas estrenadas, todas de carácter cómico y jocoso. Quedan, pues, como única manifestación de la Musa restauradora, los Juegos Florales del Rat-Penat, donde la poesía valenciana, triunfantemente coronada todos los años con solenne y grata pompa, ha repetido, quizás con sobrada monotonía, sus quejumbrosas aspiraciones.»

En canvi, la lírica ratpenatista a finals del XIX ja estava passada de moda. Feia temps que el romanticisme enyoradís havia deixat pas a nous corrents literaris, cosa que ni ell ni els altres ratpenatistes havien volgut percebre. De fet, l'escola de Llorente va durar massa anys, fins a la guerra civil.

El *regionalismo bien entendido* practicat pels ratpenatistes no era sinó una subordinació als sentiments espanyolistes. El silvelisme de Llorente el va portar a la política de Madrid. Per a ell, el silvelisme era compatible amb el regionalisme, fins i tot havia profetitzat que, si Silvela arribava a governar, segur que faria alguna cosa pel regionalisme (Llorente i Falcó, 1936:171). El moment no va arribar:

«Sabe V. que yo soy "regionalista", como ahora llaman, no

desaforado, como lo son algunos, sino "templadísimo", como está en mi carácter, y "armónico", como está en mis ideas, es decir, regionalismo prudente, dentro del españolismo entusiasta.» (Llorente i Falcó, 1936:149)

Aquest regionalisme moderat i espanyolisme entusiasta de Llorente havia impregnat tot el moviment ratpenatista i es manifestava de diverses maneres. Sempre que podia intentava que "la literatura regional" estigués representada en les publicacions literàries espanyoles (Llorente i Falcó, 1936:144) i també va agermanar Catalunya amb el País Valencià en l'aspecte literari (Llorente i Falcó, 1936:119), però la contrapartida era una certa despreocupació per l'augment dels àmbits d'ús i per l'aclariment definitiu de l'origen de la llengua. Això comportà que a principis de segle, els ratpenatistes ja no es manifestessen unitàriament, com a membres de la mateixa comunitat lingüística que els catalans, com els retreu Alomar en una carta del 31 d'octubre de 1907, per la por que el regionalisme esdevingués un corrent nacionalista real i ferm com a Catalunya. Alomar li diu així:

«¡Oh! la "renaixença" valenciana es todavía literatura "regional", no "nacional"; como es ya la nuestra, Porque mientras los "Rat-Penats" y el felibrismo valentino toman en serio esas protestas de "lengua valenciana, no catalana! y demás provincialismos, nosotros, los cuatro poetas mallorquines, nos llamamos y consideramos poetas catalanes» (Llorente i Falcó, 1930a:188)

Aquesta era una dura crítica contra Llorente, per deixar que les coses seguiren el curs, sense evitar la desproporció dels atacs contra el catalanisme. De tota manera, Llorente s'havia desvinculat ja molt de Lo Rat Penat, no s'hi devia sentir identificat, ja que l'entusiasme pel valencianisme anava a mal borràs.

Quan el 15 de novembre de 1908 -passada, doncs, més o menys, la polèmica amb Bernat- Llorente feia un discurs a Elx, durant la celebració del centenari del comte de Lumiares, i referint-se a la llengua diu (transcripció de Pérez Moragón, 1976a):

«aún conservamos (...) como elemento principal el dulce idioma que con afectuosos calificativos llamamos materno, y *Lo Rat Penat* de aquellos tiempos había logrado el triunfo de que no pareciesen composiciones de Academia y Ateneo las que premiaban los Juegos Florales; que penetrase en ellas el alma popular, que llevasen cultura, arte y poesía a las buenas gentes que *hablan y hablarán* siempre el idioma que hablaron sus padres, sin que este cultivo de nuestra lengua regional significase hostilidad ni devió hacia el glorioso idioma nacional, por nosotros igualmente querido, ni mucho menos la pretensión absurda de restringir su uso, cada día más indispensable.» (35)

Aquest discurs va ser contestat amb una carta datada el 17 de novembre per Miquel Duran, on manifestava l'admiració i respecte que sentia per Llorente per la «satisfacció d'identificar la valenta defensa que heu fet de la depuració y refinament de la nostra llengua en les vostres magnífiques cartes

de *Las Provincias* (...) Jo, en nom de la joventut valencianista de dintre y fora del "Rat-Penat" vos salute y felicite cordialment.»

Com diu Sanchis Guarner (1933-1962:62):

«La llengua literària restaurada, el "llemosí" com els plaïa anomenar-la als valencians, i no menys als barcelonins d'aleshores, era arcaïtzant i anquilosada; no havia sabut alliberar-se dels castellanismes, però s'havia divorciat molt de la llengua col·loquial.»

Evidentment, Sanchis Guarner es refereix a aquella llengua que els ratpenatistes utilitzaren durant el XIX i la primera dècada del XX, sobretot.

A València, malgrat el respecte amb què va ser tractada la figura de Llorente per tots els sectors, se sabia que els populistes li criticaven l'afecció arcaïcista que havia fet niuar a Lo Rat Penat. Per això, algun cop va voler defensar-se de les crítiques dels populistes, que -segons ell- opinaven que els seus poemes tindrien algun sentit «si escrigueren los versos en llengua que tots entengueren, en lo valencià que ara's parla; mes de qué aprofiten, sino es pera calfament de cap d'uns quans sabiondos filòlechs, eixes poesies anacròniques, empedrades de paraules extranyes, tretes de llibres que'l poble no compren?» (Llorente i Olivares, 1885:5-12). Llorente, feia anys que ja s'havia mostrat molest i confús sobre el tema, com demostrà en la

famosa endressa que va dedicar a Marià Aguiló, carta que
acompanyava el Llibret de Versos en el qual

«he procurat acostarme al modo usual de parlar tot lo que
permetixen, per una banda la propietat y puressa de la llengua, y per
l'altra la elevació del estil poétich. Al repassar algunes d'estes obretes,
per a publicarles de nou, les he despullat de diccions arcaiques, que no
tots comprenen. Potser ho critiqueu, oh amic y mestre; mes prengau en
conte que en Valencia nostra comuna llengua no está tan viva com en
Catalunya, y que, encara que no ho logre, desitje qu'entenguen tots
aquestes poesies ab la esperansa de que avivant la inspiració en lo cor y'l
seny de més dignes deixebles de la Musa llemosina, fassen que renoven ses
glòries, vora'l nostre Tòria, trobadors més benaurats.»

L'insigne patrici havia fomentat l'ús dels arcaïsmes, fins
al punt que molts dels escriptors n'abusaven. Però no era això el
que volia Llorente. La realitat és que el que volia era restablir
la llengua literària basada, d'una banda en la tradició
lingüística i de l'altra en la llengua moderna, però no sols de
la ciutat sinó de tot el País:

«Hiá que relligar la tradició lliteraria, y assó té dificultats;
¿s'han d'adoptar de nou les paraules perdudes y oblidades? ¿S'ha de
renunciar, per por á no ser comprés, al nom valenciá propi, quant aquest ha
estat substituït per un altre castellá? ¡Quants ductes a cada regió que
s'escriu! Hiá un muntó de diccions que s'han perdut en uns punts, y en
altres se conserven; que'ls ciutadans de Valencia ya no espleen, y alguns
no les coneixen, y que aixís qui eixim al horta, les trovem vives y
significatives.» (Llorente i Olivares, 1885:5-12)²⁹

Respecte al seu amor pels arcaïsmes, quan la popularitat de què gaudia entre el poble va fer el seu forat, es va replantejar les coses. Ara, ja ancià, apostava per un acostament al valencià del carrer -entenent per valencià el que es parla a tot el país, no només a la ciutat-, com si la senectud l'hagués fet més humil. En una carta a Francesc Matheu li deia:

«Es evident que les paraules subrallades, deuen ser *llur* y *llurs*. Pero jo fuig quant puch de usar este posesiu, porque en Valencia se ha perduto, y aquí sona á arcaisme. Procure, para evitarlo, donarle altre giro á la dicció.» (Llorente i Falcó, 1936:266)

Es va definir com un autor enemic dels embarbussaments lingüístics innecessaris, en una carta a Ricard Carreras:

«Yo soy amatísimo, quizás exageradamente, de la naturalidad en el lenguaje, y me parece que V., en materia lingüística, hace algun alarde de erudición lingüística, empleando algunos vocablos extraños, aunque castizos. Para otros esto será un mérito más.» (Llorente i Falcó, 1930a:406).

En la polèmica d'*El Cuento del Dumenche*, Llorente va haver de defensar els ratpenatistes amb frases com «no hay ninguno que se haya dedicado á ese rebuscamiento ridiculo ni haya tratado de restaurar el lenguaje, hoy verdaderamente obscuro, del cantor de Na Teresa», encara que reconeixia que «quizás algunos hayan abusado de los arcaismos».

La despreocupació per la llengua de què parlavem abans es refereix a l'extensió en àmbits d'ús més generalitzats més que no pas a la literatura. Llorente només es mostra preocupat pel conreu literari mai per l'ús social. En cap moment es planteja la literatura com a eina de normalització, com un primer pas. Per a ell, la poesia és un fi en ell mateix. No li preocupava, doncs, l'extensió que se'n pogués fer més que per la vanitat de ser popularment reconegut com a patriarca de les lletres valencianes. I ho va aconseguir.

Segons Calveras (1929: 402-403), Llorente interposava a la lingüística la poesia i creia que en la vera poesia destorbava la preocupació purista del llenguatge:

«Veü una profanació de l'art en fer servir la producció estètica a l'assoliment d'altres ideals, justos o injustos en un altre ordre d'idees, però fora del camp purament estètic»

L'Acadèmia de la Llengua Valenciana

Un altre aspecte interessant en l'actitud lingüística de Llorente va ser el canvi d'opinió respecte a la creació d'una acadèmia valenciana que arrecerés el conjunt d'estudiosos valencians, per tal d'aconseguir la unificació ortogràfica. Després de la polèmica mantinguda amb Bernat, sembla impossible

un canvi de parer tan evident. És al pròleg del *Tratado de ortografía clásica* de Nebot, on per primera vegada es va mostrar com a defensor de la creació d'aquesta acadèmia. (Segarra, 1985a: 302-304).

En aquest pròleg, Llorente manifesta clarament la seua posició lingüística i, per primera vegada, no dubta a alinear-se sota els auspicis del catalanisme lingüístic, encara que en matèria ortogràfica es mostrés solidari amb certes apreciacions secessionistes de Nebot. ¿Com s'entén, doncs, un pròleg que contradeia el sentit fonamental de l'obra prologada?

Nebot havia demanat per escrit a Llorente que li prologués el llibre. Aquest es devia de sentir obligat, ja que Nebot era un del rotlle, però és clar, el que no podia fer Llorente era beneir -com li demanava Nebot- l'ortografia, per això va barrejar en el pròleg una certa moderació amb una certa, també, contundència. Nebot li deia:

‘si le parece á V, que lo malo no abunda en demasia, le ruego que me de su "aprobación" y el permiso para encabezar con ella la obra (con todas las salvedades, por supuesto, que V, crea necesarias), á fin de que la figura respetable del padrino encubra algo las deformidades del raquítico recién nacido’ (Llorente i Falcó, 1930a:279)

Llorente accedeix, però, com que no estava satisfet de l'obra de Nebot, va puntualitzar-ho:

«Yo reconozco la legitimidad de este *sarao vulgaris*; en todas las literaturas se hace uso hasta de los *patois* más incultos, cuando el asunto lo requiere; lo que no admito es que la única diversidad entre el valenciano literario y el popular sea la ortografía; sus variantes están en el léxico, pues se han perdido en el uso corriente muchas palabras, que conservan los escritores clásicos, y otras se han modificado. La ortografía no debe cambiar; ésta, nada tiene que ver con el lenguaje hablado, y si la han cambiado adoptando la castellana los escritores que lo toman del pueblo, ha sido por ignorancia lamentable ó por facilitar la lectura á lectores igualmente ignorantes». (1910:10 i 11)

Llorente, aprofita també aquest preàmbul per expressar el seu parer en matèria ortogràfica. Segons diu, hi ha molts escriptors que no s'atreveixen a publicar les seues obres, perquè no troben ningú que els les pugui corregir. Encara que els ratpenatistes havien assolit una llengua bastant uniformada ortogràficament, però no del tot, hi havia molta incertesa i una certa resignació davant les incoherències. Això fa que Llorente es plantejés seriosament la qüestió lingüística i hi prengué part. L'única possible solució és la de no allunyar-se de la llengua del poble, però tampoc de les variacions lingüístiques de tot l'àmbit català.

Llorente pren opció per l'ortografia catalana:

«espíritus reflexivos han pensado que siendo dialectos diferentes de un mismo idioma la lengua que se habla en Cataluña, Mallorca y Valencia, y que dentro de cada una de estas regiones aún se divide en lo que pudiéramos

llamar sub-dialectos, el lenguaje literario pudiera y debiera ser único para estos países, como lo fue en los siglos que más floreció.» (1910:7)

Després d'aquesta declaració de principis -l'única que fa públicament sobre la unitat lingüística- diu que no vol entrar en debat, però continua defensant aquesta idea al llarg de tot el preàmbul.

Calveras (1929:403-405) interpreta que l'actitud de Llorente al llarg de la seua vida era clarament catalanista. No volia una llengua uniforme, és a dir, no volia renunciar als valencianismes, però tampoc no volia renunciar a la catalanitat. Creu Calveras que Llorente hauria acceptat la unificació ortogràfica de l'Institut, però adaptada al valencià. Això podria semblar contradictori amb el que diu al pròleg a Nebot, quan donava per possible que aquesta gramàtica servís de base a una altra d'oficial. Segurament, en la intenció de Llorente només hi havia la d'empènyer cap a la creació d'aquesta gramàtica i al mateix temps quedar bé amb Nebot.

De tota manera, el mateix any 1908, Llorente publicà a la Biblioteca Popular de l'Avenç un recull dels millors poemes dels poetes Querol, Ferrer i Bigné. Labaila, Pizcueta, Escalante, Bodria, Arroyo, Aguirre, Llombart, Palanca, Pastor i Aicart, Iranzo, Cebrián i Espiau, a més a més d'ell mateix, que obria la selecció amb *La Barraca*. El llibre, *Poetes Valencians Contemporanis*, posa en evidència que Llorente continuava

mantenint els contactes literaris amb el Principat. Però a més a més s'hi seguien les directrius ortogràfiques de l'Avenç.

Segons es desprèn de la polèmica d'*El Cuento del Dumenche*, Bernat, com molts dels seus coetanis, considera que la llengua literària inspirada pels clàssics i promocionada pels ratpenatistes no és valencià sinó l'antic llemosí. Llorente sabia que, es digués com es digués, era la mateixa que la catalana. Però ja ho hem dit, i com assenyala Vicent Salvador (1988:115), la seua actitud va ser sempre ambigua. Llorente mai no anomenarà catalana públicament la llengua del País Valencià. Es limita a dir que és la mateixa que la d'ací o la d'allà i prou. Aquesta indefinició -segons Vicent Salvador- és fruit del seu interès immediat, el de crear-se un ampli nucli de lectors al Principat, sense perdre el valencià. De fet, al Principat estava altament considerat. També Simbor (1988d:131), quan examina el diari *La Opinión*, del qual havia estat director Llorente, diu que aquest mai no va voler desprendre's del qualificatiu de *llemosina* perquè acceptar la denominació de catalana hauria suposat un canvi d'actitud política, també.

A Catalunya, en canvi, Llorente estava reconegut com el gran poeta de les lletres valencianes. Si dimitia de la catalanitat dimitia d'aquest padrinatge. Això, que hauria hagut d'afavorir una definició clara respecte al nom de la llengua no va ser així. El fet que a Catalunya la Renaixença es polititzés va fer parar els peus a don Teodor. De València estant, la politització de la

Renaixença era considerada com un greu problema polític en els sectors conservadors, clarament espanyolitzats, que es limitaven a escoltar els versos de Llorente com si es tractés d'un exotisme més dels que es podien permetre.

Tampoc no se li va retreure l'ambigüitat de conceptes respecte a la llengua. Ni des de València estant ni des de Catalunya estant ningú no li va reclamar una definició clara. El Principat vivia content de les seues glòries i sabia que Llorente creia en la unitat lingüística; amb això en tenien prou. La prova és que arran de la seua mort, els grans panegírics apareguts a la premsa de Catalunya manifestaven el fervor que Llorente havia mantingut mentre vivia per la unitat de la llengua. En canvi, els valencians de Lo Rat Penat havien preferit la indefinició del mestre, perquè amb això tenien carta blanca per a les elucubracions.

Llorente -com diu Salvador (1988:116)- quan parlava de la llengua, parlava de la llengua literària, no d'una llengua viva, la qual, per a ell, no tenia categoria de ser normalitzada.

Llorente diu ara que la tasca de Lo Rat Penat és la de dur a terme aquesta obra ortogràfica, Lo Rat Penat com a tal o constituint una Acadèmia de la Lengua Valenciana que:

«pudiera "fijar, limpiar y dar esplendor" al restaurado idioma de Ausias March, si no realizando esta obra gramatical de golpe y porrazo, lo cual sería difícil y quizás temerario, haciéndolo fragmentariamente y poco a poco». (1910:9)

No sabem com interpretar ara les paraules de Llorente. Havia canviat d'opinió només en un any i mig? ¿o, potser, les aliances que ell hauria fet per a la constitució d'una gramàtica no havien d'incloure un pacte amb els populistes?

No hi va haver cap reacció per part dels populistes, demanant-li explicacions del canvi d'actitud. Llorente estava ja al llindar de la mort i potser els anys feien massa respecte.

Però no va ser aquesta l'única vegada que Llorente es va definir a favor de la creació d'una acadèmia lingüística. Uns mesos abans de morir -va morir el 2 de juliol de 1911-, concretament el gener de 1911 va fer un escrit de presentació a la nova revista de Lo Rat Penat, *Lo Rat Penat. Revista mensual*:

«Teniu, y vos proposéu conrear fins que apleguen á rams de benedir, altres plans, pot ser més interessants, entre ells la formació d'una *Acadèmia de la Llengua Valenciana*, que estudeie y resolga lo que deu ser nostre idioma literari, aclarint els nombrosos ductes que detenen y confonen als que avuy l'escriuen. Moltes vegades han demanat esta l·legislació gramatical els escriptors valencians, y més que tots els jovers poetes, plens d'entusiasme, y moltes vegades d'inspiració y de bon sentit filològich; pero poch inclinats al examen dels textos escrits y de la riquesa de la llengua que es parla encara, pot donar al nostre léxich. Saber be la llengua, es la primera obligació del qui la escriu, y aixó es lo que més nos manca als escriptors valencians. (...)

Y si l'Academia's crea, y ella dicta ses lleys idiomátiques, la Revista de *Lo Rat-Penat* nos les farà saber á tots, y será, per sa redacció, el modelo á que tots se sujectarém. Mentres tant, crech jo, que esta Revista deu mantindre, com provisionals, les regles gramaticals, y sobre

tot, la ortografia que desde son naiximent ha usat en ses publicacions *Lo Rat-Penat*»

Lo Rat Penat no va dir mot. De fet, la societat continuava sense reaccionar, tot i que a partir d'aleshores l'ortografia va ser un dels temes cabdals de les reunions ratpenatistes, tal i com després exposarem.

El que sí que va reaccionar va ser Mossèn Alcover que malgrat que s'hi va mostrar content per l'aparició de la nova revista, continuava creient inoportuna una acadèmia lingüística:

«Prou ho necessiten els valencians desxondirse a favor de llur llengua! Prou els urgex aplicar a son estudi els sistemes i mètodes de la ciència llingüística. Sense tals estudis d'anys i anys, ens creguin qu'es teaps perdut pensar en la fundació de cap *Acadèmia de la llengua valenciana*, si aquexa ha d'esser res formal i positiu, i no un joc d'infants o de desenfeynats.» (Alcover, 1911e:258)

**EL TRENCAMENT AMB EL RATPENATISME
(1911-1917)**

Lo Rat-Penat. Revista mensual.

El fracàs de la Solidaritat Valenciana provocà la desaparició de la Joventut Regionalista. Molts dels seus membres van buscar recer sota les ales de Lo Rat-Penat, societat que renaqué com a conseqüència d'aquesta fornada de joventut que els queia al damunt. Aquesta revifalla va donar un nou aire i una puntual i relativa empenta a la societat, que ara es debatia davant l'admiració i la reserva respecte al nacionalisme, pels progressos que feia Catalunya amb la creació de la Mancomunitat. Però aviat es demostraria que el desprestigi de Lo Rat-Penat entre els progressistes valencians estava ben fonamentat, desprestigi basat, sobretot, en la inoperància que fins ara havia demostrat.

Al gener de 1911, Lo Rat-Penat decideix tirar endavant amb una nova publicació, que s'anomenà de la mateixa manera que les anteriors, *Lo Rat-Penat*. Es tracta d'un revista mensual, de caràcter històrico-literari. Al costat del nom, l'escut de Jaume I i el lema de Llombart, "Pel fil traurem lo cap dell" [sic].

El mateix Llorente, que com ja hem explicat prologava el primer número de la revista, hi explica quines eren les intencions de Lo Rat-Penat fent aquesta publicació. Diu Llorente que el moviment ratpenatista semblava endormiscat i que el que es pretenia era despertar-lo i difondre els treballs de la societat entre els valencians i «sobre tot en aquelles províncies

espanyoles que per sa llengua i sa lliteratura son nostres germanes besones». També al primer número hi ha un manifest d'intencions de la redacció:

«Són les de fundar una Revista al objecte de donar á conèixer á propis y estranys les glories de nostre Reyne. Para eixa tasca, tan feixuga, demanem ajuda als aficionats á tota classe d'estudis que tinguen relació ab les coses d'este solar y ab els fills dall; en qualsevol llengua que siguen escrits serán imprentats, preferint, per supost, nostra dolça parla, el idioma valencià, llengua oficial de la Societat valencianista *Lo Rat-Penat*, de la que esta Revista serà orgue oficial de la premsa.» (*Lo Rat-Penat*, núm. 1, gener 1911, p. 47)

La revista és, doncs, bilingüe, sense que siga gaire clar el predomini d'una llengua sobre l'altra. Però sí que hi ha una certa descompensació. Predomina el castellà en els estudis històrics, mentre que les poesies, els contes, etc., és a dir, les obres literàries i lingüístiques estan escrites en català.

Lo Rat-Penat consta d'unes 50 pàgines mensualment. Hi ha un apartat sobre les activitats del moviment ratpenatista, informació sobre nous llibres, folklore, etc.. La majoria de les poesies i contes que s'hi publiquen són premis de *Lo Rat-Penat* en Jocs Florals. Només hi ha un estudi lingüístic, el de Lluís Fullana, l'*Estudi de Filologia Valenciana*, del qual parlarem més endavant.

Respecte a l'ortografia de la revista, els ratpenatistes decideixen seguir la que fins aquell moment utilitzaven per a les

obres literàries:

«Per desgràcia pera nosatros, entusiastes de la llengua valenciana, la ortografia no està encara unificada, sent distintes les opinions en tan intrincada matèria dels diferents escriptors regnicols; pero pera donar certa homogenitat á la escritura en esta Revista, seguirem la ortografia empleada sempre en les publicacions de la Societat, sense que siga assó prejudicar la dolenta qüestió, ni signifie tan siquiera mostrar parcialitat per determinada tendència ó solució, la que prou desigem es donc ab la conformitat de tots els escriptors.» (*Lo Rat-Penat*, núm. 1, gener 1911, p. 48)

El que era president de la Secció de Literatura, Francesc Badenes i Dalmau, mestre en Gay Saber, s'encarregava de vegades de fer els comentaris literaris del mes. L'any 1908, Badenes havia llegit una conferència al Centre Excursionista i l'any 1910 a *Lo Rat-Penat*. La conferència «Notes folklòriques sobre llenguatge, costums y literatura valencianes» havia estat molt ben acollida i per això fou publicada a la revista, al núm. 4 d'abril de 1911. En aquesta conferència, Badenes intentà demostrar el substrat basc en el valencià, per dir que aquesta va ser la primera nacionalitat que els valencians vam tenir³⁰.

El discurs tracta de demostrar que la base del valencià és la llengua ibera, que ell considera que és la mateixa que el basc, i tot i que no s'atreveix a negar-ne rotundament la catalanitat, l'incomoda que el català siga la llengua dels valencians. Així doncs, fa per manera de no aclarir si el

valencià és català o no, més aviat continua amb la còmoda etiqueta llemosinista.

Aquesta mena de dubtes, confusions, ambigüitats, etc. són constants a la revista. En cap cas hi ha una definició clara sobre la llengua, perquè de ben segur hi havia dificultats per acordar quina havia de ser la denominació que acontentaria tot el personal ratpenatista. Perquè com ja hem dit, ara, *Lo Rat-Penat* arreplegava igualment sectors dispars del valencianisme, com Trénor, Cebrián Mezquita i Daniel Martínez Ferrando, per exemple.

Badenes, en una altra ocasió, fa també una observació lingüística que pot escatir les posicions lingüístiques dels personatges amb més poder de *Lo Rat-Penat*. En una ressenya a un llibre de Vergés i Pauli (1909), Badenes elogia l'ús de la llengua del carrer que fa servir l'autor, encara que no es mostra satisfet per l'ortografia de la *x* i la *tx*.

Podem assegurar que els ratpenatistes van intentar obviar al màxim a la qüestió onomàstica, i fins i tot, a l'ortogràfica. Vicent Salvà, ratpenatista -el qual no tenia cap relació, que sabem, amb el gramàtic i liberal del XIX del mateix nom-, en una ressenya del llibre de Bodría *LLibret de records*, València, 1911, diu:

«Respecto al lenguaje empleado por el señor Bodría y que estimamos un poco demasiado *com ara's paria*, creemos podrían hacerse algunas observaciones, pero considerándonos sin autoridad suficiente, renunciamos á penetrar en ese terreno.» (*Lo Rat-Penat*, núm. 10, octubre de 1911)

Aquesta renúncia és constatable a les pàgines de la col·lecció completa de la revista, que sobrevisu un any, amb un total, lògicament, de 12 números. Els conservadors ratpenatistes temien la definició, el fet de prendre una posició política, temien la veritat i per això mai no respondrien contra els catalanistes, encara que hi estaven absolutament en contra. El temor, les recances i la pèrdua del padrinatge de Llorente, que els mantenia més lligats al Principat, faria del moviment ratpenatista un recer de la coentor.

Però el que criticaven de Bodria no era el llenguatge vulgar, sinó la modernització de la llengua, que en canvi, Alcover, considerava tot un mèrit:

«Ja es hora de posar punt an aquexa nota bibliogràfica, repetint an En Bodria l'enhonabona de la publicació dei seu *Llibret*, donantlihi especialment per la bona cura qu'han posada d'escriure ben valencià. Axò es lo qu'haurien de fer tots els escriptors valencianistes quant escriuen; esser ben valencians, reproduir fidelíssimament el llenguatge d'aquella regió, ben net i esporgat de tot castellanisme i demás ingredients de mala rel. ¡Si'n tenen de feyna senyada'ls escriptors valencianistes!» (*Bolletí*, VI, 1910-1911, p. 273)

La davallada

Llorente va morir el juliol de 1911. La revista li dedicà un número sencer, parlant de la seua vida i recollint nombrosos

episodis de primera mà, sobre el poeta. També s'hi publica alguna poesia inèdita com «Otoñal», poesia escrita en castellà, traduïda de Pau Haag. I finalment, hi ha la més extensa bibliografia que s'ha publicat sobre ell i de les obres que va escriure, articles periodístics inclosos, però no tots.

Lo Rat-Penat es disposava a viure de la glòria del poeta durant molts anys. Hi va destacar algun dels membres com Sanchis Sivera, amb els seus estudis històrics i biogràfics, però el paper de Llorente era insubstituïble. Des de 1879, any que va entrar com a soci a Lo Rat-Penat, la influència que hi exercí va ser decisiva. Aconseguí que totes les famílies aristòcrates valencianes foren adeptes a la societat, ja que les filles d'aquestes famílies van gaudir del títol de reines dels Jocs Florals. També l'aristocràcia madrilenya i fins i tot la Reina Isabel s'havien adherit a algun acte ratpenatista, homenatges, etc. La influència de Llorente havia propiciat que fos així. Ara, de valencianisme, en el sentit polític del terme, no n'havien fet mai i continuaven amb la intenció de seguir aquests camins, però ara havien de renunciar a tanta pompa i fastuositat. Llorente era mort. Un any abans l'havien coronat i passejat pels carrers de València com si fos la Mare de Déu. L'anacrònic homenatge havia estat contestat pels valencianistes més polititzats que havien dimitit de fer-li el joc a la burgesia valenciana retrògrada i caciquera. Llorente havia aconseguit alguna cosa que ningú havia pogut fer, situar-se al mig, estar a bé amb els uns i amb els

altres, o millor dit, estar per sobre de les batalles mundanes.

Com diu Simbor (1988a:21):

«Llorente havia estat convertit, i continuaria essent-ho, en el símbol de l'esforç per la recuperació nacional (mentre s'oblidava massa injustament Constantí Llombart) més com a model idealitzat que no com a ideòleg, car l'oposició del valencianisme als postulats llorentinians era absoluta»

Ara no hi havia qui concertés la treva. L'escàndol de l'homenatge va arribar fins a Catalunya, on Llorente havia estat considerat el més gran padri de les lletres valencianes. Malgrat tot, els tòpics començaven a caure. López Picó (1909:99-100), d'acord amb les noves tendències que el catalanisme cultural i polític prenia aleshores, tampoc no se'n va poder estar de manifestar amb molta delicadesa que «els nostres temps no són els de Llorente ni els de Verdaguer», encara que va voler salvar la figura de Llorente, tot veient en l'obra del patriarca un «desitj ferm d'un integral regionalisme».

Els Jocs Florals continuaren exaltant l'espanyolisme. Semblava que la llengua oficial dels Jocs era el castellà només, perquè sempre es triaven mantenidors que no parlaven català. El tema estrella de tots els discursos era l'apologia del *regionalismo bien entendido*. La Pàtria era «nostre cor en lo temps y l'espai», evidentment Espanya, la regió, era «lo pensament de la patria gran» i el separatisme -que era com

anomenaven el catalanisme polític de qualsevol tendència- «la negació front á la afirmació de la Patria», i la guerra «negació de altra negació: del odi, de les males passions». (RP, núm. 8, p. 388). El *regionalismo bien entendido* era per als ratpenatistes un sentiment d'amor a la pàtria -Espanya, la primera de les essències-, però, sentint i fent en valencià.

En realitat, el regionalisme dels ratpenatistes es caracteritzà, sobretot, per ser un front contra el catalanisme, el qual era considerat com un exclusivisme perillós, mentre que el valencianisme era una branca que enfortia l'arbre de la pàtria «per lley d'amor, no de cruentes podes» (RP, núm. 3, p. 133).

Però no es tractava només de criticar el catalanisme polític, també el literari, com demostra una ressenya de Vicent Salvà al llibre de Daniel Martínez Ferrando (1911), *La Cansó del Isolat*:

En totes elles [les refereix a les composicions que formen el llibre] sospita la predominant influència d'allí de lla el Ebro, del neo-romanticisme català, tant en el sentiment que les dicta al poeta, com en el llenguaje per ell empleat, que segueix la tendència general entre els escriptors mallorquins á unificar el llenguaje de les regions germanes, acostant lo mateix el valencià com el mallorquí al català literari. Cosa es esta que oferix ventajas é inconvenients que no es esta la ocasió de dilucidar, encara que nosatros preferiem la tradició netament valenciana de Llorente y atres poetas d'esta terra, que sense apartarse del llenguaje corrent en nostres viles, tan bellament han sabut ennoblirlo y ferlo apte para la expresió de nostres afectes.» (RP, núm. 2, febrer 1911, p. 96)

Tant els Martínez Ferrando com Chavarri i Miquel Duran, entre altres, havien estat iniciadors d'un renovellament literari dins del corrent general de la literatura catalana d'aleshores. També havien connectat de ple amb les tesis nacionalistes del Principat i en feien servir l'ortografia generalitzada, però van optar per l'ús lingüístic que s'aproximés quant més millor a les formes lèxiques valencianes. Així ho feia veure Alcover (1911:225), que es manifestava satisfet plenament perquè Daniel Martínez Ferrando fos un dels pocs valencianistes entusiastes del valencià com a variant catalana i que es considerava part de la nació. Segons Alcover, els que no creien això farien pocs progressos i el temps ha demostrat que tenia raó.

L'interès perquè hi hagués una mateixa ortografia per a tots els Països Catalans l'evidenciaven en les obres que publicaven, i també en el contingut. Destaca molt en això Miquel Duran, que fa una poesia patriòtica molt apassionada²¹.

Miquel Duran i Tortajada es pot dir que va ser de tots el més radical, ja que sempre va defensar les actituds més valencianistes des de la crítica al ratpenatisme.

L'any 1912, Miquel Duran va fer una conferència al Cercle de Belles Arts de València sota el títol *La nostra llengua i la nostra literatura*. Tal i com ressenya *El Mercantil Valenciano* del 31 de juliol, Miquel Duran denunciava que els valencians oblidaren el català per creure que el castellà era més fi, cosa que no només era un insult per a la nostra llengua sinó també per

a la de Castella que es veia degradada en boca dels que no la coneixien prou bé com per parlar-la. Aprofità per censurar l'obra de Lo Rat-Penat, que des del seu punt de vista era ben diferent de la que començaren Llorente, Llombart, Querol, Pizcueta i altres. També va aprofitar per a combatre els Jocs Florals, per considerar que no constituïen cap representació del renaixement de la llengua i la literatura valencianes, ja que els discursos s'hi feien en castellà i eren nomenats mantenidors, gairebé sempre, polítics centralistes.

Al final de la conferència, va fer una dissertació sobre el que pensava que havia de ser la literatura valenciana, demanant «la unificació de l'idioma de totes les terres dont la nostra llengua es parlada i coneguda» però reclamant també que es mantingués el caràcter dialectal i essencial valencià.

Realment, tal i com deia Duran i Tortajada, la situació de la llengua i la literatura catalanes a València era ben decebedora. El Cercle de Belles Arts es va constituir, aleshores, en un centre dinamitzador de les lletres valencianes, organitzant conferències i algun concurs literari. Per exemple, el mateix any 1912 hi van convocar un concurs «a cuantos literatos viven y sienten las bellezas de nuestra región». Es demanaven «novelas y sonetos que (...) deberan estar escritos en valenciano castizo, sin recurrir al empleo de voces que no se hallen actualmente en uso en algun pueblo de nuestro reino». El motiu d'aquesta restricció era evitar l'onada arcaicista que anys abans havia

planat per tota la literatura ratpenatista. Però hi ha una consideració que hem de comentar. Les bases del concurs deien que «sólo serán admitidos los trabajos inspirados en la vida valenciana, que pinten ó exalten las costumbres, los usos, los paisajes, el alma regional.» («Concurso literario», *El Mercantil Valenciano*, 14-8-1912) És a dir, no s'estava fomentant una literatura valenciana «normal», que pogués tractar de qualsevol tema, sinó que en *valenciana prosa* només es podia escriure sobre temes folklòrics i tòpics. El resultat no podia ser altre que el foment del regionalisme folklòric, perquè la temàtica, sens dubte, desanimaria qualsevol escriptor amb dos dits de front i ganes de fer bona literatura.

En mig de tot això a Lo Rat-Penat comencen les tensions. El 8 de desembre de 1912 se celebren eleccions i hi ha dos sectors que es disputen la presidència, els uns defensaven la candidatura del Baró d'Alcalahí i els altres la de Montesinos Checa que havia estat alcalde de València, La candidatura la va guanyar el Baró d'Alcalahí per 58 vots contra 55 i la cosa va acabar malament. La premsa valenciana se'n va fer ressó, *El Mercantil Valenciano* cridava a la calma i a la reflexió als seguidors de Montesinos. D'aquest escàndol també es va fer ressó la premsa escrita en català que es publicava aleshores a València, sobretot *Foc y Flama*, de la qual parlarem més endavant.

L'any 1912, hi havia a València un total d'onze publicacions escrites en català, de les quals ens cal ara destacar només tres *Pensat y Fet*, *El Crit Valencià* i *Floc y Flama*, ja que la resta eren de caire satíric o s'inscriuen dins del corrent popular de la narrativa i en parlarem una mica més endavant.

La literatura fallera. El cas insòlit de Pensat y Fet.

La literatura fallera no ha tingut gaire interès per a l'investigador de la premsa, segurament per considerar-la fora del seu àmbit d'estudi. El mateix passa amb els estudiosos de la literatura, que més aviat obvien a aquest gènere per considerar-lo excessivament folklòric, fútil i decadent. Nosaltres hem volgut resseguir la literatura fallera des dels inicis, però ens hem trobat amb la gran dificultat de l'escàs nombre de publicacions d'aquest caire que queden a les hemeroteques i de l'escàs interès literari que presenten en general. Malgrat tot, no hem volgut bandejar-la del tot, perquè considerem injust no dedicar-li el temps que li pertoca quant a l'aportació que ha fet a la història social i lingüística de la ciutat de València.

L'origen dels llibrets de falla, de periodicitat anual, coincidint evidentment amb la festa de les falles, data del segle XIX. Tramoyeres (1917) ens en dóna notícia:

«Primerament, la explicació de la falla se limitava a dècimes, quartetes, ovillejos y endevinelles manuscrites o impreses sobre fulles de paper de barba, les quals, com encara s'acostuma, se colocaben alreodor del monument fallero.

No conec treballi algú d'esta classe; pero no pot negarse qu'este y no altre fon el origen del llibret. En 1885, el pare de la gracia, el festiu poeta Bernat i Baldoví, escrigué y publicá el famós llibret *Historia de la falla de Sant Chusep de la placeta del Almudí en el añ 1885*, (...)

Desd'eixe añ 1885 arranca la bibliografia fallera, prou coneguda per els aficionats a esta rana de la lliteratura popular valenciana, sempre satírica, festiva y alguna vegada picant y bullanguera.»

Al llibret de Bernat i Baldoví en seguiren altres, que normalment apareixien només una vegada. En tenim notícia de *L'Araña Negra* (1887), el qual aparegué quatre anys successius, *La Falla* (1892) publicat durant tres anys, *El Fem* (1892), del qual no saben quants n'ixqueren però sí que n'aparegueren uns quants, *Chaucha* (1892), *La Perolá* (1893), que només es publicà una vegada amb la intenció de satiritzar una martingala electoral, *La Carabasa y el Margalló* (1894), *La Chala* (1894), *El Enredro* (1894), *El Sigle XX* (1897), *Anfora Histórica* (1901), considerat com el continuador de *L'Araña Negra*, *El País de la Fam* (1904), *Les falles de Sant Chusep*, (1906), escrit per Navarro Cabanes i que va durar vuit anys, *La Fam* (1906), suplement de la publicació *L'Abundancia*, *Les Falles* (1907), etc.

Ara ens trobem amb la publicació fallera més important, *Pensat y Fet*, que fins i tot sobrevisqué el franquisme.

Pensat y Fet va aparèixer l'any 1912, per iniciativa, sobretot, de Josep M. Esteve Victòria. Aquest fou president de la Casa de los Obreros de Valencia i de la Confederación de Obreros Católicos de Levante. Va arribar a regidor de l'Ajuntament de València i va ser afusellat a principis de la guerra civil. Va ser, doncs, un valencianista de dretes, convençut de la importància de crear i estimular publicacions en català. La prova és que aquest mateix any s'involucrà en la gestació d'altres dues publicacions en català, de les quals després en parlarem, *Rondalles Noves* i *Foc y Flama*, tot i que també tenia art i part en el *Diario de Valencia*. Hi hagué moltíssims col.laboradors, tots els que d'una manera o altra es relacionaren amb el valencianisme. Del primer número destaca la presentació que hi va fer Santiago Rusiñol i hi havia també Maximilià Thous, Bernat Morales San Martín, Vicent Burget Ferrer, Eduard L. Chavarri, Josep M. Bayarri, etc.

El grup de *Pensat y Fet* existia des de l'any 1904, el qual volia contribuir a la festa de les falles i durant uns anys regalava un estendard a la falla més enginyosa. Després van decidir tirar endavant amb la publicació, que en el primer número va traure dues edicions, la primera de vuit mil exemplars i la segona de tres mil.

Els valencianistes van rebre molt bé la notícia d'una publicació festiva, popular, però que ennoblia la llengua. Nicolau Primitiu, en un article a propòsit dels vint-i-cinc anys

de la publicació deia:

«PENSAT I FET vingué a demostrar que la sátira i la joia devien produir-se esprement l'ingeni de l'escriptor i no el lèxic i que retòrcer l'idioma, cercant la riallada del públic senzill, no era necessari i sols propi del pallasso i medi que l'escriptor que s'estimara devia rebutjar.»
(«Pensat i Fet» en llengua valenciana, *PIF*, març de 1936)

El contingut de la revista era bàsicament literari, poemes, contes, petites ficcions relacionades amb la festa. Però també hi havia algun escadusser article d'opinió relacionat amb la situació del valencianisme i del ratpenatisme.

La publicació recull articles també històrics, sobre els orígens de les falles i del món que s'hi relaciona. Els relats tenen certa qualitat literària, els poemes superen el folklorisme estricte i hi ha una certa vocació antropològica. Des del principi, compta amb uns quants fulls de publicitat, quatre o cinc com a mínim, publicitat que majoritàriament apareix en castellà.

Un aspecte que fa de la publicació un objecte singular és l'acurament lingüístic i el disseny. Lingüísticament la publicació és l'única que presenta un acurament lingüístic tan gran, progressiu i que finalment acabarà per seguir fil per randa les Normes de l'IEC. De moment, el primer número, per exemple, presenta un cert acurament, depenent de cada autor, però amb una unificació de criteris pel que fa al que s'entenia per

l'ortografia tradicional. És a dir, es mirava d'escriure les grafies *ny, g/j/tg/tj, c/s/ss, y* conjunció, etc. L'any 1915, hi ha un puliment substancial respecte a les Normes de l'IEC. De tota manera cal matisar que la inseguretats era altíssima, suposem que per desconeixença de les Normes, en general, per part dels escriptors i per la falta de pràctica. De tant en tant hi podem trobar algun escrit, normalment un sàinet, fet amb l'ortografia pròpia d'aquest gènere, és a dir, la castellana. Suposem que la diglòssia ortogràfica era difícil de superar.

És curiós que el canvi d'ortografia en el nom no s'esdevingués «oficialment» fins l'any 27. Sobretot quan ens adonem que els mateixos redactors dins de la publicació l'escrivien ja amb *i* llatina molt abans. Per exemple, l'any 1925 es va fer la convocatòria d'un premi d'assaig sobre l'origen de les falles, convocat sota el lema «El II Concurs de "Pensat i Fet"».

De la publicació n'hem de destacar molt especialment la importància que se li dona a la il·lustració de la portada i de l'interior. Hi ha portades absolutament meravelloses de Ramil, Canet, Barreira, Rigoberto Soler, J. Gras, Claros, Pubón, Artur Ballester, reproduccions d'Ignasi Pinazo i Mariano Benlliure, etc. Portades que també milloraren al llarg del temps i que són l'evidència de l'avantguarda que representà la publicació en aquest temps.

El fet que una publicació fallera fos tant avantguardista,

per la qualitat literària i lingüística respecte a altres publicacions d'aquell temps, per nosaltres és el símptoma de la voluntat d'una modernització que començava a trobar el camí. *Pensat y Fet* simplement estava a l'altura del que hom demanaria ara a una revista d'aquestes característiques, també pel seu progressisme ideològic. Suposava la manifestació d'una sensibilitat artística i literària que no havíem trobat en cap altra publicació i que, per desgràcia, no serà fàcil que tornem a trobar. Suposava, doncs, que el valencianisme eixia de la closca i mirava el món. Europa comença a comptar, tothom s'hi vol sentir i aquest emmirallament dignificarà el moviment valencianista, que deixarà entreveure el cosmopolitisme, per primera vegada. *Pensat y Fet* ens ho demostra.

El Crit Valencià

El 21 de maig de 1912 apareix una publicació insòlita, dins del que fins aquell moment havia estat la premsa en català. És *El Crit Valencià, Semanari independent, lliterari y defensor del Comerç, Industria y Agricultura*. Diem insòlita perquè és la primera vegada que topem amb una publicació d'aquest caire independent dins de l'àmbit del regionalisme valencià. No cal dir, evidentment, que sí que hi ha una tendència política. Però la independència partidista es fa palesa sovint, ja que mai no

ataquen cap partit, sinó les actuacions de l'Administració i de la classe burgesa. Els redactors no són coneguts, perquè no signen els articles. No creiem que estigueren vinculats ni als joves valencianistes de la Joventut Regionalista -que aleshores havia fet aigües- ni als populistes, encara que sí que rebutjaren el ratpenatisme. Dels primers prengueren l'entusiasme per la consecució d'una política valencianista a la ciutat de València, dels segons l'ortografia, per desgràcia castellanitzada. És, doncs una publicació molt diferent a les que s'escrivien en català aleshores.

En el primer número se desmarquen dels setmanaris satírics, dient que aquest serà d'informacions, de notícies:

«Venim, pues, á posar al corrent als nostres lectors de tot alló que puga interessarlos, tant en lo referent al comerç, com als arts, industries, agricultura; donantlos ademés noticies reccionals ó estrancheres que puguen interessarlos. (...)

Nostra misió, ademés, será la de descobrir *gatuperios* allá ahon puguen confesionarse; de desenmascarar hipócrites allá ahon s'encontren siguen qui siguen, sense importarnos si están dalt ó están baix, si son coneguts ó no, si son verts, blancs, rochos ó negres, si son poderosos ó son menestrals; nostre látigo caurá sobre les espales que no cumplixen el seu deure y més si estos menchen dels dinés dels valencians.» («Nostre Programa», *ECV*, núm. 1, p. 1)

Hem de dir que aquesta declaració de principis és del tot veritat, perquè els redactors d'*El Crit Valencià* dediquen els

esforços a denunciar tot allò que preocupava enormement la societat urbana d'aleshores. També manifesten la independència de la publicació, perquè, segons diuen, la dependència periodística és una mena d'esclavitud política.

Curiosament, Antoni Laguna (1990:260) relaciona la publicació amb la burgesia agrària «Sus artículos, dedicados en gran número a temas agrícolas, confirman la estrecha relación que tenía con la burgesia agraria». Res més lluny de la realitat. En cap cas, els temes centrals -ni els secundaris- d'*El Crit Valencià* parlen dels problemes agrícoles, que eren molts i molt greus, aleshores, sinó dels urbans.

Tal i com podem veure al setmanari, la ciutat de València estava en procés de transformació. Es volia crear una ciutat d'acord amb el model de les ciutats europees. Aquest desig de situar València a l'altura d'Europa apareix en moltes ocasions al llarg del setmanari. València, aleshores, era una ciutat molt degradada, les vaques corrien pels carrers, els barris pobres no tenien les mínimes condicions higièniques, ni llum, ni aigua ni res. Es treballava un munt d'hores. Les fàbriques i comerços tancaven les portes per por a les multes, però a dins s'hi treballava fins i tot diumenges fins al migdia. Els salaris eren baixíssims. De fet, la classe obrera de la ciutat de València vivia en unes condicions penosíssimes. La construcció de l'Eixample valencià, a semblança del barceloní, va desplaçar les classes populars, que quedarien sense vivendes. El problema més

greu era, doncs, el sanitari. Segons Joan del Alcázar (1989:45), a València, l'any 1913, la meitat de les defuncions van ser produïdes per malalties orgàniques del cor, bronquitis crònica, congestions, hemorràgies, diarrea i enteritis i tuberculosi pulmonar. Aquestes malalties, fonamentalment les de cor, eren atribuïbles a la *vida moderna*. Segons Chust i Martínez Gallego (1988), que analitzen la publicitat als diaris d'aquesta època, gran part dels anuncis eren remeis a les malalties. Però la transformació de la ciutat comportà també un canvi d'oferta en el mercat. Comencen a anunciar-se colònies, paper de fumar i, fins i tot, automòbils.

En aquells anys la situació econòmica de la ciutat patí una crisi. Com diu Reig (1988):

«Per més que es fessen els comptes de la lletera, les elevades despeses de la reforma urbana no podien ser cobertes amb uns ingressos ordinaris que es basaven, fonamentalment, en l'impost de consums i en el recàrrec a balcons, carruatges, llicències d'obra i un sens fi de petites partides. Però podia haver-se pal·liat amb la cessió de l'Estat de la part de la contribució urbana que li corresponia, tal com s'havia fet per als plans de reforma de Madrid i de Barcelona. (...) En els projectes es comptava amb això, però València no ho aconseguí. Arrossers, tarongers, vinaters i altres, que sempre estaven queixant-se del desdeny del govern central a les seues reivindicacions, no van bellugar un dit com a habitants de la ciutat, llevat de les qüestions del ferrocarril, i van deixar que l'Ajuntament se les compongués com pogués.» (70)

El Crit Valensiá denuncia tots aquests excessos i certament, malgrat la curta vida del setmanari -només en coneixem 9 números i sembla que hi són tots- hi va fer forat. Les denúncies anaven sovint acompanyades de mesures alternatives, que algun cop van ser posades a la pràctica.

La primera plana, en comptes d'anar farcida de doctrines salvadores de la pàtria, hi anaven articles sobre la situació de la ciutat. S'hi demanava la construcció de cases a bon preu per als obrers, crides a la higiene, al bon gust, al progrés. Tenien la voluntat de fer de portaveus dels pobres pel que feia a les hores de treball:

«Creem, pues, que tots els interesats en esta cuestió, seguiran denunciándonos els abusos de que siguen víctimas per part dels seus jefes y cuant achám reunid tots els datos y comprobants que necesitem para traure á la vergoña pública les maldats y arts rastreres de algúns señors déspotas que, á uns, baix la capa torera del catolicisme y á otros cubrintse en la bandera de la democracia y republicanism, els acredita de hipócritas y farsants, entonses eixiran á relluir els seus nóms y fechories y plourán les denuncias en forma, desde les columnas d'este semanari, que se presia de franc y desidit.» («El descans dominical», *ECV*, núm. 4, 22-6-1912)

Les col.laboracions van ser diverses. Però no volgueren publicar aquelles que estaven relacionades amb la política de partit. La qüestió regionalista apareix com a tema secundari, també el de la llengua. Malgrat això, hi ha una forta sensibilitat regionalista, i doncs, lingüística. A la portada del

número 1, hi ha un article «¡Desperta! ¡Poble!», on el setmanari es constitueix en «defensor de son dialecte» i on s'incita a actuar com Barcelona, perquè València aconseguís uns guanys semblants. Però, per a ells, la nació és Espanya. A Catalunya, Maragall (1895:99) 20 anys abans havia diagnosticat la mort del pensament espanyol. Per a ell, el centre intel.lectual d'Espanya era ineficaç. En canvi, els valencians continuaven creient que el progrés passava per una Espanya més unida. Aquí hi havia la gran diferència.

El setmanari es caracteritza, doncs, per una primera plana de denúncia de fets locals i algun article d'opinió d'algun col.laborador. La segona plana va dedicada a notícies breus «Secsió local», on es tracten també temes relacionats amb la política municipal i amb espectacles, i també s'hi dona compte de les novetats del moment. La tercera plana, normalment va dedicada a la crònica de bous, d'esports, a les notícies d'algun corresponal i a alguna narració curta o col.loqui. Finalment, a l'última hi ha el pronòstic del temps, els passatemps i la publicitat, que està escrita indistintament en castellà o en català i ocupa poc més de la meitat de la plana. Tots aquests components, ens fan pensar en una publicació més periodística que cap altra de les aparegudes fins aquell moment, ja que hi ha vocació informativa i d'intervenció, exercint com a contrapoder de l'Administració, des d'una posició crítica.

El que dol de la publicació és la poca cura per

l'ortografia. L'opció per una ortografia tan castellanitzada només és argumentable des del punt de vista del mercat. La publicació va dirigida a la classe obrera i fa de portaveu d'aquesta amb l'Administració municipal. L'handicap de l'analfabetisme havia de comptar a l'hora de triar el model ortogràfic. Segurament, estaven convençuts que era l'única alternativa de fer-se entendre per aquells que volien redimir.

Com gairebé sempre, ens és impossible esbrinar les causes de la desaparició del setmanari, ja que en cap moment hi ha el mínim indici de cap problema que pogués pronosticar-ne la defunció.

Foc y Flama

Esteve Victòria presidia la Casa de los Obreros de València. Pertanyia, doncs, al sector conservador de la classe dominant que amb els camperols es van arrengher en les files d'un catolicisme polític reaccionari i anacrònic. Joan del Alcazar (1988:787) situa aquest arrengherament de la dreta sota els auspicis del catolicisme com a fenomen paral·lel al del procés en què la burgesia liberal es qüestionava les directrius d'actuació. La dreta tenia suport popular, malgrat la beligerància dels sectors urbans de la petita burgesia i de la classe obrera, els quals acusaven l'Església de la defensa de valors fora de temps i

del retard cultural i científic de l'Estat.

En aquests paràmetres, naix la publicació *Foc y Flama*, *semanari popular* que va aparèixer per primer cop dissabte 14 de desembre de 1912. El setmanari bàsicament és literari, però no deixa mai del tot la política valenciana i espanyola, seguint les directrius d'Esteve Victòria, el director.

Bayarri (1966: qinqèni 1912-16, II-IV) ens explica el naixement de la publicació:

«Prengueram nou domicili en el "Qarrer Savateria dels Xiqets". Un pis mes al centre de València, que tenia una gran sala i al fons dos columnes que l'adonaven clàssica visualitat. Era a propòsit pera la realització de la idea de la fundació del semanari "Foc i Flama" que anava a realitzar-se. L'administració consegüent, pera imprenta, propaganda i venda del semanari tenia totes les ventaxas en l'entresoleit que llogarem.

El "Foc i Flama" fon un títol guafuoret perque sonava a velisisme democràtic molt valencià. Se me va oqurrir mentras esculpía en el taller i ia no me deixá la idea de son vón resultat. Estavem indignats per la eqsistencia de periodiqets grollers, bròfeqs "semanaris festius que... nos feen plorar.»

Realment deu de sonar a belicisme, perquè sembla que des de Barcelona algunes organitzacions anarquistes els van enviar propaganda, creient-los de la seua corda.

Segons explica Bayarri, ell mateix i Esteve Victòria van parlar amb l'arquebisbe Guisasola sobre el projecte que duien entre mans. L'arquebisbe va considerar-lo «la mejor obra popular»

de la diòcesi, per la qual cosa els va donar 125 pessetes, per tal que poguessen imprimir en la Tipografia Moderna i no en una de barata que tenien pensat.

Per a Bayarri, *Foc y Flama* va ser «una anellà» en la consciència popular i valencianista, ja que hi van començar molts valencianistes que després destacarien per diversos motius, Carles Salvador, Francesc Caballero, Puig Espert, Pasqual Asins, etc.

S'hi presenten dos fronts de batalla, que acabaven sent-ne un de sol -segons com es mire- contra la premsa satírica i contra els republicans, els socialistes i els anarquistes, que començaven a despuntar. Diem que pot considerar-se un sol front, perquè patrocinar la batalla contra la premsa satírica ho era també contra els enemics polítics.

Els atacs contra la premsa satírica sempre es van fonamentar en l'ús de la llengua, des del punt de vista moral. Els deien:

«¿Qué entenderán y qué sabrán de nostra historia y de nostra llengua els ignorants del paperet groc? ¿Pues no "aseguren" es DIALECTE la llengua valensiana? ¿Dialecte de qué? ¡Y son "ixos" els que volen rechenerar lliterariaament á Valensia!... ¡A escola, á escola!...» (*FyF*, núm. 4, 4-1-1913)

Cada setmana dedicaven una columna sencera «A dreta y esquerra» a criticar la premsa satírica de grollera, mentidera, fulera, etc. i als redactors de micos petulants, ignorants i

sobretot porcs:

«La canalla brófega i bestial e ignorant va propagant en forma de premsa setmanalment una *sinvergüenseria* estúpida así en València, i an sos esgüits cochinos embruta al poble cándido (...)

Se proclamen republicans, i malait deu ser el partit qu'els acullga, pos molt baix cau qui preten regir a un poble i no té escrúpols, asco de tolerar que republicans se diguen tals desacreditats periódics que tota noblesa, tota dignitat, tota honradés profanen.» (*FyF*, núm. 17, 12-4-1913)

Segons els redactors de *Foc y Flama*, els obrers cada vegada estaven més en contra d'aquestes publicacions. No seria tan veritat quan *Foc y Flama* no va durar ni un any i *La Traca* duraria fins el 1923, però tornà encara l'any 1931 fins a la Guerra Civil, en què fou suspesa definitivament per ordre governativa. És en aquesta mena d'articles que els de *Foc y Flama* es posaven al mateix nivell que els que atacaven.

Bé, els continguts de *Foc y Flama* van ser essencialment literaris. Hi havia un cert poti-poti de coses, poemes, narracions curtes, festives, serioses, acudits, crítiques als polítics d'aleshores, especialment a Romanones, etc.

El setmanari empenya la classe obrera cap a la Casa dels Obrers, els explicaven les activitats que s'hi feien i feien apologia dels guanys que en traurien.

Al llarg dels 25 números van organitzar tres concursos, el primer i més important va ser l'anomenat «festa de la quintilla».

El concurs consistia a fer que els lectors enviessen una quinteta seriosa o festiva, amb la finalitat de promocionar la literatura. El concurs va culminar en la lectura de les quintetes que es va fer al paranimf de la Universitat, amb la presència de destacables personalitats. Poetes ja consagrats hi llegiren, a més a més, alguns poemes.

Les quintetes premiades van ser publicades a *Foc y Flama*.
Transcriurem les dues guanyadores:

«La dona valensiana	¡Pero es sògra!
Fresca com bledana flor	Ma mare, com á poder ser;
modesta, neta y sensilla,	ser mes bona, no pot ser;
¡Del amor reina y tesori,	mes com ningú hiá perfècte,
du en la boca una quintilla	pera tindre algùn defècte...
y foc y flama en lo cor,	¡es sogra de ma muller!»

Miquel Duran va enviar una quinteta que li va ser manipulada. Primerament va ser adaptada a l'ortografia castellanitzada que feia servir el setmanari. Segonament, li van castellanitzar el nom. Però a més a més, li va ser canviada l'estrofa final que deia:

«Y enarborant el penó
de les hosts valencianistes
¡Visca la nostra Regió!
¡Fora'ls governs centralistes!»

per:

«Y enarborant el penó
de les hosts reccionalistes
cridar plens de indignació:
"Bons chermans valensianistes,
¡Vixca la nostra Rechió!"»

Duran i Tortajada, en l'article «Unes quintilles estrafades», publicat a *Valencia Nova*, núm. 4, el 28 de febrer de 1913, es queixava de l'atemptat al sentit comú que suposava dir que cridava ple d'indignació un Vixca a València. Per a ell, el canvi afectava la seua dignitat patriòtica i literària, i no li faltava raó. Possiblement, aquest fet refredà les relacions entre els uns i els altres que, fins aquell moment, havien estat molt cordials. Hem volgut donar fe d'aquest esdeveniment, perquè ens pot aproximar al caràcter de la redacció de la publicació.

Finalment, volem fer algunes consideracions sobre l'opció lingüística de la publicació. De tot el que acabem d'exposar ja es desprèn que l'opció lingüística va ser la de l'ortografia castellana. Ho argumentaven com gairebé tots els que prenién aquesta opció, és a dir, deien que un setmanari popular no podia permetre's el luxe d'escriure amb una ortografia acurada. Es pot veure alguna composició poètica amb una ortografia més polida, però suposem que era desig explícit de l'autor, ja que la voluntat de la redacció no era aquesta. Hi abunden, a més a més,

els castellanismes de tota mena. Per prevenir les possibles crítiques, en alguns números treien una «Advertencia» on es comprometien a dignificar l'ortografia a poc a poc, però això no va arribar a passar en cap moment. Fins i tot, en una carta d'un lector que els increpava a actuar com Catalunya, on s'acabaven de promulgar les Normes de l'IEC, ells es defensaven argumentant que en realitat aquestes Normes no havien estat acceptades per la majoria. Aquesta carta va aparèixer al número 20 del 3 de maig.

El setmanari, en general, actua a la defensiva contra la premsa satírica, contra els que els exigien més acurament lingüístic, contra els polítics contraris, etc. No és un setmanari d'opinió ben fonamentat, amb articles de pensament, sinó de denúncia i de propaganda. La primera plana, normalment va dedicada a qüestions socials relacionades amb els obrers i a poemes. Però literàriament, hi trobem el resultat incongruent d'una redacció que no sap per on va. Malgrat que s'hi poden trobar composicions interessants, mai no se sap a què vénen, és a dir, sembla que les composicions o narracions omplen buits més que res. De tota manera, la segona plana del setmanari està dedicat bàsicament a aquest gènere i la tercera i quarta per a notícies de tota mena i algun article signat. Hi ha molt poca publicitat, un quart de plana.

L'últim número, el 25, va eixir el 7 de juny de 1913. A més a més, van traure alguns números especials tots ells l'any 1913, un dedicat a les Falles, altre a finals de març dedicat a la

festa de sant Vicent, el del 24 de març dedicat a la mort de
 Tomàs Trénor, marquès del Túria i l'últim al maig, dedicat a la
 festivitat de la Mare de Déu dels Desemparats.

Valencianistes i ratpenatistes en una sola barca

La situació de Lo Rat-Penat, sense caps destacats, havia creat certes expectatives entre els joves valencianistes. Cregueren que potser des de dins es podria fer alguna cosa i s'hi van involucrar. Però l'immobilisme era ja una lacra. Lo Rat-Penat no treia el cap ni amb l'ajut d'aquests esperits joves que volien redimir-lo. Dins dels sectors pròxims o sensibilitzats pel valencianisme, el ratpenatisme era vist amb antipatia. La raó era ben senzilla, els principis que Lo Rat-Penat defensava, els actes que organitzava, els interessos pels quals lluitava no eren d'aquest segle, sinó del XIX.

Les publicacions d'aquest període arremetien directament contra el que Lo Rat Penat representava i contra el sentiment espanyolista que destil.lava:

«El "Rat-Penat" que ya fá temps ve prenint un tuf funerari, pareix que se hacha dedicat á *fosar* dels nostres homens chermáns de pátria, y aixina el veem en molta frecuencia colcant lápides amunt y avall, com si anara cubrint pera sempre els *nichos* ahon reposen els restos mortals dels valensiáns ilustres, (...)

Yo crec firmement que si els valensianistes de cor y ánima fuchiren de les poques societats que, com el "Rat Penat", se creuen depositaries dels nostres ideals, poch á poch conseguirem, anaren realisantse orientacions e iniciatives per molt de temps ensoniaes y sobre tot no se cauria en fets com els que comenten amunt y que si ve eu pensen, nos caurá la cara de vergoña.» (F. de P. V. «Alguns comentaris al sentenari de Romeu», *ECV*, núm. 5, 29-6-1912)

La pròpia redacció d'*El Crit Valencià*, tal i com ja
anunciavem, es va mostrar crítica amb Lo Rat Penat:

«¿Ahon está eixe Rat-Penat que no piula? ¿Pera qué nos aprofita?
(...)

Si els diguerem qu'así hia una Societat defensora de nostres
glories, costúms, dialecte, lliteratura, etc., nos dirien lo que nosatros
dien també: todo mentira, fastuosidad; fanfarronaes y res més.» («La Fira
de Valencia», *ECV*, núm. 9, 3-8-1912)

També la redacció de *Foc y Flama* es va mostrar reticent a la
societat des del primer número. I *Pensat y Fet*.

A *Pensat y Fet*, Morales San Martín, per exemple, l'any 1914
va dedicar un article a criticar els Jocs Florals de València,
perquè «lo de menys son les poesies y els treballs premiats, en
més d'una ocasió per el favor, la intriga o alguna atra pasió més
baixa». Per a Morales San Martín, en aquell moment es vivia una
certa decadència de l'amor a la llengua i el ratpenatisme només
servia els interessos personals. Si les coses seguien així, els
Jocs Florals continuarien sent una festa anacrònica, arcaica
«pera l'agrado de nostres belleses y l'acaparament de diplomes y
tituls de *mestres en Gay Saber*», les obres dels quals es menjaven
les arnes.

El mateix Morales San Martín, a *Foc y Flama* i a propòsit de
l'èxit de la «festa de la quintilla» deia:

«¿Qui había fet el milacre?

La choventut sinse "flors naturals", ni "reina de la festa", ni "mestres en Gay saber", ni "mantenedors" forasters en ceceo andalús... y atres arcaiques garanbaines, (...)

Ya ho saben les entitats arcaiques aferraes á les velles tradicions literaries,..(..)

Lo Rat Penat, la societat d'aymadors de les glories valensianes, no es lo castell dels tres dragóns, guardat per lo chagant que dorm en los ulls uberts, com diu la rondalla popular, y en el cual no poden entrar més que los escullits caballers que porten en l'escut el títul de *mestre en Gay saber...* («La poesia y el poble» *FyF*, núm. 10, 22-2-1913)

Veiem doncs, com el ratpenatisme, en aquell moment era un moviment del tot desprestigiad, malgrat l'interès que els valencianistes hi havien posat.

Enmig de tot això a Lo Rat-Penat comencen les tensions. El 8 de desembre de 1912 se celebren eleccions i hi ha dos sectors que es disputen la presidència, els uns defensaven la candidatura del baró d'Alcalahí i els altres la de Montesinos Checa que havia estat alcalde de València, La candidatura la va guanyar el baró d'Alcalahí per 58 vots contra 55 i la cosa va acabar malament. La premsa valenciana se'n va fer ressó, *El Mercantil Valenciano* cridava a la calma i a la reflexió als seguidors de Montesinos. D'aquest escàndol també se'n fer ressó la premsa escrita en català que es publicava aleshores a València, sobretot *Foc y Flama*.

Van ser els joves anomenats *els turcos* els que van forçar la convocatòria d'eleccions. La correlació de forces era molt

equilibrada. Políticament, segons els redactors de *Foc y Flama*, a la dreta hi havia «els sesuts, els graves homens d'orde, els varons de señ adust y reposá enerchia», en canvi, a l'esquerra s'hi trobaven «els revolucionaris, els espírits-forts, els que chillen, els que se mouen activament, els... en fi, especie de *jovenes turcos* de la Societat d'amadors, ets.» («Lo Rat-Penat», *FyF*, núm. 1, 14-12-1912). Així, doncs, el 8 de desembre de 1912 hi hagué eleccions de càrrecs, però es van haver d'anul·lar per les protestes de la majoria dels membres, que consideraven que no havien estat netes. Les eleccions es repetiren el 7 de gener de l'any 1913 i la candidatura de *los jóvenes turcos* va guanyar per unanimitat.

La llengua al sí de Lo Rat-Penat

Si hi va haver algun canvi interessant de destacar dins la societat ratpenatista va ser el símptoma d'una certa preocupació per l'ortografia valenciana a partir de 1910.

Encara que ja hem vist que a la revista mensual els ratpenatistes fugen de donar nom a la llengua, el llemosinisme continuava. Però també fugien de jutjar l'ortografia de les obres literàries.

L'any 1907, a Catalunya, s'havia creat l'Institut d'Estudis Catalans. El 1911 s'hi creava la Secció Filològica i Prat de la

Riba va empènyer per la creació d'una normativa ortogràfica.

Dins Lo Rat-Penat, durant els primers anys d'aquesta segona dècada del XX, la joventut es decantava per Catalunya, això és, pel catalanisme polític i lingüístic. Però hi havia el sector conservador, que sempre havia tingut la paella pel mànec i que no estava disposat a afluixar, ja que perillaven els interessos particulars.

Per defensar aquests interessos, els conservadors es van servir de les poltrones i les influències. Els ratpenatistes llemosinistes pensaren en una alternativa ortogràfica, veient que els catalanistes de la societat se subscrivien de ple a les tesis que proposava l'Institut. Així doncs, l'actitud lingüística de la Societat com a tal era ambigua, però la preocupació lingüística es manifestà en les reunions i conferències que s'hi van donar, moltes sobre temes lingüístics, entre les quals destaca la d'algun filòleg del Principat com Pere Barnils. Almenys, doncs, encara els hi donaven cabuda.

Barnils viatja al País Valencià a buscar col.laboradors per al *Diccionari* d'Alcover i per trobar material per al seu estudi sobre *El parlar apítxat*, que publicà l'any 1914 al *Butlletí de Dialectologia Catalana*⁹⁹. (Julià, 1986: 185)

El 25 de novembre de 1912, Barnils va parlar als socis de Lo Rat-Penat sobre fonètica valenciana. Al llarg de la conferència, Barnils va aprofitar per a combatre el llemosinisme, argumentant que mai aquella regió occitana havia influït decisivament sobre

les terres valencianes. També va explicar com l'IEC estudiava les varietats valencianes, per tenir-les en compte en les futures normes ortogràfiques i empenyia els valencians que visitessin l'IEC, perquè els expliquessin els estudis que hi feien (Barberà, 1913a). Aquesta conferència aparegué a *La Voz de Valencia* el novembre de 1912 (Julià, 1986:189-190).

Malgrat això, els ratpenatistes seguien afeccionats a les tesis llemosinistes. El fet que l'IEC estigués a punt de promulgar les Normes ortogràfiques no els afectava gaire. Fins i tot, els valencianistes més catalanistes, que estaven en plena crisi, havien renunciat a fer públics molts dels seus principis per no exaltar més els ànims entre els valencianistes.

Com diu Segarra (1985a:339), un cop promulgades les *Normes Ortogràfiques* de 1913, Lo Rat-Penat va anunciar la seua adhesió, si bé que puntualitzaren «en tot lo que s'acomoden a la fonètica valenciana», però això no va ser veritat.

Lingüísticament, la conseqüència de tot això serà que finalment el valencianisme quedarà dividit. El ratpenatisme, per un costat, se situà al recer del Centro de Cultura Valenciana, rèplica de l'IEC, però caracteritzat per l'immobilisme i per l'abnegada subjugació al bilingüisme i la diglòssia. El filòleg oficial d'aquesta institució fou Lluís Fullana i Mira.

València Nòva (1913)

La Joventut Valencianista es va instal·lar al carrer Victòria, on se celebraven moltes assemblees i actes patriòtics en lloança de la llengua. Francesc Aguirre, el president de la Joventut Valencianista, procurava per la restauració de l'associació. També Ignasi Vilallonga, acabat d'arribar de la Universitat de Deusto.

Per revifar el moviment valencianista van publicar *València Nòva*, l'any 1913. El moviment solidarista havia provocat els odis i recels entre els valencianistes, cosa que no afavoria gens una revifalla del moviment polític. La Joventut Valencianista va voler llançar aquesta publicació per intentar paliar els efectes de la crisi. Però *València Nòva*, tot i nàixer amb el mateix nom i empenta que la primera publicació de la Joventut, era una publicació sense futur. De fet només van traure 7 números, entre el 2 de febrer i el 23 de març de 1913.

La publicació és força ambigua, moderada, equívoca i contradictòria. El principal defecte és la falta d'objectius concrets. El setmanari es defineix com a regionalista, *defensor del comerç, industria, literatura, cultura é higiene y de tot quant pugua interesar a la Regió*. De fet es constitueix en un setmanari doctrinari i de denúncia, tòpic.

La salutació del primer número fa un manifest d'intencions, on proclamen la necessitat de la unió de tots els valencians, per

defensar la terra i la personalitat valencianes. Declaren també l'interès per denunciar tots els greuges que es poguessen fer contra els valencians des dels àmbits polítics, advertint l'Ajuntament que aplaudiran o censuraran tot el que consideren.

Una de les contradiccions que s'hi manifesta és l'accent que posen sobre l'apoliticisme de la publicació. Es defineixen com "purament" regionalistes, sense color polític. Aquesta indefinició els lligarà de mans i peus, ja que tanquen qualsevol possibilitat de tractament de qüestions polèmiques. Per ells, hi ha prou si es fa política valenciana des de l'Administració, per aconseguir una ciutat moderna i de renom. El que no fan és definir com ha de ser aquesta política valenciana.

La indefinició política, consegüentment, va provocar els atacs de tots els sectors, que els consideraven enemics ideològics. Quan la notícia de l'aparició de *Valencia Nòva* va aparèixer als diaris es van despertar les suspicàcies dels lectors. Segons manifesten des de la redacció, el públic quedà desorientat i mentre uns els qualificaven de conservadors i de carlins, altres creien que eren republicans. *El Pueblo* no se'n va fer ressò. («Les coses clares», *Valencia Nòva*, núm. 3, 16-2-1913).

L'èxit -segons els propis redactors- va ser notori. A partir del segon número van haver d'augmentar la mida de la publicació, perquè hi cabessen tots els articles i col.laboracions que arribaven, a més de la publicitat, destacable ja en el segon

número 1 que va augmentar en els posteriors, fins arribar a una plana i mitja de les quatre amb què comptava.

Aquest número 2 està presidit per un article de Miquel Duran, aleshores director del *Diari de Sabadell*, que exhorta a la revalencianització:

«Prou valencianisme de *tabalet donsaïna*; prou periodiquets bilingües y de mal gust, que son una vergonya pera'ls qu'els escriuen y un mal pernició per a'ls que'ls lligen; prou "vives" a Valencia en castellá, porque aixó es matarla en sentit patriotic, prou "Himno a la Exposición".»
(«Valencia Nova», *Valencia Nova*, núm. 2, 9-2-1913)

La qüestió lingüística més destacable és referida a l'ortografia. Està escrit amb ortografia castellana, bàsicament, tot i que també hi ha poemes i algun escrit, com els d'Ernest Martínez Ferrando o de Miquel Duran, amb una voluntat de correcció. És difícil de creure que els joves valencianistes es deixaren tant de banda els principis en defensa de la unitat lingüística i ortogràfica, més que més, l'any de la promulgació de les Normes de l'IEC. Suposem que això és un exemple de la sensació de crisi que vivien. Però curiosament, al mateix primer número apareix un article «A Catalunya y als "leaders" catalans», en el qual Antoni Alcayde Vilar demana als catalans més reeixits que col·laboren en aquesta publicació. Això vol dir que, encara que el model ortogràfic fos el castellà, la superació dels límits

lingüístics del País era encara un dels objectius.

Un tal Pere de Fax signa un article d'opinió sobre aquesta qüestió al número 4 (26-2-1913). L'article és la contestació a una carta, en la qual se suposa que es criticava la castellanització ortogràfica del setmanari. L'article de Pere de Fax, titulat «Com pense yo» argumenta en favor de l'ortografia castellana en aquest gènere. Diu que, si la voluntat de l'autor és lluir-se en concursos literaris, cal que se subjecte a l'ortografia del "dialecte", en canvi, si es tracta de fer que el lector entenga alguna cosa d'interès, és convenient que l'articulista s'oblidi de l'ortografia i procure aproximar-se a la manera de dir del poble. En opinió de Pere de Fax, si el setmanari estigués destinat als socis de *València Nòva* no hi hauria cap problema a escriure'l amb bona ortografia, però el que no podia ser era revitalitzar un idioma gairebé oblidat en quatre dies. De tota manera, l'autor es compromet a vulgaritzar la gramàtica valenciana, mitjançant escrits gramaticals, tan bon punt el setmanari es consolidés, cosa que mai no s'esdevingué.

Malgrat que la publicació és bàsicament doctrinària -encara que hi ha notícies, anuncis, etc., pocs, però-, respecte a la llengua no hem trobat gaires escrits. L'únic destacable, signat pel mateix Alcayde Vilar, apareix al número 4 i es refereix al problema de definir el valencià com a llengua o com a dialecte. Destaca que els sectors centralistes s'entesten a considerar com a dialecte i no com a idioma el valencià, però en tot cas no diu

dialecte de quina llengua, se sobreentén que de l'espanyola. És la consideració de dialecte com a parla no oficial, no normalitzada, pròpia dels liberals de començaments del XIX. En canvi, els regionalistes -diu Alcayde- consideren el valencià un idioma (!) i ell, com a tal, es proposa demostrar-ho. Segons té entés Alcayde, perquè una parla siga considerada un idioma ha de tenir tres característiques, la primera tenir una gramàtica, i el valencià la té, la de Nebot. Segonament, ha de tenir un diccionari, i també el té, l'Escrig-Llombart i el Martí Gadea entre altres. I finalment, ha de comptar amb una literatura, i també hi ha, des de la d'Ausiàs March fins la de Martínez Ferrando. Així, doncs, el valencià és un idioma. Aquest article no va ser contestat ni rebutat per ningú, almenys a les pàgines de *Valencia Nòva*. A més, la crisi de la Joventut Valencianista s'hi feia sentir.

A l'últim número, hi ha un article de la redacció on diu que pròximament el setmanari esdevindria un diari de nit. La data d'aquesta nova empresa no és concreta, només assenyalen que potser no trigaran ni dos mesos, ja que la qüestió depenia d'una nova rotativa que havia d'arribar a València. És curiós que aquest article «Avant el Regionalisme» siga l'epitafi de la publicació, la qual no isqué mai més ni tampoc no va aparèixer com a diari. Desconeixem les raons per les quals, en un moment que semblava idoni per al setmanari, va desaparèixer, de tota

manera ens atrevim a aventurar la pròpia crisi de la Joventut Regionalista, com una de les causes més directament relacionades.

La Joventut Valencianista de Barcelona i les publicacions.

En contraposició a la supremacia que els conservadors regionalistes assolien dins la societat Lo Rat Penat, els sectors més catalanistes, desplaçats a Barcelona, hi van formar la Joventut Valencianista. L'eufòria d'aquest grup i la rebel·lió dels regionalistes davant el caire reivindicatiu del catalanisme que surava de l'associació barcelonina va provocar novament friccions. El 6 de maig de 1913 apareix un article a *Las Provincias*, que sota el títol «En lo Rat-Penat» comenta una lectura de poesies del *Breviari romántich* en la societat ratpenatista. També va aprofitar l'avinentesa per explicar la situació del moviment literari a València. Segons el comentarista de *Las Provincias*, Mustieles influït per llargues estades barcelonines, sentia com els catalans un gran entusiasme per la descastellanització i li dolia que la situació a València fos tant diferent:

«Nosotros creemos que pecó de injusto el joven poeta al trazar el cuadro que ofrece el estado de la literatura valenciana en los presentes momentos, y si alguna disculpa nos merece, es en gracia á su buena intención, á su ferviente deseo de que rompiendo moldes anticuados, brote

la inspiración libre de trabas que la agarrotan i surja el alaa valenciana sin postizos ni snobismos.»

Mustieles va atacar directament el jocfloralisme dels poetes ratpenatistes. El Baró d'Alcalahí, aleshores president de Lo Ratpenat, va manifestar el desacord amb les paraules de Mustieles que qualificà de molt injustes. Però no va ser aquest el final de les controvèrsies. Tal i com explica Cucó (1977a:76), Mustieles escrigué un article a *Las Provincias* «En el ambiente valencianista» un mes més tard, el 6 de juny de 1913, on manifestava l'admiració per aquell moviment valencianista que hi havia a Barcelona i que en canvi, a València no es veia per enlloc. Els ratpenatistes evidentment van tornar a manifestar el desacord amb qui s'atrevia a criticar el jocfloralisme.

Els joves valencianistes de Barcelona van crear una revista mensual, portaveu del grup. Es tracta de *Juventut Valencianista*, dirigida a la colònia de valencians. Va ser dirigida per Ricard Carsí i estava escrita amb ortografia de l'anomenada tradicional. Hi col·laboraren Ramon d'Abadal, Alexis, Robert Blanquer, Miquel de Palop, Mustieles, Miquel Duran, Josep M. Bayarri, Eduard Martínez Ferrando, Carles Sarthou, etc. La publicació va durar del mes de gener a l'agost de 1913, és a dir, que va ser simultània durant un temps amb *Valencia Nòva*.

A partir del setembre apareix *Valencia, periòdic valencianista*, publicació mensual publicada des del setembre de

1913 al setembre del 1914. Martí Julià, president aleshores d'Unió Catalanista, hi escriu un article, en el qual mostra la joia que li produïa trobar correligionaris lingüístics i polítics a València.

«I mireu si les seguïu vosaltres les impulsions que ja en el nostre precursor En Llorente el conduïren a acostarse a Catalunya. No fou per manament imperialista de Catalunya que En Llorente s'acostà al nucli social i generador dels pobles de llengua catalana, com no ha sigut per manament imperialista de Catalunya que ja de temps els literats mallorquins escriuen en la nostra llengua, que de fa poc literats del Rosselló s'hagin disposat a conrear-la i que ara mateix en la vostra vella València s'hagin volgut conèixer les normes ortogràfiques del nostre verb nacional. No; no ha sigut per manament imperialista de Catalunya, que ha sigut per natural inclinació, per moviment biològic social que les parles dialectals de la regió catalana s'hagen volgut fondre an el sentit literari en una sola, per a comensar a formar així una pan-catalanitat que serà efectiva com a acció de civilització a la futuritat», (*València*, set, 1913)

Aquest comentari de Martí Julià marca una nova època, pel que fa a l'actitud lingüística de la Joventut Valencianista que, a partir del mateix primer número d'aquesta publicació s'apunta a l'ortografia fabriana manada per l'IEC.

El fet és que des de Barcelona es va instigar a la reconstrucció de la Joventut Valencianista, que tornà a aparèixer l'any 1914 sota els mateixos punts reivindicatius, autonomia política i administrativa, ensenyament gratuït i obligatori,

servei militar voluntari, la instauració dels crèdits agrícoles i
les rebaixes en les tarifes dels transports.

Josep Ribelles Comín. La Bibliografia de la Lengua Valenciana i la Biblioteca Valenciana Popular

Josep Ribelles Comín (1872-1951), castellonenc, bibliòfil i erudit, va residir a Barcelona com a bibliotecari des de 1898. Va crear la revista *Barcelona Urbana* i la *Biblioteca Valenciana Popular*. També va ser soci de mèrit de Lo Rat-Penat i fundador del Centre Regional Valencià a Barcelona. També fou director, a Barcelona, del Centro de Cultura Valenciana.

L'any 1900 va decidir de posar-se en la feina de recollir en un catàleg totes les obres aparegudes en català al País Valencià, fins al segle XX. Així va nàixer la *Bibliografia de la Lengua Valenciana*, obra premiada primerament l'any 1902 per Lo Rat-Penat, tot i que no estava enllestida del tot, i després en el concurs celebrat per la Biblioteca Nacional l'any 1905. Va ser publicada pel Patronato de la Biblioteca Nacional, l'any 1915 i el 1943, pel Ministerio de Educación y Ciencia i pel de Cultura. L'obra consta de 5 volums, El primer publicat el 1915 i l'últim el 1984.

La *Bibliografia de la Lengua Valenciana* és una obra exhaustiva, en la qual, l'autor no es limita a citar les obres, ordenades alfabèticament per autors, sinó també a resumir-ne els continguts o a transcriure'n els pròlegs més interessants. Qualsevol estudi d'història de la llengua ha de pouar, abans de res, d'aquesta obra, perquè evita recerques infructoses i orienta

en molta bibliografia que ha passat molt desapercibuda. Això no vol pas dir que l'obra no tinga defectes. Els té. Especialment el penúltim i l'últim volum referits al segle XIX i XX, que van ser ordenats i corregits per les filles de l'autor i que afecten, doncs, de ple el període d'aquesta tesi. Hi ha algunes obres introbables, que fan anar de cap l'investigador escrupulós, que no lliura armes fins acabada la batalla. Sens dubte, Ribelles Comín va incorporar alguns títols que només coneixia de referències o que, altres havien citat malament, cosa que provoca en el lector un veritable descontrol.

Malgrat tot això, l'obra de Ribelles Comín passa per ser l'esforç més important de recollida de material bibliogràfic valencià, útil per a tothom que vulga endinsar-se en l'estudi de la història lingüística.

El fet que Ribelles es dediqués a un estudi tant desbordant no deixa de ser un símptoma de la preocupació de l'autor per la llengua catalana. No es tracta de l'obra d'un deficiós, sinó d'un investigador que pretén l'exhaustivitat.

Al pròleg de la *Bibliografia de la Lengua Valenciana*, apareguda l'any 1915, Ribelles feia una declaració sobre la llengua catalana a València. Referint-se als autors clàssics deia:

«no sólo ocupan un lugar preminente en la historia de nuestra literatura regional, sino que son los principales maestros de la lengua y de la literatura, que, si queremos ser justos, debe llamarse catalano-valenciana» (9)

«Es un hecho cierto, por más que muchos que no han depurado bien las fuentes de su origen opinen lo contrario, que la lengua que hablamos los valencianos no es la lemosina, sino el catalán ó *catalanesch*, nombre que recibió la branca del Mediodía de los Pirineos.» (16)

Per tant, per a Ribelles, llengua valenciana és sinònim de llengua catalana, tal i com manifesta en aquests escrits que hem reproduït i en altres que publicarà més endavant. Encara que ideològicament el podríem considerar simpatitzant del valencianisme polític, no dubta a buscar una fórmula que anys abans ja s'havia fet servir, per evitar els problemes onomàstics. Això el situa lluny d'aquells ratpenatistes que havien optat pel divorci amb Catalunya i amb la unitat lingüística.

Al pròleg, també parla de «nuestra nación» referint-se a la nació catalana. Ribelles és, certament, una persona compromesa amb el seu país. Moltes vegades ha estat titllat d'ambigu. Però, potser ens hauria de bastar amb les iniciatives que va prendre des de Barcelona per afavorir la llengua i el valencianisme, promovent que alguns com Llorente, San Martín, etc. publicaren a la biblioteca de l'Avenç. O, com no desesperava davant la situació lingüística de València, tot i que la coneixia bé, però sempre aportant el gra d'optimisme necessari. I fent per editar obres valencianes des de la *Biblioteca Valenciana Popular*. Ribelles creu que la llengua, a València, se'n surt. El pròleg a la *Bibliografia* n'és una mostra.

L'any 1914 crea la *Biblioteca Valenciana Popular*. Es tracta d'una publicació que es volia quinzenal, però no ho va ser, ni molt menys, era de nombre variable de pàgines en 4t. La finalitat d'aquesta publicació, totalment escrita en català, era clarament patriòtica. Ribelles Comín sabia que el regionalisme passava per moments de crisi. Gairebé no es publicaven altres obres en català al País Valencià que les satíriques. A més, la castellanització de la societat valenciana era ben evident. El castellà havia esdevingut ja un signe de distinció i les mares ja ensenyaven llurs fills a parlar castellà des de petits. Les oracions, l'ensenyament i la vida social feia un canvi radical. El castellà, cada cop més s'imposava amb el beneplàcit de tothom. Només uns pocs es plantejaven la possibilitat de frenar-lo.

Ribelles Comín, amb la *Biblioteca Valenciana Popular*, decideix desempolsegar algunes obres oblidades de la literatura valenciana per fer-ne difusió. Però també es proposa de publicar treballs nous sobre la història, la geografia, l'estadística, les arts i les lletres. L'objectiu final és, doncs:

«fer resurgir de les ombres del passat i de la indiferència del poble valencià, castellanitzat pel llenguatge, la vera personalitat valenciana, tan típica, tan original, tan industriosa i sàbia de que n'està plena l'història, amb els seus furs, privilegis, pràctiques i costums, dins de l'Estat espanyol», («Als nostres llegidors», *BVP*, núm. 1, Barcelona, 1914)

Aquesta tasca de resorgiment, ho és de totes les terres catalanes. Però molt especialment posa èmfasi en les necessitats del País Valencià:

«Creiem també d'aquest lloc proposar les solucions que s'imposen per al bé de la regió valenciana, deutes que aquesta hi té amb els seus grans hòmens i patricis i actes que's deuen celebrar per l'enlairament de la seua llengua i literatura.

I. Immediata creació de l'Institut d'Estudis Valencians, que tinga per objecte la superior investigació científica de tots els elements de la cultura valenciana, pero que tots els llibres que publique estiguen escrits en llengua vernàcula.

II. Implantació de la Mancomunitat valenciana.

III. Que tots els fills de la regió valenciana's prenguen a pits el expresar-se'n la seua llengua de paraula i per escrit.

IV. Que la llengua valenciana hi sia obligatoria en les Escòles, Institucions i Universitat del Regne valencià.

(...)

X. Autonomia, («Als nostres llegidors»), *BVP*, núm. 1, Barcelona, 1914)

A partir del quadern III s'inclogué un punt més, l'XI, on es demanava que als Jocs Florals de Lo Rat-Penat s'oferís un premi en metàl·lic a l'autor de trossos escollits d'autors valencians, perquè els xiquets des de petits coneguessen la llengua materna.

Els títols apareguts en aquesta publicació quinzenal són: *Moral consideració contra les persuassions, vicis y forces de amor*, de Francesc Carroç Pardo de la Casta; *Paisatges, costums, quadros, escenes i tipos valencians*, col·leccionats pel mateix Ribelles; *Contemplació molt devota é maravellosa á tot cristiá que comprén tota la vida sagrada del mestre Jesús Senyor nostre*, de Sant Vicent Ferrer; *Estudi bio-bibliografic sobre l'il·lustre fill de la província de Castelló en Pere Labèrnia i Esteller*, de Ribelles Comín; *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilencia*, de Lluís Alcanyiz; *Aspecte històric i social del vegetarisme*, de Navarro Ferré; *Sermó de Sant Vicent*, predicat per Josep Gayà, Canonge de la Seu de Lleida el 29 de març de 1913; etc. Però en volem destacar un, *De Regionalisme. Elogi de la llengua valenciana*. En aquest quadern es recullen fragments de diversos textos d'elogi a la llengua de Ros, Viciàna, Galiana, Chabàs, Bernat i Baldoví, Peyró i Dauder, Josep Orga, Constantí Llombart i Tramoyeres.

Sembla que es publicaren uns 14 quaderns, dels quals destaca també la part final, «Bibliografia», on es dona compte de les obres que es publicaven en català. El primer quadern degué aparèixer a principis de 1914. L'últim que hem aconseguit és el 12, i es fa ressò de l'Aplec valencianista al Puig de Santa Maria que tingué lloc el 20 de juny de 1915.

La premsa es feu ressò de l'aparició de la *Biblioteca Valenciana Popular*. La *Voz de Valencia* ho féu el 4 de març de

1914, *El Cuento del Dumenche*, al número 6 del 8 de febrer, i *Las Provincias*, que augurava a la publicació grans èxits i transcendència a la en la depuració del llenguatge, feia un article que la *BVP* reproduïx al Quadern II.

Lingüísticament, malgrat els abundosos *lapsus linguae*, l'ortografia és la manada per l'IEC, tot i que la de les obres antigues és totalment respectada. De tota manera, hi ha alguna obra, com la del Quadern I, on al final hi ha un vocabulari de correspondències entre el mot antic i modern. Ribelles, en una nota a peu de pàgina, manifesta el seu parer sobre l'ortografia antiga, que segons ell estava molt descuidada, perquè no s'apostrofaven els articles, usaven *u* per *v* o llegien *l* inicial com a palatal. Analitzava, doncs, des de la perspectiva actual l'ortografia d'abans, sense adonar-se'n de l'absurditat. A més a més, considerava que la manca d'una acadèmia científica, no sols per al català, sinó per a totes les llengües d'Europa, havia provocat aquest desori:

«Entre'ls valencians, com entre'ls catalans, aquesta anarquia subsisteix hui encara, però afortunadament, la propera fundació de l'*Institut d'Estudis Valencians*, al que creiem deu sotsmetre's la qüestió i qui deu resoldre sense precipitacions i amb piè coneixement de causa, similar al que'ls germans de Catalunya han fundat a Barcelona, donarà segurament la pauta ortogràfica definitiva a la que'ls escriptors valencians hauràn d'ajustar-se en l'esdevenidor.»

Els populistes o l'aposta per una premsa, una narrativa i un teatre popular durant la segona dècada del XX

La situació lingüística a València, com hem vist no avançava, ans al contrari. La premsa satírica no afavoria el redreçament lingüístic i això, entre el poble, es feia notar. Encara que no pensem que la solució hauria pogut venir d'aquí.

Un document d'aquesta situació el constitueix un llibre de Faustí Barberà, *Per a valencians. Planes redactades y tretes a llum per un fill de la terra, amant de Sant Vicent Ferrer, de la seua llengua y de la pública honestedat*, va editar-se l'any 1913, sense que el nom de l'autor aparegués per enlloc. Barberà fa una mena de súplica a Sant Vicent perquè ajude els valencians a reconquerir la terra, la llengua i el domini administratiu, és a dir, l'autonomia. Però de fet, l'espai que més ocupa l'escrit de Barberà és una crida a l'ús i al restabliment de la llengua. Per a Barberà, els valencians tenien el deure de mantenir-la, millorar-la i retornar-la al conreu literari:

«de tráurela del fraccionament dialectal y anárquic á que la ha portada son ahuxament de l'escòla, el estar no més en mans del pòble, sa ensenyança al ohit y sense subjecció a regles y'l parlala junt a la llengua castellana desde les escòles a l'Universitat; donant llòc aquest estat de còsses, a la pèrdua de sa unitat, a que cada poblat la diga a son mòdo y cada'scritor la use com li done la gana, fent dels escrits valenciàns, mescla bilingüe y repugnant, coronada per l'*inri* de la ortografia forastera.» (6-7)

Barberà insistia en la idea que es posaven en ridícul molts valencians, perquè volien aparentar i utilitzaven el castellà amb sintaxi i fonètica valencianes. Es planyia que els intel·lectuals i aspirants a ser-ho no utilitzessen el valencià per considerar-lo baix i en canvi, parlant en castellà obrien les vocals i feien altres alteracions lingüístiques. Però el ver problema era la classe baixa, que volent-los imitar encara ho feia pitjor. La diglòssia, doncs, era un dels impediments més grans per al resorgiment lingüístic, també perquè per als valencians, parlar la seua llengua era "parlar brut".

La llengua s'havia deixat en mans del poble, és a dir dels populistes, cosa que havia contribuït a la corrupció gramatical i "ètica". Aquesta corrupció ètica es palesava en la desunió que es podia constatar entre els valencians com a poble:

«Ausades que havem tornat arrere en la generalització del dir y del escriure desvergonyits, en l'ús del desbarat y de la paraula indecènta, de la blasfemia selvatge y de l'expressió descarada.

Ausades que tenim enutjats a Deu y'ls sants per l'emporcament de la boca valenciana! (38)

Barberà, que segurament creia en els miracles de Sant Vicent, li prega que en faça un, restablir la llengua literària i la unitat. ;Malament ho havia de veure per encomanar aquesta tasca als sants! La unitat lingüística provocaria la unitat espiritual, d'on prové l'homogeneïtat del pensament i dels ideals

patriòtics, en canvi, la diversitat trosseja, separa i genera la heterogeneïtat.

El llibre de Barberà era, en el fons, un atac a les publicacions satíriques que consolidaven el procés de diglòssia. El crit de Barberà responia a l'augment de públic que aconseguien aquestes publicacions i a l'augment també de castellanoparlants a la ciutat.

La premsa satírica

Durant la segona dècada del segle, les publicacions satíriques es multiplicaren. Tot i que cal dir que el gènere anava de baixa. D'una banda algunes publicacions es consolidaren, com hem dit abans, però el boom de la premsa satírica deixava pas a publicacions més literàries i/o polítiques. El valencianisme deixava, en part, d'estar temptat pel conreu d'aquest gènere, tot i que encara algun lletraferit hi faria provatures. Algunes d'aquestes revistes comencen a escriure més acuradament sense deixar del tot l'ortografia castellana i el recurs a l'*espardenyada*. La premsa satírica no aconseguia consolidar-se fàcilment.

Lingüísticament no feien cap aportació, com podem imaginar, si no era a la confusió. No entraven en polèmica amb les publicacions literàries i polítiques, eren un món a banda,

treballaven pel seu compte.

Podriem dir que hi havia dos tipus de publicacions satíriques, les fonamentalment polítiques i les fonamentalment literàries. Les primeres són les que van aconseguir consolidar-se i les segones desapareixien en pocs números. Aquestes últimes estaven promocionades, en moltes ocasions, per ratpenatistes defensors de la literatura popular. Per això van aconseguir que les polítiques les fessen centre de la burla corrosiva.

La primera publicació satírica d'aquesta segona dècada va aparèixer l'any 1911. Es tracta de *L'Agüelo Cuc*, que només tragué dos números. Va ser una de les poques publicacions satíriques que tenien una certa cura en el lèxic:

«Primerament demanarlos me dispensen les faltes de ortografia y errates que puga fer, pues un pobre llaurador sense Títuls academics ni de otra clase, lo mes regular és que eu fasa malament.» («Cartell», *L'Agüelo Cuc*, 17-12-1911)

De tota manera, l'ortografia era absolutament castellanitzada, encara que sense extravagàncies. Però aquesta inquietud era un bon símptoma. Almenys, el valencianisme aconseguia preocupar socialment per la depauperació lingüística.

El Desfisiós. Semanari festiu, bilingüe i lliterari, aparegut el 24 de febrer de 1912, també volgué desmarcar-se de *La Traca* i *La Barraca* definint-se com a còmic, allunyat de l'insult i la grolleria. Bàsicament publicava textos literaris, encara que

també hi havia lloc per a la crítica. Segons la redacció tiraven 37.000 exemplars. De tota manera, hem d'aclarir que la llengua bàsicament és la castellana.

Alguns ratpenatistes van provar sort amb una revista satírica, *El Motiló*, apareguda el 3 de febrer de 1912 i dirigida per Rafael Gayano Lluch. El número 4 publica una mena de declaració de principis força interessant:

«Pues señor, no paren els borinots de rosegar y pegar voltes al clòt,

Nosotros, y conste pera el públic, no ham vingút pera matar á ningú; venim pera fer viure á tota bona lliteratura, lliteratura fina, de la sátira apresíá, pues no es menester ser cochino pa ser grasiós,

Nosotros, els que amem á les nostres lletres, no ham vingút atraguts per la envecha, no ambisiém res que no siga nostre, nosotros venim, y torne á repetir, á fer viure á la verdadera sátira, y el públic, fiel y chust defensor de la veritat, nos pot chusgar desde el primer número que tirarem á lium,

En nostra penosa marcha nos han achudat desde un prinsipi, atesorantnos nostres modestes columnes, elements purament literaris com son D. Lluís Cebrián Mezquita, D. Ramón Andreu Cabrelles, D. Eduardo Escalante, D. Antoni Cidon, D. Maximiliano Thous, D. Antoni Cubells y D. Severino Guastavino Robba,

No es menester, que digam ya més,

No ham vengút á matar; som Españols y valensians ¿Es que els sap mai als de la paret frontera nostra vida? ¿Acás tots no tenim un mateix dret?»
(«De sanega ampla, La revancha», *El Motiló*, núm. 4, 24-2-1912)

Queda, doncs, clar que aquesta publicació era impulsada per alguns membres de Lo Rat-Penat, d'ací el to literari que se'n desprèn i la quantitat d'informacions sobre la societat que s'hi dóna. Realment, malgrat el to festiu, la publicació podia considerar-se també literària, ja que està pràcticament sencera escrita en vers i publica una obra teatral en forma de fulletó.

El tarannà d'*El Motiló* va fer que la premsa satírica més polititzada s'hi tirés al damunt. *La Traca* en fou el principal enemic:

«A qué dir *La Traca* que desde que aparegué ella nos ha picat l'envecha y han eixit al carrer en el pretext de matarlos y que no han pogut? Caballers, la rahó en son puesto; Si fea cosa de dos anys que no eixien semanaris en valensiá tart ó pronte debien de eixir, Valensia resibí á *La Traca* en el anchel mes gran que una mare resibix á un fill vengut d'una guérra.

Més pronte se cansá el públic de tal *Pia, pa, pu*, veent que llochicament no día res de lliteratura, sino una porsió de paraules impropies de insertarse en un semanari valensiá. ¿Y saben vostés lo que feu este semanari pá poder viure? *declararse politic* («¡A ellis!», *El Motiló*, núm. 4, 4-1-1913)

Però *La Traca* criticava tota iniciativa de color diferent al republicà. També criticava *Foc y Flama*, que era en molts sentits una revista dretana. *La Traca* retreia a *Foc y Flama* els castellanismes que feien servir i que «en tot un semanari de *j i g* y de *c i ch*, no li peguen ni en cola». *Foc y Flama*, com veurem més endavant, excepte en les composicions literàries, seguien

l'ortografia castellana, amb algunes excepcions que donaven com a resultat un conjunt ben incoherent. Escrivien, per exemple, *plagi* però *llenguache*, *envechosa*, etc. També feien servir la hac intervocàlica en posició hiàtica, al costat de *ñ*, *s* per a transcriure qualsevol so alveolar, etc.

La Traca Nova va ser una publicació que intentà apropiarse de la fama de *La Traca*, l'any 1912. La capçalera de la publicació amaga molt subtilment l'adjectiu «nova» i pràcticament sempre s'hi parla de *La Traca* dins dels articles. Això va voler despistar el personal que *La Traca* havia guanyat, però no va eixir bé la jugada i al poc temps hagueren de plegar. Hi ha un article al número 37, titulat «La crisi del Rechionalisme», on es declaren contraris a la literatura «chapá a la antigua» que defensava *Lo Rat-Penat* i es defineixem com a adictes a *El Pueblo*. Les crítiques a *Lo Rat-Penat* són moltes i totes elles referides a l'estat anquilosat de la societat.

Però els conreadors del gènere satíric sabien que una cosa era fer premsa popular i una altra fer literatura. Això els portava a concebre una ortografia diferent per a cada gènere, encara que, bàsicament, els periodistes satírics no tenien interès per la llengua literària, perquè la consideraven allunyada del poble. En canvi, algunes vegades, a la premsa satírica d'aquesta segona dècada trobem exemples que ens podien fer pensar altra cosa. Per exemple la crítica de *La Traca* a *Foc y Flama*. O aquesta que fa *La Troná*, *semanari bilingüe*, *festiu y*

lliterari a un autor teatral, anomenat Enrique Mollá Ripoll:

«Además de que no te una pisca de sentit comú, es un *individuo* que ignora per complet les mes rudimentaries parts de la Gramática, que no sap una palota de sintaxi y que desconeix en absolut això que es diu prosodia y ortografía, eixe es el *autor* (¡¡¡!!!) de *La Soberana*,» («Rateros Lliteraris, Enrique Molla Ripoll», *La Troná*, núm. 14, 20-10-1912)

La Troná era un altre dels setmanaris "millor escrits", encara que usaven *ch* per tota palatal africada i *s* per tota alveolar fricativa sorda o sonora. Però hi havia una certa cura en el lèxic i encara es podia llegir la hac intercalada, propugnada per aquells primers ratpenatistes per marcar els hiats.

El Palleter va ressuscitar el 16 de febrer de 1913. Amb el mateix tarannà de sempre:

«Els hòmens honrats tindrán com sempre un baluart segur en les columnes de EL PALLETER; els lladres y dilapidadors de la suor del pòble, el més encarnisat enemic.» («Ya estem así», *El Palleter*, núm. 1, 16-2-1913)

Promovien concursos sota lemes com «¿Qui es el polític més lladre d'Espanya». Amb això volien crear una consciència política contrària a la del govern espanyol d'aleshores.

L'opció lingüística estava molt clara, l'ortografia castellanitzant, per la qual cosa reberen crítiques des de *Foc y Flama*. Però per a ells això de la llengua ben escrita no hi

comptava. L'únic que realment era important era no faltar a la moral, ni injuriar. («En serio y en broma», *El Palleter*, núm. 3, 1-3-1913).

Malgrat això, eren defensors del regionalisme i contraris al ratpenatisme, especialment als Jocs Florals. També defensaven els que usaven el valencià socialment i criticaven les autoritats municipals que no ho feien.

Així doncs, malgrat que l'opció lingüística era lamentable, la ideologia de la publicació no era contrària al nou regionalisme que ja s'albirava i que esdevindria nacionalista en poc temps.

En realitat, la majoria de les publicacions satíriques estaven contra el ratpenatisme, però no contra el nou valencianisme que esclatava de mans de la Joventut Valencianista. *La Pebrera*, apareguda el 10-1-1914 n'és un exemple. El seu primer salut va ser al públic en general:

«y á la pedantesca sociedad llemosinista *Lo Rat-Fabat*, última baluarte de les grandes valensianes.» («¡Ya está así!», *La Pebrera*, núm. 1, 10-1-1914)

Però al mateix temps, van mostrar la seua ràpida i gairebé incondicional adhesió a l'Acte d'Afirmació Valencianista, promogut el juny d'aquell any per la Joventut Valencianista.

Hi hagué en aquesta segona dècada altres publicacions

satíriques menys significatives, sobretot a partir de 1915. *El Gayato*, escrita en «valencià com se parla en el Mercat», apareguda el 17 d'abril de 1915 o *El Pardalero*, apareguda el 22 de juliol del mateix any, que publicava unes interessants il·lustracions. Aquestes i altres venien a afegir-se al gran número de publicacions que no aconseguiren consolidar-se. De fet, fou la narrativa popular d'*El Cuento del Dumenche* i *La Traca* - totes dues de la mà de Carceller- les publicacions que més èxit conrearen en aquells moments.

La narrativa popular

Segons Simbor (1988a: 48):

«Aquest període de 1900 a 1923 és marcat per la coexistència, si no confrontació, de dos grups a València ciutat. D'una banda, les propostes modernitzadores d'un reduït nucli d'escriptors de sòlida formació cultural i clares idees lingüístiques: Eduard López-Chavarrí, Jacint M. Mustieles, Daniel Martínez Ferrando, els joves Carles Salvador i Vicent Tomàs i Martí..., que intentaren d'introduir en alguna obra seua un difuminat i llunyà Modernisme, alhora que sempre lluitaren per actualitzar i dignificar la narrativa valenciana. De l'altra, l'estol d'escriptors fulletonescs i pseudo-costumistes que omplien les revistes dedicades al conte i la narració breu, compost en general de literats autodidactes i partidaris del valencià popular i d'obra de mínima qualitat literària.»

Ens dedicarem ara a l'estudi de les obres populars, pel seu caràcter periòdic, tal i com s'escau al plantejament d'aquesta tesi. Hem volgut, però, recórrer a aquest text de Simbor, perquè el lector no oblide que al costat d'aquesta literatura popular hi havia una altra que pretenia literàriament sentar les bases d'un nou corrent literari i estètic, seguint les línies de les literatures catalana i europea.

La literatura popular, en canvi, es feia amb plantejaments més humils, literàriament parlant. Es tractava d'una literatura, com diu Simbor, d'escassa qualitat i lingüísticament deplorable. Però el fet que fos així, és també un indicador. Les novel·letes populars publicades en aquests anys tenen, certament, finalitats

comercials. Això vol dir que hi ha un públic lector, que realment era prou ampli, que vol llegir en català, però només sap d'ortografia castellana. Aquest públic havia de ser fàcil d'acontentar, gens exigent i més aviat pobre de coneixements. Però llegia en valencià, la llengua que acostumava a parlar, la seua.

La contrapartida era que aquesta literatura comportava unes conseqüències ben negatives quant a la idea de país i de gent que el conformava. És a dir, les obres recorrien a personatges de sainet, tòpics massa vegades, cosa que feia veure, al lector, el món valencià com un món d'ignorants, d'analfabets i de gent superficial. De tota manera, també s'ha de dir que algunes obres de les publicades van ser intents de retrobament amb la literatura europea, com en el cas d'*El Cuento Valencià*, però, per desgràcia, l'element autòcton va manar sobre tot això.

Durant els primers anys de la segona dècada del nou-cents hi hagué diverses temptatives de narrativa breu. Simbor (1988a:51) esmenta, a més de les ja conegudes i exposades aquí, *El Cuento Levantino* i *El Cuento Nou*, aquest últim segurament aparegut el 1915³⁴. Les úniques dades que ens indiquen almenys la voluntat de creació d'*El Cuento Nou* van ser uns anuncis publicats a *El Pardalero*:

«Pròximament se posará á la venta el primer número del semanari *El Cuento Nou*, publicació netament lliteraria, editá en forma encuadernable, 16 páchines, portaes á dos tintes en paper couché y magnífiques

ilustracions.

Semanalment publicarà una novel·la, ó un cuento ó una llichenda, ó una obra teatral, ó una recopilació de poesies.

Tots els dibuixos de les portades correrán á càrrec del notable artista valenciá Arturo Ballester.

Els primers números que se publicaran contindrán els treballs lliteraris sigüents: Flor de pasió, de Morales Sanmartín; La Bella Codon, de Thous y Casajuana; L'última Barraca, de Chusep Maria Juan Garcia, y El fill de la Fatalitat, de Visent Mallent. Seguiran treballs de Martínez Castelló, Epila, Angeles, Sanchis Arsis, Serred, Cubelis, Comes, Oller, Caro Adam, Gayano Lluch, Manuel Garcia, Quiles, Villegas y atres.

Preu: 10 sétims. (*El Pardalero*, núm. 1, 22-7-1915)

Al número 4 d' *El Pardalero* (21-8-1915) també es diu que apareixerà *El Cuento Nou* a principis d'octubre. No sabem si va eixir o no, el que queda clar és que el títol *El Cuento Nou* no anava d'acord amb el projecte, que pretenia publicar qualsevol gènere literari i no sols narrativa.

El Cuento Valenciá

Bernat Morales San Martín va reintentar l'empresa narrativa d' *El Cuento del Dumenche* amb l'aparició d' *El Cuento Valenciá* el 2 d'abril de 1910. Es tractava d'una publicació amb la mateixa estructura que la de Lluís Bernat. S'hi feia la biografia de l'autor del conte i després hi havia el text narratiu. Es va

caracteritzar, però, per la publicació d'obres de catalans del Principat com Narcís Oller i de traduccions de Pérez Galdós i de Tolstoi. Aquest fet sí que va ser una gran novetat, ja que la intenció no era només divulgar la narrativa valenciana, sinó també tota la que consideraven d'interès en el moment. De tota manera, es negaren a traduir contes d'autors valencians escrits en castellà, «escriguen éstos en la llengua mare y els publicarem en molt de gust sos treballs».

El primer número va ser una novel·la de Morales San Martín, *La desposada del mar*, que sembla que es va esgotar ràpidament i en van haver de fer una nova edició. La tirada normal superava el miler d'exemplars.

Respecte a l'ortografia hi va aparèixer un article «Nostra ortografia» al número 3, del 16 d'abril de 1910. Cal aclarir que els dos primers números, tret de l'ús de la *ch*, estan escrits amb l'ortografia propugnada pels ratpentistes. Però és a partir d'aquest tercer número que s'opta per l'ortografia castellana. Les raons són les de sempre, que el temps no passa debades, que cal evolucionar, que al Principat ja s'ha fet, etc.:

«Ara bé: la llengua popular corrent, procurarem ennoblirla, despullantla de mots vulgars y chavacanos; emplearem termes lo mes literaris posibles, pero olvidarem los arcaics é incomprensibles para nostros llegidors y que yá no s'han d'usar més pese als esfuerzos dels galvanisadors de cadáveres.»

Així doncs, les coses continuaven en el punt que Bernat i Llorente les havien deixades.

Rondalles Noves

El 18 de maig del mateix any 1912 apareix *Rondalles Noves*. Aquesta publicació vol ser la continuadora d'*El Cuento del Dumenche* i *El Cuento Valencià*, però no aconsegueix tirar endavant. Va publicar tres contes, el primer de Morales San Martín, el segon d'Antoni de Cidon i el tercer de Paco Ombuena. Aquests contes tenen en comú la nul·la pretensió literària. Morales San Martín, en una «autosemblansa» que precedia el conte, manifesta sense cap mena de prejudici:

«Als meus ulls tenen el mateix valor la apoteosis y la diatriba grosera, fetes en vida d'un autor, Exactament igual.»

Bé, era un criteri personal, compartit per molts que consideraven necessari reivindicar la narrativa costumista més popular i folklòrica com a obra d'interès literari.

La publicació va eixir malgrat les advertències d'alguns, que consideraven que tindria poca acceptació. Això és el que la carta de presentació de la revista «vot de presència» ens ve a dir:

«¿Y cómo no, si es chove y creu, con tot lo que comensa a viura, qu'el mon es una inmensa, una inacabable Primavera? Lo cruel sería ferlo entrar en eixe camí materialiste y calculaor qu'es diu "la experiensia", y que no es més, a vegaes, que senda d'essepticismes aniquilaora de tota

bella iniciativa.»

Ja hem explicat que Esteve Victòria va ser el protagonista d'aquesta nova publicació. A més del conte, Esteve Victòria publicava algun altre escrit de collita pròpia, una narració curta o algun text informatiu, com el de l'últim número on es donava compte d'una conferència de Mustieles sobre Maragall. També hi podem trobar algun poema de Bayarri i una plana de publicitat. L'única cosa destacable de la publicació són les il·lustracions de la portada de Pertegàs, Artur Ballester i Garcia Morellà.

L'ortografia és totalment castellanitzada, sense cap voluntat d'acurament.

L'escàs interès literari i lingüístic, segurament van precipitar la desaparició del setmanari, el qual havia nascut predestinat a la mort incipient. L'últim número aparegué l'1 de juny.

El Cuento del Disapte

D'*El Cuento del Disapte*, només hi va aparèixer un número, el 26 de setembre de 1914.

Aparegué sense cap mena de pròleg ni presentació, simplement el conte d'R. Zaragoza, *Les coses del nano*.

L'ortografia era la mateixa que seguien tot aquest tipus de publicacions, és a dir, la castellana, basada en la fonètica de la ciutat de València i que reproduïa, doncs, les hesitacions d'aquesta parla mitjançant aquella ortografia. Però sobta, per exemple, l'ús de l'hac intercalada en *sehua/sehues*, que més aviat es corresponia a l'ús que en feien els ratpenatistes. Transcriurem un petit fragment:

«En el poble de Garrigós, pertanyent al partit judicial de Besa-churres, corrent el temps que pasa volant, y así caus y allá t'alses, el tal Pere lográ adquirir una notoria selebritat,

Fill de pares llauradors, de pocs recursos, pues apenas contaban en dos fancaes d'horta de segona, en la partida de "La Mocarra" y una caseta vella y agrieta en el carrer dels *Chagants*,

¡Vacha un carer pera viure Pere, que no tenía mes que quatre pans y aich d'alsá!

En ell naixqué, pes desgrasia sehua, y l'odiaba mortalment,

Son pare, el tio Bori Graelles, se l'enduya desde chic en el carro al camp, á fi de que li fera compaña;»

Bé, ens sembla que queda del tot clar que l'opció ortogràfica era la castellana, encara que de castellanismes no hi ha gaires.

El Conte del Disapte volia ser una alternativa al ja reaparegut *El Cuento del Dumenche*, però no va tenir tanta sort. Les raons són fàcils de deduir, el públic estava acostumat a la novel·leta setmanal d'una publicació que ja gaudia d'un cert

prestigi i cap altra podia pretendre de fer-li l'ombra.

Vegem, doncs, les característiques d'*El Cuento del Dumenche*.

El Cuento del Dumenche de Vicent Miguel Carceller

Com diu Simbor (1986a:323) *El Cuento del Dumenche*, ara a mans de Vicent Miguel Carceller, serà una vegada més l'única revista que aconsegueix ultrapassar l'any d'existència, ja que va durar des de 1914 fins al 1921, cosa que el converteix en la plataforma editorial més llarga de la història literària valenciana.

Vicent Miguel Carceller, conegut normalment pel segon cognom, havia estat col.laborador de diverses revistes satíriques de València, fins que l'any 1912 es feu càrrec de *La Traca*, publicació que li va donar renom i popularitat, pel tarannà anticlerical i groller dels articles que s'hi publicaven. El republicanisme i l'anticlericalisme li costà la vida en acabar la Guerra civil.

Amb *El Cuento del Dumenche* volgué encetar una nova època, volgué deixar de banda les grolleries per endinsar-se en el terreny literari. Carceller demana al seu amic Bernat que li permeta reanudar la publicació de contes que aquest havia dirigit sota el nom d'*El Cuento del Dumenche*. Li demana permís moral, perquè no hi havia cap problema legal respecte a la propietat literària. Bernat, molt afalagat li'l concedeix. I així comença una nova etapa en la publicació de narrativa periòdica valenciana.

El número 1 apareix el 4 de gener de 1914, amb un apassionat

article signat per la Redacció, que sota el títol «Así estem...» destacava el propòsit d'enaltir les lletres valencianes i glorificar-ne els conreadors. *El Cuento del Dumenche* es proposava també ser el reflex d'una època, però es manifestaren contraris a tot el que podia crear sentiments derrotistes o pessimistes. Així doncs, es proposaren de fer una publicació que distraigués i no amoinés el lector, que reivindicués els costums i sentiments de la terra, però sense mostrar-ne la part més fosca. Els contes valencians que s'hi publicaren són de motius folklòrics d'escasíssima qualitat literària, amb personatges psicològicament plans i de temàtica intrascendent. Als autors se'ls demanava que:

«procuren per sa banda (...) no ixirse del programa exclusivament lliterari, dignificat de borrasques passionals, polítiques, immorals o eròtiques y relihioses.

Volem fer art independent y el art no vol mesclarse en ideas visiaes.» («Gracias a tots», dins *ECD*, núm. 2, 11-1-1914)

Però a més a més, *El Cuento del Dumenche* esdevingué una tribuna de polèmiques, tendències i notícies relacionades amb el valencianisme literari, no polític, però és aquí on es covaren algunes de les idees valencianistes i des d'on es difongueren.

Culturalment va tenir un cert pes. Va organitzar un concurs literari de contes, per fer conèixer els autors novells, va crear una biblioteca valenciana que sota el títol Biblioteca Valensia va traure al carrer al menys un parell llibres.

Faust Hernández-Casajuana constà com a cap de redacció del setmanari durant tot l'any 1914 i hi publicà alguns contes. No sabem a què es deu el canvi en la capçalera de la publicació, el perquè de la desaparició del nom d'Hernández-Casajuana de la portada, però, potser hi hagué alguna desavinença. De fet, a la GERV (5:198) consta com a cap de redacció fins al 1919.

Durant els dos primers anys de publicació, 1914 i 1915, hi hagué una interessatíssima polèmica sobre la situació del teatre valencià que de retop tocava la qüestió lingüística. És des d'aquest punt de vista que la tractarem. Vicent Simbor (1988a:66-72) a propòsit de la situació del teatre en aquesta època la tracta extensament. També Blasco (1984a:162-173).

La polèmica l'encetà Josep M. Juan García, que es mostrava preocupat per la situació del teatre valencià, ja que no hi havia locals que el promogueren. Les causes d'aquest abandó que patia el teatre, segons Josep M. Juan eren diverses, però, sobretot els culpables eren els ratpenatistes, pel model de llengua anacrònic que defensaven:

«Per una part, eixos reformaors de nóstre dialécte, eixos que se pasen el dia sentats en una poltrona com si fóren patriarques, discutint en que si la G sóna d'esta manera o sóna de l'atra, parlant *d'aucells y ventijols* y volent obligarnos a que seguint les seues orientacions reformistes aplegue pronte el nefast dia de la *confusió de llengües.*» («Teatro valencià», dins *ECD*, núm. 21, 24-5-1914)

Aquest article va ser contestat per Enric Navarro i Borràs, el qual defensava que si el teatre valencià estava en una situació tan penosa no era sinó culpa dels autors valencians que no sabien eixir del sàinet. Per a Navarro Borràs feia falta un teatre nou, que parlés dels problemes del moment i no de superficialitats. Sobre el model lingüístic, Navarro Borràs escrivia:

«En quant al llenguatge qu'eixos reformaors vólan imposarnos, yo no el crec perill. Escrivint com hui's parla, pero en mérit, en idees valioses que fasen consoure, en fondo científic, no sent sóls una literatura de choquet, inspirantse en les luches, problemes y complejitats de la vida, llechint molt, estudiant molt, eixos reformaors aniran agranats entre'ls seus romantisismes al olvit més espantós», («Algo més sobre el teatro valencià» dins *ECD*, núm. 39, 27-9-1914)

Navarro i Borràs, que després dirigí *Taula de les Lletres Valencianes* i participà en *La República de les Lletres*, deixa entreveure una actitud d'acord amb el que després sorgiria com a interès unitari dels valencianistes, l'opció per una llengua moderna i per uns criteris literaris molt més d'acord amb la bona literatura.

Però la polèmica va seguir amb articles defensors del sàinet i d'altres que defensaven obres amb interès psicològic. Un altre article interessant de destacar en aquesta polèmica va ser l'escrit per Carles Salvador. Per a ell, el teatre en general

havia mort i el teatre regional també, per culpa del cinema, però amb l'ajuda de tots. Aquest article reflecteix el tarannà i la preocupació de Carles Salvador per l'extensió de la llengua a les escoles i a la vida social. Devia de ser, sens dubte, un dels seus primers articles:

‘perque si per conte de fer eis indiferents als ensòmits ratpenateros habéram fet eixir del ensinimament als valensiáns de casaca y esporrachantlos, tots chunts habéram fet llabor pera qu'en les escòles s'enseñara a llechir y a escriure, com obligasió tenim els mestres, puesto que nòstres alumnos son valensiáns, huí tindriex públic y ganas y, per lo tant, les empreses (acaparadores de diner) haberen demanat als escritors òbres que representar. Y de segóns les plomes haberen eixit les òbres. (...)

Pero escomensem inculcant en els menudets les grandees de nòstra llengua, parlantlos y escribintlos en l'idioma valensiá. Escomensem per fer vore als machors que un chista en valensiá porta més risa que una andalusá, encara que ixca dels Quintero. Y d'esta manera, pas a pas, acabarem per tindreu tot. (...)

Parlem y escribim tot arréu en valensiá; fem per conseguir del Gobérn qu'en les escòles s'enseñe el valensiá per nich de Gramática y al mateix temps, fem que una empresa s'arrisque a representar òbres valensianes y en valensiá, y nosatros achudemli comprant entraes y així, crec que conseguirem tot lo que vulgiam.’ («Un per qué», dins *ECD*, núm. 42, 18-10-1914)

La polèmica continuà durant un temps. La majoria optaren per la defensa de l'idioma com una defensa indirecta del teatre. Alguns es preguntaven sobre l'actitud de molts valencians, que en

esdevenir gent de diners deixaven de parlar el valencià i obligaven els seus fills a parlar castellà. D'això es queixa Miquel Puchol, que en l'article «Resurchiment!» deia respecte als anteriors polemistes:

«Pero per qué no discutixen també el módo de combatir als que ultrachen nóstre idioma? ¿Es que nóstre dialécte es roín, es bochornós? ¡Digaume!» («Resurchiment» dins *ECD*, núm, 47, 22-11-1914)

Un article ben interessant va ser el de Vicent Burguet Ferrer. Com Navarro i Borràs, creia que el problema del teatre regional era el folklorisme, el sàinet es manifestava com una realitat insuperable per als autors que queien en la facilitat de l'obra i en la superficialitat i barroeria. Burguet s'adona que el món canvia i que el cosmopolitisme no es manifesta en la societat valenciana sinó en llengua castellana:

«Convensut, pues, de que es tan imposible sostindre les costums a través del progrés com conservar seculars ruines a través de l'acció natural, entenc, y entenderán tots segurament, qu'es supérfoi intentaro, y que deben, en cambi dirichir totes les nóstres activitats a la purificasió y conservasió de la llengua valensiana.» («Una atra "ilanda" sobre el Teatro valensiá», dins *ECD*, núm, 45, 8-10-1914)

Ombuena Thous reclamava també el compromís de la Diputació, la presidència de la qual ocupava Martínez Aloy, perquè obligués a les empreses d'alguna manera a estrenar obres en valencià («Yo

també!» dins *ECD*, núm. 48, 29-11-1914). Un tal Bellver apuntava la necessitat de crear una revista de teatre, que es titulés *Teatro valensiá*. Bellver, en proposar aquesta solució, es va avançar 10 anys a la creació d'aquesta revista, que existí des de l'any 1925 i va publicar 127 números.

La polèmica s'extingí quan, finalment, Jaume Rivelles va proposar de fer una festa Pro-Teatro valencià, per a la qual necessitava l'ajut econòmic de Lo Rat-Penat, de la Diputació, dels empresaris, dels autors i del públic valencià «Pro-Teatro Valensiá», dins *ECD*, núm. 61, 28-2-1915). Res d'això va arribar, de la qual cosa es lamenta Rivelles en una carta a Carceller:

«Pero ¡ay!, distinguit síñor; que lo que s'ha de fer per *nos/ta* no se fa per *may*. ¡Qui respongué al llamament nóstre? ¡Ningú, prácticament!»
(«Pro-teatro valensiá, *ECD*, núm. 71, 9-5-1914,)

L'actitud lingüística de la revista anava en la mateixa línia en què es manifestaven els lectors de la polèmica Pro-Teatro valensiá. De tota manera, ortogràficament, la publicació seguia les regles de la gramàtica castellana:

«Respécte a ortografía no segie més tendéncias que la qu'el poble - eixa machoría que més llich el valensiá -nos obliga a tindre. Avans qu'enseñar al poble a escriure, hiá qu'enseñarlo a llechir, y ho conseguirem més fásilament atenant a la explesió eufónica»

Cada autor pót escriure en la ortografía que crega més convenient;

nosotros la respetem, pero no olvidem que escribim para el pòble cuant llich, vòl llechir com parla: clar y net», («Así estem», dins *ECO* 4-1-1914)

Però l'objectiu final d'*El Cuento del Dumenche* és, des del principi habituar el lector a llegir obres en valencià i a poc a poc depurar la llengua, tal i com faran a partir de 1919. Aquest és un objectiu des dels primers moments de la publicació:

«Si una vegá puchat este primer escaló de optimisme, els escritors atenen a la cultura y a la depuració del llenguache, habrem arribat al cólmo que desichábem: ser valensians y ser moderns.» («Chust elochi. Gracias y felisitacions», dins *ECO*, núm. 25, 21-6-1914)

Ací rau el problema, què era per a ells ser moderns? Pensem que no vol pas dir optar per l'ortografia castellana oficialment, sinó no s'entén que els redactors s'esforcessen tant a seguir les batalles ortogràfiques del si de Lo Rat-Penat. Creiem, realment, que la tendència de Carceller i dels altres col.laboradors d'*El Cuento del Dumenche* no era altra que la dels joves de la Joventut Valencianista, aproximar a poc a poc el lector a l'ortografia aprovada per l'IEC amb una certa adaptació al valencià, tal i com va esdevenir realment.

Es proposen d'assumir l'acord ortogràfic tan esperat, acord que havia de venir des de Lo Rat-Penat. En aquell moment ja s'havia creat el Centre de Cultura Valenciana, el filòleg oficial del qual no era altre que el Pare Fullana. El moment era propici

i des de tots els sectors es demanava que la situació ortogràfica se solucionés fos com fos. Sobre aquesta qüestió es van escriure nombrosos articles que recollim en l'apartat corresponent.

El *Cuento del Dumenche* mantenia unes immillorables relacions amb la Joventut Valencianista. Vicent Miguel Carceller en va ser nomenat membre d'honor i des d'*El Cuento del Dumenche*, els valencianistes van dir la seua tant com volgueren. De fet, a partir de 1919 *El Cuento del Dumenche* va esdevenir *El Cuento del Dumenge*, sens dubte, per la influència que els valencianistes hi van exercir. També canvià significativament la qualitat de les obres que s'hi publicaren. Com més anava més cura es tenia en la tria dels autors. L'intent de millorar la qualitat literària s'aconseguí en poc de temps.

El Cuento del Dumenche i els valencianistes

La Mancomunitat de Catalunya liderada per Prat de la Riba va reformar les estructures polítiques que la Restauració no havia estat capaç i va posar la burgesia catalana a l'altura de la resta de burgesies europees (Cucó, 1977a:65). Però la primera tasca significativa que es feu fou la reconstrucció de Catalunya com a unitat coherent, superant el provincialisme.

Els valencianistes, observadors privilegiats d'aquest procés, ja que la Joventut Valencianista de Barcelona tenia un

cert pes en el moviment, decideixen tirar endavant i organitzar l'Acte d'Afirmació Valencianista.

El 26 de juliol de 1914 es convocà als diaris l'Acte d'Afirmació Valencianista, sota aquesta proclama adreçada als germans de la Regió Valenciana:

«Qualsevol que siga el pensar y sentir vostre en materies religioses, polítiques ó socials, deveu tots contribuir y cooperar á la acció que se realitze en la nostra terra en pro de les nostres reivindicacions regionals» (Ferrandis Agulló, 1914a)

També s'hi va apuntar *El Cuento del Dumenche*, que com ja hem explicat, sintonitzava de ple amb la Joventut Valencianista de Barcelona, organitzadora de l'acte:

«EL CUENTO DEL DUMENCHE té a gala ser el heraldo de tot moviment que signifique valensianisme independent y rechionalisme práctic dins del ample y desamparat camp de la literatura, volem dir en asó, que no signifiquem res dins de materies relihioses, polítiques o socials, (...)»

EL CUENTO DEL DUMENCHE, atmitix el oferiment y la invitasió, nomenant el seu delegat que será el primer en acudir a tan anhelá asamblea y al mateix temps agraix a la desidida Choventut tot alóchi y anunsio que constantment nos dedica en la revista «Valensia» pórtaveu d'dita Choventut» («Prop de la reivindicasió rechional, També nosatros», dins *ECD*, núm, 25, 21-6-1914,)

Per a *El Cuento del Dumenche*, l'Acte d'Afirmació Valencianista «no es política baixa y parsial» («Un pas d'avans.

El acte d'afirmació valensianista» dins *ECD*, núm. 30, 26-7-1914) sinó que es tractava d'un primer pas cap a la consecució dels ideals valencianistes.

La convocatòria oficial demanava a tots els assistents la conformitat amb les bases mínimes que segueixen: oficialitat de la llengua valenciana, reconeixement de la personalitat regional i autonomia administrativa.

La llengua, doncs, fou un dels punts claus a debatre, el primer de les reivindicacions i de les conclusions. Es demanava l'ús de la llengua "per tots els medis legals" -en paraules de Miquel Duran-. Per aconseguir-ho, la Joventut Valencianista faria una campanya entre les corporacions públiques, perquè fos utilitzada en tots els actes oficials. Aquesta reivindicació es traslladaria també als tribunals de justícia, a l'església, a l'escola, etc. Junt amb això, i com a segon punt de les conclusions, es demanava la creació de l'Institut d'Estudis Valencians, és a dir, un organisme que com l'IEC tingués autoritat ortogràfica o lingüística en general. També, és clar, es demanava la creació de la Mancomunitat Valenciana.

Finalment, s'acordà fer un diari regionalista²⁵ (Cucó, 1977a: 78-79). Potser es tractava del mateix que anunciaven mesos abans des de *Valencia Nòva*. Suposem que sí, però el que importa és que, al cap i a la fi, aquest diari no va existir mai. Sí que es va crear, en canvi, un nou setmanari, de característiques molt interessants. Es tracta del conegut *Pàtria Nova*.

Les conseqüències dins d'El Cuento del Dumenche

El 28 de desembre, al número 260, els d'El Cuento manifesten l'eufòria que per a ells suposa la convergència en *Patria Nova* de totes les forces valencianistes progressistes i per creació d'una nova editorial, l'*Editorial Valenciana*:

«La llabor cultural que iniciaren des de estas modestes columnes, se veu hui secundada per elements de gran valia que, sense ser indiferents al moviment, permaneixien retraguts o alluntats, (...)»

Si aïsiats, sense ajuda material i lluitant contra les dificultats que ens creà la guerra, sabérem sostindre en son lloc el penó d'EL CUENTO DEL DUMENCHE, ¿qué no farem ara que se veem reforçats per una empresa com la *Editorial Valenciana*?»

Editorial Valenciana serà l'empresa editora d'El Cuento, que s'imprimia a la Impremta Valencianista del carrer Miñana. Aquesta editorial traurà al carrer quatre llibres escrits en català entre 1918 i 1919.

Però el recurs al sainet continuaria. Com diu Blasco (1984a:155), els autors teatrals continuaven fascinats per l'escalantisme i creien que la llengua del país només servia per fer riure. Es continuava acudint a personatges prototipus d'una societat valenciana tòpica i despersonalitzada culturalment, empobrida de referents culturals.

És per això que a partir del número 158 i a petició d'alguns

lectors, *El Cuento del Dumenche* comença a publicar comèdia teatral amb la novel·la:

«Cada número d'*El Cuento* tindrà un acte complet d'una obra teatral y quatre pàchines (les quatre del mich) de una novéla que durará tres o quatre semanas» («Nostres reformes», dins *ECD*, núm. 158, 14-1-1917)

també s'hi inclou, per primera vegada, un full de publicitat.

L'interès pel teatre augmenta, i doncs, *El Cuento del Dumenche* trau 6 números només amb obres teatrals, des del 174 al 180, on torna la novel·la sense avís ni justificació. Però novament desaparegué en alguns dels números que seguien, fins que a partir del 201, *El Cuento del Dumenche* publicà només teatre.

Finalment, amb l'Almanach de 1918 es reprén la novel·la definitivament, junt al teatre. És a partir d'aquest moment que apareixen contes amb una ortografia força acurada:

«Fa temps ja que estem rebent cartes tots els dies demanant-nos que tornem a publicar novel·les. I nosatros, que estimem en molt la importància que té per al moviment literari valencià el publicar prosa valenciana d'escullides firmes i també donar a conèixer novells escriptors, es trobavem amb l'inconvenient de que EL CUENTO DEL DUMENCHE tenia ja un públic numerós que llegia i col·leccionava les obres teatrals, i per atra part també la publicació de obres teatrals és imprescindible en el present moment en qu renaix nostre teatre. (...)»

Des del primer d'any publicarà en EL CUENTO DEL DUMENCHE novel·les curtes dels millors autors i també traduïdes al valencià aquelles obres de les literatures estranjeres que per son merit mereixquen ser incorporades a la nostra literatura.

I en altra publicació similar a EL CUENTO DEL DUMENCHE, que's titularà *Teatre valencià*, les obres teatrals que hui es publiquen en EL CUENTO DEL DUMENCHE,»

Així doncs, la publicació va gaudir d'un canvi radical. Va millorar en forma i contingut a partir de 1918 de manera significativa. Però les obres teatrals que s'hi publicaven continuaven en la línia del sàinet. Es tractava d'acontertar dos tipus de públic a la vegada. De fet, fins i tot la part dedicada al teatre s'anomenava *Teatre valencià* i no *valencià* tal i com havia estat anunciat, tot i que l'acurament lingüístic també s'hi feia sentir.

L'ortografia millorarà al pas del temps, ja que, en principi sembla només una qüestió de l'autor, però a partir del Calendari de 1919, *El Cuento del Dumenche* esdevé *Cuento del Dumenge* i l'acurament ortogràfic, seguint les petjades de l'IEC, és evident. De tota manera, les obres teatrals es ressenteixen més que les narratives de la descurança ortogràfica. El núm. 295 d'*El Cuento* publicava una comèdia bilingüe de Joaquim Balader, en la qual es feia constar que:

«Hem intentat posar l'original d'aquesta obra en ortografia valenciana moderna; però com alguns versos alteren la mesura i certes paraules canvien en absolut l'accent, renunciem a l'intent i donem l'obra tal i com fon escrita en son temps»

A partir de 1919 hi ha un apartat anomenat «novel·la valenciana». En aquest apartat es publiquen a més a més de contes algunes reflexions sobre l'estat de la literatura valenciana. El 23 de febrer aparegué un article que parlava del teatre regional. L'autor era Artur Masià, el qual constatava un cert ressorgiment del teatre valencià. En aquell moment hi havia a València dos teatres que es dedicaven exclusivament al teatre escrit en català, es tractava del Romea i el Novedades. Aquests teatres es mantenien sense subvencions, gràcies a la fidelitat d'un públic de classe baixa, obrers. Segons l'autor de l'article, si la classe mitjana i l'alta no hi anaven era perquè les obres no eren escrites per a gent refinada i enfaristolada, sinó per al poble.

Finalment, l'acurament lingüístic arribà a totes les obres, i això va ser, segurament, una de les causes de la desaparició del setmanari, perquè el públic lector potencial ja estava força avesat a la comoditat de l'ortografia castellana que estudiaven a escola i al sainet esbojarrat. La creació d'una narrativa seriosa, multitemàtica i formalment ben escrita, allunyà el públic sense consciència lingüística, per la seua condició d'analfabet pràctic. Sembla que no hi cap altra explicació

Això mostra com era de minoritari el moviment valencianista, les classes populars, que parlaven català majoritàriament, eren incapaces de posar-se al dia en l'ortografia catalana pel seu compte.

L'Acadèmia Valencianista

El Centre Escolar i Mercantil va crear al seu si una Acadèmia Valencianista. Desconeixem quines van ser les raons que van moure la creació d'aquesta entitat. Francesc Martínez i Martínez, ratpenatista i bilingüista, va fer un discurs en una acte literàrio-musical que es va celebrar el 19 de febrer de 1914. De la inactivitat de l'Acadèmia, ens en dona compte el mateix Francesc Martínez al *Discurs*:

«... omplint de llum y de alegria esta magnífica cambra, en la que hui per primera volta la Acadèmia valencianista del Centre Escolar y Mercantil, abandonant el racó ahon pareixia que s'amagava, s'ha presentat donant mostra gallarda de llur existència, ensenyantnos repelons de nostra gloriosa història per mig de la projecció.»

Era, doncs, la primera vegada que es feia un acte des de l'Acadèmia Valencianista. Francesc Martínez va dedicar el discurs a fer un panegíric sobre la llengua, que qualificà de dolça parla, la més harmoniosa dels idiomes espanyols, etc.

Però també va parlar d'ortografia. Francesc Martínez es mostrava contrari a la tendència de «fem taula rasa de la ortografia valenciana y adoptem la castellana», cosa que li semblava una heretgia, sobretot tenint en compte la diversitat fonètica respecte al castellà. Per a ell, la cosa no era pas tan complicada com podia semblar, de fet la majoria dels escriptors

ja feien servir l'ortografia «valenciana». Suposem que es referia a la que l'ús havia consagrat, amb molts punts foscos. Aquest mateix ús no havia comportat la superació de les grafies arcaïques ni el manteniment dels criteris etimològics i històrics, per falta de coneixença. A més a més, la inseguretad era total.

Per Martínez el problema era l'escola, evidentment. Si des de l'escola s'ensenyava l'ortografia castellana només, era molt difícil que es pogués aprendre i comprendre la valenciana.

«la resolució del problema ortogràfic requerix conèixer la fonètica, la etimologia, y als escriptors antics, y sense la concurrència d'estos tres elements res práctic es podrá fer. Ara bé, no hi ha que desanimarse, precisa seguir avant y escriurer en valenciana pròsa, si no millor, més malament, pues *errando errando deponitur error.*» (1)

Aquesta solució que demanava Martínez, alguns no la necessitaven, seguien les de l'IEC, però altres l'esperaven de les mans de Lo Rat-Penat.

Les primeres temptatives de reglamentació ortogràfica: la reacció davant les Normes Ortogràfiques de l'IEC

Podem dir que durant 1914, es van consagrar dues tendències ortogràfiques, l'una d'acord amb l'ortografia castellana, l'altra

amb la catalana de l'IEC. Lo Rat-Penat, com sempre, va voler mantenir una posició eclèctica, no defensant ni l'una ni l'altra sinó una mena de poti-poti. Aquest poti-poti és el que consagraria Fullana en la seua *Gramática Elemental de la Lengua Valenciana* de l'any 1915.

El primer projecte ortogràfic va ser fruit d'una proposta de Mustieles, que segurament volia que des de Lo Rat-Penat s'acceptessen les *Normes Ortogràfiques* aprovades l'any anterior per l'IEC (Fullana, 1919d i 1915:9).

El 23 de gener de l'any 1914, el *Mercantil Valenciano* anuncia la celebració d'una assemblea de Lo Rat-Penat per tractar sobre la unificació ortogràfica. En aquella reunió es va aprovar per unanimitat la proposta de Thous perquè Lluís Fullana presentés un projecte de norma ortogràfica valenciana. («Por la ortografía valenciana», *El Mercantil Valenciano*, 23-1-1914).

També se'n feu ressò *El Cuento del Dumenche*, amb una nota apareguda el 25 de gener, sota el títol «Asamblea ortográfica»:

«Els literatos y escritores valensiáns, considerant que son molts les tendéncias y visis ortográfics que té la llengua valensiana, y desichant arribar a una unitat en paréixer, respécte a lingüística y gramática valensianes que servixca de base única, per tots aseptá y posá en us, convoca y raunix a tots els saants o entesos en lletres racionales para que apórten idees, modificaciós y regles en el fi indicat de que hiacha un total y cheneral acuerdo, que tanta falta fa als que ya escribim y als qu'an de seguirnos, que de no tindre una guía segura e invariable, barbarisen els modismes y els chiros.

En lo Rat-Penat han escomensat a resibirse adhesions, conforaitats y enmiendes, y pronta se nomenará una ponéncia que, en carácter permanent, resibisca, estudie y ordene opinions pera arribar a la desichá conclusió: que es tindre una Gramática y un Dicsionari valensiá.» («Asamblea ortográfica», *ECD*, núm. 4, 25-1-1914)

I l'1 de febrer, s'hi dona compte de l'encàrrec a Fullana de confeccionar unes

«Formes valensianes, chenuinament valensianes, que servisquen de base pera el cuestionari que s'aprobará integro o se esmenará en part per el total de escriptors, que serán convocats oportunament, quedant colocá d'esta manera la primera y sólida pedra de nóstre renaiximent lliterari» («Asamblea ortográfica», *ECD*, núm. 5, 1-2-1914)

La redundància de l'adjectiu "valencianes", ens fa pensar que havia quedat ben explícita la voluntat de Lo Rat-Penat que les normes valencianes foren altres que les catalanes aprovades per l'IEC.

Segons diu Llorente i Falcó, al pròleg a la *Gramática Elemental de Fullana* (1915), es va fer una crida general entre els escriptors i es va repartir un qüestionari sobre els punts a tractar. Un cop emplenats els qüestionaris havien de ser lliurats a Lo Rat-Penat, perquè Fullana redactés un projecte que es pogués sotmetre a estudi.

La primera proposta ortogràfica

El 27 d'abril de 1914, el *Diario de Valencia* publica un «Projecte de normes ortogràfiques de la llengua valenciana.», que reproduïm i comentem en l'apartat gramatical. Aquest projecte respon, doncs, a l'encàrrec que mesos abans se li havia fet a Fullana. En el preàmbul, s'especificava que el projecte estava basat en la fonètica i l'etimologia valencianes i que s'havia consultat a filòlegs i literats.

També queda ben clar que el projecte no es deixava atraure per «influències estranyes», ja que «no cal anar a captar a cases estranyes, encara qu'estes siguen riques i d'amics ben volguts».

Contràriament al que pretenia Mustieles, el motiu de l'assemblea ortogràfica i del projecte també obeïa a un interès: crear una alternativa a les *Normes de 1913*, que ja havien assumit els escriptors més radicals. Els ratpenatistes estaven convençuts que el valencià no necessitava d'una adaptació de les *Normes fabrianes* sinó d'unes de noves i específiques per a la parla valenciana. I pensem que la majoria ho creien sincerament, ja que no entenien que català i valencià fos la mateixa llengua, sinó dues germanes bessones.

El fre de Lo Rat-Penat, doncs, a totes les iniciatives paral·leles a les del Principat, polítiques, o lingüístiques, queda ben demostrat. Fins aquell moment poc s'havien preocupat d'una ortografia unificada, fins i tot els populistes com Lluís

Bernat els havien passat al davant, als ratpenatistes, en manifestar-se partidaris de la unificació de criteris entre els escriptors. Però hagué d'arribar l'IEC i les *Normes Ortogràfiques de 1913*, perquè es posessen a treballar, alguns amb la intenció de desmarcar-se d'un fet irreversible i indefugible, l'assumpció d'aquestes *Normes*, útils del tot per als valencians.

El projecte constava de 22 normes i va ser estudiat per Lo Rat-Penat en sis assemblees⁹⁶.

Les sis assemblees

El procediment que es va seguir per aprovar les 22 normes va ser una mica controvertit. Es van fer sis assemblees en les quals cadascun dels assistents opinava sobre les normes que s'havia acordat de discutir, tal i com relata Fullana (1915:11).

Sanchis Guarner (1933-62:185) ho explica així:

«Amb una aparença de formalitat democràtica, Lo Rat Penat convocà els escriptors valencians a una discussió pública de les regles d'ortografia, on les conclusions s'adoptaven per majoria dels vots dels assistents. De fet només van concórrer-hi els compromesos per endavant a acceptar les propostes fullanistes i els *dilettanti* que tenien idees idiomàtiques personalíssimes. Aquelles ingènues assemblees no feren res més que fomentar el confusionisme i la indisciplina.

Agulló Pascual (1975:193), censura que s'haja volgut desprestigiar el procediment que es va seguir a les assemblees de Lo Rat-Penat, quan determinats aspectes de l'ortografia van ser aprovats a mà alçada. Agulló defensa Fullana dient que:

«Es de suponer que quien acudiera a estas Asambleas tendría siquiera algunos conocimientos de la lengua valenciana, y que, con más o menos carga de pasión por la tendencia a la que se sintiera inclinado, tendría que razonar sus teorías, aceptando por sí lo que admitiera la mayoría. Así se deduce del escrito del P. Fullana, que es cosa muy distinta a la de resolver "a mano alzada"».

Doncs, si se'ns permet, discrepem. Ni el Fullana tenia els suficients coneixements per elaborar una proposta ben coherent, ni molt menys els que l'encerclaven en sabien un borrall. Els que van participar en les assemblees van ser: el Baró d'Alcalahí, Zapater i Esteve, Cebrián Mezquita, Badenes Dalmau, Francisco Vilanova, Ramon Andrés Cabrelles, Llorente i Falcó, Ventura Pascual, Pérez Lucia, Thous i Orts, Francesc Cantó, Martínez Agulló i Martínez Sabater (Fullana, 1919d).

Hem de reconèixer que Fullana era el que més sabia de gramàtica, però no tenia capacitat per fer una proposta des de la raó filològica i científica. Intentarem demostrar-ho quan parlem de l'obra lingüística de Fullana. I els literats que hi van anar, de ben cert que només coneixien de la llengua catalana els elements més rudimentaris per a escriure-la amb una certa

coherència, si bé no sempre. Però anem a pams.

La primera assemblea tingué lloc el divendres 24 d'abril a les 6 de la vesprada. Estava constituïda, segons diu *Las Provincias* i *El Mercantil* del 22 d'abril «de literatos y escritores valencianos que ha de conocer y emitir su opinión sobre el proyecto de normas redactado por el Padre Luis Fullana, según unánime acuerdo de la última junta».

Aquesta primera sessió va anar així:

«El secretario, Sr. Zapater, a presencia de P. Fullana, comenzó á dar lectura á las normas propuestas.

Fueron discutidas tres de ellas, con observaciones que hicieron algunos de los concurrentes, á las que daba luminosas explicaciones el P. Fullana; pero como se trata de asunto de gran trascendencia dominó la orientación de que fuesen aprobándose provisionalmente, para luego, mediante nuevo estudio, darles la aprobación definitiva».

És així com es va fer, anaven doncs, discutien les normes una a una, però no queda tan clar com i quan se'ls donava l'aprovació definitiva.

«Las tendencias que dominaron fueron como propone el ponente, sujetar dichas normas a la fonética, simplificandolas lo posible; pero sin que perdiera nuestro idioma aquel sello que, por su etimología y por sus reglas fundamentales, le dan un carácter propio».

És a dir, volien unes regles basades en la fonètica -que desconeixien-, però simplificades. Tampoc no expliquen en quina

fonètica s'havien de basar, si en la de l'apitxat o en quina altra, tot i que Fullana s'havia manifestat en favor de la fonètica no apitxada. Evidentment, els ratpenatistes desconeixien les subtileses de fons i de forma quant a la fonètica, la qual cosa podia portar a uns resultats destarotats. Però no sols això. A més d'estar basades en la fonètica, les normes havien de simplificar-se al màxim, és a dir, reduir com més va millor la grafia dels sons.

La segona observació que s'hi fa és que volen una ortografia «sin que perdiera nuestro sello...» és a dir, al mateix temps genuïna, però valenciana, o millor dit, diferent de la catalana. La cosa no podia ser més difícil, ja que havia d'acontentar a tothom.

Aviat s'adonaren de la incompetència lingüística de tots plegats i volgueren curar-se en salut declarant els acords com a provisionals:

«Si no de una manera absoluta porque ello, como decía muy bien el Sr. Cebrián, una de las autoridades más indiscutibles en el linaje de estudios que afectan el conocimiento del valenciano, ello no puede hacerse de momento, y ha de ser obra del tiempo tras un largo cultivo intenso de nuestra lengua por los escritores».

Imaginem-nos, doncs, els coneixements lingüístics dels ratpenatistes havien de ser escassos quan el mateix Cebrián Mezquita havia de sentir-se com peix fora de l'aigua, ja que les

aportacions que va fer a la literatura valenciana no depassaven els estudis folklòrics i de locucions, i malgrat això era «una de las autoridades más indiscutibles».

La segona «assemblea de l'ortografia valenciana» es va fer el 30 d'abril. Les normes 5a., 6a. i 7a. del projecte -que podeu consultar a l'apartat gramatical- van donar lloc a discussions. *El Mercantil Valenciano* del 30 d'abril de 1914 diu que la discussió va ser molt animada i que van sorgir dues tendències, la que representava la desaparició d'alguna de les grafies «para aproximarse en lo posible á su sonido en la pronunciación», és a dir, els que volien una sola grafia per a les alveolars fricatives, deixant de banda la tradició, l'etimologia i la fonètica general valencianes, i una altra que defensava la diversitat de grafies d'acord amb la fonètica i la filologia, representada per Fullana. Com que no es van posar d'acord, van decidir convocar diversos literats i filòlegs i demanar-los parer.

Així, doncs, convoquen una tercera assemblea dimecres 6 de maig de 1914. L'acte, segons els diaris, va ser concorregudíssim («Por la ortografía valenciana», *Las Provincias*, 7-5-1914).

Les coses van anar així, segons *Las Provincias*:

«Fueron conocidas y ampliamente discutidas las unas, y meramente oídas las otras, las normas 7a, 8a, 9a, 10a, 11a, 12a. (...)»

Al terminar el acto, el P. Fullana recomendó á los asistentes el estudio de la fonética de algunas letras, que de pronunciarlas de una forma

á exitirias de otra cambian por completo y se confunden; poniendo á disposici3n de todos los asambleistas un hermoso estudio sobre filología valenciana, que fue premiado en los Juegos Florales de Lo Rat-Penat i más tarde publicado en su revista, siendo acogido con beneplácito por la numerosa concurrencia que llenaba el salón.»

Fullana es trobava, doncs, fent classes de filologia, en comptes de discutir el projecte amb gramàtics competents, que no n'hi havia. De tota manera, si la poca fonètica que aprendrien era la de l'*Estudio de Filologia Valenciana* que Fullana havia publicat a la revista mensual *Lo Rat-Penat* l'any 1911, què li anaven a discutir! El mateix Llorente i Falcó (a Fullana, 1915:10) reconeix que el projecte es va aprovar «ab petites modificacions, sempre propòstes pel ponent»

Les regles més discutides van ser les de les alveolars fricatives, que a l'assemblea anterior havien estat el motiu de discrepància més important. Ho suposem pel comentari de *Las Provincias* quan diu que Fullana havia hagut d'explicar la diferència de pronunciació «de algunas letras» i per una discussió que mantingué Fullana amb Ferran Ciscar, on s'esmenta aquesta qüestió. De la polèmica, ara en parlarem.

De la quarta sessió només sabem que es va fer el 13 de maig i que van acordar tornar-hi el 15 «para hacer un nuevo y más comenzado estudio del mentado proyecto para ver a llegar a su aprobaci3n definitiva». (*La Voz de Valencia*, 14-5-1914)

Així, doncs, la cinquena tingué lloc el 15 de maig, però els

diaris no se'n van fer ressò.

La 6a. i última assemblea es va celebrar el 27 de maig. En dona compte *Las Provincias* del dia 28:

«En esta reunión, que fue muy laboriosa, quedó aprobado el citado proyecto con ligeras variantes. (...)

Terminó proponiendo [es refereix al president de Lo Rat-Penat, el baró d'Alcalanil], i así se acordó, interpretando el unánime sentir de la Asamblea, que el señor ponente, en unión de otras personalidades preteritas en esta materia, redacten el proyecto en forma más vulgar, para que pueda, al hacerse pública, ser comprendido por todos».

Com a conseqüència, Fullana trauria en pocs mesos la coneguda i controvertida *Gramática Elemental de la Lengua Valenciana*, de la qual donem compte en l'apartat dedicat a l'obra lingüística del gramàtic.

El *Projecte* ortogràfic de Fullana va despertar les suspicàcies d'alguns dels escriptors valencians, els quals, d'altra banda, anaven encara més desorientats que el propi Fullana.

La Voz de Valencia, publica el dimecres 6-5-14 un article titulat «Sobre la ortografia del valenciano» signat per Ferran Ciscar, de la Joventut Valencianista. Ciscar s'oposava, abans que res, a l'absurditat de les normes de Fullana. Ja hi havia les de l'Institut d'Estudis Catalans, vàlides a tota la comunitat lingüística i confeccionades per experts en la matèria:

«Como algunos se quejan y consideran esta orientación valencianista como un cisma he querido exponer mi opinión en esta materia con el fin de que sepamos todos la razón de la vida o realidad de una ortografía del valenciano. ¿Para qué pues una ortografía valenciana? ¿Acaso porque hay una región cuyos moradores hablan el valenciano? Por este camino deberemos tener en España por ejemplo una ortografía leonesa, otra andaluza, quienes habrán de regirse por la aragonesa, quienes por la de Castilla del norte o del centro de España y así sucesivamente hasta que tengamos clasificadas y comprendidas todas las regiones que ofrezcan alguna analogía i algún matiz especial que las agrupe.»

Ciscar continua amb unes opinions que ens poden semblar iròniques, però que Fullana va prendre molt seriosament:

«Pero en este caso la ortografía ha de ser senzillísima i facil para todos. Escribiremos tal y como pronunciamos y nada más. Nuestro dialecto no reconoce por ejemplo más que un sonido silbante fuerte ¿Porqué pues hemos de obligar al público a que respete etimologias de una lengua muerta que no conocerá jamás? ¿porque no habremos de escribir con una simple s silbante y en unos casbs nos hemos de servir de la grafia ss i en otros casos pintaremos la graciosa ç de tiempos que han pasado para no volver?»

Per a alguns dels joves valencianistes era evident la necessitat d'una ortografia rebaixada "a la castellana" per fer propaganda de les seues activitats. Però malgrat tot, la unitat ortogràfica amb el català, era al mateix temps un fet irrenunciable:

«Al contacto del castellano hemos corrompido el catalán y de esa

corrupción ha brotado fresco como una rosa abrioleña la lengua que nos enseñaron nuestras benditas madres. ¿Y porqué al leer ellas nuestros escritos no han de encontrar el idioma hogareño que nos comunicaron con su leche? Digámoslo de una vez, el valenciano que se trata de imponernos no es el valenciano es catalán del más puro. El valenciano sin elemento castellano, no es valenciano. La lengua de Ausias se diferencia tanto del catalán como el castellano de la lengua del Arcipreste de Hita y al de Cervantes y esto es tan claro que no se necesitan razones para convencernos si se tienen ojos para ver y orejas para oír.

Ni la comprensión ni la derivación ni los afijos ni cambios fónicos ni construcción, nada, en una palabra, hallaremos en el valenciano literario que le de vida fuera del catalán, del que se diferencia tanto como un huevo á otro de la misma gallina.

Si nuestra lengua fuera hija del catalán podríamos todavía hablar de una ortografía especial, pero no hay tal. El valenciano literario es el mismo catalán literario con las variantes que por necesidad habían de nacer con el correr de los años por nuestro contacto más íntimo con el castellano, motivo suficiente para que se transformara como todo organismo que vive. Pero semejantes diferencias, depurados los castellanismos no constituyen lengua aparte, sino matices con que se enriquece o corrompe un mismo idioma á través de los siglos.)

En conclusió, Ciscar aposta per dues gramàtiques, la culta, la de l'IEC i la vulgar, la que els ratpenatistes havien de fer:

«Por tanto hemos de distinguir el valenciano vulgar del literario. Dense normas para el primero en cuanto al segundo ya las tenemos por el *Institut d'Estudis Catalans*. Si no nos conformamos con todos los principios del *Institut* trabajemos para imponer nuestra opinión y para aclarar cuestiones complicadísimas que distan mucho de ser resuelto científicamente y esperan todavía la última palabra. Por lo demás, cuando escribamos á lo culto y á lo académico no hemos de avergonzarnos de parecer catalanes como

tampoco tenemos á menos el pasar por castellanos al hablar o escribir en la armoniosa lengua de Cervantes. Que no es menos gloriosa la historia del pueblo que conquistara la Italia con sus ciencias y artes que la de aquel que descubrió un mundo bárbaro salvándolo á la sombra de la cruz.»

La contestació de Fullana arribà de seguida. Aparegué a la *Voz de Valencia*, amb el títol «Necesidad de la ortografía valenciana», el divendres 8 de maig de 1914:

«Hemos leído en el número de *La Voz de Valencia* del miércoles último, un artículo intitulado "Sobre la ortografía del valenciano", firmado por Fernando Ciscar.

Hemos de confesar ante todo que reconocemos en el señor Ciscar á un amante de nuestra lengua materna que sus deseos son sobremanera plausibles y su criterio en materia de ortografía valenciana, aunque equivocado es el criterio de los valencianos nacidos o educados o en la misma ciudad de Valencia o en alguno de los pueblos enclavados en los límites de la antigua Edetania. Hemos dicho que su criterio en materia de ortografía valenciana es un criterio equivocado y esto es precisamente lo que vamos á probar,

Afirma el Sr. Ciscar que con el *Proyecto* de normas que estamos discutiendo vamos á imponer una lengua que no será la valenciana, esto es, que adoptaremos la lengua hablada hoy en este antiguo reino. Esta es una de tantas equivocaciones del señor Ciscar. No tratamos de imponer ninguna lengua nueva con las inovaciones que el articulista supone. Intentamos únicamente hacer que desaparezca la lamentable anarquía introducida en nuestra ortografía, simplificarla en lo posible á fin de que el pueblo pueda leer y entender nuestros escritos, fundamentarla precisamente en la verdadera fonética valenciana, tan genuinamente conservada en las provincias de Alicante, de Castellón y en gran parte de la de Valencia. Dar á cada sonido valenciano la grafía más adecuada pero no nueva, sino usada ya por nuestros escritores regionales y unificar finalmente esta misma

ortografía entre todos los valencianos que quieran escribir en su propia lengua.»

Estos son nuestros deseos, este nuestro propósito y este nuestro fin. Cree el Sr. Ciscar que de aprobarse las normas en discusión impondremos un catalán del más puro, según su frase. Seguramente, el Sr. Ciscar no ha cotejado bien nuestras normas con las del *Institut d'Estudis Catalans* tan sabiamente escritas por los miembros de aquel incomparable centro catalanista.

Además de ser cierto que en algunos de las *normas de l'Institut*, renunciando los catalanes á su ortografía tradicional han adoptado cuerdaamente la nuestra, no lo es tampoco que nosotros no estamos conformes porque no podemos ni debemos estar con la mayor parte de aquellas normas,

Sencillamente porque fundandose aquellas normas, igual que las nuestras, en la fonética respectiva y diferenciandose con diferencias dialectales bien marcadas ambas fonéticas de las dos regiones no pueden ser las mismas normas para Catalunya que para Valencia. No tema pues, el señor Ciscar, que impongamos á los valencianos una ortografía catalana. Estaremos conformes con las normas catalanas en lo que nos convenga, en lo demás no,

Añade el Sr. Ciscar "el valenciano, sin elemento castellano no es valenciano". Lamentamos semejante error salido de la pluma de un escritor valenciano. Aunque las dos lenguas castellana y valenciana son hijas de una misma madre no por eso deja de poseer nuestro léxico miles de palabras cuyas raíces no existen en la rica lengua de Cervantes. Como podemos ver en Zauner y en otros filólogos modernos las lenguas románicas o neo-latinas formaron el caudal de sus voces de las distintas formas que poseía aquella lengua madre considerada en su doble aspecto de *sermo nobilis* y *sermo vulgaris*, osea, latín clásico y latín vulgar. Cada lengua románica tomó las formas que se acomodaban á su carácter particular (...)

Aleshores comença a explicar que tant el castellà com el valencià es van formar alhora, però que mentre l'una prenia els

ètims d'unes paraules, l'altra ho feia d'unes altres. Encara molt més quant a fonètica, en què el caràcter valencià havia estat decisiu. Si aquesta argumentació mateixa, l'hagués utilitzada per diferenciar valencià i català, tal i com hauria estat esperable i desitjable, no li haurien anat tan bé les coses.

També critica a Ciscar la defensa de la reducció de grafies de les alveolars a una sola s:

«Siguiendo el criterio del señor Ciscar, que es desgraciadamente el de otros valencianistas, destruimos la fonética y las etimologías, empobrecemos nuestro léxico y sembramos la confusión en nuestro campo ortográfico.

Nos propone el articulista dos clases de normas ortográficas, unas para el lenguaje literario y otras para el vulgar, para este desea hagamos normas nuevas y para el literario nos recomienda la sujeción en las del *Institut d'Estudis Catalans*, (,,)»

I finalment li argumenta la impropietat de dues gramàtiques, una de vulgar i una de culta:

«Respecto de hacer unas normas valencianas para el lenguaje vulgar lo consideramos enteramente inútil. De lo contrario el castellano, como otras lenguas, debía tener también dos ortografías puesto que en toda lengua existen los dos lenguajes. Por lo tanto necesitamos una ortografía que sirva para nuestros lectores, pero acomodada al propio tiempo á la fonética del pueblo que pronuncia bien su lengua á fin de que pueda leernos y comprendernos sin dificultad, (...)»

La discussió va acabar ací, no sabem si els arguments de Fullana van convèncer Ciscar, suposem que no, ja que les publicacions de la Joventut Valencianista no seguirien mai les normes aprovades en el *Projecte* de Fullana. És més, serien fortament criticades.

Hi hagué altres sectors que es prengueren a broma aquesta proposta de Lo Rat-Penat. Ens referim a la premsa satírica, la qual veia amb ulls d'ironia totes les iniciatives que la societat ratpenatesca prenia. *La Febrera* va publicar un article molt divertit i significatiu, que ens serveix per exemplificar el parer d'un sector de la societat respecte a la normativa de Fullana. Reproduïm només un fragment:

«La gramática de Pimentó,

Yo, *Pimentó*, vinc á resódrar els apuros dels lliteratos llemosins que no han sabut escriurer en sa vida, per falta de gramática; d'ara en avant podrán escriurer si estudien el nóu tratat que publique en *La Febrera*, pera gloria in exelsis deo de la llengua llemosina reformá,

Con que ¡ánimo á les gaches! y ¡atensió!

1ª LLISÓ

En gramática sobren móltes cóses inútils,

L'Analogía, Sintaxis, Prosodia y Ortografía, se suprimixen del tot per no ser de presisió en el llemosí modérn. Asó es una ventacha y resulta fasilleta esta llisó,

2ª LLISÓ

L'abesedari llemosí, no se deu dir abesedari; se dirá Chunta Directiva,

La A, E, I, O, U, son vocals y totes les demás, President, Vicepresident, Secretari, Visecretari, Contaor, Tesorero, Archivero,

etc., etc.; esta llisoneta que resulta un poc més difisileta, pero...
javant!

(...)

En el número pròxim de *La Febrera* comensaré a publicar *El Diccionari Llemosí Modern*; una vólta acabat farem un sertamen de lliteratura, ahón donarem per prémit ademés de *La Fava natural* una maquineta de fer versos.»
(«Parlem en llemosí», *La Febrera*, núm. 21, 30-5-1914)

Sobre la unitat i Lo Rat-Penat

Contrariant tots els intents parasecessionistes que es covaven des de Lo Rat-Penat i que eren encapçalats per Fullana, els Jocs Florals d'aquell any 1914 van ser convocats, paradoxalment, amb un «inspirado y galante llamamiento a los poetas y artistas de Valencia y su antiguo reino de Cataluña, las islas Baleares y de todas aquellas regiones donde es conocida y hablada nuestra lengua materna», tal i com es fa ressò *La Voz de Valencia* del 5 de maig de 1914. També s'hi esmentava que els premis de caràcter literari havien d'estar escrits «en la antigua o moderna lengua de este reino, de Cataluña y de las islas Baleares». I això que el jurat que havia de jutjar aquests treballs estava format per Fullana, Antoni Cidón, Joan Pont i Francesc Paredes.

El *Projecte* havia fet nàixer moltes discrepàncies entre els seguidors de Fullana i els joves valencianistes, que dissentien

absolutament de la proposta.

Las Provincias també es va destacar per la publicació d'articles defensors de la unitat ortogràfica de la llengua i de la denominació de catalana del columnista que signava amb el pseudònim d'Eugénic -que responia a la personalitat de Marià Ferrandis Agulló-, evocant Eugeni d'Ors, encara que també va donar cabuda a alguns articles contraris a la unitat. *La Voz de Valencia* va tenir com a columnista el catalanista Ferran Ciscar. Tant l'un com l'altre es preguntaven a què venien les normes ortogràfiques del valencià si el valencià literari era el català:

«Si, sí, una llengua escrita única -la que fon en altre temps, la que no ha deixat de ser- pera Valencia, Catalunya, Mallorca, Rosselló, etc, Y naturalment, una sola ortografia, unes soles Normes Ortogràfiques»
(Ferrandis Agulló, 1914b))

Això, mentre Gaetà Huguet (1914) escrivia a *Las Provincias* des de Castelló, insistint a veure el perill en el catalanisme.

Així, doncs, alguna cosa passava dins Lo Rat-Penat. Ens atrevim a pensar que el personalisme de Fullana l'arrossegà a l'hora de defensar actituds molt particulars. Caldria esmentar que Fullana formaria part de l'Acadèmia de la Llengua Catalana, fundada l'any 1915 pels antinormistes. Això ens podia fer pensar que més que contra la unitat de la llengua, estava contra *Les Normes Ortogràfiques* de 1913, cosa que finalment el dugué a defensar unes normes diferents on les varietats fonètiques

valencianes es distingiren també amb trets ortogràfics. Però al llarg de la seua vida no és aquesta l'única vegada que se'ns presenta com un personatge contradictori, com veurem més endavant.

Centro de Cultura Valenciana

L'any 1915 es creà el Centro de Cultura Valenciana, patrocinat per la Diputació de València i per l'Ajuntament. Pretenia ser una rèplica regional a l'Institut d'Estudis Catalans, tal i com manifestà un del seus directors, el conegut Faustí Barberà (1915:85):

«El fundador de este Centro es la Excm. Diputación provincial. El iniciador fué el diputado y entusiasta patriota D. Juan Pérez Lucia, quien, influido, sin duda, por el movimiento de otros centros análogos, y en especial el respetable *Institut d'Estudis Catalans*, quiso lograr para nuestra adorada tierra semejante creación, muy seguro del gran beneficio que en el terreno de la cultura había de reportarle.»

La rèplica, sens dubte, ho era des del particularisme, sense que s'acostés ni de lluny a l'eficàcia de l'IEC. Les bases sobre les quals s'assentava el projecte van ser:

«Primera: El Centro de Cultura Valenciana tendrá por objeto el cultivo intenso de la historia regional en todos los aspectos de su vida política, religiosa, militar, científica, literaria, artística, etc. y el fomento de aquellas ramas del saber humano que, siendo aplicables a esta provincia, carezcan de corporación o entidad dedicada especialmente a las mismas.

Segunda. Para la consecución de estos fines utilizará el Centro cuantas manifestaciones de cultura considere convenientes, dando preferencia a la publicación de trabajos inéditos, cursos docentes, conferencias, creación de bibliotecas y archivos, exposiciones y museos y

otros que estime convenientes,

(...) (Barberà, 1915:86)

Sobre la llengua no s'esmenta res. El que sí que crida l'atenció és que Faustí Barberà escrivís en castellà aquest apèndix i no esmentés la qüestió lingüística. Segurament, s'havia allunyat dels pressupostos més radicals dels joves valencianistes i havia trobat aixopluc en aquesta nova entitat.

El degà del Centro va ser el ratpenatista conservador Josep Martínez Aloy, aleshores president de la Diputació, i els directors eren Josep Rodrigo Pertegàs, Faustí Barberà, Carreres Vallo, Francesc Martínez, Teodor Llorente Falcó, Joan Pérez Lucía, Lluís Cebrian Mezquita, el Marquès de Colomina, Carles Testor Gómez, Josep Ferráz Penelas i Francesc Vives i Liern. El caràcter centralista del Centro era inevitable.

El primer acte públic organitzat pel Centro de Cultura Valenciana va ser en pro de la conservació del Monestir de Santa Maria del Puig, que es trobava en estat ruïnós. Però aquest acte, per ser el primer, va servir també com a presentació pública de la societat.

Segons un parlament que Martínez Aloy (1915:9-12) hi va fer, la missió del Centro era la d'eleva a les esferes oficials les aspiracions de la intel·lectualitat valenciana, composta no només pels saberuts erudits, sinó també pels joves cultes, ànima del regionalisme patriòtic, però, en defensa de la unitat nacional -

llegiu Espanya-. Aquest parlament el va fer en castellà, l'única llengua que parlava el president de la Diputació.

Els joves valencianistes s'havien manifestat contraris al Centro, pel seu caràcter espanyolista. Per això Martínez Aloy intentava portar-los al seu recer, sense que mai ho aconseguís. Però l'actitud dels joves devia ser motiu de preocupació per als membres del Centro, quan insistien constantment sobre aquest aspecte.

Un altre parlament, aquest de Testor (1915:67-74), també anava en aquesta línia. Testor havia estat ratpenatista des dels inicis de la societat. Era de tarannà liberal, però absolutament obnubilat per la personalitat de Llorente. Va ser representant a les Corts provincials i feia feina de periodista al *Diario de Valencia* i altres publicacions. Era un liberal monàrquic, emporuguit pels possibles efectes del regionalisme. Ell es declarava regionalista, però moderat, d'aquells del *regionalismo bien entendido*:

«el amor a nuestra Región, el Regionalismo, en suma, sentido con intensidad, propagado con entusiasmo, pero con discreción, profesado con desinterés, jamás esgrimido como arma de combate, sino todo lo contrario, proclamado como lazo de unión, de paz y de concordia entre todos los hijos de la Región, puede ser, será, indudablemente, elemento de vida y de progreso, y base firmísima de nuestra regeneración.

Un peligro, uno solo, ofrece el Regionalismo; el atentar, si no se le encauza discretamente, contra la unidad política de España, que tantos siglos y tanta sangre costó de establecer en nuestra patria, peligro de que advierten al más imprevisor los chispazos que en alguna Región española,

tan laboriosa como progresiva, tan admirada por su riqueza como por su cultura, surgen de cuando en cuando, con la protesta unánime del resto de la Nación.» (70)

Totes aquestes mencions responien a la veu d'alerta que els valencianistes havien llançat contra el Centro. Perquè al poc de temps de crear-se, Miquel Duran i Tortajada -Miquel Duran de València-, que en aquells anys vivia a Sabadell, des d'on va impulsar la fundació del *Diari de Sabadell* i va col·laborar en revistes de la categoria periodística i ressò social com *D'Ací i d'Allà*, va manifestar les seues discrepàncies respecte al Centro. Les crítiques de Miquel Duran estaven basades en la falta de rigor dels membres i en la política bilingüista que des de bon principi hi practicaven. Va escriure un petit llibre de 75 pàgines titulat *El Centre de Cultura Valenciana*, en què exposava el seu parer, criticant l'actitud del president de la nova entitat, el ratpenatista Martínez Aloy:

«El senyor Martínez Aloy calificava de *remilgos de lenguaje* la noble, lògica i necessaria aspiració de que la llengua oficial del "Centre de Cultura" fos la valenciana, i afirmava, amb una lamentable desorientació de ço que deu ésser la institució que presidix, impropia del seu alt prestigi i de la seua reconeguda cultura, *que no cree que el enaltecimiento de nuestra región -que es bilingüe- depende del uso exclusivo de la lengua valenciana, (...)*

No estan solament els errors del "Centre de Cultura Valenciana" en haver adaptat la llengua castellana, estan també en atres punts del seu règim i en la limitació *provincial* que se li ha donat.(...) El Centre ha

d'ésser una institució més que similar, germana de l'«Institut d'Estudis Catalans», car les uneix ben estretament el vincle sagrat de l'idioma.»

Al llarg de les pàgines del llibre, Miquel Duran defensà, a més a més, l'adopció de les Normes de l'Institut, al·legant que aquestes havien estat pensades per als parlants de totes les terres catalanes i que els filòlegs catalans havien fet estudis al País Valencià i a les Illes i havien redactat les Normes basant-se, moltes vegades, en les solucions de la parla valenciana.

Però les protestes de Miquel Duran van caure en el buit.

La represa de les publicacions valencianistes

Poc abans que isqués *Patria Nova*, l'anunciat setmanari de l'Acte d'Afirmació Valencianista ja s'havia intentat un altre, *La Señera*. *Semanari rechionaliste*, que només va aconseguir traure un número.

La Señera

Es tracta d'un setmanari d'opinió valencianista, encara que també s'hi recullen versos i algunes opinions sobre successos de València, notícies teatrals, etc.

El director va ser Vicent Badia, periodista, redactor del *Diario de Valencia* i col.laborador de *La Voz de Valencia*, *La Voz Valenciana*, *El Imparcial* i *Las Provincias*, com veiem tots ells lligats a la dreta.

El setmanari comença amb un article de presentació signat per la redacció:

«El resurcir valensianiste, motivat per els desaires del sentralisme, ha obèrt els ulls de totes les persones que conserven en son còr sentiments de patriotisme y les han obligat a pendre actituts que, de continuar, donarán dies de glòria a nóstra vollguda Valensia,

Les nóstres aspirasións consistixen en ferse éco d'eixe resurcir y omplir el buit qu'en prensa valensiana es notaba.,

No volem dir en asó que's constituim en òrgue del rechionalisme; es

més, desde ara fem públic qu'el dia que elements més autorisats que nosatros se desidixquen a publicar el periòdic regionaliste ofisial, desapareixerem para deixar lliure el camí y prestar la cooperasió entusiástica als que puguen realisar un treball més profitós que el nòstre» («Respetable públic», dins *La Setmana*, 16-8-1914)

També es fan ressò de l'Acte d'Afirmació Valencianista, on Ferran Ferré vanagloria la tasca dels joves valencianistes:

«Segurs estem de què nòstre pòble ha de posar tota sa fe y entusiasmes en eixa còlla de chòvens que representen un ver resurchir. No pòrten el prechuí de ninguna idea política que els prive ni'ls comprometa; sóls pòrten el cariño y respècte per a tot lo valenciá, siga de la tendensia que siga o del partit qu'es vuliga» (Ferran Ferré, «Acte d'Afirmació Valensianista» dins *La Setmana*, 16-8-1914)

Com ja hem dit, la publicació també deixa un espai per a la producció literària, ja que a la segona i tercera pàgines hi ha unes composicions poètiques, però la quarta està dedicada a les composicions populars, en aquesta única ocasió amb una conversa del Doctor Cudol. La 5na., 6na. i 7na. pàgines van dedicades a qüestions municipals, notícies, informacions, a la situació del moviment literari, als llibres apareguts, etc. La darrera pàgina, la 8na. està dedicada exclusivament a la publicitat.

Lingüísticament la publicació seguia l'ortografia castellana, encara que el lèxic no és gaire descurat. Destaquem només la gran ànsia d'accentuar amb accent agut o greu les ee i

les oo, amb una clara intenció didàctica, tal i com Fullana havia proposat al *Projecte*.

Patria Nova

El 6 de març de 1915 apareix *Patria Nova*. *Semanari Valencianiste*. L'anagrama de la publicació, fet per Pertegàs, era ben significatiu, un sol a quatre barres i superposat un guerrer amb una espasa agafada amb les dues mans sobre el cap, a punt de descarregar. Sota, escrit, un VOLEM amb una sèrie de reivindicacions:

«VOLEM la oficialitat de la llengua valenciana; que siguen valenciàns tots el que'n nòstre reine desempenyen càrrecs públics, governatius i administratius, i els militars que impliquen jurisdicció; l'autonomia tan ampla com se puga obtindre pera'l municipi i la nacionalitat valenciana; el restabliment del dret foral valencià ab les modificacions que aconsellen els temps; el servici militar voluntari i retribuit; la instauració del crèdit agrícola en tot el reine; Borsa de Treball i Musèu social valenciàns; caixes de retiro pera la vellesa; pensions als pares prolífics i exenció d'alguns impòsts; la ensenyansa integral gratuïta i obligatòria; tractats de comerç i abaratament de tarifes ferroviàries i marítimes». (*PN*, núm. 1, 6-3-1915)

La publicació destaca pel caràcter anticoncentralista radical i pel fet de ser una publicació bàsicament de pensament i assaig nacionalista. Per això, hi ha una gran exaltació dels ideals de

raça i de civilització, d'engrandiment, etc. dins del més pur caràcter noucentista. Els ideòlegs són els Martínez Ferrando - especialment Eduard-, Miquel Duran i Tortajada, Ferrandis Agulló, com a director, Ferrandis Luna, Puig-Espert, també Llorente Falcó i tot un seguit de col.laboradors puntuals o assidus.

Podem dir que la publicació es caracteritza per la defensa aferrissada del nacionalisme, especialment des del republicanisme, de l'ús de la llengua catalana -anomenada per la redacció *valenciana*-, pel fet de batallar constantment contra el centralisme i per una coherència ideològica, que encara que no era total, sí que era difícil de trobar fins ara en les publicacions valencianistes.

Van publicar 23 números, l'últim dels quals aparegué el 7 d'agost del mateix any 1915. Del primer número es digué que havia estat un èxit complet.

Una de les primeres tasques de *Patria Nova* va ser la de participar en la reivindicació per la reconstrucció del Monestir del Puig. *La Voz de Valencia*, el director de la qual era Pérez Lucia, va donar l'alarma de l'estat ruïnós del Monestir i *Patria Nova*, junt a la Joventut Valencianista, va ser dels primers a solidaritzar-se. Així, doncs, es va acordar fer un aplec al Puig, en el qual va participar també Lo Rat-Penat i el Centre de Cultura Valenciana. També s'hi van apuntar les autoritats, cosa que desvirtuava tot el sentit de l'aplec, que perdia així el seu caràcter reivindicatiu. Els de *Patria Nova*, en assabentar-se que

les autoritats volien afegir-s'hi, es preguntaven si no esdevindria una processó civica i protestaren enèrgicament. Finalment, l'últim diumenge de juny tingué lloc l'aplec. Els valencianistes de *Patria Nova* en van tornar descontents:

«El alcalde de Valencia, senyor Maestre, fóra de parlar en valencià, com corresponia a una autoritat que es dels valenciàns, no feu altra cosa que pronunciar els quatre liòcs comuns (...).

En Francésc Cantó, president de Lo Rat-Penat, llixqué un discurs ple de lirisme patriòtic, bona mostra del regionalisme platònic i literari de dita societat.

En Josép María Bayarri, que parlá en nòm de la "Joventut Valencianista", doná la nòta valenta de la juvenesa encara que envolta en belles metàfores; orador regionalista no deixa de ser poeta (..)

Allí no se oixqué pera res la paraula autonomia ni se parlá com punt de partida d'una política valencianista, de combatre el règim de oligarquia i caciquisme dominant, que anatematísà Còsta, per ser la causa de l'atrás i la roina d'Espanya.» («Reportage i transcendència nula de l'aplec del Puig», *PN*, núm. 18, 4-7-15)

Hem volgut reproduir aquest fragment, perquè el lector s'adone de la situació del valencianisme polític i lingüístic a la ciutat de València l'any 1915. Que l'alcalde no parlés en català, ja era un fet habitual, i els joves valencianistes no ho podien evitar. Els ratpenatistes continuaven al Parnàs, cosa raonable d'altra banda, ja que els seus objectius eren mantenir l'status sense aportar ni un gra de sorra a la consolidació d'un nou moviment valencianista. Ells eren monàrquics i de bona classe

i Lo Rat-Penat era encara, tal i com ja deia Llobart, una societat recreativa.

En síntesi, malgrat el nou esperit valencianista, el pes del sucursalisme era massa feixuc. Encara que *Patria Nova* s'hi rebel·lés.

Per a *Patria Nova* el motiu de l'esfondrament del País Valencià com a poble era la implantació per la força de la castellanització política, lingüística, cultural, etc. Eduard Martínez Ferrando, per exemple, concebia el nacionalisme com un fet natural, la llengua, les diferències psicològiques i culturals pertanyien al medi físic, natural, per això calia reconquerir l'espai amb la conquesta de l'autonomia «puix la nació gran, que ésta supòsa, may fon més indispensable que ara, en qu'están en son apogéu d'una part les utopies igualitaries i universalistes, i d'altra les ambicions imperialistes de les més prósperes nacións» («La raó de ser del nacionalisme», *PN*, núm. 1, 6-3-15). Recordem que eren els anys de la Primera Guerra Mundial. També Duran i Tortajada s'hi manifestava en el mateix sentit.

Patria Nova, a més a més, intentava combatre la llavor negativa de la premsa espanyola respecte al nacionalisme, perquè excepte alguns diaris catalans (!) -que eren de la mateixa corda que *Patria Nova*- la premsa obeeïa a interessos partidistes. («La premsa espanyola», *PN*, núm. 2, 13-3-15). Però la premsa no era sinó un reflex de la política valenciana que es veia sotmesa plenament a l'espanyola. Com sempre, els polítics centralistes no

donaven joc a les reivindicacions valencianistes. El mateix Martínez Aloy, el ratpenatista de tota la vida, secessionista que no va arribar ni a defensar un *regionalismo bien entendido*, era molt criticat per *Patria Nova* per aquesta actitud de desdeny als interessos valencians:

«el senyor Martínez Aloy, que no sap més que menjar caramèl·ls i parlar en *castellano*. És tota una executòria pera hòmens que no han eixit de València en tota sa vida i a ella ho deuen tot». («Fòra caretes, Estat actual de la política valenciana», *PN*, núm. 4, 27-3-15)

La majoria dels intel·lectuals valencians també seguien les directrius del centralisme i se sentien totalment identificats amb la cultura espanyola. I el poble, com sempre, deixava que les coses de la política feren via, sense participar-hi, sense defensar-s'hi.

Apareix en escena Rafael Trullenque, republicà, col·laborador assidu d'*El Pueblo*, però defensor del nacionalisme a totes totes. Escrigué un article a *Patria Nova*, «Federació Valentina», al núm. 8 del 24 d'abril, article que va provocar un cert enrenou. Trullenque defensava la creació d'una Federació Valentina, precursora d'una gran Confederació Ibèrica. Aquesta federació havia d'estar formada per tot el País Valencià («les tres províncies»). El que crida l'atenció és que les bases redactades per Trullenque són absolutament innocents i il·lusòries. Perquè per a Trullenque, perquè es fes aquesta

federació, tots els partits i polítics que no foren republicans i autonomistes s'havien de reconvertir a aquestes doctrines, a més de deixar de banda les creences religioses.

Els nacionalistes de *Patria Nova* van rebre de bon grat aquest article i van manifestar-s'hi d'acord.

Curiosament, o certament no tant, la polèmica que suscità Trullenque es va centrar en la qüestió religiosa i no en la política. El primer a contestar va ser Josep M. Jiménez Fayos, que aleshores era president de la Joventut Integrista de València i que, lògicament, defensava el catolicisme com una doctrina de progrés («Federació valentina», *PN*, núm. 9, 1-5-15). Els de *Patria Nova* es van posar a la defensiva, manifestant que Jiménez Fayos no havia entés a Trullenque. I tant que l'havia entés!

També va manifestar-se contrari a Trullenque el president de la Joventut Llegitimista de València, Feo i Cremades, jaumista, pel mateix motiu que Jiménez Fayos. I Bayarri, que ho creia utòpic i es decantava més per l'autonomia. En canvi, Vázquez Garrido, de la Joventut Reformista, va manifestar-se d'acord amb la conjunció de tots els nacionalistes («Federació valentina», *PN*, núm. 10, 8-5-15). A Trullenque no li van donar suport ni els republicans. Enrique Malboysson, president de la Joventut d'Unió Republicana, no veia viable un Partit de Federació Valenciana que no es definís religiosament («Federació valentina», *PN*, núm. 11, 15-5-15).

Els valencianistes de *Patria Nova* van recapitular: havia

estat desestimada la proposició de Trullenque. Estaven decebuts, perquè realment hi havien posat certes expectatives, però la cosa no era gens senzilla.

Simultàniament a la polèmica, Trullenque va sorprendre amb la publicació de *Nacionalismo Valenciano*, publicació que recollia una conferència que havia fet a la Casa de la Democràcia, el febrer d'aquell any. En aquesta conferència Trullenque s'excusava de parlar en castellà:

«Perdonad, señores. He de advertiros que la modesta campaña valencianista que he iniciado la hago en castellano en consideración a que dos siglos de castellanización nos han conducido a que el castellano sea la lengua general de nuestra expresión, y también porque al dirigirme a vosotros particularmente, quiero que me oiga también España. El día en que las redentoras doctrinas nacionalistas hayan encarnado en todos nosotros, volveremos a vibrar en valenciano, como vibramos siempre...» (13)

La raó, però, no era altra que Trullenque era castellanoparlant i lògicament li era molt més fàcil expressar-se en la llengua materna. Als de *Patria Nova* no els hi va fer gaire el pes. Però malgrat tot, continuaven fent costat a Trullenque.

El llibre destaca per la crítica al centralisme, considerat com una pesta, i la defensa radical del federalisme pimargallà. Segons Trullenque, la política espanyola havia fracassat (4) i l'única manera de salvar-se del desastre era fer com Catalunya, defensar la nacionalitat. Perquè només des de la nacionalitat, el

poble deixaria de ser inculte, amb la qual cosa tindria més poder de decisió sobre política.

Respecte a la qüestió lingüística, Trullenque posa l'exemple d'Àustria, capital imperial, que reconeixia totes les llengües parlades en l'Estat en l'ensenyament i la vida pública. En canvi, l'Estat espanyol no ho permetia. Això havia fet que el poble valencià es mantingués incult i que existís un cert recel contra aquells que parlaven castellà. El fet d'utilitzar el català - valencià, deia ell, lògicament- en tots els àmbits seria una força política, la major força contra els intrusos.

Però, tal i com diu Cucó (1977a:85), el que separaria els nacionalistes republicans dels blasquistes era la qüestió lingüística. Per això, la proposta de Trullenque va ser contestada per Azzati:

«Primera distancia que nos separa del nacionalismo valencianista es la de la oficialidad de la lengua, pues mientras dicha agrupación propugna por la difusión de nuestro dialecto en las escuelas, en el hogar, en la vida pública (...), nosotros abogamos por el predominio, entiéndase bien, el predominio de la lengua castellana.» («Discurso Provincial de Unión Republicana», *El Pueblo*, 1-2-1916, tret de Cucó (1977a:85-86)

L'aspiració de Trullenque era el federalisme, tot i que justificava el separatisme. En tot cas, continuar junts sota un Estat no era sinó una qüestió pragmàtica.

L'obra, en síntesi, defensa la reconstrucció del poble

valencià com a nacionalitat diferenciada:

«Queremos la reconstitución de nuestra personalidad con base no sólo en la Historia, sino también en la moderna ideología de los pueblos libres. Queremos la demarcación individual de la personalidad valenciana en el concierto universal de las nacionalidades. Aspiramos a una República valenciana, presidida por un Directorio individual, valenciano, autónomo y libre, con todos los derechos y responsabilidades de los gobiernos capaces. Somos valencianos y tenemos derecho a serlo. (...)

Política literaria y comercialmente, queremos fijar nuestra personalidad en el mundo. Queremos Cortes valencianas, literatura valenciana (...)

Como pedía Pi i Margall en su programa y piden hoy los catalanistas, queremos nosotros "que nuestra lengua sea oficial, que sean valencianos nuestros empleados públicos y más que todos los magistrados y los jueces; (...)" (28-29)

Hem de destacar molt significativament que Trullenque escriu també un dur al·legat contra Llorente. És la primera vegada que ens trobem amb un text que posa en evidència el paper del patrici quant al valencianisme i per això el considerem fonamental. Trullenque comença per aclarir que no es considera cap successor de Llorente, a qui considera «el más nefasto que hubo para el valencianismo». Li retrau que "es vengués" a Silvela políticament, per això -segons Trullenque- «su obra literaria (unas docenas de mediocres poesías) no llegó al pueblo»:

«La obra de Llorente transcurrió en medio de la más grande indiferencia de los valencianos. Fué obra de cortesano y de centralista

encubierto, (...) Porque si seguimos nosotros las inspiraciones de Llorente, resumidas en su discurso de Elche, la mediocridad valenciana sería eterna.» (33)

Llorente havia deixat ben clar a Elx que no volia recobrar les institucions valencianes, sinó conrear la tradició en l'aspecte poètic i folklòric. Això que no havia estat contestat com pertocava per cap dels nacionalistes, donat el gran respecte que sentien per Llorente, havia hagut de trobar resposta uns quants anys més tard, quan la memòria de Llorente ja deixava de ser tan sagrada per a molts.

Trullenque aprofita també per censurar l'obra de Lo Rat-Penat, ja que s'havia limitat a la fabricació de dècimes i aleluies.

Lògicament, *Patria Nova* havia de veure amb bons ulls les propostes de Trullenque, tot i que van fer mutis davant les crítiques al ratpenatisme i a Llorente. Li van retraure -això sí- que publicqués en castellà.

Patria Nova tampoc no veia amb bons ulls els ratpenatistes, perquè la relació perdia sentit cada dia. Ara semblava que confiaven ara no. Fins que el trencament va ser total. El Baró d'Alcalahí, president de la Societat, en una assemblea realitzada el primer diumenge de març de 1915 va proposar que la Societat prengué una nova orientació política, per adaptar-la a les noves circumstàncies («Lo Rat-Penat», *PN*, núm. 1, 6-3-1915). Les noves

circumstàncies no eren altres que l'impuls del valencianisme polític arran de l'Acte d'Afirmació Valencianista. Però no va ser així.

El trencament amb el ratpenatisme es va esdevenir arran dels Jocs Florals de 1915. A *Patria Nova* núm. 11 (15-5-15) s'anuncia la publicació del cartell dels Jocs Florals amb una petita advertència:

«Després del esfórs dels artistes esperem que també'l senyor President de Lo Rat-Penat complirà com a bòn patriòta i no consentirà qu'en la festa se parle en atra llengua que no siga la nôstra. Si el Alcalde no'l sap qu'envie a un regidor que'l sapia a que'l represente; si el mantenedor no pot ser valenciá, qu'escriga el discurs i que's traduixca; que siga verament valenciana la Única gran festa que hui per hui se pót fer». («Els Jocs Florals de Lo Rat-Penat», *PN*, núm. 11, 15-5-15)

Els nacionalistes ja coneixien ben bé el que passava en aquella casa i s'afanyaven a abonar el terreny, per si feia forat. Però Lo Rat-Penat, malgrat els nous poetes joves, no deixava de ser el nucli de la coentor de València.

Al núm. 16 es dóna el crit d'alarma, Francesc Cantó Blasco -aleshores president de Lo Rat-Penat- i l'alcalde Francesc Mestre havien convidat al diputat malagueny Estrada, centralista i espanyolista del sector més reaccionari a fer de mantenedor de l'acte dels Jocs Florals. Perquè ens fem idea de l'actitud d'Estrada respecte al nacionalisme, se li imputava haver dit la

frase «soy malagueño, por desgracia». Patria Nova i la Joventut Valencianista protestaren immediatament de la decisió imposada de fer Estrada mantenidor. Alguns socis de Lo Rat-Penat van demanar una junta extraordinària per aclarir la qüestió, però els directius de la Societat no sols van fer l'orni, sinó que van enviar la carta de convit a Estrada a la premsa valencianista perquè se'n fes ressò.

Davant l'actitud de la directiva *Patria Nova* avisà:

«no seria extrany que haguera que lamentar algún incident desagradable com protesta justificadísima contra un nomenament en el que no està d'acòrt ni la mateixa societat organitzadora de la festa», («Lo Rat-Penat», *PN*, núm. 20, 17-7-15)

Per als valencianistes, que Estrada fos el mantenidor no era sinó una provocació explícita del ratpenatisme conservador al valencianisme polític, d'altra manera no es podia explicar. L'absurd era que fins i tot molts ratpenatistes es van manifestar absolutament contraris al mantenidor nomenat a la seua esquena i, malgrat això, no va canviar res de res.

Volem destacar una carta de Pasqual Asins «Algo sobre'ls Jocs Florals», en què arremet de ple contra la festa:

«Els Jocs Florals que anyalment ab tanta fastuositat com mancament de sentit comú ve celebrant la venerable Societat Lo Rat-Penat, son detestables. (...)»

La mort del valencianisme, fatalment, ha de ser en los Jocs Florals

que celebra la Societat Lo Rat-Penat, (...)

Nosaltros aspirem, ¡volem! que'ls Jòcs Florals sien com deuen ser, com ho son en Catalunya; la proclamació -pera nosaltros estrident del vigor de la rassa valenciana que viu, i no un funeral de tercera, en que'ls centralistes disfrasats, ab íntim goig, antonen el *Requiescat in pace* al cadavre del valencianisme». (PN, núm. 21, 24-7-15).

La nit del 31 de juliol es va celebrar al Teatre Principal la festa dels Jocs Florals. *Patria Nova* hi dedicava la portada:

«Els organissadors de la festa están desposseits de tot sentiment valencianiste. S'han premiat treballs en castellà. Estará representat l'odiós Centralisme. S'ha nomenat un mantenedor centraliste que parlará castellà» (PN, núm. 22, 31-7-15)

Els valencianistes van decidir que no es podia tolerar la intromissió de la representació centralista i de la llengua de Castella, per això van decidir boicotejar els Jocs amb una xiulada, amb alçament de punys, o amb el que pertoqués. L'escàndol estava preparat.

Al teatre tot va anar bé, fins que Estrada va alçar-se a parlar. Aleshores començà una gran xiulada que anava des del pati de butaques fins als pisos de dalt.

La conseqüència va ser la detenció d'Eduard Martínez Ferrando, el president de la Joventut Valencianista Francesc Aguirre, Miquel Duran i Tortajada, aleshores director del *Diari de Sabadell*, Rafael Trullenque, Manuel Monforte, Roman Barea,

Manel Garcia i Marià Ferrandis Agulló, director de *Patria Nova*.

Malgrat que *Patria Nova* va entendre com un triomf el boicot als Jocs Florals, el setmanari no va tornar a aparèixer. Pressions exteriors, problemes econòmics i el fracàs del projecte polític, doncs, portaren la publicació cap a l'emmudiment absolut.

A més de l'escàndol dels Jocs Florals, hi ha altres dades sobre l'actitud lingüística de la publicació, que no era altra que la defensa a ultrança de la llengua en tots els àmbits socials. En un apartat de «Consells i advertències» que publicaven a cada número feien per conscienciar els lectors perquè utilitzessen la llengua valenciana -així acostumaven a anomenar-la- a casa, al carrer, a la feina i en les oficines públiques, on els funcionaris havien de tenir l'obligació de saber-la²⁷. Per a *Patria Nova* la llengua era el més important que un poble havia de restaurar si volia renàixer. També es manifestaven contraris que fos anomenada *dialecte*, per les connotacions que se'n desprenien. Perquè *dialecte* volia dir no sols llengua B, sinó també subordinació respecte al castellà:

«Perque's molt dur de compèndre que un país que s'expressa en un llenguatge de mots, la majoria d'ells distints d'un altre, i de més armonios i major número de sonits vocals i de consonants de distint so, tenint en cónter ademés la ortografia completament distinta i exclusiva, siga este dialecte de l'atre perque aixina els ha donat per dir a uns cuants senyors fatalment castellanissats.» («L'anatema», *PN*, núm. 18, 4-7-1915)

També, és clar, exigien que fos llengua oficial («Oficialitat de la llengua valenciana», *PN*, núm. 2, 13-3-1915).

Sovint hi publicaven acudits, parodiant la manera de parlar dels coents, que de cada tres paraules castellanes en deien una en valencià. Amb això, és clar, intentaven ridiculitzar aquesta classe social urbana coenta i acomplexada, que no gosava de parlar el català per ser de poble.

De pas, *Patria Nova* també censurava l'actitud del Centre de Cultura Valenciana, per l'actitud lingüística del centre com a tal, i de les persones que el componien individualment:

«Pero lo Centre de Cultura Valenciana, que tant se preocupa -o fa com que se preocupa- de tots los asuntos i cuestiones que atanyen a nòstre Reine, la cuestió fonamental, o siga la de la llengua, la relaxa, com cosa secundaria, al últim terme de tots los problemas a resòdre en l'actual moment històric floridor de nòstra personalitat política-literària-nacional. (...)»

I d'asó no podem menys que protestar coratjosament. En lo Centre de Cultura Valenciana podrá predominar la influència caciquil del Poder aclaparant, pero no seria sense que nòstra veu, feta viva protesta, retrònc abrumadora sobre les consciències dels que podent evitar-ho hu consentixquen.» («Parlem nostra llengua», *PN*, núm. 11, 15-5-1915)

I no els faltava raó, perquè en tots els actes del CCV es parlava castellà sense més miraments. La subordinació al centralisme i espanyolisme era tal que es manifestava fins i tot en el nom «Centre», que els valencianistes de *Patria Nova*

anomenaven, com a contrapartida, Centre d'Estudis Valencians («Gramática valenciana», *PN*, núm. 20, 17-7-1915).

Això passava al CCV, i també, com hem vist abans, a Lo Rat-Penat, i des de feia molts anys. Així, els únics resistents eren els joves valencianistes que sota l'ombra de *Patria Nova* començarien un llarg camí cap a la consolidació de l'ortografia catalana amb adaptacions valencianes i cap a la dotació de nous àmbits d'ús més «normalitzats».

L'opció ortogràfica de *Patria Nova* no era altra que la de l'IEC amb moltes errades, incerteses i alguna concessió a formes considerades «més valencianes» com era la preposició *ab* o a la simplificació de grafies. Totes aquestes concessions venien justificades per la redacció en el primer número, amb un article sobre «Nòstra ortografia»:

«No podem, per tant, a fi de que tots ens puguen comprendre ab la més pòca cantitat d'esfòrs possible, emplear en un principi totes les regles ortogràfiques valencianes qu'en rigor correspondrien; farem, puix, per ara, totes les concessions que nòstre módo d'entendre ens aconselle, s'expresarem en la forma més corrent possible encara que siga en perjui de la bellesa de l'idioma; pero no poguem transigir en escriurer el valenciá tal i conforme hui se parla porque seria retrasar masa la regeneració i dignificació de la llengua, per lo que, tot bon valenciá, per patriotisme i natural i noble orgull, deu cooperar a fi de que quant avans se verifique».

Malgrat tot, creem veure en aquesta proposta ortogràfica un pas endavant cap a la consolidació de l'ortografia fabriana.

Respecte al Projecte de normes ortogràfiques de Lo Rat-Penat, no el segueixen més que en allò que coincideix amb l'ortografia de l'IEC.

Allà on més es distancia l'ortografia de *Patria Nova* de la de l'Institut és en els accents i l'apostrofació inversa. Els problemes ortogràfics amb les palatals i alveolars suposem que vénen determinats per la falta de pràctica i pels pocs coneixements que havien de tenir d'aquella ortografia, en general.

Al número 20 del 17 de juliol, donen compte de la preparació de la *Gramàtica Valenciana* de Lluís Fullana, a qui anomenen eminent filòleg i el feliciten per l'avinentesa. També anuncien la confecció d'un gran diccionari valencià-castellà i castellà-valencià de Fullana. Però, lògicament, aquestes notícies són donades amb una certa contenció.

Desaparegut ja el setmanari, el 10 de desembre de 1915, els valencianistes de *Patria Nova* van decidir formar la Joventut Nacionalista Republicana. El president va ser Trullenque i el vice-president 1er. el director de *Patria Nova*, Ferrandis Aguiló. Es van voler desvincular absolutament del ratpenatiste i es van constituir en un grup nacionalista d'esquerres federalista, que acabà formant el grup polític anomenat Joventut Republicana Nacionalista, l'any 1918.

Altres empreses culturals

Paral·lelament a *Patria Nova*, però en el terreny més literari, van veure llum dues empreses. L'una, l'Agrupació literària Pro-poesia, fundada per Bayarri. L'altra, la *Biblioteca Valenciana d'Autors Contemporanis*, fundada per Miquel Duran i Tortajada.

L'Agrupació literària Pro-poesia, liderada per Bayarri, comptava amb la col·laboració de Francesc Caballero, Pasqual Asins i Bernat Ortín, entre altres. A partir de 1915, aquesta agrupació va organitzar moltes lectures poètiques i va crear una col·lecció titulada *Poetes Valencians Contemporanis*. En aquesta col·lecció publicaven els poetes més significatius tant de corrent modernista, com el propi Bayarri i Daniel Martínez Ferrando, com de corrents llorentins com Lluís Cebrián Mezquita, Antoni Genovés Olmos, Leopold Trénor, Francesc Badenes, etc.

El primer quadern va ser *Poesies* de Cebrián Mezquita i el segon de Bayarri *Llaus Líriques*.

Els mòbils de Pro-poesia, en paraules d'Almela i Vives, que transcrivim de Bayarri (1966, qinqèni 1917-21:V), eren:

«Nòstre dalit per la lliveració integral de nòstra Patria no s'ha sustret, sortosament, a les corrents purificadors i renovadores que son derivades del estat marcial del mon civilisat i també en València s'ha iniciat un nòu aspecte de l'actuació valencianista que pretén assumir l'unànima voluntat de que els valencians ho sigan substancialment,

principalment, Però aquest moviment no ha de ser *polític* a sòles; ha de ser literari, científic, artístic, moral, per a donar d'aixa manera la pròba de nostra personalitat).

Bona part dels autors que publicaven des de Pro-poesia seguien l'ortografia de l'IEC, malgrat alguns errors que creiem involuntaris. Però no va ser aquesta col·lecció la primera a posar a la pràctica les *Normes de l'Institut*. El primer llibre de poemes aparegut amb l'ortografia fabriana va ser el *Breviari romàntic* de Jacint M. Mustieles, que va ser estampat el 30 d'abril del mateix 1913. Ribelles Comín (1984:653) deia a propòsit del llibre:

«Todo es modernista en este libro; las poesías, la ortografía, el tamaño, la portada, los dibujos y el lenguaje. Es el primer libro impreso en valenciano que ha salido a la luz después de publicadas las "Normas Ortográficas del Institut d'Estudis Catalans" que el Sr. Mustieles ha aceptado y seguido por completo, si bien son en buen número las voces catalanas que usa, las cuales nunca se han escrito en valenciano»

Des d'aquell primer llibre, eren uns quants poetes els que seguien fil per randa les directrius de les *Normes Ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, almenys tan bé com sabien. Altres, com el mateix Bayarri, anaven fent al seu aire.

Però la voluntat de Pro-poesia, segons Bayarri (1966, qinqüèni 1922-26: III), era treballar per la unificació ortogràfica. Justament estaven en aquesta empresa quan Lo Rat-

Penat va publicar l'anunci del *Projecte* i van decidir esperar.

Daniel Martínez Ferrando publica l'any 1915 en aquesta col·lecció *Vora la mar del nord*. Aquest llibre de poemes està escrit amb ortografia fabriana i amb un vocabulari netament català. Tal i com diu Alcover (1916), només se li escapen alguns ratos i un *algo*, però això no era significatiu. Poc després, el 1916 publicà *Visions de l'Horta*, des de Barcelona, a la impremta l'Avenç. Alcover també li retraurà algunes desviacions de la norma. *Nostra Parla* argumentava que les desviacions lèxiques eren un recurs estilístic per donar més versemblança a l'ambient:

susa, en poesia el dialecte actual dels nostres pagesos i portat de son realisme es preocupa menys per la llengua que els altres poetes, però açò no significa una negligència d'aquest escriptor, sinó que fet d'una manera expressa, dona a les seves composicions una major vigoria, el quadre surt com la realitat viva, i així algunes de ses poesies són veritables crits d'engúnia, de dolor.» («Moent actual de la poesia valenciana», d'Ernest Martínez Ferrando, *Nostra Parla*, núm. 4, juliol-agost de 1918, p.94)

Daniel Martínez Ferrando va tornar a editar aquests llibres de poemes, junt a *La Cansó del isolat*, corregits per Mossèn Alcover i impresos en la seua impremta de Palma, l'any 1936, amb el títol d'*Escumes*. És a dir, les errades no eren un recurs estilístic, sinó fruit d'una relativa desconexió de la llengua.

S'anava, doncs, consolidant una tendència literària cap a la

unificació de criteris amb la resta de catalans. Perquè aquests són només símptomes del que s'esdevingué més endavant.

Hi hagué una altra iniciativa editorial. La Biblioteca Valenciana d'Autors Contemporanis era una editorial impulsada per Duran i Tortajada i duta a terme des de Barcelona. Ens en dona notícia *Patria Nova* en el núm. 6 del 10 d'abril de 1915 amb l'article «Biblioteca Valencia d'autors antics i contemporanis». Aquesta biblioteca va editar llibres en vers i en prosa de López Chavarri, Duran i Tortajada i Ernest Martínez Ferrandó. Per iniciativa del poeta Joaquim Folguera es va fondre amb les *Publicacions de La Revista* de López Picó. Evidentment, l'ortografia era la fabriana.

La primera obra publicada va ser *De l'horta i de la muntanya*, de López Chavarri, amb una portada a tres tintes de Povo. La *Biblioteca Valenciana* degué aparèixer al gener de 1916, ja que *Las Provincias* del 16-1-1916 anuncia la publicació de López Chavarri com a imminent.

Las Provincias anuncia també la publicació de *Les llunyanies suggestives i altres proses* d'Ernest Martínez Ferrando. Es tracta d'una recopilació d'articles literaris apareguts en diverses publicacions. D'aquest recull d'articles destaquem l'èmfasi de l'autor a ressaltar la importància de l'ús de la llengua que havia estat malmesa pels valencians. També critica els primers poetes ratpenatistes que van desenterrar paraules en desús, cosa que allunyà encara més el poble de la llengua. El comentarista de

Las Provincias, Mateo -suposem que es tracta de Llorente i Falcó- es pregunta si els catalanistes no feien el mateix, utilitzant un català «ultracultísim»:

«Es verdaderamente lamentable que nuestros prosistas y hasta nuestros políticos del renacimiento, se empeñen en cambiar el traje castellano por el catalán y no dirijan todos sus esfuerzos a vestir á la valenciana, cuando nuestro pueblo puede tener personalidad propia sin necesidad de sumarse a otros pueblos, ni perder aquellas características que fue adquiriendo por el transcurso del tiempo y las demás condiciones que moldean la vida espiritual.» (Mateo, 1919)

L'altra empresa editorial, que trigà dos anys més a aparèixer, va ser l'Editorial Valenciana, que editava també *El Cuento del Dumenge*, i que va traure quatre llibres en català, dels quals destaquem *Camins de llum* de Francesc Caballero i *Arxiu Municipal* d'Eduard Martínez Ferrando.

En aquells moments, la Joventut Valencianista havia aconseguit consolidar-se plenament i mantenir una actitud destacada en la vida social de la ciutat. Aquell any van crear l'agrupació *Nostra Parla*, amb catalans, mallorquins i rossellonesos, i es vivia un clima d'efervescència nacionalista. Lo Rat-Penat, en canvi feia només vetllades literàries fora de to, encara que la societat feia també de bressol d'alguns joves valencianistes que sabien separar la política de la literatura. Azzati (1917c), des de la tribuna d'*El Pueblo*, es preguntava si

Lo Rat-Penat era o no nacionalista, demanava que es pronunciassen, tot i que no s'estava de vaticinar la desaparició del regionalisme de l'Estat, a excepció de Catalunya. Aquest neguit d'Azzati no era casual, Lo Rat-Penat continuava immutable al pas del temps.

La Joventut Valencianista aprofitava els locals de Lo Rat-Penat per intentar reconvertir part del moviment literari en polític. Allà organitzaren conferències de tota mena. Destaquem la de Guillem Forteza, president de Nostra Parla a Mallorca, que va parlar sobre els necessaris llaços d'unió entre les terres de parla catalana («El culte a la nostra llengua», *Las Provincias*, 15-4-1916). La qüestió lingüística era un dels temes que més conferències i actes van moure en aquells mesos. Bernat Ortín parlà als locals de la Joventut Valencianista el 25 de maig de 1916 sobre la necessitat de l'aprenentatge de la llengua a les escoles («Joventut Valencianista», *Las Provincias*, 26-5-1916), un tema que començava a estar a l'avantguarda de les reivindicacions valencianistes. També commemoraren dates fatídiques com la de l'abolició dels drets lingüístics dels valencians per Felip V («Joventut valencianista», *Las Provincias*, 28-6-1916) i organitzaren actes festius com la "Diada de la Llengua" («Joventut valencianista. La Diada de la llengua», *El Pueblo*, 8-1-1917).

Mentrestant, la Joventut Valencianista de Barcelona continuava amb empenta. Hem de destacar que al desembre de 1916

van celebrar a Barcelona una festa de confraternitat entre les terres catalanes, una mica a la manera de l'Aplec de Montserrat que havia presidit Llorente i Aguiló anys enrere. Això, per a la Joventut Valencianista significava la consolidació de la pàtria catalana que tant desitjaven.

Duran i Tortajada escriu aleshores un article sobre el nacionalisme valencià. Aquest article va ser publicat a *La Revista* publicació barcelonina de periodicitat quinzenal.

L'article se centrava en el retrobament de la consciència valenciana. Per a Duran i Tortajada (1917) la consciència nacional valenciana s'anava afermant cada dia, malgrat la influència abassegadora de l'espanyolisme. Una minoria futurista, utilitzant terminologia d'Alomar, girava els ulls cap a endins, per escrutar la pròpia ànima. Entre Catalunya i València havia existit un gran divorci, però a partir de la Renaixença els antagonismes desapareixien.

Respecte a la unitat lingüística, Duran i Tortajada constata que els valencians volien declarar la seua parla com a llengua independent:

«A València sols traspira, en general, el convenciment de la existència de la pròpia parla i el sentimany d'un regionalisme atenuat i casolà. Excluim, naturalment, les minories, cada dia més nombroses i millor orientades, que treballen amb ver afany per la descastellanització del nostre poble i la propaganda dels nostres ideals.» (Duran, 1917:61)

Per a Duran i Tortajada era inexplicable com havia pogut arrelar la consciència idiomàtica secessionista entre gent de lletres, coneixedora de la literatura clàssica. sens dubte es referia a Fullana. La solució a aquesta qüestió era, per a ell, molt simple:

«Els valencians, per a dignificar nostra parla, per a elevar-la a un grau màxim de superioritat, tenim el deure de incorporar-la al lèxic de Catalunya, i afirmar, fonamentant-ho amb la nostra condició nativa de valencians, que per raons d'història, de raça i de llengua el territori valencià forma part integrant de la gran Catalunya. Això és la reintegració de València propiament dita, dins la indestructible i renaixent Nació Catalana.» (63)

Aquest era el parer de Duran i Tortajada i d'altres valencianistes lligats a Catalunya, sobre la situació del nacionalisme a València l'any 1919. Les diferents opcions donarien lloc a diverses publicacions i activitats, però cada vegada més el nacionalisme valencià es consolidà.

El Poble Valencià

El Poble Valencià tornava als carrers de València. De la mateixa corda ideològica que el seu predecessor de 1908 -el que dirigí l'incansable Gumiel- ara apareixia de la mà de Bayarri i tenint com a col.laborador el mateix Gumiel, amb altres

valencianistes de tarannà més o menys obrerista. Hi havia també com a col.laboradors Francesc Caballero, Francesc Almela i Vives, Pasqual Asins, Ribas Blasco, Pasqual Corbató, etc.

El primer número d'*El Poble Valencià* va eixir el 31 de març de 1917:

«Cor i braços oberts, EL POBLE VALENCIÀ, apareix hui virilment animós, romànticament lluitador per los familiars carrers de la Ciutat, per les glorioses viles i pobles de nostre Reine, per los tallers de la industria, de la ciencia, de gloria per a Valencia, la nostra benvolguda paralítica... sobre el basament secular de nostra tradició,

Venim a treballar per la seua total resurgencia, en quina empresa havem espenyat la paraula i nostres forces totes en la edat en que culmina nostra joventut. A tots los valencians convidem a esta festa de abnegació. A tots saluda EL POBLE VALENCIÀ; als bons germans que nos vullguen ajudar i als pobres germans desviats que fraticidament nos han de deixar olvidats, qui sap si insultats...

¡Generositat! Cor i braços oberts, a tots, valencians, vos saluda

EL POBLE VALENCIÀ»

La principal tasca del setmanari regionalista és la denúncia social de la greu situació econòmica, a causa del «monstruós capitalisme anticristià». (Rosend Gumiel, «Per els oprimits», *El Poble Valencià*, núm. 1, 31-3-1917). Són enemics polítics de Romanones, que per a *El Poble Valencià* representa el centralisme. Son també, com ens podem imaginar, ara i ací, moderadament anticatalanistes. El setmanari és regionalista, d'incitació.

Bayarri (1966, qinqèni 1917-21, :II i X) explica així la gestació d'*El Poble Valencià*:

«Surava en l'ambient la qresió del semanari qe fundí "El Poble Valencià". Es fea en mi vixensia la reforma ortogràfica del valencià, qom una opsesió indeturable, q'esmersava sense vore entorn, raons en qontra, (...)

Entre encàrreqs i realisations d'esqultura, apuntava el fort desix polítq valensianiste, i "El Poble Valencià" va xurxir necesari i valentet, anunsiat en una qonferensia eqsprofesament qe vax donar en la "Joventut Valensianista" en el Qarrer Viqtoría,

No qal dir que l'Àlmela i Vives m'escrivía sos primers artiqles d'aqualitat, d'ironía aguda qontra el "sentralisme" de Madrit, qontra aquelles llexislacions ministerials qáustiq inisial, ell, estil aquell qe ia no podaria de la propia arvreda inteleqtual.»

També hi trobem artiqles defensors del nacionalisme i de l'autonomia, i notícies d'actes i conferències sobre el nacionalisme, la història i la llengua dels valencians.

La primera plana, normalment està dedicada a dos artiqles d'opinió de la redacció del setmanari o del mateix director, la segona a temes polítcs i culturals i la tercera conté seccions de societat, notes, llibres i publicacions, educació, etc. La quarta plana i última està dedicada exclusivament a la publicitat.

Els artiqles que tracten sobre la llengua insisteixen en el caràcter d'inferioritat amb què és considerada:

«Hi ha un error tan estès i per desgracia tan arraiat encara entre'ls que de valencianistes preciarse solen, que mentres ell subsistisca, el primer ideal dels que a la reconstitució de la nacionalitat de la nostra regió aspiren, qu'es estableixer l'ús de la llengua valenciana, no es podrà sens gran dificultats conseguir,

Este error, qu'es d'altres molts cap i orige, i del que procedix com a conseqüencia necessaria el menyspreu qu'es fa de la nostra dolça parla, es el créurer que l'idioma valencià, pera fer sainets, coloquis, llibrets de falla, auques i altres composicions de poc o menys bon gust, i de poca o denguna importancia i serietat, rónegament aprofita.» (Emili LLuch «Restauram la nostra llengua», *El Poble Valencià*, núm. 5, 28 d'abril de 1917).

L'autor de l'article, un fragment del qual acabem de reproduir, és Emili Lluch, mestre superior i reconegut arqueòleg. Però en la seua opinió, la culpa d'aquest menyspreu per la llengua és tant dels catalanistes, que adapten formes catalanes que no són pròpies del valencià, a la llengua literària, com dels que parlen castellà o dels que l'empobreixen amb el lèxic castellanitzat. Emili Lluch amb aquest article aposta encara per la llengua arcaïtzant dels clàssics.

A les pàgines d'*El Poble Valencià* va començar a conformar-se la futura creació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana. Carles Salvador va escriure un article al núm. 4 del 21 d'abril sota el títol «Per l'Ensenyansa Valensiana», on defensava la instrucció en català dels xiquets de les escoles, i assenyalava que per fer això calia que la llengua arribés també

als llibres de lectura i als manuals. Calia, doncs, fer com a Catalunya i crear un Centre Protector de l'Ensenyança Valenciana. Aquest article de Carles Salvador havia estat suggerit per l'aparició d'un d'anterior d'Enric de Vallmanya, de la Joventut Valencianista, en què demanava una associació que emparés l'ensenyament de la llengua. («Educació i ensenansa», El Poble Valencià, núm. 3, 14-4-1917).

El fet que Carles Salvador cregués en una solució "a la catalana" no va ser rebut de gaire bon grat per alguns dels valencianistes, entre ells el mateix Vallmanya, que es preguntava perquè no es podia fer alguna cosa prescindint de Catalunya:

«Ies, pues, imposible una asociació que li manca el concurs dels propis i l'ajuda dels veïns? No i mil voltes no. ¿Quina és la solució? Arriesgada es la resposta; pero al nostre entendre, lo que no creem oportú es la fundació immediata en elements del magisteri, que, cas de vindre, nos prestarian poca ajuda. Lo que sí que creem convenient i necessari, es l'apertura del esmentat Centre en elements purament valencianistes, siguan o no professionals, para manpendre els fonaments non sobre ha d'estar fortificat.» (Enric Vallmanya, «Centre protector de la Ensenyansa Valenciana», El Poble Valencià, núm. 5, 28-4-1917)

Aquesta va ser l'única "polèmica" lingüística que hi va haver, al setmanari. Com veiem, el problema de fons no era altre que una certa prevenció davant el model català. La polèmica acabà, perquè tampoc no hi hagué temps per a més, ja que

dissortadament, Bayarri no aconseguí consolidar el setmanari que desaparegué en el número 6, del 5 de maig de 1917.

Nostra Parla

Però el fet cultural més remarcable, des del punt de vista lingüístic, l'any 1916 va ser l'aparició de la societat Nostra Parla. Es tracta, com hem dit abans, d'una entitat formada per catalans, balears, rossellonesos i valencians amb l'objectiu d'impulsar la unitat de la llengua catalana. La societat estava presidida honoràriament per Àngel Guimerà, però qui n'exercia les tasques de president va ser Jaume Bofill i Mates i més tard Lluís Nicolau d'Olwer. A València, exercia de president Pasqual Asins, després Francesc Soto i Mas i posteriorment Almela i Vives.

Nostra Parla va nàixer com a conseqüència d'un estat d'opinió creat a Catalunya envers la llengua catalana. Segons Ferrer i Gironès (1985:107-111), Antonio Royo Villanova²², intentà novament entrebancar la normalització que s'havia iniciat a la Diputació de Barcelona, des de l'entrada de Prat de la Riba. Royo, en un debat parlamentari, intentà aconseguir la prohibició de l'ús del català en qualsevol organisme oficial. Per a Royo, el fet d'escriure el català era una corruptela que atemptava contra els drets individuals (!). El català només podia existir com a llengua parlada, perquè si s'escrivia, coneixent el castellà,

només es volia que «molestar, agraviar al idioma castellano» (Ferrer i Gironès, 1985:109).

Aquest debat parlamentari va tenir molt de ressò. Es van crear comissions que organitzaren manifestacions i també hi hagué un acte de desgreuge, la Diada de la Llengua Catalana.

Catalunya, segons Galí (1979, I:278) es va mantenir en un estat ofensiu que va cristal·litzar amb la creació de *Nostra Parla*:

«I amb tot, del 1916 al 1924 fou una de les organitzacions més naturalment encaixades a l'estat sentimental de Catalunya. Vivia espontàniament. (...) el credo era tan senzill que no calien gaires articles perquè la gent s'entengués. En realitat només un: estima la teva llengua amb tot el cor, amb tota la teva ànima, amb totes les teves forces.» (280)

Segons Galí, els mallorquins eren a Barcelona com si fossen a casa, però els valencians semblaven un fill pròdig, i els rossellonesos com si fossen parents que havien perdut el record de la família. Però *Nostra Parla* intentà fer de bressol de tots els pobles. La delegació valenciana va ser la més activa, per les concomitàncies polítiques i per la convergència en lluita per la consecució de l'ensenyament en valencià amb el Principat.

El grup de *Nostra Parla* va traure una publicació anomenada *Ofrena* (1917), que després esdevindria la *Revista de Nostra Parla* (1918) *Nostra Parla* (1918), *Butlletí de Nostra Parla* (1919) i

finalment *Nostra Parla* novament (1923).

Ofrena trau set números, fins l'1 de maig de 1918, que apareix amb el nom de *Revista de Nostra Parla* només durant dos números. A partir del tercer ja es diu *Nostra Parla*, fins al número del 8 de gener de 1919. Reapareix amb canvi de nom el juliol-agost del mateix 1919. A partir d'ara i fins al número 12 d'octubre-novembre-desembre de 1922 es digué *Butlletí de Nostra Parla*. Tornà a dir-se *Nostra Parla* el gener de l'any 1923. L'últim número va ser el de juliol de 1923.

Ofrena era el nom també d'una revista catalana mensual i literària que acabava de cessar. Segurament, es van cedir els drets d'edició ja que en el primer número del portaveu de *Nostra Parla* figura com una 2a. època. El primer número de la publicació era doble i portava la numeració 1 i 2 amb data d'agost-setembre de 1917. Aquest va ser dedicat gairebé exclusivament a Enric Prat de la Riba, que havia mort feia poc.

En general hi predomina l'assaig nacionalista, tret d'algun número, com el 3, que és marcadament literari.

Els germans Martínez Ferrando, Ernest i Eduard, hi col·laboren sovint. Al número 4 de novembre de 1917 hi ha un article d'Ernest «Els dos esperits», on diu que València està condemnada al bilingüisme més fatal, per raons de població:

«La llengua, d'una bella i rica modalitat catalana va convertir-se poc a poc en un miserable dialecte castellà.»

Eduard va començar a publicar el seu llibre encara inèdit *Síntesi del criteri valencianista*, en forma d'articles que aparegueren en els números 7 i 8 de la revista²².

La revista tenia redacció a Barcelona, València, Mallorca i Perpinyà, i de fet, la col.laboració valenciana es feia sentir. Evidentment, van ser els de la Joventut Valencianista els que van ficar-s'hi de ple. En el núm. 1 de *La Revista de Nostra Parla*, corresponent a maig de 1918 es dóna compte de la creació de la Secció Valenciana de «Nostra Parla» i presenten el manifest de la constitució:

«Valencià

Qualsevulla que sia la teua escola filosòfica,
Qualsevulla que sia la teua filiació política,
Penses com penses, com a bon valencià,
Sies que sies, com a bon valencià.

Escolta:

"Nostra Parla" creu amb el poeta que
"Poble que sa llengua cobra
se recobra a si mateix"

Nostre poble per assolir la plenitud de la seua vida ha de recobrar
l'imperi de la seua llengua,

Per l'imperi de la llengua valenciana a totes les terres valencianes
treballarà "Nostra Parla".

Per el triomf d'aquesta necessitat de la nostra ànima lluitarà "Nostra
Parla".

Volem una estreta unió de tots els pobles que parlen nostra llengua,
Volem que la llengua sia el llaç amorós que'ns uneixca.

La força amorosa de l'ideal ens empeny,
¡Ajudanos i sotscriute!

Ernest Martínez Ferrando (1918:96) aprofità la tribuna de la publicació per denunciar l'estat de la llengua al País Valencià. En denuncià l'abandó a mercè dels barbarismes i la consideració de llengua mesquina que en tenien molts valencians. Però hem de destacar molt especialment un article sota el títol de «La llengua a Valencia», en el qual fa una anàlisi molt encertada de la situació lingüística de València ciutat. Diu:

«Diguem la veritat nua. Avui en dia el valencià és d'ús quasi bé exclusiu de la classe humil.» (*Nostra Parla*, núm. 13, gener de 1918)

València era ja l'any 1918, per a Ernest Martínez Ferrando una «província oscura d'Espanya». De tota manera l'escrit no era del tot pessimista, ja que hi havia un grup de literats que ja no utilitzaven la llengua només per a la literatura costumista o epidèrmicament sentimental i, a més a més, hi havia tota una sèrie de persones que constituïen la intel.lectualitat valenciana i que voltaven el moviment valencianista no sols literari, sinó també polític. Hi havia, doncs, esperança en un futur valencià.

El butlletí serví de tribuna a molts altres, com Bernat Ortín, que publicà un article escrit en castellà, perquè havia aparegut a *Las Provincias*, on defensava l'ús de la llengua a les

escoles («El idioma y la enseñanza», *Nostra Parla*, núm. 3, juny de 1918, p. 64).

El *Butlletí de Nostra Parla* de Barcelona va dedicar sencer el número 7, corresponent al juny de 1921 al País Valencià. Obre el *Butlletí* Almela i Vives, president de Nostra Parla a València. Segueixen altres autors ben coneguts ja dins del valencianisme: Adolf Pizcueta, Francesc Soto Mas, Carles Salvador, Eduard Martínez Ferrando i Vicent Tomàs i Martí.

Amb aquest *Butlletí* ens podem fer una idea de la situació del valencianisme i de la llengua catalana l'any 1921 a València.

El *Butlletí* tractava sobre la qüestió del restabliment del dret valencià, en l'article de Martínez Ferrando «Pel dret propi. Estat actual de la qüestió» (112-114); sobre la situació del valencianisme, l'any 1921, en l'article de Tomàs Martí «Unes notes a prop de la situació actual del nacionalisme a València» (114-117); i sobre qüestions lingüístiques.

La llengua era una qüestió que dividia, segons Pizcueta («La llengua en el valencianisme» (107-108), i, fins i tot, el problema nacionalista, per a uns quants, es resolía si els valencianistes deixaven de ser tan intransigents respecte a la qüestió lingüística:

«L'oficialitat de la llengua nostrada, el seu ensenyament en les escoles i l'ús de la mateixa en tots els estudis, els sembla una gran bogeria (...) És clar; se n'adonen de que el nostre poble variaria de tal manera, estructurant la seva personalitat i independitzant-se

espiritualment, que el demés no trigaria. Precisament allò que els importa que no passi,»

Per als valencianistes, la qüestió lingüística no sols era irrenunciable, sinó que constituïa el primer punt de les reivindicacions polítiques. Carles Salvador se significà per encapçalar el moviment per l'ensenyament en valencià a les escoles. La batalla per l'ensenyament en valencià omplia molts fulls als diaris de l'època i això havia estat un guany dels joves valencianistes. De fet, la primera polèmica sobre aquest qüestió havia tingut lloc l'any 1918 i havia provocat la dimissió de l'alcalde Ferran Valentín. Fins aquests extrems, el valencianisme lingüístic es deixaria notar.

L'acte lingüístic que més ressò tingué en aquells anys va ser la celebració d'una Assemblea, sota el títol d'«Assemblea de Nostra Parla». Aquesta Assemblea es va celebrar amb ajuts econòmics de l'Administració valenciana, aleshores prou sensibles a la qüestió lingüística. El motiu de l'Assemblea era promoure l'ús del català en totes les funcions, que deixés de ser una llengua clandestina i pasés a ser una llengua pública («Assamblea de "Nostra Parla"», *El Crit de la Muntanya*, 6, 15 de juliol de 1922).

L'assemblea tingué lloc els dies 23, 24, 25 i 26 del mes de juliol de 1922, en el Saló de Sessions de la Diputació de València. El desenrotllament de l'acte es feu a base de ponències

presentades sobre la utilització de la llengua en diversos àmbits, la Universitat, la llar, l'escola, la premsa, la funció notarial, els tribunals, l'Ajuntament, etc.

Justament, parlà sobre el valencià a l'escola un mestre anomenat Vicent Nicolau, que defensà l'estudi del castellà i del valencià conjuntament, però, menystenint la importància del valencià, tot dient que l'idioma no fa el poble. Villalonga contestà i dins del saló es va produir un cert neguit. Aquest va ser l'únic problema de l'assemblea, que va resultar molt fructífera. («Assamblea de "Nostra Parla". Grandiós acte d'afirmació valenciana», *El Crit de la Muntanya*, núm. 7, 15 d'agost de 1922).

Es van enviar oficis a tots els bisbats valencians i rectors de seminaris, als directors d'instituts i Escoles Normals, a la Universitat, al Col·legi notarial i al d'Advocats i als presidents de les tres Diputacions. («Després de l'Assamblea de "Nostra Parla"., *El Crit de la Muntanya*, núm. 8, 15 de setembre de 1922).

Altra activitat interessant de Nostra Parla va ser la creació de la Institució Muñoz Caballero. Aquesta institució volia continuar la influència sobre els infants en l'ús de la llengua.

Per acabar amb *Nostra Parla* hem de dir que el mes de juny de 1923 apareix *Nostra Parla, edicions populars*. Es tracta d'un únic fulletó, numerat amb el número 1, en la portada del qual apareix

el mapa lingüístic dels Països Catalans. L'interior el componen 6 planes, numerades del 2 al 7, amb estadístiques sobre els pobles de llengua catalana. Mai més no tornà a eixir.

La llengua en l'ensenyament

Les activitats de Nostra Parla a València van ser diverses. Convocaren concursos de lectura valenciana, seguint la tradició encetada per la Joventut Valencianista, que ho féu per primera vegada l'any 1917. El 4 de juny de l'any 1918 se celebrà, doncs, per segona vegada un concurs de lectura, ara ja organitzat per Nostra Parla. L'alcalde de València Faustí Valentín, d'Unió Republicana, va fer un parlament, en la festa del concurs, en el qual deia:

«Teniu molta raó. No és just que en les escoles de València s'ensenyin llengües estrangeres i no s'ensenyi el valencià, que aprenguérem de llavis de les nostres mares.

Jo que estic afiliat a un partit polític, però que no puc negar que sóc valencià, que admiro la llabor de cultura que realitzeu, vos prometo formalment en nom de València, que les aspiracions dels Srs. Ortín i Thous tindran resolució favorable en plaç breu i nostres desitjos seran realitzats, perquè la Corporació municipal sabrà complir aquest deure de progrés», («Nostre verb resurgent a València», *Nostra Parla*, núm. 4, juliol-agost de 1918)

Així, doncs, Faustí Valentín va voler complir la paraula donada i en la sessió de l'Ajuntament de València del 9 d'agost del mateix 1918 va fer una proposició «plantejant la ensenyança de la llengua valenciana en les escoles que patrocina el municipi de València», proposició que la Joventut Valencianista de

Barcelona publicà el setembre del mateix any.

Faustí Valentín va defensar la proposta amb molt de coratge, remarcant la importància cultural de la llengua i la nul·la despesa econòmica que suposaria dur a terme aquesta obra. La proposta acabava dient:

«Se sirva acordar que en todas las escuelas y centros de enseñanza no técnicos, de Facultades, Artes y Oficios, se enseñe a leer y escribir el valenciano, sin perjuicio de las otras enseñanzas a que se dediquen; que se ruegue así a todos dichos centros, y que en aquellos que subvenciona directa o indirectamente el Excelentísimo Ayuntamiento, sea condición indispensable y previa para el pago de dichas subvenciones, se justifique que dan esa clase o enseñanza con toda regularidad»

La proposta va ser aprovada per unanimitat i va quedar pendent de la comissió que havia de dictaminar.

El Pueblo, el diari blasquista i per tant correligionari de Valentín, va combatre aquesta resolució l'endemà mateix. Azzati, el líder republicà, va ser qui personalment combaté la proposta, amb un llarg article del qual destaquem les següents paraules:

«Fué una caprichosa política la que segregó unos órganos afines e incorporó otros de semejantes y convirtió regiones de líneas puras, en taros mosaicos del idioma y de los hábitos. El Municipio de Valencia es el llamado a esta reivindicación que tiene la virtud de ascender hacia España por los nuevos caminos espirituales de estas tierrucas que si evocan lo patriarcal, es como una lejana voz de familia, cuyos ecos no debemos desoir si aspiramos a ser en la patria grande un sostén y un carácter.»

L'alcalde va dimitir, davant l'actitud d'Azzati i la divisió de parers dins del republicanisme. No es podia esperar altra reacció en Azzati que aquesta, ja que l'actitud personal envers el nacionalisme havia estat sempre violenta, perquè identificava el regionalisme amb el caciquisme («El cacique valenciano», *El Pueblo*, 3-8-1917) .

La premsa es va dividir, *El Mercantil Valenciano*, *La Voz Valenciana* i el *Diario de Valencia* es van mostrar en contra de Valentín, mentre que *Las Provincias*, *La Correspondencia de Valencia* i *El Radical* -de Soriano- van manifestar el seu optimisme davant la proposta. La premsa de Madrid, especialment l'*ABC* i *El Mundo*, també van discrepar del tot i van protestar amb energia i violència.

Las Provincias manifestà una gran sorpresa davant la iniciativa de Valentín, a qui va qualificar com a «digno de elogio» i va afirmar que la proposta responia a un estat d'opinió que es vivia cada cop més a València («La lengua valenciana en las Escuelas», 10-8-1918). També va manifestar estranyesa davant l'actitud d'Azzati:

«Verdaderamente es extraño que un partido tan popular como el republicano, cuyos componentes usan en todos los actos de su vida el idioma valenciano, y solo el castellano por excepción, sean los que protesten de una medida encaminada al estudio y perfeccionamiento de la lengua que ellos emplean»⁴⁰ («Valencia», *Las Provincias*, 11-8-1918)

L'Única forma de tranquil·litzar Azzati va ser la de convèncer-lo que la mesura no tenia caràcter polític i que res d'això comportaria un avanç del nacionalisme a la manera de Catalunya.

El Mercantil Valencià hi argumentà en contra. I va fer una argumentació absolutament incomprensible i contradictòria:

«Una cosa es reconocer y proclamar el derecho de las Regiones o de los Estados Federados a adoptar como oficial el idioma que quieran, y otra muy distinta afirmar que el catalán deba ser la lengua oficial de Catalunya, y el valenciano de la Región valenciana y el éuskaro de las Provincias Vascongadas.

Eso podrá ser dogma para los regionalistas reaccionarios; pero para la democracia más que dogma es herejía.

(...) ¿Quién puede ignorar que en eso del idioma la Región valenciana está castellanizada hasta la médula, está ESPAÑOLIZADA hasta los tuétanos? En un plebiscito, los partidaris de la oficialidad de la lengua valenciana para nuestra región resultarían una minoría ridícula (...) ¿Cuántos catedráticos valencianos, cuantos médicos, cuantos abogados, (...) dejarían de votar por el castellano, aún amando todo lo que debe amarse la lengua nativa? Muy pocos» («Crónica local y general», 12-8-1917)

El problema era, doncs, que el català de València l'any 1918, com ara, era una llengua de segona fila, gràcies, entre d'altres, als interessos polítics que movien a decantar-se per on bufava el vent, que normalment venia de ponent. *El Mercantil* odiava el grup que representava l'alcalde Ferran Valentín, s'acarnissava amb ell. Aquesta proposta va ser definitiva perquè

li calessen foc. També *El Mercantil* va donar cabuda a alguns articles d'opinió contraris a l'ensenyament de la llengua a les escoles. En destaquem uns de Justo González Navarro «Valenciano o Castellano» (18-8-1918 i 22-8-1918), el qual trobava il·lògic i imprudent que els xiquets aprengueren una llengua desconeguda fora de les fronteres estrictes de la "Regió". També aprofità per defensar que no calia parlar valencià per a sentir-se'n, contràriament al que dies abans havia defensat Eduard Martínez Ferrando en una rèplica que li havia fet.

L'Aliança de les Esquerres va fer que un mes més tard Ferran Valentín tornés al càrrec. Azzati va ser forçat a reconsiderar la posició que havia pres.

Curiosament Azzati va haver de canviar d'actitud respecte al nacionalisme uns anys més tard. Quan *Nostra Parla* va realitzar l'Assemblea l'any 22, l'actitud d'Azzati era ben diferent. Va comparéixer a l'Assemblea i es va mostrar eufòric. Arribà a proposar la creació d'una Universitat d'Alts Estudis, amb dotació municipal per a la construcció de l'edifici i d'una biblioteca. També va demanar que es feren diccionaris de correspondències entre el valencià i altres llengües i es fomentessen les publicacions literàries, històriques i científiques escrites en aquesta llengua. El canvi era el resultat de l'escassa influència del seu partit en aquells moments, s'havia de reforçar.

Bé, però tornem a la polèmica generada per Ferran Valentín.

La transcendència del fet a la premsa de la ciutat va arribar

també a altres instàncies. Jose Luis Martín Mengod va escriure un article que provocà una contestació del propi Fullana i de Francesc Ferrandis. En total es van escriure set articles, tres de Martín Mengod, tres de Fullana i un de Ferrandis, entre el 14 d'agost i el 14 de setembre.

Martín Mengod (1918a), de la dreta tradicionalista, publicà el primer article al *Diario de Valencia*, òrgan del partit Tradicionalista, el 14 d'agost, amb el títol enganyós de «Debe imponerse el estudio del valenciano». Aquest article començava per manifestar una total animadversió pel nacionalisme, especialment el català, que començava a alçar el cap. Els arguments contra el nacionalisme eren aquests:

«Para nadie es un secreto que desde hace algunos meses ha entrado a formar parte de la política valenciana un nuevo factor aportado por los catalanistas, que han traído su actividad, sus iniciativas i su dinero con objeto de constituir un nucleo de opinión que responda a las palpitaciones políticas de Barcelona.

Los elementos que lo constituyen son en realidad pocos y que conste que lo infimo del número no quita ni añade un átomo de valor a sus ideas. Pero como cuentan con dinero ajeno y con un periódico adquirido a si mismo por los catalanes [se tracta de *la Correspondencia de Valencia*], parece que el llamado movimiento nacionalista haya adquirido alguna representación en Valencia, (...)

Yo les he oído gritar ¡Visca Valencia lliure! y no me he asociado a este grito, a pesar de que mi lema es "Visca Valencia lliure", pero aunque las palabras son las mismas, se que lo que significan cuando las pronuncio yo, y no sé lo que expresan cuando las pronuncian ellos, (...)

No se si ellos entienden por libertad la ruptura del lazo moral,

étnico, histórico y geográfico que une a Valencia con España. Y como yo he leído exageraciones tan punibles como la de "Valencia, Región de la nación catalana" he de mirar con prevención y cuidado lo que los neo-nacionalistas valencianos se propongan hacer. De aquí la actitud expectante que he adoptado en espera de que la incognita se vaya despejando. Mientras tanto sigo arma al brazo, haciendo propaganda por la sana doctrina regionalista, admirablemente explicada por Mella y contenida en el programa de la gran comunión católico-monárquica.)

Malgrat això, Martín Mengod té ben clar que valencià i català són una mateixa llengua, provinents, diu, de la llengua d'Oc. Però el valencià no té prou categoria per a instituir-se ni en l'ensenyament ni en l'ús social:

«Para mí el valenciano no es una lengua sino un dialecto, dialecto por el rango y lugar que ocupa en el grupo lingüístico al que pertenece y por su corta extensión y por su escasa acción histórica. Eso es decir la verdad, no denigrar el valenciano, y poner las cosas en el lugar que corresponde no es nunca ofensivo ni revela otro sentimiento que amor a la justicia.

La literatura valenciana durante la época de su apogeo, que abarca tres siglos comprendidos entre la conquista de Valencia por el invicto Jaime I hasta los comienzos del XVI, más que literatura propiamente valenciana es literatura catalana y por eso los catalanes, procediendo lógicamente la han incorporado a la suya. (...)

De la literatura valenciana contemporània només esmenta Llorente, el qual, segons Martín Mengod, destacava per l'obra castellana, especialment *Valencia*, en cap cas per la catalana. Així, doncs, conclou:

¿Si pues, el valenciano es un dialecto por su escasa influencia histórico-literaria no lo es menos por su corta extensión y por el lugar que ocupa. Lingüísticamente no es más que una derivación del catalán que a su vez procede de la lengua de Oc y geográficamente apenas se habla en una mitad del Reino valenciano. (...) Y tan injusto sería imponer a estas comarcas el valenciano como a Sagunto, Torrente o Albaida el castellano. ¿En qué motivos puede pues fundarse una disposición que haga obligatorio el estudio de este dialecto? No en más que uno, el sentimental. Amamos el valenciano porque es la lengua que hablaron nuestros padres, a la cual tenemos cariño profundo. Pero ¿es posible que una simple razón emotiva sirva en pleno siglo XX para retraernos a épocas que por muy gloriosas que sean pasaron para no volver?

Cada tiempo tiene lo suyo, queramos o no queramos, actualmente el intercambio mundial hace imperiosa la necesidad de que hablemos un lenguaje cada vez más universal. El ideal de un idioma único para todo el mundo es irrealizable, pero no debe combatirse, sino ayudarle en lo posible.

Yo considero el valenciano como un objeto de esos que conservan las familias y que se transmiten de generación en generación, por lo que tiene un precio inmenso de afección, aunque carece de valor material. Y si se fuera a vender no darían por él ni una peseta. Justo es y legítimo que esa clase de objetos se guarden en el santuario del hogar, pero me parecería absurdo que por conservarlo decorosamente se arruinara la familia.

Así debemos considerar nuestro dialecto. Amémosle, cultivémosle bienamente, conservémosle, pero sin que se busque el imponerlo por la fuerza. Hoy no hay ambiente para él. El que se ha creado a su alrededor es puramente ficticio, como demostrará el tiempo. Bueno que se explique en una cátedra para que los eruditos y aficionados a esta clase de estudios conozcan sus reglas y principios. Bueno que se hagan concursos de lectura y que se cultive su forma poética. Todo esto son graciosos accidentes que avivan el amor a la Región. Pero querer resucitar lo que murió para siempre no me parece bien.

Y esto lo dice uno que es entusiasta regionalista y entusiasta autonomista y que ama Valencia por encima de todo, menos de Dios, y que

dentro de su poquedad y modestia ha hecho una labor constante durante muchos años en favor de los ideales regionales. Y esto lo dice un tradicionalista que desea que vuelva lo bueno de los tiempos pasados, armonizándolo con lo bueno de los tiempos presentes, pero que no cree que sea bueno todo lo que pasó ni mucho menos que sea posible resucitar lo que el rodar de los años deshizo y la pesadumbre de los siglos enterró.」

Ens perdonaran els lectors que hàgem transcrit uns fragments tan llargs, però ens sembla que l'article té poc desperdici. És una veritable joia sociolingüística, perquè retrata una actitud ben significativa entre el corrent espanyolista culte d'aquells anys.

Per a Martín Mengod, doncs, el valencià era un dialecte del català i com a tal no tenia cap mena de prestigi, sinó un valor purament afectiu, però podia portar a la ruïna tot el país si els valencianistes s'entestaven a defensar-ne l'ús.

Fullana (1918a) li contesta a *Las Provincias* el 18 i el 19 d'agost al *Diario de Valencia*. El felicita curiosament pels parers que dóna respecte al nacionalisme valencià i, paradoxalment, li retrau no l'actitud de menyspreu cap al valencià, sinó justament que no en tinga coneixements sobre l'origen. Fullana defensa que el valencià no va ser portat pels catalans i que ni tan sols provenia de la llengua d'Oc:

「Siendo pues un hecho comprobado que a la venida de don Jaime a estas tierras, quedaban muchos cristianos, y que estos hablaban el *romance* de la misma manera que se hablaba en la región catalana, los repobladores

catalanes que vinieren con el Rey, no necesitaron implantar su lengua en este pais, y de hecho, no hicieron otra cosa que aumentar el número de habitantes que hablaban el mismo romance que ya se usaba en esta región. (...)

El valenciano no es una derivación del catalán, sino una lengua que se forma, crece y se desarrolla al mismo tiempo que el catalán, según acabamos de ver; y el catalán no procede tampoco de la lengua de Oc, como afirma usted sin probarlo.»

Per acabar-ho d'adobar, Fullana recomana a Martín Mengod que, com que és un simple periodista, no es fiqui en qüestions lingüístiques.

Així doncs, si algú tenia cap mena de dubte sobre el que pensava Fullana respecte a l'origen de la llengua, ací ho tenim. El canvi d'actitud des de la seua primera aparició com a lingüista en societat al I Congrés de la Llengua Catalana havia estat progressiu, a mesura que comprovava que obtenia més beneficis amb una actitud secessionista que amb una d'unitària. Creiem que també hi tingué a veure que els defensors de la catalanitat del valencià eren, com ací mateix ell diu, nacionalistes radicals. Eren també políticament enemics d'actituds conciliadores, al contrari que ell. Però també hi havia d'altres de tarannà més moderat, com el mateix Llorente i Falcó, que van mantenir-se fidel a la unitat lingüística. El que ens sembla més evident és que a Fullana el tarannà moderat i conciliador que el caracteritzava, el va portar a creure's

teories inventades per ell mateix, o basades en autors poc fiables com Grandia⁴ i a no discernir la realitat del desig.

Apareix en escena un nou polemista, Francesc Ferrandis, amb un article contra Martín Mengod del mateix caràcter que el de Fullana. Aquest escrit insisteix en els plantejaments secessionistes (Ferrandis, 1918).

Martín Mengod contesta a «Fundamentos de la humilde opinión de un simple periodista, acerca del valenciano» (Martín Mengod, 1918b). En aquest article Martín Mengod contesta molt cortèsment a Fullana, tot i que no s'està de defensar les teories que havia exposat «com a simple periodista» però ben documentat en autors com Fabra, Giles Rubio, Menéndez Pelayo i Milà i Fontanals. Martín Mengod fa honor a una cultura molt àmplia i a una rigorositat fora de mida. Com que Fullana li retreia que no havia demostrat el que afirmava, Martín Mengod transcriu textos de Menéndez Pelayo, Giles Rubio, Agustí Sales, Pompeu Fabra, Julio Cejador, etc.:

«Con lo dicho basta para avalar que las opiniones de este simple periodista, si son erróneas, al menos están fundadas en las de las mayores eminencias antiguas y modernas.»

Discrepa també l'articulista de l'opinió de Fullana sobre la quantitat de mossàrabs que vivien al País Valencià durant la conquesta, perquè d'haver-ne estat molts, com Fullana afirmava, haguessen pogut constituir un problema per als dominadors.

Martín Mengod fa una veritable mostra d'erudició per la quantitat de textos i autors que cita quan argumenta.

Fullana (1918b) li replicà per segona vegada el 30 d'agost al *Diario de Valencia*. Aquest article, titulat «Por la lengua valenciana (segunda réplica)», era en part una disculpa, per haver menyspreat Martín Mengod sense voluntat -diu-, i en part una contraofensiva:

«Ante todo hemos de hacer constar que las excelencias y prerrogativas del valenciano como verdadera lengua han sido constantemente reconocidas y solemnemente proclamadas por todos los escritores, lo mismo regnícolas que forasteros y solamente desde mediados del siglo pasado ha sido llamado dialecto por varios castellanos, por no pocos catalanes y por algunos valencianos catalanizados, entre los cuales no he de incluir a usted, puesto que si defiende esta opinión no es en manera alguna por estar acatalanizado sino porque eso y no otra cosa le enseñaron en las aulas universitarias como usted mismo confiesa.»

Fullana aporta una sèrie de textos on apareix el nom de *romanç*, referint-se a la llengua parlada a València. Es tracta de textos de Jaume I i de Covarrubias, en els quals sempre queda ben clar que *romanç* s'oposava a *llatí* i mai no volia dir el que Fullana interpretava. Continua aportant textos d'Antoni Canals i altres, en els quals ja apareix la denominació de *valenciana*, que situa a partir del XIV. I així, va citant autors de tota la història lingüística valenciana en els quals apareix el nom de *llengua valenciana*, cosa que per a Fullana constituïa una raó

suficient per a considerar-la diferent de la catalana. En canvi, quan arriba a la Renaixença i esmenta els escriptors llemosinistes diu clarament que el nom *llemosí* era un error d'aquells escriptors, els quals es referien a la *llengua valenciana*:

«Ya hemos dicho antes que hay varios castellanos, muchos catalanes y algunos valencianos catalanizados, y entre estos no incluimos a usted, que vienen sosteniendo desde mediados del siglo pasado que el valenciano es un dialecto del catalán, pero hay que tener muy presente que muchos de los que presentan estas opiniones al dedicarse de lleno a las modernas investigaciones lingüísticas y filológicas han modificado su opinión y hoy sostienen que el valenciano no es dialecto sino lengua. De ellos, unos le dan el calificativo de valenciana y otros el de catalana. Entre estos últimos está mi particular amigo don Pompeyo Fabra, citado por usted, (...)»

De manera que de cuantas autoridades ha citado para comprobar que el valenciano es un dialecto del catalán solo hay una que podia apoyar su opinión, y está representada por un francés de ninguna autoridad ni lingüística ni filológica (es refereix a Tourtulon).»

Hi hagué rèplica de Martín Mengod (1918c), el 7 de setembre amb «Por la lengua valenciana», en la qual continuà defensant amb la mateixa convicció les seues teories, però no serví de res. Fullana es mantingué, en les seues posicions. El dia 13 de setembre, el director avisa que publicarà l'últim dels articles, la rèplica de Fullana a aquest últim article de Mengod, perquè ja no hi havia altres arguments a exposar. Però queda clar que la voluntat del diari és que la polèmica siga tancada per Fullana,

perquè pensen, així ho manifesten, que els lectors ho agrairan. Bé, amb això acaba aquesta polèmica, amb aquest últim article de Fullana, que aparegué el 14 de setembre al mateix *Diario de Valencia*. Aquest darrer article no fa més que reafirmar les posicions de Fullana sense aportar res de nou al debat.

Recordem ara que aquesta polèmica venia a tomb per la proposta de Valentín a l'ensenyament del valencià a les escoles.

L'assumpte no sols va omplir planes senceres de diaris. També va provocar la publicació d'algun llibre de caràcter reivindicatiu pel que respecta a l'ús de la llengua en l'ensenyament.

Ventura Pascual i Beltrán va publicar el llibre *El Valenciano en las escuelas y en la vida social*, aparegut el 14 d'agost de 1916. Consta de dues parts. La primera és un recull d'articles publicats l'any 1915 a *El Educador Contemporáneo*, la segona són un recull de *Postals Valencianes* que l'autor escrivia a la seua neboda, on exalta la importància de la l'ús de la llengua. Aquestes postals havien estat premiades l'any 1909 als Jocs Florals de Lo Rat-Penat.

Amb aquest llibre Pascual i Ventura intenta demostrar les dificultats amb què es trobaven els mestres que havien d'ensenyar la llengua castellana als xiquets. Segons Pascual, no era un problema d'aversion, sinó de dificultat. Per això havia d'acudir constantment a explicar en català el que no li podien entendre. I

això encara passava l'any 1918. Després feia un recull de les idees de Chabàs (1889a) i apostava, com ell, pel valencià modern, actual, però depurat. Les *Postals valencianes* incidien sobre l'ús en els diversos àmbits de la vida social, l'ús parlat i escrit, en les oracions, en els comerços, en l'escola, etc. També feia un al·legat contra l'ortografia de la *ch* i dedicava una postal a combatre el nom de lliemosí -estaven escrites l'any 1909- i a defensar la catalanitat del valencià.

Un altra publicació que tardà una mica més però que era també conseqüència dels fets de l'Ajuntament de València va ser la d'una conferència feta per Carles Salvador (1919) a l'Associació Provincial de Mestres Oficials de Castelló.

Carles Salvador comença situant-se en el terreny de la pedagogia, diu que no fa política, ja que els xiquets valencians no necessiten que els polítics els defensen, sinó els mestres. També puntualitza que el valencià és un dret i és la llengua amb què millor s'expressa, perquè és la seua llengua materna.

Per a Carles Salvador, des del renaixement fins avui està ben demostrat que si no s'ensenya als xiquets en llengua materna se'ls atrofia part de la capacitat intel·lectual. La llengua és un fet biològic:

'per a que nosaltres pugem demanar per tot arreu que s'entronitze'l idioma valencià a les nostres escoles, hem de demostrar que el nostre poble té l'ànima visible i tangible; que parla el valencià; per voluntat pròpia, i, encara més, contra la voluntat del poble que el governa.'

Aquestes i altres paraules de la conferència, que encara avui emocionen, suposem que havien de crear un cert clima a favor del conferenciant.

Segueix amb una explicació de dades referents a la quantitat de catalanoparlants que vivien al País Valencià, la majoria dels quals desconeixien la llengua oficial. Insisteix en el fet que la voluntat d'aniquilar l'idioma només era comprensible si es considerava que hi havia un poble dominador sobre un altre, però que quan hi havia una situació d'igualtat això no s'esdevenia.

La solució era portar la llengua a les escoles. Però no una assignatura, sinó que l'aprenentatge s'havia de fer tot en valencià i després, en els cursos superiors començaria a estudiar-se el castellà. Per això només caldria que els mestres que tinguessen pocs coneixements de la llengua prenguessen una gramàtica, la de Fullana per exemple, diu. És clar, era l'única, a excepció de la de Nebot que encara era pitjor. Calia també crear una càtedra de llengua valenciana a les Escoles Normals valencianes i, finalment, proposava la creació de cursos per correspondència tal i com feia l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. La conferència acabà amb un enaltit elogi a la llengua.

Tenim notícia que ja l'any 1918 hi havia una Agrupació Escolar Valencianista, que des de principis d'any feien "dijous literari" per tal de divulgar els ideals valencianistes. («Valencia», *Las Provincias*, 1-2-1918). En formaven part Thous,

Guaita, Asins, Vicent Tomàs i Martí i Almela i Vives. L'agrupació desaparegué l'any 1921, però aleshores es crearia l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, que feia anys que es gestava en la ment de Carles Salvador.

L'enrenou que va provocar Faustí Valentín no va ser l'únic d'aquells temps. N'hi hagué d'altres, però també era previsible una obertura de criteris entre la classe política valenciana.

El mateix any 1918, Ricard Samper, diputat d'Unió Republicana, pròxim també al blasquisme com Valentín, va fer una conferència a la Diputació de València, en la qual defensava els principis de l'autonomia. També va defensar l'ús del valencià, que per a ell era una mateixa llengua amb el català, per història i per dret. Ricard Sempere esdevingué l'any 1920 alcalde de València.

Anys més tard, el 1923 Alexandre Bataller, que era vice-president de la Diputació Provincial de València, escrigué a *Nostra Parla* un article enaltint la llengua catalana -valenciana, segons era normal a l'època d'anomenar-la-, reivindicant-ne l'ús i mostrant la seua admiració davant la Joventut Valencianista. («Parlem valencià», *Nostra Parla*, num. 18:250-251). I no va passar absolutament res. En poc temps, doncs, la política valenciana havia de fer el tomb. Eren ja altres temps.